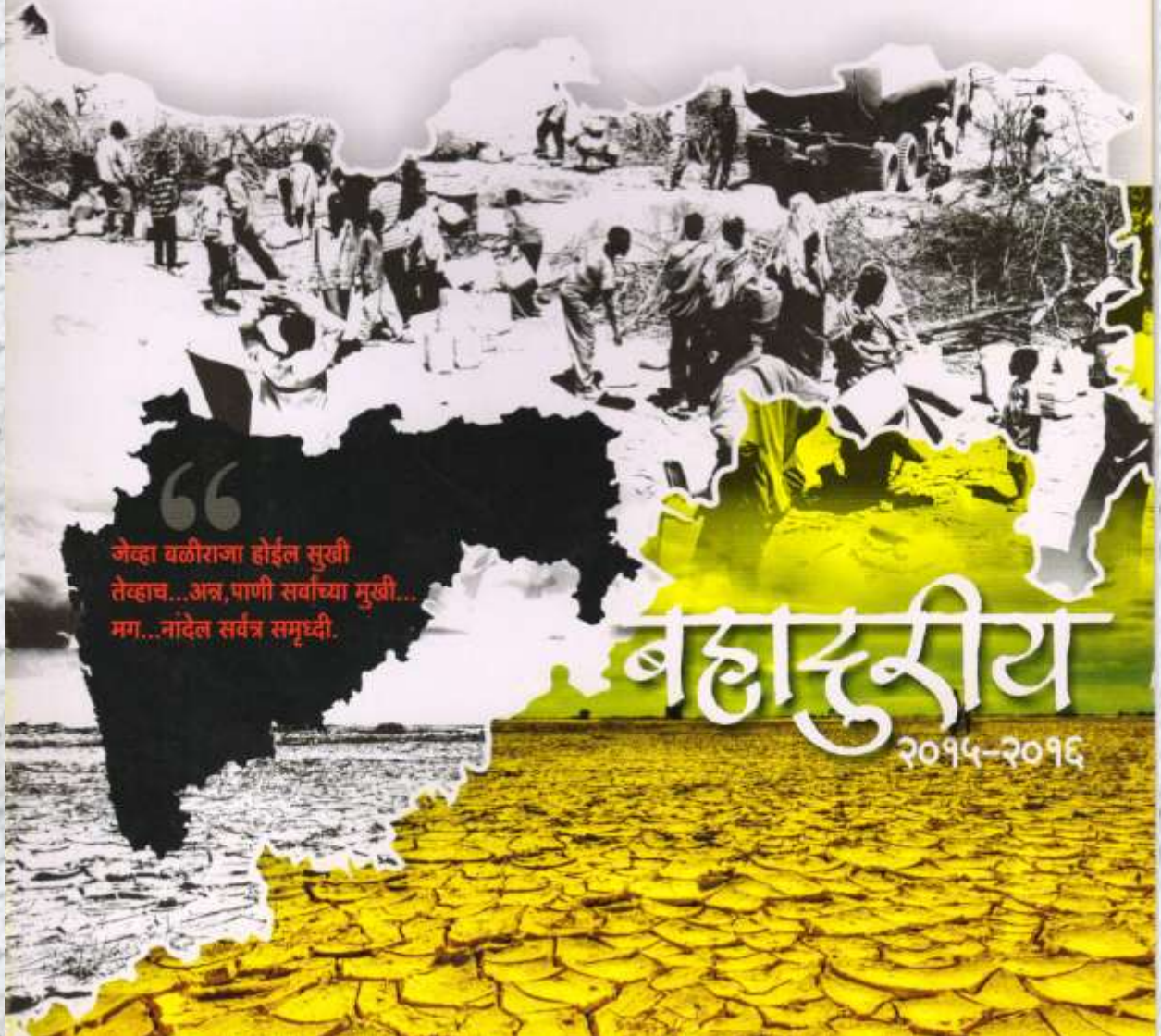

श्री.स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था कोल्हापूर, संचलित

लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स, सातारा

“जेव्हा बलीराजा होईल सुखी
तेव्हाच...अन्न, पाणी सर्वांच्या सुखी...
मग...नांदेल सर्वत्र समृद्धी.

बहादुरीय

२०१५-२०१६

ॐ वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ ॐ

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभाचे प्रमुख पाहुणे, सिनेअभिनेते मा.विजय पाटकर यांचा सत्कार करताना-प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ प्रसंगी विद्यार्थी विद्यार्थिनींना मार्तदर्शन करताना - सिनेअभिनेते मा.विजय पाटकर

प्रमुख पाहुण्यांची ओळख करून देताना सारंग कार्याध्यक्ष मा.प्रा.डॉ.वी.बी.सुभगदे

अध्यक्षीय भाषण करताना मा.प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ

समारंभाचे प्रमुख पाहुण्यांच्या हस्ते पारितोषीक स्विकारताना - कु.प्रतिभा चोरटे.

प्रमुख पाहुण्यांच्या हस्ते बक्षीस स्विकारताना - एन.सी.सी. केंद्रेल

॥ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार ॥

शिक्षण महर्षी **डॉ.बापूजी साळुंखे**

संकल्पक संस्थापक 'श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था', कोल्हापूर

जन्म-९ जून १९१९

मातृनिर्वाण - ८ ऑगस्ट १९८७

संस्थामाता

श्रीमती सुशीलादेवी गोविंदराव उर्फ बापूजी साळुंखे

कार्याध्यक्ष, श्री.स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर

जन्म : ०४/०९/१९२७

महानिर्वाण : २२/१०/२०१३

संस्था पदाधिकारी
श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर

संस्था अध्यक्ष
मा.प्राचार्य अभयकुमार साळुंखे

उपाध्यक्ष
मा.खासदार कलाप्पाणा आवाडे

उपाध्यक्ष
मा.श्री.रघुनाथ शेते

संस्था पदाधिकारी
श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर

कार्याध्यक्ष
मा.संपतराव रामचंद्र जेधे

कार्याध्यक्ष
मा.डॉ.पुंडलिकराव नामदेव काळभोर

सेक्रेटरी
मा.प्राचार्या सौ.शुभांगी गावडे

सहसचिव-प्रशासन
मा.प्राचार्य डॉ.अशोक करांडे

सहसचिव-अर्थ
मा.श्री.पुंडलिक चव्हाण

ॐ महाविद्यालयाचे कृतिशील प्राचार्य ॐ

प्राचार्य डॉ.राजेंद्र व्ही.शेजवळ

'बहादुरीय' संपादक मंडळ

आभिनंदन

प्रा.एस.ए.भोडले
श्री स्वामी वि.वि.संस्था
बांधवळ संस्थाने सदस्य
पदी नियुक्त

प्रा.डॉ.एस.एस.पवार
अध्यापक व्यवस्थापन पदी व
विद्यार्थी विद्यार्थी प्रशासक
संघटना (सुट्ट) वाराणसी
क्रिस्ताळकार्य पदी नियुक्त

प्रा.आर.आर.साबळे
व्यवस्थापक व्यवस्थापन पदी
नियुक्त

प्रा.एन.व्ही.शिंदे
व्यवस्थापक व्यवस्थापन
पदी नियुक्त

श्री.ए.बी.विराजे
व्यवस्थापक व्यवस्थापन
पदी नियुक्त

प्रा.डॉ.व्ही.बी.सुपुवडे
महाराष्ट्र शासकीय शासक
संघ पुरस्कार नियुक्त

प्रा.दीपक जाधव
सहाय्य इतिहास संशोधन मंडळ
(महाराष्ट्र राज्य)
सह संपादक पदी नियुक्त.

६० आंतरराष्ट्रीय परिषद श्रीलंका (कोलंबो) २३

प्रा.डॉ.एन.एल.तरवाळ

प्रा.डॉ.आर.जी.पाटील

श्रीलंकेतील कोलंबो येथे विश्वशान्ती मल्टीपर्पज सोसायटी नागपूर व लाल बहादूर शास्त्री महाविद्यालय यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित केलेल्या आंतरराष्ट्रीय परिषदेसाठी उपस्थित असलेले मान्यवर.

प्रा.डॉ.ए.एम.नलवडे

आंतरराष्ट्रीय परिषदेमधील सहभागी सदस्य

प्रा.एस.ए.मोहिते.

सत्कार करताना
प्रा.डॉ.आर.वी.कैजवळ

प्रा.एम्.बी.रासकर

'युवा शास्त्रज्ञ' पुरस्कार स्विकारताना - प्रा.डॉ.एन.एल.तरवाळ

ॐ संशोधन विभाग - संशोधन महोत्सव ॐ

महाविद्यालयातील संशोधकांसहटी कॉमन फॅब्रिलेटी रिसर्च सेंटरचे उद्घाटन करताना शिवाजी विद्यापीठाचे कुलगुरु मा.देवानंद शिंदे

अर्थशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांनी बनविलेल्या सेटी महानल यंत्राचे कौतुक करताना शिवाजी विद्यापीठाचे कुलगुरु मा.डॉ.देवानंद शिंदे.

संशोधन महोत्सवात पोस्टरची पहाणी करणाना विद्यार्थ्यांनी हितगुज करताना कुलगुरु देवानंद शिंदे.

संशोधन महोत्सवात विद्यार्थ्यांनी केलेल्या संशोधनर प्रयोगाची पहाणी करताना मा.कुलगुरु देवानंद शिंदे.

शिवाजी विद्यापीठ आयोजित जिल्हास्तरीय अतिथकार संशोधन स्पर्धेतील विजेते मार्गदर्शकांच्या व प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजावळ यांच्या समवेत.

शिवाजी विद्यापीठस्तरीय अतिथकार संशोधन स्पर्धेतील विजेता - अमर पटेल यांचा सकार करताना - प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजावळ

शैक्षणिक सहल

प्राणिकार विभाग - शै.सहल तारले प्रकल्प व मिजरा मल्ल्यालन केंद्र.

भौतिकशास्त्र विभाग शै.सहल चालकेवाडी, कोयना धरण व पावसा

इंग्ली विभाग - इंग्लिश रिपिकींग टुअर-पुरंदर बनेकर - प्रतिबालाजी

भूगोल विभाग शै.सहल ग्वैसूर पॅलेस

सूक्ष्मजीवशास्त्र विभाग आयोजित शैक्षणिक सहल- किरलानदीर जैविक खाती प्रकल्प भेट.

संस्कृत व मानसशास्त्र विभाग शारिरीक व मानसिक सुदृढतेसाठी 'जरंदेश्वर हायविन'.

राष्ट्रीय सेवा योजना

राष्ट्रीय सेवा योजना उद्घाटन प्रसंगी प्रमुख पाठ्यपीठ मा.राजेंद्र चौरगे मार्गदर्शन करताना.

सीनेजटील सैनिकांना बंधुत्वघटा घाला (रक्तबंधन) पाठयिांना स्वागत्संमेलना प्रार्थना, प्रकल्पाधिकारी, रुग्णदत्त व इतर प्राध्यापक

'स्वच्छ सातारा, सुंदर सातारा' उपक्रमाल सहभागी स्वयंसेवक स्वयंसेविका.

२ ऑगस्ट क्रांती दिन व विकासमहर्षी डॉ.बापूजी साठुंबुळे जयंती निमित्त रात्रदान करताना स्वयंसेवक.

जागतिक एड्स दिनानिमित्त क्रांतीरिडि नाना पार्टील हाररुकीय रुग्णालयाच्या प्रांशणाल शरण्य घेताना प्रकल्पाधिकारी व मान्यवर.

विशेष श्रम संस्कार किवीर मौजे पोणरवाकी ला.पि.सातारा.
विशेष श्रम संस्कार उद्घाटन समारंभ अध्याक्षिा भाषणा करताना प्रार्थना डॉ.राजेंद्र हेजवळ.

पाथनाळय राठवर करताना स्वयंसेवका, स्वयंसेविका

उरमणेळी नदीवर बंधारा बांधताना राष्ट्रीय स्वयंसेवक योजनेतील स्वयंसेवक व प्रार्थना डॉ.राजेंद्र हेजवळ

राष्ट्रीय छात्र सेना

प्रा.सचिन कांबळे
एन.सी.सी.
विभागप्रमुख

कै.अमित रासकर
सिनिअर
अंडर ऑफिसर

कै.अश्विन निकम
ज्युनिअर
अंडर ऑफिसर

कै.अमर वंदे
ज्युनिअर
अंडर ऑफिसर

कै.किरण मोकाशी
एन.आय.सी.कैम्प
सहभाग (दिल्ली)

कै.अक्षय नलवडे
बेस्ट कॅडेट्स

महाविद्यालयाध्यक्ष एन.सी.सी. कॅडेट्ससमवेत मा.प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजकळ तसेच विभाग प्रमुख - प्रा.सचिन कांबळे

स्वातंत्र्य दिना निमित्त सहभागी एन.सी.सी.कॅडेट्स

प्रजासत्ताक दिना निमित्त संचलन करताना सिनिअर अंडर ऑफिसर अमित रासकर व सहभागी कॅडेट्स.

महाविद्यालयाध्यक्ष रत्नदान करताना एन.सी.सी.कॅडेट्स व उपस्थित प्राध्यापक.

❧ विद्यालयाची शान : जिमखाना विभाग ❧

जायश्री जाधव
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
पुस्तक स्वयंसेवकी पौढाळा ठेके निळा

शिखे पुरानी
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी स्वयंसेवकी पौढाळा ठेके निळा

श्रेया दिक्खिता
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी स्वयंसेवकी पौढाळा ठेके निळा

वरेकर विक्रम
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
पुस्तक स्वयंसेवकी अग्रगुं ठेके निळा

परगुटे अनाम
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी स्वयंसेवकी अग्रगुं ठेके निळा

जायज रोहन बाळसाहेब
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
सामाजिक कार्यकर्ता अशी ठेके निळा

चंद्राक्षी प्रवीण निजकंद
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी स्वयंसेवकी पौढाळा ठेके निळा

सुजात रमेश साठार
इंग्रज अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

जायज अनिल अग्रवाल
इंग्रज अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

प्रताप अणु अग्रवाल
इंग्रज अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

करण प्रवीण पेंढार
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

श्रेया प्रवीण सुते
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी स्वयंसेवकी अग्रगुं ठेके निळा

श्रेया अनिल विठ्ठल
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
100 मी. वेग स्पर्धा
अशी ठेके निळा

करण अनाम अग्रवाल
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
4x200 मी. वेग स्पर्धा
अशी ठेके निळा

करण प्रवीण साठार
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
4x200 मी. वेग स्पर्धा
अशी ठेके निळा

सुजात प्रवीण
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
4x100 मी. वेग स्पर्धा
अशी ठेके निळा

श्रेया प्रवीण कल्याण कुमठार
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
4x100 मी. वेग स्पर्धा
अशी ठेके निळा

श्रेया प्रवीण देसाय
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
4x100 मी. वेग स्पर्धा
अशी ठेके निळा

श्रेया प्रवीण वासुदेव
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
4x100 मी. वेग स्पर्धा
अशी ठेके निळा

करण प्रवीण साठार
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

श्रेया प्रवीण
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

श्रेया प्रवीण निर्वलकुमार
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

करण प्रवीण विठ्ठल
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

करण प्रवीण अग्रवाल
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

करण प्रवीण साठार
अँग हॉलिंग अँग विचारधारे
अशी ठेके निळा

६० असे खेळ... असे खेळाडू ६२

अष्टम फ्लुरटे हॉकी खेळासाठी किवाची विद्यापीठ संघामध्ये निवड.

फ्लव्ढण येथील ओपन हॉकी खेळाच्या स्पर्धेमध्ये आपल्या महाविद्यालयाचा उपविजेता ठरलेला हॉकी संघ.

अतिथिक जाधव तापकांदो खेळामध्ये इंटर झोनल स्पर्धेमध्ये ब्रॉन्ज मेडल मिळवले.

अनूप पोतदार वेट-लिफ्टिंग खेळाच्या इंटर झोनल स्पर्धेत सिल्व्हर मेडल.

जलतरण खेळाडूंनी 4 X 200 मी.विले संघामे झोनल स्पर्धेत सोल्ड मेडल मिळवले.

जंलर विभागीय जलतरण स्पर्धेत उद्युध्ढण प्रसंी मार्व्दरीन कान्ताना - प्राध्दर्य डॉ केजमक आर.गुी.

जलतरण स्पर्धा पुल्ल मट.

जलतरण स्पर्धा महिला मट.

महिलांविषयक कार्यक्रम

विद्यार्थीनी विकास मंडळ व लैंगिक अत्याचार नियंत्रण समिती यांच्या वतीने एक दिवसीय कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना लक्ष्मण नरेंद्र शेळके. ब्यासपीठावर मा.डॉ.श्याम बडवे.

जागतिक महिला दिनानिमित्ताने विद्यार्थीनींना मार्गदर्शन करताना डॉ.पूजा वयम.

विद्यार्थीनींच्यासाठी विद्यार्थीनी विकास मंडळाच्या वतीने आयोजित केलेल्या भौंडला कार्यक्रमस रणदंड प्रतिस्ताद मिळाला.

पावकला प्रशिक्षण व स्पर्धा मधील सहभागी प्रशिक्षणाधी व स्पर्धाक, प्राथ्याभिका यांचे समवेत - प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेळके.

रंगोळी स्वर्णदीप विजेत्यांसह प्रा.श्री.संघ्या पवार व प्रा.कु.मयुरराजे भोसले.

विद्यार्थीनी विकास मंडळ आयोजित लघु उद्योग प्रेरणा या विषयावर विचार मांडताना डॉ.नीता भास्कर

अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत आयोजित कार्यशाळा

प्राणीशास्त्र विभाग बदलेल्या अभ्यासक्रमावरील एकदिवसीय कार्यशाळेचे उद्घाटन. या प्राचार्य तुष्णीताई कावडे रत्निबा श्री.स्वा.वि.सि.संस्था कोल्हापूर.

भौतिकशास्त्र व रसायन शास्त्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने अल्पिकार संशोधन प्रेरणा विषयावर अध्यायीय मनीषा व्यक्त करताना प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजवळ

हिंदी विभाग बी.ए. भाग-3 विशेषविधा का अध्ययन या बदललेल्या अभ्यासक्रमावर कार्यशाळा. विषय तज्ञ प्रा.डॉ.भानुवास आनंदकर प्रा.डॉ.भारत खिलारे.

प्राणीशास्त्र विभाग आयोजित व्हास अँडबारीयन कंट्रोलन्स या विषयावर मार्गदर्शन करताना प्रा.डॉ.एस.एस.पाटील

करिअर प्लॅनिंग ऑफ डेव्हलपमेंट कॉर्गर्स विभाग आयोजित कार्यशाळा प्रमुख पाहुणे मा.डॉ.एस.आर.निकाम न्यायमूर्ती सी.समृती खाडे.

ग्रंथालय विभाग आयोजित 'ग्रंथालय वास्तव्यमानाचे आधुनिक संज्ञान' कार्यशाळेला मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे - प्राचार्य सुहास साकुंखे

१० भित्तिपत्रिका प्रकाशन ०३

मराठी विभागाच्यावतीने शिक्षक दिनानिमित्त मायबोली भित्तिपत्रिकेचे शिकारल विभागावर प्रकाशन करताना छ.शिवाजीराजे भोसले, प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजवळ

सूक्ष्मजीवशास्त्र विभागाच्या वतीने 'Zinka Virus' या विषयावरील भित्तिपत्रिकेचे उद्घाटन करताना शिवाजी विद्यापीठाचे कुलसुल. मा.डॉ.देवानंद शिंदे.

हिंदी विभागाच्या वतीने हिंदी महिला साक्ष्यकारिका योगदान या विषयावर भित्तिपत्रिकेचे प्रकाशन मा. डॉ.सुरेश मुजे (धारवाड) यांच्या हस्ते संभन्न

इतिहास विभागाच्या वतीने संस्थापकता श्रीमती सुशीलादेवी सानुखे यांच्या जीवनान्वर भित्तिपत्रिका तयार करण्यात आली. प्रकाशन प्रसंमी मा.संभाजीराव पट्टणे.

समाजशास्त्र विभागाच्या वतीने भारतरत्न डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम यांच्या जीवनान्वर अद्यतन भित्तिपत्रिकेचे प्रकाशन करताना - प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजवळ.

संस्कृत विभागाच्या वतीने भित्तिपत्रिकेचे प्रकाशन करण्यात आले प्रसंमी प्रकाशन करताना - प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजवळ.

१० सांस्कृतिक विभाग १३

विवाहसम्वर्षी डॉ. बापूजी साहूंचे यांच्या स्मृतिदिनानिमित्त बापूजींच्या जीवनातील अमंगोल प्रसंग रसगताना माजी प्राचार्य बी.बी.सावंत.

संस्थाभात श्रीमती सुहीलादेवी साहूंचे यांच्या जयंती निमित्त संस्थाभातस्थळा प्रतिमेचे पूजन करताना प्राचार्य डॉ.अशोक कश्यपे प्राचार्य डॉ.अरुण गाडे प्राचार्य डॉ.राजेंद्र सैजवळ व उपस्थित मुख्याध्यक्ष कार्यकर्ते.

छ.शाहु महाराज जन्म दिवस सामाजिक न्याय दिन म्हणून साजरा करण्यात आला प्रसंगी प्रा.चामे विचार व्यक्त करताना.

लोकवाहिर अण्णाभाऊसाठे जयंती प्रसंगी प्रतिमा पूजन करताना प्रा.डॉ.लंबड, प्रा.डॉ.बोबडे (विश्व शांती सोसायटी नागपूर) सोबत प्राचार्य डॉ.राजेंद्र सैजवळ व प्राध्यापक वृंद.

भारतसुन डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या 125 व्या शतकोत्तर सौचमहोत्सवी जयंती निमित्ताने 'डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा राष्ट्रवाद' या विषयावर विचार व्यक्त करताना-प्रा.डॉ.रत्नाभाऊ पैतुगे (पुणे)

भारताचे माजी राष्ट्रपती भारतसुन डॉ.ए.पी.जे.अमबडुल कलाम यांच्या जयंती निमित्ताने प्रतिमेचे पूजन करताना प्रा.डी.जी.साहूंचे व मुख्याध्यक्ष कार्यकर्ते.

ॐ विविध उपक्रम ॐ

संजय प्रदर्शन व काका साहू उद्घाटन करताना न्यायदुर्ग सगुती खांदे, प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजवळ सोबत इतरांसोबत लक्ष्मण कुंभार व मंगेशकर.

सौम्य विधानसभेतील विद्यार्थ्यांनी कुसुमीर्षिंग या प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजवळ यांस सारसर्वांनी प्रथिम देऊन सादरी केलेली संकेत विधानसभेसुद्धा प्रा. डॉ. राजेंद्र कुट्टियानी.

मराठी विभागाध्यक्षीने वारन देवता दिन निमित्ताने कृप्य व निवास रात्रीचे आवेदन करण्यात आले. उद्घाटनारंभी - प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजवळ.

संस्कृत विभागाने संस्कृत दिनानिमित्त 'स्वप्नवासवदत्तम्' नाटिका सादर केली. सादर नाटिकाचे प्रस्तारण सातारा आकाशवाणीने केले.

हिंदी विभागाध्यक्षीने हिंदी दिन सभोसभेचे आवेदन करण्यात आले प्राची प्रमुख अतिथी मणोरंजन करताना डॉ.सुरेश सायबबाबू, प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजवळ.

जोडेंसरा वेळी सन्मन झालेल्या युवा मंडोलनाबाबुचे पारंपरिक भूषण परिचोषिक प्राप्त कु.जितीबा कांबळ.

शिक्षक दिनानिमित्त - मुसंडा गौळ करताना राष्ट्रीय सेवा योजनेतील स्वागतेसक.

कवसलीहास बी.एससी.आर. ३ निकेत्य समारंभ या प्राचार्य डॉ.राजेंद्र केजवळ यांचा समेत विद्यार्थीनी व विभाग प्रमुख प्रा.पी.एस.आरबा, प्राचार्यक वृत्त.

१० ज्युनिअर विभाग - विविध उपक्रम १३

इ. 11 वी कला बाणिज्य नवमत विद्यार्थ्यांचे स्वागत करताना मा. प्राचार्य सुहास साठुंजे सोबत मा. प्राचार्य डॉ. रुजेंद्र बेजबळ.

इ. 11 वी विज्ञान नवमताने स्वागत समारंभात मार्गदर्शन करताना डॉ. अविनाश पोळ.

महाविद्यालयाच्या वतीने आयोजित 12 वी कला-बाणिज्य विभागाचा शिक्षक-पालक मेळावा मार्गदर्शक - प्राचार्य डॉ. आर. वी. बेजबळ

महाविद्यालयाच्या वतीने आयोजित 12 वी विज्ञान शिक्षक-पालक मेळाव्यात मार्गदर्शन करताना - प्रा. एम. डी. सोमजान

श्री स्वामी विवेकानंद जयंती सप्ताहाभिमित मार्गदर्शक प्रा. वेदांत कुलकर्णी यांचा सत्कार.

श्री स्वामी विवेकानंद जयंती सप्ताहाभिमित 'बापूजींच्या अठरावी या विषयांवर मांडणी करताना - प्रा. डॉ. महेब पायकवाड.

६० असे वक्ते - असे विषय 'विचारमंथन' ६२

जय जवान जय किरान व्याख्यानमालेत 'भारतीय संरक्षण व्यवस्थेचे बदलते स्वरूप' या विषयावर विचार व्यक्त करताना - मा.कर्मल संपाजीराव पाटील

आधुनिक शैलीची नवी दालने या विषयावर विचार व्यक्त करताना - मा.डॉ.शिवजीराव ठोंबरे

'How To Face Thid Cycle Of Naac?' या विषयावर प्राध्यापक प्रबोधिनीमध्ये विचार व्यक्त करताना - प्राचार्य डॉ.राजेंद्र ठेजवक.

भुवनेश्वर विभागने आयोजित केलेल्या व्याख्यानमालेत 'जागतिक नौवहन जवळ प्रगती' या विषयावर मौलिक विचार मांडताना - प्रा.डॉ.करंटे एस.वी. (शिवजी कॉलेज सातारा)

राष्ट्रीय मंडळ उद्घाटन प्रसंगी विचार व्यक्त करताना - मा.प्रा.डी.एस.जाधव, (राज्यशास्त्र विभाग)

विद्यार्थींनी विचार विभागाच्या वतीने आयोजित केलेल्या योग एक संजिवनी विषयावर विषयावर विचार व्यक्त करताना-मा.डॉ.करंटे वैजळ (पतांजली योग अभ्यास केंद्र)

केंद्रशासन पुरस्कृत सेंट्रल सेक्टर गुणवत्ता शिष्यवृत्ती

प्रत्येकी रु. १०,०००/-

कु.माने गिता
बी.कॉम.२

कु.मोरे हासन
बी.कॉम.२

कु.मोरे सायली
बी.कॉम.२

कु.सुदरकर श्रुतीका
बी.कॉम.२

सावंत दिगंबर
बी.एस्सी.२

मोरे निधील
बी.एस्सी.२

एकलव्य आर्थिक सहाय्य योजना

शेठने कुलदीप
एम.एस्सी.१

पाटील अक्षय
एम.एस्सी.२

कु.पथार पद्मवी
एम.एस्सी.२

विविध उपक्रम

मराठी व संस्कृत विभागाच्या वतीने जैष्ठ कवी मंगल पाठनांकर यांना 'कवयित्रीसार्थ' या कवी स्मरणसन्मान भाऊबुर्रा भट्टांजली अर्थीय कव्यताम सिने.अभिनेते - मा.सम्प्रदाई जाणव

विश्वक शिक्षणनिमित्त जलस्थित अखेरचे प्रमुख पातुने या श्रीमंत छ शिक्षाजीयते भोसले यांना म्हाविद्यालयकवृत्त शिक्षणमार्थी डॉ.बापूजी साठुंळे यांची प्रतीया भेट देताना- प्रयाण श्री.लक्ष्मण कुपार.

जागतिक योगदिनाभिमित्त योगाचे धडे घेताना - सुकदेव कर्णिकारी

योगाचे प्रतिक्रम घेताना म्हाविद्यालयकारील विद्यार्थीनी

ॐ ज्युनिअर क्रीडा वैभव ॐ

तेजस यादव
दिल्ली येथिल राष्ट्रीय
स्पर्धेमध्ये ब्रॉड मीडल

रोहन काटे
मध्यप्रदेश येथिल
फिल्ड आर्चरी स्पर्धेमध्ये
सुवर्ण पदक

शिवप्रसाद भोसले
शिर्डी येथिल राज्यस्तरीय
क्रिकेट बॉलिंग
स्पर्धेसाठी निवड

अभिषेक जाधव
कोल्हापूर येथिल
राज्यस्तरीय तायकांदी
स्पर्धेसाठी निवड

राष्ट्रीय फिल्ड-आर्चरी स्पर्धेत सुवर्णपदक विजेता
रोहन काटेचे अभिनंदन करताना - प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ

तालूकास्तरीय कबड्डी स्पर्धेत विजेता ठरेलेंल्या महाविद्यालयीन
कबड्डी संघाचे अभिनंदन करताना - प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ

ॐ ज्युनिअर क्रीडा वैभव ॐ

किक-बॉक्सिंग खेळांमध्ये राष्ट्रीय स्पर्धेसाठी निवड झालेल्या तेजस यादव या खेळाडूचे अभिनंदन करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ

विभागीय कुस्ती स्पर्धेसाठी निवड झालेल्या विद्यार्थ्यांसोबत -प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ तसेच फिजिकल डायरेक्टर प्रा.भोई विनायक व प्रा.डी.जी.साळुंखे, प्रा.पी.एस.जाधव,

क्रीडा दिनानिमित्त भितीपत्रीवेधे जड्याटक, मार्गदर्शक- प्राचार्य डॉ.आर.व्ही. शेजवळ तसेच फिजिकल डायरेक्टर प्रा.भोई व्ही.व्ही. व प्रा.किंते.

क्रीडा दिनानिमित्त भितीपत्रीवेधिया व क्रीडा दिनानिमित्त माहिती सांगताना फुटबॉल खेळाडू अभिषिक्त बर्न व प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ

राज्यस्तरीय आवर्ती स्पर्धेसाठी निवड झालेले स्वप्निल पोक व रोहन काटे यांचे अभिनंदन करताना प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ व श्री.एन.बी.पाटील.

राज्यस्तरीय किक-बॉक्सिंग स्पर्धेसाठी निवड झालेल्या खेळाडूंचे अभिनंदन करताना - प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ व इतर प्राध्यापका.

६० ज्युनिअर विभाग - विविध उपक्रम ६३

छ.रजनी काह महासज जयंतीनिमित्त व्याख्यानमध्ये विचार मांडताना - प्रा.वैभव आमळे

महाविद्यालयभ्या कवीने आयोजित 12 वी विज्ञान शिबिर-पालक मेळाव्यात मार्गदर्शन करताना मा.प्राचार्य डॉ.आर.बी.ब्रैजवळ.

वाचना प्रेरणा दिननिमित्त 'वाचनाचे महत्त्व' या विषयावर विचार व्यक्त करताना - इंध्याल मा.एल.एन.कुमार.

ज्युनिअर कॉलेज माजी विद्यार्थी मेळावा.

विद्यार्थिनी आयोजित गुणवत्ताधारक विद्यार्थी मेळाव्यात प्राचार्य डॉ.आर.बी.ब्रैजवळ यांचे स्वागत करताना प्रा.पीतांबरजी साठुंगरे.

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था कोल्हापूरच्या विविध शाखेतून आलेले गुणवत्ता धारक विद्यार्थी - विद्यार्थिनी.

❧ ज्युनिअर विभाग - विविध उपक्रम ❧

प्राध्यापक प्रबोधिनी अंतर्गत व्याख्यानमध्ये 'सावित्रीबाई फुले यांचे दूरभाषिक शैक्षणिक कार्य व वास्तवता' या विषयावर बोलतांना - प्रा.सी.दुर्गांनी निवाम.

विज्ञान प्राध्यापक प्रबोधिनी अंतर्गत व्याख्यानमध्ये 'सम्बलनामक दृष्टीकोन या विषयावर बोलतांना प्रा.सी.एम.एस.पाटील .

विज्ञान विभागामार्फत भितीपत्रीकेचे प्रकाशन करताना - प्राचार्य मलवडे शम्.एस. व प्राचार्या सी.देसाई एस्.टी. सोबत प्राचार्य डॉ.आर.बी.शेजवळ

वाचन प्रेरणा दिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना - अंध्याल एल.एल.कुमार.

ज्युनिअर कला साहित्य पाठक मेळाव्यामध्ये मार्गदर्शन करताना गा.प्रा.टी.जी.साळुंखे

विद्यार्थ्यांना पॉपअर पॉईंट प्रेझेंटेशनच्या माध्यमातून बयस्खान देताना - प्रा.सोमजाळ एम.डी.

शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर, संचलित
लाल ब्रहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ
आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स, सातारा

ब्रहादुरीय

वार्षिक नियतकालिक २०१५-२०१६

♦ संपादक मंडळ ♦

अध्यक्ष - प्राचार्य डॉ. राजेंद्र शेजवळ

प्रमुख संपादक - प्रा. बाळासाहेब जगताप

♦ विभागीय संपादक मंडळ ♦

वरिष्ठ महाविद्यालय

प्रा. बाळासाहेब जगताप ..... मराठी प्रा. डॉ. विठ्ठल नाईक ..... हिंदी
प्रा. सचिन कांबळे ..... इंग्रजी प्रा. कु. मयूरा राजेभोंसले ..... संस्कृत
प्रा. सौ. रेखा नलवडे ..... अहवाल प्रा. शेखर मोहिते ..... फोटो

कनिष्ठ महाविद्यालय

प्रा. अरुण पोवार ..... मराठी प्रा. शुभांगी निकम ..... हिंदी
प्रा. वैभव आगळे ..... इंग्रजी प्रा. विद्या अंबवले ..... संस्कृत
प्रा. सौदागर पवार ..... अहवाल प्रा. प्रदीप कोळी ..... फोटो
श्री. नरेंद्र पाटील .... प्रशासकीय सहाय्यक श्री. लक्ष्मण कुंभार ... वितरण व्यवस्था

मुद्रक-नॅशनल प्रेस, सातारा ♦ संगणक-टायप इन्व्हेटर्स, सातारा

संस्थेची प्रार्थना

हरे राम हरे राम राम राम हरे हरे ।

हरे कृष्ण हरे कृष्ण कृष्ण कृष्ण हरे हरे ॥

राम, कृष्ण, रहीम, ख्रिस्त, बुध्द, झरतुष्ट्र ।

महावीर मानव संत मानव्यांचे दीपस्तंभ

लीन दीन होऊन त्यांचे वंदूया चरण ॥

सत्य, शील, प्रामाणिकता,

त्याग पिळवणुकीस आळा ।

मानव्याचे अधिष्ठान

ईशतत्त्व दर्शन ।

यांचे ज्ञान नि विज्ञान हाच सुसंस्कार ।

विवेकाच्या आनंदाचा लाभ शिक्षणात ॥

शिक्षणमहर्षी प.पू.डॉ.वापूजी सालुंखे

अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्

विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।

युयोध्यस्मज्जुहराणमेनो

भूयिष्ठां ते नमः उक्तिं विधेम ॥

ईशावास्योपनिषद्

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर

२१३०, ई वॉर्ड, ताराबाई पार्क, कोल्हापूर. फोन : (०२३१) २६५४६५३, १६५२७२०

विश्वस्त मंडळ २०१५-२०१८

● मा.संपतराव रामचंद्र जेधे	.....	कार्याध्यक्ष
● मा.प्राचार्या सौ.शुभांगी मुरलीधर गावडे	.....	सेक्रेटरी
● मा.पुंडलिक शामराव चव्हाण	.....	सहसचिव अर्थ

व्यवस्थापक मंडळ २०१५-२०१८

१) मा.प्राचार्य अभयकुमार गोविंदराव साळुंखे	.....	अध्यक्ष
२) मा.माजी खा. कलाप्पाण्णा बाबूराव आवाडे	.....	उपाध्यक्ष
३) मा.रघुनाथ मनोहर शेठे	.....	उपाध्यक्ष
४) मा.संपतराव रामचंद्र जेधे	.....	कार्याध्यक्ष
५) मा.डॉ.पुंडलिकराव नामदेव काळभोर	.....	कार्याध्यक्ष
६) मा.प्राचार्या सौ.शुभांगी मुरलीधर गावडे	.....	सेक्रेटरी
७) मा.प्राचार्य अशोक आबा करांडे	.....	सहसचिव (प्रशासन)
८) मा.पुंडलिक शामराव चव्हाण	.....	सहसचिव (अर्थ)
९) मा.रवींद्र रामचंद्र चव्हाण	.....	सदस्य
१०) मा.अविनाश दिनकर पाटील	.....	सदस्य
११) मा.संपत बंडू मोरे	.....	सदस्य
१२) मा.सदाशिव कृष्णा कुंभार	.....	सदस्य
१३) मा.प्राचार्य डॉ.राजेंद्र विश्वनाथ शेजवळ	.....	सदस्य
१४) मा.प्राचार्य डॉ.युवराज अंबादास भोसले	.....	सदस्य
१५) मा.सिताराम महारु गवळी	.....	सदस्य
१६) मा.अजित शंकर देसाई	.....	सदस्य
१७) मा.अरुण बहिर्जी सुळगेकर	.....	सदस्य
१८) मा.प्राचार्य डॉ.हिंदूराव बाबूराव पाटील	.....	सदस्य
१९) मा.श्रीराम शरदचंद्र साळुंखे	.....	सदस्य
२०) मा.अविनाश नामदेव कदम	.....	सदस्य
२१) मा.कृष्णा गणपती विसले	.....	सदस्य

॥लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स, सातारा॥

ब।हा।दु।सी।य

शिक्षणमहर्षी डॉ.वापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर

२१३०, ई वॉर्ड, ताराबाई पार्क, कोल्हापूर. फोन : (०२३१) २६५४६५३, १६५२७२०

आजीव सेवक मंडळ

- १) मा.प्राचार्य डॉ.राजेंद्र विश्वनाथ शेजवळ ..... अध्यक्ष
- २) मा.पुंडलिक शामराव चव्हाण ..... सेक्रेटरी
- ३) मा.प्राचार्या सौ.शुभांगी मुरलीधर गावडे ..... सदस्य
- ४) मा.प्राचार्य डॉ.अशोक आबा करांडे ..... सदस्य
- ५) मा.अजित शंकर देसाई ..... सदस्य
- ६) मा.डॉ.युवराज अंबादास भोसले ..... सदस्य
- ७) मा.अरुण बहिर्जी सुळगेकर ..... सदस्य
- ८) मा.सिताराम महारु गवळी ..... सदस्य
- ९) मा.भाऊसाहेब नानासाहेब सांगळे ..... सदस्य

शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर संचलित
लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अॅण्ड कॉमर्स, सातारा

स्थानिक व्यवस्थापन समिती

१.	मा. प्राचार्य अभयकुमार साळुंखे	.....	अध्यक्ष
२.	मा. प्राचार्या सौ. शुभांगी गावडे	.....	सचिव
३.	मा. प्राचार्य डॉ. आर. व्ही. शेजवळ	.....	पदसिध्द सचिव
४.	मा. आमदार शिवेंद्रसिंहराजे भोसले	.....	स्थानिक प्रतिनिधी
५.	मा. प्राचार्य पी. यू. शेट	.....	स्थानिक प्रतिनिधी
६.	मा. डी. आर. जाधव	.....	स्थानिक प्रतिनिधी
७.	मा. प्रा. डॉ. एस. एस. पवार	.....	प्राध्यापक प्रतिनिधी
८.	मा. प्रा. आर. आर. साबळे	.....	प्राध्यापक प्रतिनिधी
९.	मा. प्रा. एन. व्ही. शिंदे	.....	प्राध्यापक प्रतिनिधी
१०.	मा. ए. बी. बिराजे	.....	शिक्षकेतर प्रतिनिधी

प्रकटन

भारत सरकारच्या १९५६ प्रेस अॅण्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक्सच्या
कायद्यातील ८ व्या नियमाप्रमाणे 'बहादुरीय' चे अधिकृत प्रकटीकरण

प्रकटन स्थळ	:	लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अॅन्ड कॉमर्स, सातारा.
प्रकटन काळ	:	वार्षिक
मुद्रकाचे नांव	:	स्वप्निल यादव
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	नॅशनल ऑफसेट प्रेस, सातारा
प्रकाशकाचे नांव	:	प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ
पत्ता	:	लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अॅन्ड कॉमर्स, सातारा.
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
संपादकाचे नाव	:	प्रा.बाळासाहेब जगताप
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अॅन्ड कॉमर्स, सातारा.
मुखपृष्ठ संकल्पना	:	प्रा.डॉ. दर्शन भुटियानी
संगणकीय अक्षररचना	:	श्री.प्रशांत गुजर
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	टाईप इनोव्हेटर्स, १९५, सदाशिव पेठ, सातारा.
नियतकालिकाची मालकी	:	मा.प्राचार्य, लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अॅन्ड कॉमर्स, सातारा.

मी डॉ.राजेंद्र शेजवळ प्राचार्य, लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अॅन्ड कॉमर्स, सातारा जाहीर करतो की, सोबत दिलेली माहिती माझे माहिती प्रमाणे व समजुतीनुसार पूर्णपणे खरी आहे.

प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ

प्रकाशक

या अंकात व्यक्त झालेल्या मतप्रवाहाशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. शिवाय या अंकातील साहित्य कृतींच्या स्वतंत्रतेची अन्य जबाबदारी संबंधित लेखकांची / लेखिकांची आहे.

लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अॅन्ड कॉमर्स, सातारा.

LAL BHADUR SHASTRI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE AND COMMERCE, SATARA

SENIOR COLLEGE STAFF 2015-2016

❑ CHEMISTRY

- 1 Prin.Dr.R.V.Shejwal
- 2 Prof.Dr.C.P.Mane
- 3 Prof.Dr.A.M.Nalawade
- 4 Prof.Sou.R.A.Nalawade
- 5 Prof.D.V.Rupanwar
- 6 Prof.Y.B.Gurame
- 7 Prof.Miss A.C.Sakpal
- 8 Prof.Miss P.S.Kadam
- 9 Prof.Miss K.D.Mane
- 10 Prof.P.B.Mulik
- 11 Prof.Miss D.A.Kumbhar
- 12 Prof.Miss N.S.Jadhav
- 13 Prof.Miss S.S.More
- 14 Prof.Miss K.D.Nikam

❑ ENGLISH

- 1 Prof.D.G.Salunkhe
- 2 Prof.P.P.Lohar
- 3 Prof.S.A.Kamble
- 4 Prof.S.G.Gurav (Leave Vacancy)
- 5 Prof.S.M.Shelar
- 6 Prof.Miss V.R.Mahadik

❑ MARATHI

- 1 Prof.B.S.Jagtap
- 2 Prof.A.M.Kasture

❑ SANSKRIT

- 1 Prof.Dr.Smt S.S.Rajebhonsale
(August 2015)
- 2 Prof.Miss M.S.Rajebhonsale

❑ HINDI

- 1 Prof.Dr.B.D.Sagare
- 2 Prof.Dr.V.S.Naik

❑ GEOGRAPHY

- 1 Prof.M.B.Raskar
- 2 Prof.B.B.Bagal
- 3 Prof.B.M.Mali

❑ HISTORY

- 1 Prof.P.C.Chikmath
- 2 Prof.D.S.Jadhav

❑ SOCIOLOGY

- 1 Prof.J.K.Pawar

❑ PSYCHOLOGY

- 1 Prof.S.M.Mestry

❑ ECONOMICS

- 1 Prof.N.V.Shinde
- 2 Prof.S.P.Kudale
- 3 Prof.R.P.Madane

❑ POLITICAL SCIENCE

- 1 Prof.Mrs.S.P.Bainwad
- 2 Prof.D.S.Aawale
- 3 Prof.D.S.Patil

❑ COMMERCE

- 1 Prof.Dr.D.R.Bhutyani
- 2 Prof.G.R.Waske
- 3 Prof.S.D.Borate
- 4 Prof.A.G.Pote
- 5 Prof.Smt.A.V.Horkeri
- 6 Prof.A.S.Fharas

❑ STATISTICS

- 1 Prof.D.P.Wattamwar
- 2 Prof.T.B.Adsul

❑ BOTANY

- 1 Prof.P.S.Jadhav
- 2 Prof.S.A.Mohite
- 3 Prof.R.R.Sabale
- 4 Prof.Smt.V.U.Nikam
- 5 Prof.Miss N.H.Ahiwale
- 6 Prof.Miss A.U.Dhotre

❑ ZOOLOGY

- 1 Prof.Dr.V.B.Supugade
- 2 Prof.Sou.Dr.S.M.Pawar

- 3 Prof.Miss.N.R.Jadhav
- 4 Prof.V.J.Suryawanshi
- 5 Prof.P.H.Nalwade
- 6 Prof.V.D.Gaikwad
- 7 Prof.T.A.Gangawane
- 8 Prof.N.K.Gaikwad

❑ MATHEMATICS

- 1 Prof.Dr.S.M.Pawar
- 2 Prof.Miss.A.J.Jadhav
- 3 Prof.Miss M.P.Gite
- 4 Prof.S.S.Jadhav

❑ PHYSICS

- 1 Prof.Dr.N.L.Tarwal
- 2 Prof.S.A.Rasal
- 3 Prof.Miss P.P.Jadhav
- 4 Prof.R.P.Bhosale
- 5 Prof.H.D.Shelke

❑ MICROBIOLOGY

- 1 Prof.V.S.Patil
- 2 Prof.N.A.Kadam
- 3 Prof.V.B.Bhosale
- 4 Prof.R.S.Kadam
- 5 Prof.P.V.Patil

❑ COMPUTER SCIENCE

- 1 Prof.Smt.S.S.Sawant

❑ LIBRARIAN

- 1 Shri.L.N.Kumbhar

❑ PHYSICAL DIRECTOR

- 1 Prof.Dr.V.A.Jadhav

❑ M.LAW

- 1 Prof.S.S.Ghadge

❑ ENVIRONMENT

- 1 Prof.V.M.Bansode
- 2 Prof.A.V.Bhosale

LAL BHADUR SHASTRI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE AND COMMERCE, SATARA

JUNIOR COLLEGE STAFF 2015-2016

□ **ENGLISH**

- 1 Shri.D.N.Dhane
- 2 Shri.S.B.Pawar
- 3 Shri.V.P.Agale
- 4 Shri.R.S.Koli

□ **HISTORY**

- 1 Shri.K.G.Shaikh

□ **ECONOMICS**

- 1 Shri.R.D.Yadav
- 2 Shri.L.G.Badne

□ **MARATHI**

- 1 Sou.I.P.Pawar
- 2 Shri.A.G.Powar
- 3 Shri.A.H.Khatal
- 4 Sou.D.S.Phalle

□ **HINDI**

- 1 Sou.S.S.Nikam

□ **SANSKRIT**

- 1 Smt.V.A.Ambavale

□ **GEOGRAPHY**

- 1 Shri B.S.Koli
- 2 Smt.B.S.Nagane

□ **SOCIOLOGY**

- 1 Shri.U.H.Kamble

□ **POLITICAL SCIENCE**

- 1 Smt.G.S.Salunkhe

□ **COMMERCE**

- 1 Shri.V.S.Vahagaonkar
- 2 Shri.M.B.Pawar
- 3 Shri.P.M.Mhetre

□ **PHYSICAL
EDUCATION**

- 1 Shri.V.V.Bhoi

□ **PHYSICS**

- 1 Shri.S.B.Patil
- 2 Smt.A.A.Thorat
- 3 Smt.U.M.Shelar
- 4 Miss V.V.Kanase
- 5 Sou.S.Y.Dusane

□ **CHEMISTRY**

- 1 Shri.M.D.Somjal
- 2 Shri S.A.Musale
- 3 Smt.V.S.Shinde
- 4 Shri.K.J.Inamdar
- 5 Sou.M.K.Powar
- 6 Kum. P.A.Chougule

□ **BIOLOGY**

- 1 Sou.S.Y.Patane
- 2 Sou.M.S.Patil
- 3 Smt.J.S.Shinde
- 4 Smt.R.D.Pise
- 5 Shri S.S.Patil

□ **ENVIRONMENT
SCIENCE**

- 1 Shri.P.D.Koli

□ **MATHMATICS**

- 1 Shri.B.S.Kedar
- 2 Smt.S.A.Shirke

□ **VOCATIONAL
+ 2 STAGE**

- 1 Shri B.L.Surve (Ele)
- 2 Shri.S.S.Chavan

□ **BIOFOCAL COMPUTER**

- 1 Mrs.P.Y.Kaware
- 2 Mrs.M.A.Kadam

□ **ELECTRONICS**

- 1 Miss S.S.Shinde

LAL BHADUR SHASTRI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE AND COMMERCE, SATARA

NON TEACHING STAFF 2015-2016

❑ **REGISTRAR**

1 Shri N.B.Patil

❑ **SUPERINTENDENT**

1 Shri D.M.Lokare

❑ **HEAD CLERK**

1 Shri V.K.Sawant

❑ **JUNIOR STENO**

1 Miss A.B.Bhosale

❑ **SENIOR CLERK**

1 Shri D.E.Kadam

2 Shri A.T.Phatak

❑ **JUNIOR CLERK**

1 Shri G.S.lthape

2 Shri A.B.Kagwade

3 Shri S.M.Patil

❑ **LABORATORY ASSISTANTS**

1 Shri A.N.Kadam

2 Shri T.V.Barge

❑ **ASSISTANT LIBRARIAN**

1 Shri R.G.Damale

❑ **LIBRARY CLERK**

1 Shri H.J.Kumbhar

❑ **LIBRARY ATTENDENT**

1 Shri D.L.Kamble

2 Shri M.A.Sutar

3 Shri P.K.Mane

4 Shri P.B.Mahadik

5 Shri P.A.Sabale

6 Shri V.J.Gaikwad

7 Shri M.B.Mane

8 Shri S.S.Jadhav

8 Shri S.S.Jadhav

❑ **LABORATORY ATTENDENT**

1 Shri.G.B.Shinde

2 Shri S.S.Chavan

3 Shri B.S.Waske

4 Shri D.A.Shinde

5 Shri Y.S.Phalke

6 Smt R.V.Pawar

7 Shri S.M.Mane

8 Shri A.B.Biraje

9 Shri S.S.Biraje

10 Shri B.A.Shingate

11 Shri S.N.Thite

12 Shri S.J.Khawale

13 Shri R.P.Jadhav

14 Shri S.S.Desai

15 Shri S.R.Salunkhe

❑ **PEONS**

1 Shri P.H.Ubale

2 Shri P.J.Pawar

3 Smt. A.S.Dighe

4 Shri D.A.Lad

5 Shri P.V.Kamble

6 Shri R.R.Gade

7 Shri N.J.Kadam

(MCVC)

8 Shri V.R.Sapkal

(Cont.Bas)

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम
भारताचे राष्ट्रपती, विख्यात शास्त्रज्ञ, भारतरत्न

डॉ. वसंत गोवारीकर
पर्यावरणतज्ञ

डॉ. एम. एम. कलबुर्गी
कन्नड विद्यापीठाचे माजी कुलगुरू

भालचंद्र पेंढारकर
ज्येष्ठ नाट्यकर्मी-नाट्यनिर्माते

विंदूमाधव जोशी
ग्राहक हक्क चळवळीचे प्रणेते

गजानन पेंढारकर
विको उद्योगसमूहाचे अध्यक्ष

प्रा. यशवंत सुमंत
राज्यशास्त्राचे प्राध्यापक, पुणे विद्यापीठ

मा. खासदार शरद जोशी
शेतकऱ्यांचे नेते

मंगेश पाडगांवकर
ज्ञानपीठरत्न, कवी आणि गीतकार

माजी खासदार पी. ए. संगमा
माजी लोकसभा सभापती

अरुणा शानबाग
२४ वर्षे कोमात असलेल्या परिचारिका

आर. के. लक्ष्मण
ज्येष्ठ व्यंगचित्रकार

डॉ. अभिजित रावराणे
संगणकशास्त्र विभाग प्रमुख विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर

सदाशिव गोविंदराव जाधव
प्रा. पी. एस्. जाधव यांचे पिताश्री

जनाबाई केशवराव सावंत
श्री. व्ही. के. सावंत यांच्या मातोश्री

प्रविण महादेव मेस्त्री
प्रा. एस्. एम्. मेस्त्री यांचे बंधू

राकेश सुनिल शिंदे
प्रा. र्नेहल शिंदे यांचे बंधू

श्रध्दांजली

याशिवाय सामाजिक,
शैक्षणिक, राजकीय व कला,
क्रिडा क्षेत्रातील ज्या ज्ञात
अज्ञात व्यक्तींचे निधन झाले
तसेच देशाच्या रक्षणासाठी ज्या
जवानांनी प्राणांची आहुती दिली
त्या सर्वांच्या आत्म्यास
चिरशांती लाभो हीच विनम्र
श्रध्दांजली !

प्राचार्यांचे मनोगत

प्रिय वाचक मित्र हो !

'बहादुरीय' हा वार्षिक नियतकालिक अंक आपल्या हाती देताना मला मनस्वी आनंद होत आहे. शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ चा हा अंक म्हणजे महाविद्यालयाने शैक्षणिक, सामाजिक, संशोधन, क्रीडा आदी क्षेत्रात केलेल्या कार्याचा, विद्यार्थी व गुरुदेव कार्यकर्त्यांनी विविध क्षेत्रात घेतलेल्या गरुडभरारीचा आरसा आहे. प्राचार्य, कुटुंबप्रमुख म्हणून महाविद्यालयीन परिवाराचे कौतुक करताना, त्यांच्या पाठीवर कौतुकाची शब्दरूपी शाबासकी देताना मला विशेष आनंद होत आहे.

शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे यांनी ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कारासाठी लावलेल्या संस्कृती केंद्रातील एक ज्ञानरोपटे म्हणजेच लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स हे होय. या महाविद्यालयाने शैक्षणिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, संशोधन, क्रीडा आदी क्षेत्रात आपली वैभवशाली परंपरा निर्माण करून समाजात मानाचा ठसा उमटविला आहे. महाविद्यालयात कला, वाणिज्य, विज्ञान आणि किमान कौशल्य अशा शाखा आहेत. संगणक, इंटरनेट, वाय-फाय आदी सर्व भौतिक, मूलभूत व आवश्यक सोयी सुविधा उपलब्ध आहेत. महाविद्यालयात आनंददायी व प्रेरणादायी सुयोग्य असे शैक्षणिक वातावरण आहे.

शिक्षणाचा, अभ्यासक्रमाचा, ज्ञानाचा उद्देशच मुळी रोजगार प्राप्ती, चारित्र्याची जडणघडण, नीतिमूल्यांची शिकवण, अंगी असणाऱ्या सुप्त कला-कौशल्यांचा सर्वांगीण विकास हा आहे. महाविद्यालयाने ही सर्व जाणीव ठेवून विद्यापीठ अनुदान आयोग, नवी दिल्ली, शिवाजी विद्यापीठ, महाविद्यालय अंतर्गत विविध व्यावसायिक व प्रशिक्षणात्मक कोर्स सुरु केले आहेत. या कोर्समुळे प्रत्येक वर्षी शेकडो विद्यार्थ्यांना रोजगाराची संधी प्राप्त होत असते.

'कम्युनिटी कॉलेज' ही महाविद्यालयाची वेगळी ओळख आहे. पारंपरिक शिक्षणाबरोबरच व्यावसायाभिमुख नोकरी आणि रोजगाराची हमी देणारे शिक्षण विद्यार्थ्यांना दिले जाते. कम्युनिटी कॉलेज अंतर्गत 'Certificate Course in Cast Iron Foundry Technology' आणि 'Certificate Course in Industrial Pollution and Waste Water Treatment' हे कोर्सेस सुरु आहेत. यासाठी यु.जी.सी.चे १ कोटी ३४ लाखांचे अनुदान प्राप्त झाले आहे. महाविद्यालयाने कम्युनिटी कॉलेजअंतर्गत दुसऱ्या फेजसाठी तसेच CPE अंतर्गत नवी दिल्ली येथे सादरीकरण केले असून निश्चितच यासाठी लवकरच अनुदान प्राप्त होणार आहे. यावर्षी महाविद्यालयास यु.जी.सी.चे ७४ लाखांचे अनुदान प्राप्त झाले.

महाविद्यालयाने विद्यार्थी व प्राध्यापकांच्या संशोधन वृत्तीस प्रेरणा आणि दिशा देत संशोधनामध्ये वेगळाच नावलौकिक मिळविला आहे. मा.कुलगुरु डॉ.देवानंद शिंदे यांच्या हस्ते नुकतेच ३५ लाख रुपये खर्चून उभारलेल्या 'संशोधन सुविधा केंद्राचे' उद्घाटन करण्यात आले. या केंद्रामार्फत विद्यार्थी व प्राध्यापकांना संशोधन व अभ्यासविषयक सर्व सोयी सुविधा उपलब्ध करून दिल्या आहेत. यावर्षी १४ प्राध्यापकांनी मेजर आणि मायनर प्रोजेक्ट पूर्ण करून विद्यापीठ आयोगास उपयोगिता प्रमाणपत्र दिले आहे. महाविद्यालयात ८ प्राध्यापकांना एम.फिल आणि पीएच.डी. मार्गदर्शक म्हणून मान्यता असून त्यांच्याकडे ३१ विद्यार्थी संशोधन करीत आहेत. यावर्षी प्राध्यापकांनी राष्ट्रीय, राज्य, विद्यापीठ स्तरावरील संशोधनपर कार्यशाळांमध्ये ७० शोधनिबंध सादर केले. आविष्कार संशोधन स्पर्धेमध्ये महाविद्यालयाने २ गटांमध्ये यश मिळविले. इंग्रजीचे प्राध्यापक हे टिचर फिलोशिपनुसार पीएच.डी. करीत आहेत. ५ प्राध्यापकांनी पीएच.डी. साठी रजिस्ट्रेशन केले असून त्यांचे संशोधन सुरु आहे.

शिक्षणापासून समाजातील कोणताही घटक वंचित राहू नये, नियमित विद्यार्थ्यांप्रमाणे बहिःस्थ विद्यार्थ्यांनाही शिक्षणाची संधी मिळावी यासाठी महाविद्यालयात शिवाजी विद्यापीठाचा दूर शिक्षण विभाग कार्यरत असून या विभागामध्ये १०४८ विद्यार्थी शिकत आहेत. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठात १८५७ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला तसेच नियमित महाविद्यालयामध्ये ज्युनिअर-१८७६ विद्यार्थी, सिनिअर-१८२२ विद्यार्थी असे एकूण ६६०३ विद्यार्थी महाविद्यालयात अध्ययन करीत आहेत. ज्युनिअर व सिनिअर महाविद्यालयाचे निकाल बोर्ड व विद्यापीठाच्या निकालाच्या टक्केवारीपेक्षा अधिक आहेत.

विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा, त्यांच्यातील कला, कौशल्ये, सुप्त गुणांचा विकास व्हावा, त्यांच्यातील व्यावसायिक, भाषिक आदी कौशल्ये विकसित व्हावीत यासाठी महाविद्यालयात वर्षभर विविध विभाग आणि समितीमार्फत उपक्रम राबविण्यात येतात. अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत ९ कार्यशाळा घेण्यात आल्या. प्लेसमेंट सेलमार्फत ४ कॅम्पस इंटरव्यू घेण्यात आल्या. त्यामध्ये ४९ विद्यार्थ्यांची विविध पदांवर नियुक्ती झाली, ही बाब कौतुकास्पद अशी आहे. सांस्कृतिक विभाग, आविष्कार संशोधन समिती, प्राध्यापक प्रबोधिनी आदी महाविद्यालयांतर्गत विविध समित्यांनी आपापले कामकाज यशस्वीपणे पार पाडले. जय जवान जय किसान व्याख्यानमाला, डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर व्याख्यानमाला, कॉमर्स विभागाचा सन १९८५-९० या काळातील माजी विद्यार्थ्यांचा मेळावा, संशोधन महोत्सव, विद्यार्थीनी विकास मंडळाचे विविध उपक्रम, ग्रंथालय विभागाचे ग्रंथप्रदर्शन, जिमखाना विभागाच्या विविध स्पर्धा, स्कॉलरशीप जागृती मोहिम आदी उपक्रमांचे सर्वांनी कौतुक केले.

राष्ट्रीय सेवा योजनेचा विद्यापीठात वेगळा असा नावलौकिक आहे. यावर्षी विद्यापीठाची विशेष परवानगी घेऊन शहीद कर्नल संतोष महाडिक यांच्या 'पोगरवाडी' या जन्मगावास ५ वर्षासाठी

दत्तक घेतले. विद्यार्थी व प्राध्यापकांनी गावकऱ्यांचे सहकार्य घेत श्रमदानातून कर्नल महाडिक यांना आगळीवेगळी श्रध्दांजली अर्पण करण्यात आली. या शिबीराच्या आयोजनाबाबत सर्वांनी समाधान व्यक्त केले. एन.सी.सी. विभागाने यावर्षी ५ कॅम्पमध्ये सहभाग नोंदविला. १०५ कॅडेट्सनी विविध कॅम्पमध्ये अनेक बक्षिसे प्राप्त केली.

युवा महोत्सवामध्ये महाविद्यालयाने जिल्हास्तरीय व मध्यवर्ती स्पर्धेमध्ये मुकनाट्य, स्पॉट फोटोग्राफी, एकपात्री प्रयोग, वक्तृत्व, सुगमगायन आदी स्पर्धांमध्ये सहभाग घेत यश मिळविले. स्वराली लोटेकर हिने पुसेगावच्या युवा महोत्सवात सुगमगायनामध्ये द्वितीय तसेच ऋतुजा यादव हिने ओडिया येथील इंटरनेशनल फेस्टिवलमध्ये लोकनृत्यामध्ये प्रथम क्रमांक मिळवित महाविद्यालयास नॅशनल अवॉर्ड मिळवून दिले. संस्थेच्या वतीने घेतलेल्या जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत अतुल कुंभार-प्रथम, निबंध स्पर्धा-विद्या मोहिते-प्रथम, गुरुदेव कार्यकर्ते गट वक्तृत्व स्पर्धा-प्रा.वैभव आगळे-प्रथम असे क्रमांक मिळवून महाविद्यालयाचा बहुमान वाढविला.

महाविद्यालयाच्या क्रीडा विभागाने यावर्षी दैदिप्यमान व उल्लेखनीय यश प्राप्त केले. ज्युनिअर विभागात आर्चरीमध्ये रोहन काटे याने नॅशनल स्तरावर गोल्ड मेडल तर तेजस यादव याने बॉक्सिंगमध्ये ब्रॉँझ मेडल मिळविले. ज्युनिअरच्या २ खेळाडूंनी नॅशनल, ४ खेळाडूंनी राज्य, तर १६ खेळाडूंनी विभागीय स्तरावर यश मिळविले. सिनिअर विभागात ७ खेळाडूंना सुवर्ण, ४ सिल्व्हर, १० ब्रॉँझ अशी पदके मिळाली. वर्षभरात १२० खेळाडूंनी विविध स्पर्धांमध्ये सहभाग घेतला.

ज्युनिअर शास्त्र विभागाच्यावतीने सर्व विद्यार्थ्यांसाठी वर्षभर CET कोर्चिंग व क्लॅश कोर्सद्वारे अभिनव असा 'बहादुरीय' पॅटर्न सुरु आहे. महाविद्यालयातील ग्रंथालयात ६५ नियतकालिके, १५ वर्तमानपत्रे येतात. ग्रंथालयात ७६ हजार पुस्तके व संदर्भ ग्रंथ आहेत. ग्रंथालयातील कमवा आणि शिका, बेस्ट वाचक पुरस्कार, बुक बँक या योजनाही उल्लेखनीय आहेत. ग्रंथालयात ६ हजार ई.जर्नल्स व १ लाख ३५ हजार ई-बुक्सचा उपयोगही वाचकांना होत आहे.

महाविद्यालय सातत्याने समाजोपयोगी उपक्रम राबवून सामाजिक बांधिलकी जपत आलेले आहे. राज्यात पडलेला दुष्काळ आणि शेतकऱ्यांची दयनीय अवस्था विचारात घेऊन महाविद्यालयातील विद्यार्थी व प्राध्यापकांनी नाम फाऊंडेशनला २१ हजार ४०० रुपये ची मदत कुलगुरु डॉ.देवानंद शिंदे यांच्या हस्ते देण्यात आली. महाविद्यालयाने सामाजिक भान जपत गुरुवार बागेची स्वच्छता केली, स्वच्छ व सुंदर शहर उपक्रमात सहभाग घेतला तसेच रक्षाबंधनानिमित्त ५० हजार जवानांना राख्या पाठविल्या. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर व्याख्यानमालेचे आयोजनही केले.

महाविद्यालयातील 'संशोधन सुविधा केंद्राचे' उद्घाटन मा.कुलगुरु डॉ.देवानंद शिंदे यांच्या हस्ते करण्यात आले. यावेळी मा.कुलगुरुंनी संशोधन फेस्टिवलमध्ये सहभागी झालेल्या नवोदित संशोधकांना मार्गदर्शन करीत त्यांच्याशी हितगुज केले. नवोदित संशोधकांना प्रेरणा, प्रोत्साहन देणारे आगळे वेगळे कुलगुरु या निमित्ताने पाहावयास मिळाले. पोगरवाडी येथील श्रमसंस्कार शिबीसासही मा.कुलगुरुंनी सदिच्छा भेट देऊन महाविद्यालयाचे कौतुक केले.

प्रसिध्द सिनेअभिनेते विजय पाटकर यांच्या हस्ते वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ झाला. यावेळी गुणवंत विद्यार्थी व खेळाडूंना गौरविण्यात आले. महाविद्यालयात विविध उपक्रमांच्या निमित्ताने मा.श्री.छ.शिवाजीराजे भोसले, मा.श्री.छ.शिवेंद्रसिंहराजे भोसले, यु.जी.सी.चे माजी अध्यक्ष डॉ.सुखदेव थोरात, मा.आ.शंभूराजे देसाई, डॉ.राजाभाऊ भैलुमे, सिनेअभिनेते समृध्दी जाधव, डॉ.आ.ह.साळुंखे इत्यादींनी सदिच्छा भेटी देऊन मार्गदर्शन केले.

महाविद्यालये ही ज्ञानपीठे, विविध क्षेत्रात संशोधक निर्माण करणारी प्रशिक्षण केंद्रे, विविध ज्ञानशाखांतील राष्ट्रीय आंतरराष्ट्रीय किर्तीचे नामवंत महापुरुष तयार करणारी प्रतिष्ठाने बनायला हवीत, अशी अपेक्षा ठेवून महाविद्यालयाच्या सर्व प्रकारच्या प्रगतीत सहकार्य करणारे श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष मा.प्राचार्य अभयकुमार साळुंखे, सचिव मा.प्राचार्या सौ.शुभांगी गावडे मॅडम यांचे मार्गदर्शन मोलाचे असे आहे. त्यांच्या प्रेरणा व स्फूर्तीमुळेच महाविद्यालयाची वाटचाल प्रगतीपथावर चालू आहे. संस्थेचे सर्व पदाधिकारी, आजीव सेवक, विद्या समितीतील पदाधिकारी, माजी विद्यार्थी, पालक, हितचिंतक यांचे वेळोवेळी मार्गदर्शन लाभत असते.

'बहादुरीय' अंकाच्या माध्यमातून विद्यार्थी व गुरुदेव कार्यकर्त्यांचा, त्यांनी केलेल्या कार्याचा गौरव केला जातो. विद्यार्थी व गुरुदेव कार्यकर्त्यांना विविध क्षेत्रात कार्य करण्यासाठी हा अंक प्रेरणादायी ठरेल असे वाटते.

अंकाचे प्रमुख संपादक प्रा.बाळासाहेब जगताप आणि त्यांचे सहकारी संपादक मंडळ यांनी अत्यंत परिश्रमपूर्वक, चिकाटीने तसेच चोखंदळपणे लेख, कविता, कथा व चित्रे यातील नाविन्यता जपत हा अंक तयार केला आहे. गतवर्षी 'बहादुरीय' मधील आलिशा सय्यद हिच्या लेखास बक्षिस मिळाले. यावर्षीही नवोदित लेखक, कवी, चित्रकार अशी बक्षिसे मिळवतील अशी आशा आहे. हा अंक सादर करताना मला मनापासून आनंद होत आहे. आजपर्यंतच्या 'बहादुरीय' अंकाचे विद्यार्थी, पालक व गुरुदेव कार्यकर्त्यांनी उत्स्फूर्त स्वागत केले, प्रतिसाद दिला त्याप्रमाणे या अंकाचेही आपण मनःपूर्वक स्वागत आणि कौतुक कराल ही अपेक्षा ! धन्यवाद !

डॉ.राजेंद्र शेजवळ

प्राचार्य, लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज
ऑफ आर्टस्, सायन्स अँड कॉमर्स, सातारा

संपादकीय

प्रिय रसिक वाचक....

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था कोल्हापूर, संचलित लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स सातारा. या महाविद्यालयाचा शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मधील नियतकालिकाचा अंक आपल्या हाती देत असताना मनस्वी आनंद होत आहे.

'ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार' हा मूलमंत्र घेऊन महाराष्ट्रातील खेड्यापाड्यात, दऱ्याखोऱ्यात, दुबळ्यांच्या झोपडीत ज्ञानाचा दीप पेटविणारे आमचे दैवत आदरणीय परमपूज्य शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे ज्ञानदूतच होते. सत्य, चारित्र्य, प्रामाणिकपणा, पिळवणूक प्रवृत्तीस आळा सेवा आणि त्याग ही बापूजींची विचारधारा आज संस्थेतील प्रत्येक गुरुदेव कार्यकर्ता आपल्या जगण्यातून आणि वागण्यातून समाजासमोर एक आदर्शवाद उभा करीत आहे. १९५४ साली बापूजींनी स्थापन केलेल्या श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेने आज विशाल रूप धारण केलेले आहे.

आज बापूजींचा वसा आणि वारसा घेऊन तसेच बापूजींची विचारधारा आत्मसात करून त्यांचे सुपुत्र आदरणीय मा.प्राचार्य अभयकुमार साळुंखे सो. अध्यक्ष या नात्याने तर मा.प्राचार्या सौ.शुभांगीताई गावडे, सचिव या नात्याने अहोरात्र कार्यरत आहेत.

छत्रपतींच्या पदस्पर्शाने पुनित झालेल्या सातारा या ऐतिहासिक नगरीमध्ये आपल्या देशाचे माजी पंतप्रधान लाल बहादूर शास्त्री यांच्या नावाने १९६७ साली महाविद्यालय सुरु झाले. गेली ४९ वर्षे हे महाविद्यालय शास्त्रीजींच्या चारित्र्याचा व कर्तृत्वाचा प्रेरणादायी आदर्श युवा पिढीपुढे अखंडपणे ठेवण्याचे योगदान देत आहे.

'बहादुरीय' नियतकालिक हे महाविद्यालयाचा आरसा आहे. सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षातील उपक्रमांचे, महाविद्यालयीन कामकाजाचे तसेच विद्यार्थी-विद्यार्थिनींच्या नव प्रतिभेचे प्रतिबिंब प्रस्तुत नियतकालिकामध्ये पहावयास मिळते. नव पिढीच्या लेखनातील प्रत्येक शब्दाशब्दात, खेळाच्या विविध प्रकारातील सहभागात, सांस्कृतिक योगदानात तसेच कलाकौशल्यातील कलाकृतीत, संशोधन वृत्तीतील विकित्सक ज्ञानात महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची उर्जा दिसून येते. तेव्हा खऱ्या अर्थाने स्वामी विवेकानंद आणि भारताचे माजी राष्ट्रपती ए.पी.जे.अब्दुल कलाम साहेब यांचे मातृभूमीविषयी असणारे स्वप्न निश्चितपणे साकारत असल्याचा आत्मविश्वास अधिक दृढ होत जातो.

सामाजिक, राजकीय, आर्थिक बदलाचे वारे विद्यार्थ्यांच्या लेखणीचा विषय आज बनतो आहे. दुष्काळाचे चित्रण आजचे हे नव प्रतिभावंत करीत आहेत. आपल्या विचारांना वैज्ञानिक झेप देत आहेत. स्त्रीयांच्या अनेक प्रश्नांना वाचा फोडण्याचा प्रयत्न करीत आहेत. आनंद आणि दुःखाच्या जीवनप्रवासाचा आढावा घेत आहेत. नव्या प्रश्नांची विद्यार्थ्यांना आलेली जाण वाचक वर्गाला विचार करावयास लावते. भविष्यात ही

तरुण पिढी एक नवी वाङ्मयीन चळवळ, नवे प्रश्न आणि नवे व्यासपीठ निर्माण करेलच या विषयी मला आत्मविश्वास वाटतो.

'बहादुरीय' नियतकालिक हे विद्यार्थी-विद्यार्थिनी यांच्या मनाचे आविष्कारपीठ असते. अनेक प्रतिभावंत या अंकाच्या माध्यमातून पुढे येत असतात. बहादुरीय २०१५-१६ या अंकासाठी गतवर्षीप्रमाणेच चालू वर्षीही महाविद्यालयातील नवोदित लेखक-कवींचा आम्हाला उदंड प्रतिसाद मिळाला. संपादक म्हणून एक खंत निश्चितपणे व्यक्त करतो की 'बहादुरीय' अंकासाठी पृष्ठांची मर्यादा असल्याने 'निवडक साहित्य' आपल्यासमोर टेवता आले. ज्या लेखनकलेचा समावेश या अंकात करता आला नाही अशांची संपादक मंडळ दिलगिरी व्यक्त करीत आहे. ललित साहित्य, वैचारिक साहित्य व वैज्ञानिक साहित्य यांचा त्रिवेणी संगम प्रस्तुत अंकात आहे.

मराठी, संस्कृत, हिंदी व इंग्रजी या भाषांमधील संकलन व संपादन कार्यात मोलाचे योगदान दिलेले आहे. प्रा.मयूरा राजेभोसले, प्रा.विठ्ठल नाईक, प्रा.सचिन कांबळे, प्रा.शेखर मोहिते, प्रा.रेखा नलवडे, प्रा.अरुण पोवार, प्रा.विद्या अंबवले, प्रा.शुभांगी निकम, प्रा.वैभव आगळे, प्रा.सौदागर पवार, प्रा.प्रदीप कोळी, श्री.लक्ष्मण कुंभार तसेच प्रशासकीय सहाय्यक नरेंद्र पाटील या सर्वांचा मी मनःपूर्वक आभारी आहे.

भविष्यकाळाला ज्ञानाचे उज्वल पंख देणारे संस्थेचे अध्यक्ष, आदरणीय मा.प्राचार्य अभयकुमारजी साळुंखे साहेब व सचिव प्राचार्या सौ.शुभांगीताई गावडे यांच्या प्रेरणेतून 'बहादुरीय' हा अंक साकारत असल्याने मी त्यांचा मनापासून ऋणी आहे. विज्ञान, कला व साहित्य यांचा त्रिवेणी संगम असणारे महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ सो. यांच्या अचूक मार्गदर्शनाखाली वर्षभरात जे जे उपक्रम राबविले गेले त्यांचे प्रतिबिंब स्पष्टपणे प्रस्तुत अंकात दिसते आहे.

अंक दर्जेदार होण्यासाठी मुखपृष्ठाच्या मौलिक सूचनेसाठी प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ, प्रा.डी.जी.साळुंखे, प्रा.पी.एस्.जाधव, प्रा.डॉ.दर्शन भुटियानी, प्रा.गीतांजली साळुंखे यांचा मी व्यक्तीशः आभारी आहे. छायाचित्र वेळेत उपलब्ध करून दिल्याने पिंटो फोटोचे शैलेश शिंदे यांचा मी आभारी आहे. अंकाची मुद्रण व्यवस्था नॅशनल ऑफसेट प्रेसचे मालक श्री.स्वप्निल यादव आणि टाईप सेटिंग करणारे टाईप इनोव्हेटर्सचे श्री.प्रशांत गुजर यांचे हार्दिक आभार !

महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ तसेच वरिष्ठ व कनिष्ठ विभागातील सर्वच गुरुदेव कार्यकर्यांनी मला या अंकाच्या संपादन कार्यात मौलिक सूचना व मार्गदर्शन केलेले आहे, त्यांची मोलाची मदत आहे. सन २०१५-१६ मधील बहादुरीय या अंकाचे रसिक वाचक उत्स्फूर्तपणे स्वागत करतील असा मला विश्वास वाटतो. जय बापूजी !

सर्वांचेच मनःपूर्वक आभार ! धन्यवाद !!

प्रा.वाळासाहेब जगताप
प्रमुख संपादक 'बहादुरीय'

बहादुरीय

२०१५-२०१६

"तुमचं प्रेम
स्मरुन इथून जाताना,
तुमच्या मायेत
चिंब भिजून जाताना,
तुमच्या समोर
अभं राहून गाताना,
मन असं भरुन येतं
डोळ्यातून झुरुन येतं !
डोळ्यात जेव्हा
आसवं असतात
तेव्हाच माणसं
माणसं असतात !
इतकं दिलंत,
इतकं दिलंत तुम्ही मला
खरं सांगतो,
माणूस केलंत तुम्ही मला !"

मंगेश पाडगांवकर

मराठी
विभाग

विभागीय संपादक
प्रा.बाळासाहेब जगताप

अ बु क्र म णि का

गद्य विभाग

१) बळीराजा : चिंतन...	कु.प्रज्ञा संजय यादव	प्रथम वर्ष विज्ञान	१७
२) संशोधनाचे पुरस्कर्ते कुलगुरु- डॉ.देवानंद शिंदे	अतुल शामराव कुंभार	एम.एस्सी. भाग २	२०
३) एकविसाव्या शतकातील स्त्री	कु.विद्या अशोक मोहिते	एम.एस्सी.-१	२२
४) स्पर्धा विश्व : मातृभूमीच्या सेवेची सर्वोत्तम संधी	सावन काटकर	प्रथम वर्ष कला	२५
५) भ्रमणध्वनी आणि तरुणाई	युवराज अशोक जाधव	तृतीय वर्ष कला	२८
६) आपण या विश्वात एकटेच आहोत काय	कु.धनश्री सुरेश साबळे	प्रथम वर्ष विज्ञान	३०
७) शोध किरणांचा	कु.आश्लेषा आत्माराम रसाळ	द्वितीय वर्ष विज्ञान	३२
८) सुख	कु.काजल शशिकांत कांबळे	प्रथम वर्ष कला	३४
९) तो.... दिवस....	आनंद गोविंद जाधव	तृतीय वर्ष कला	३६
१०) विनाशकाले विपरीत बुद्धी..	कु.अर्चना हणमंत पवार	द्वितीय वर्ष कला	३८

पद्य विभाग

१) आयुष्य	कु.निकिता हणमंत नलवडे	प्रथम वर्ष विज्ञान	१९
२) प्रेम काय असते	निखिल मच्छिंद्र बेबले	द्वितीय वर्ष विज्ञान	२४
३) प्रेम अश्रू	कु.निकिता हणमंत नलवडे	प्रथम वर्ष विज्ञान	२४
४) नाती	श्रुतिका विजय पवार	प्रथम वर्ष वाणिज्य	२७
५) फक्त तू....	रोहित शिंदे	तृतीय वर्ष विज्ञान	३७
६) आमचे महाविद्यालय थोर	कु.ऐश्वर्या सतिश शिंदे	प्रथम वर्ष वाणिज्य	४०
७) हेच यांना सांगायचे आहे...	कु.काजल रोहिदास शिंदे	तृतीय वर्ष विज्ञान	४०
८) स्त्री आणि शनिदेव	कु.प्रज्ञा संजय यादव	प्रथम वर्ष विज्ञान	४१
९) दुष्काळी राजकारण	किरण श्रीरंग जानकर	तृतीय वर्ष कला	४२
१०) आयुष्य.....	अतुल शामराव कुंभार	एम.एस्सी. भाग २	४२
११) ध्येय	कु.धनश्री सुरेश साबळे	प्रथम वर्ष विज्ञान	४३
१२) कुसळाचं आयुष्य आमचं	कु.प्रियांका सुखदेव दिघे	द्वितीय वर्ष विज्ञान	४३
१३) ये रे ये रे पावसा	कु.ऐश्वर्या संजय खंदारे	प्रथम वर्ष कला	४४
१४) आई	कु.प्रियांका बाळू चव्हाण	तृतीय वर्ष कला	४४

बळीराजा : चिंतन...

कु. प्रज्ञा संजय यादव
प्रथम वर्ष विज्ञान

शेतकऱ्यांच्या स्थिती व आत्महत्यांविषयी लिहायचे झाले तर त्यांची दुरावस्था फक्त सद्यस्थितीत झालेली नाही; तर अगदी पूर्वकाळापासून त्याला हलाकीचे जगणे वाट्याला आले आहे. परंतु तत्कालीन स्थितीत राज्यकर्त्यांची, काही समाजसुधारकांची भूमिका तितकीच महत्त्वाची ठरली.

शिवकालिन शेतकरी सुद्धा मोगल, आदिलशाहीला वैयागला होता. सततच्या आक्रमनाने शेते, गावे उजाड होत होती. मात्र शिवाजी राजाने उध्वस्त झालेली गावे पुनः वसवली. नव्याने जमीन कसायला येणाऱ्यांना बी-बियाणे देऊन व औतफाट्यास मदत करून शेती कसायला प्रोत्साहन दिले. नवीन लागवडीस आणलेल्या जमिनींना सुरूवातीची ४-५ वर्षे महसूल कमी ठेवला. जमिनी मोजून महसूल निश्चित केला. दुष्काळात महसूल माफ केला. पिकलेच नाही तर शेतकरी देणार कोटून ?

इतरांकडून त्या काळी पिकांची नासधूसच होत असे. सैन्याच्या घोडेस्वारीमुळे व मुक्कामाच्या ठिकाणी केलेल्या नासधुशीमुळे शेताची पार विल्हेवाट लागे. अशा वेळी छ.शिवाजी महाराज आज्ञा करतात, “रयतेच्या भाजीच्या देटालाही हात लावता कामा नये.”

यामुळेच कदाचित शेतकरी विनधोर राहू लागला व त्याला त्याचा पोशिंदाही मिळाला.

गेल्या काही वर्षांत दिड लाख शेतकऱ्यांनी केलेल्या आत्महत्यांवरून 'या देशातील कोरडवाहू शेतकऱ्यांचे प्रश्न

आवर्जून सोडवले गेल्याखेरीज देशाला भवितव्य नाही.' हे ज्योतीराव फुले यांचे विधान आजही तितकेच यथार्थ आहे.

भारत हा शेतीप्रधान देश असल्याची चर्चा पूर्वापार सुरू असली तरी शेती आणि शेतकरी यांच्या प्रश्नांना मध्यवर्ती ठेवून त्याविषयी प्रत्यक्ष निरीक्षण, अभ्यास आणि चिंतन करून एक समग्र मांडणी करण्याचा पहिला मान भारतात ज्योतीराव फुले यांना द्यावा लागतो. १८७० नंतरचे दशक शेतकऱ्यांच्या प्रचंड असंतोषाचे होते. अशातच १८७३ साली जोतीरावांनी 'शेतकऱ्यांचा आसूड' हे पुस्तक लिहिले.

शेतकरी समाजाचे पराकोटीचे अज्ञान, रूढीग्रस्तता, आर्थिक ओढाताण, त्याच्यावर कोसळणारी अस्मानी व सुलतानी संकटे इ. सर्व पैलूंचा ऊहापोह जोतीराव करायचे.

शेतकरी शिकला तरच शेती सुधारेल अशी त्यांना खात्री होती. सरकारने शेतकऱ्यांच्या मुलांना पाठ्यापेन्सिली द्याव्यात, शेतीसंबंधीचे संपूर्ण ज्ञान द्यावे. शेतकी शाळा स्थापन कराव्यात. विलायतेतील शेतीशाळा पहायला पाटवावे, तसेच शेतीबरोबर सुतारकाम, लोहारकाम यांचेही प्रशिक्षण द्यावे इ. सूचना जोतीरावांनी केल्या आहेत त्या मोलाच्याच टरणान्या आहेत.

जोतीरावांनी शेतीच्या आधुनिकीकरणाचे स्वागत नक्कीच केले पण व्यवहारिकतेचे त्यांचे भान सुटले नाही. कोरडवाहू शेतीत संकरित बियाणे व रासायनिक खते-फवारण्या यापेक्षा शेतीसाठी पाणीपुरवठा व जलसंधारण हीच आद्य निकड आहे. जमिनीच्या प्रतवारीनुसार पिके,

योग्य वियाणे, पाणलोट क्षेत्रांचा विकास, जमिनीची धूप थांबवण्यास लक्ष देणे, लहान-मध्यम घरणे व पाणीनियोजन, पशुधनाची व वनसंपदेची जोपासना असा समग्र विचार फुल्यांनी केला आहे.

आजच्या २१ व्या शतकातील शेतकऱ्यांचा विचार करायचे झाले तर प्रथमतः या व्यवसायाकडे वळण्यामागची कारणे लक्षात घेणे महत्वाचे वाटते. कारण कोणताही सुशिक्षित मुलगा शेती करण्याचे स्वप्न उराशी बाळगताना आज दिसत नाही. मात्र आज जे तरुण शेतीकडे वळताना दिसतात. त्यांच्याकडे शिक्षणाचा अभाव, वडिलोपार्जित व्यवसाय सांभाळणे, आर्थिक पाठबळ नसणे किंवा केवळ उपजिविका व चरितार्थ चालवण्यासाठी शेती करणे अशी कारणे असताना दिसतात.

अशातच त्यांची शेती करण्याची पद्धत अतिशय पारंपरिक असल्याची पहायला मिळते. हे लोक पुर्वजांप्रमाणे रूढी चालवत व अंधश्रद्धारूपेणे शेती करतात. स्वतः कोणतेही पुस्तकी, शैक्षणिक, तांत्रिक, वैज्ञानिक अथवा इंटरनेटच्या सहाय्याने आकलन करित नाहीत. शेती पद्धतीतील चुकीच्या गोष्टींची चिकित्सा न करता तशीच शेती करत राहतात. दुष्काळकालीन परिस्थिती उद्भवली की हतबल होवून जातात व अशातच आकडा वाढतो, 'आत्महत्यांचा' आणि याला साथ मिळते भ्रमसाट कर्जाची व बेरोजगारपणाची !

सध्याची स्थिती मात्र डोळ्यांना न बघवणारी आहे. कौरड्या दुष्काळाने सर्वत्र धैमान घातले असतानाच काही टिकाणी ओला दुष्काळ सुद्धा समस्या घेवून ठाकला. व उरल्या-सुरल्या द्राक्ष-संत्र्यांचीही नासाडी केली.

सध्याच्या आपत्कालीन परिस्थितीत प.महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांकडे व विदर्भ-मराठवाड्यातील शेतकऱ्यांकडे वेगवेगळ्या दृष्टिकोनातून पाहण्याची गरज आहे. सर्वांसाठी साख्खा योजना, साख्खा सवलती व साख्खा विचार करणे अयोग्य आहे हे सरकारला कधी कळणार ?

एकेकाळी 'शेती' हा भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा होता. आज हा कणाच निकामी झाला आहे. शेतकऱ्याच्या जनावरांना गोचीडं चिकटतात, त्यांचे स्वतः पितात. तसेच सावकार, बैका, व्यापारी, ग्राहक व राजकारण्यांनी शेतकऱ्यांसाठी 'आत्महत्येचा दोर' तयार केला आहे. सहकार जाणीवपूर्वक मोडीत काढण्याचा भांडवलदारांचा प्रयत्न आहे.

आजची मराठवाड्याची स्थिती पाहता तेथे दिवसाला तीन आत्महत्यांचं सत्र सुरू आहे. महाराष्ट्रात ९० लाख शेतकरी दुष्काळाने प्रभावित आहेत. मात्र काही लोकप्रतिनिर्थांकडून 'आत्महत्यांसाठी स्पर्धा लागली' असे विधान करून खिल्ली उडवण्याचे प्रकार सुरू आहेत. यावर "शेतकरी आत्महत्येसारख्या संवेदनशील प्रकरणी असे बक्तव्य म्हणजे जखमेवर मीठ चोळण्याचा प्रकार आहे" अशी प्रतिक्रिया मात्र 'के.टी.एस.तुलसी' नावाचा पंजाबचा खासदार देतो हे भीषण आहे.

'सकाळ' वृत्तपत्राच्या 'सप्तरंग' मधील 'उत्तम कांबळे' च्या 'फिरस्ती' मध्ये एक बातमी वाचनात आली. ती अशी, "पाण्याच्या टंचाईमुळे सरकारी इस्पितळात १००-१२५ शस्त्रक्रिया खोळंबल्या आहेत." ही परिस्थिती हृदयद्रावक आहे. जिथे रोज लाख-सव्हा लाख लिटर पाणी लागतं, तिथं पाण्याचा खडखडाट आहे. लातूरसारख्या शहरी भागात महिन्यातून एकदा येणारं पाणीही आता बंद झालंय. दुष्काळानं भगभगलेली गावं पाहवत नाहीतच, पण दुष्काळाच्या कथाही ऐकवत नाहीत इतक्या त्या विदारक आहेत.

२०१५-१६ मधील नुसत्या मराठवाड्यातील फेब्रुवारी अखेरपर्यंतचा आत्महत्यांचा आकडा १,२४८ वर जावून पोहोचला आहे. यापैकी ४०शेच्या आतील शेतकऱ्यांच्या सर्वाधिक आत्महत्या आहेत. आत्महत्याप्रस्त ९७% कुटुंबांकडे शेतीशिवाय दुसरे कोणतेही उत्पन्नाचे साधन नाही. ५६% शेतकरी अत्यल्पभूधारक आणि ३१%

अल्पभूवारक आहेत. यामध्ये महिला शेतकऱ्यांचा समावेश ४% आहे. आत्महत्याग्रस्त कुटुंबातील १०% मुलांनी शिक्षण सोडले आहे. कुटुंबाची जबाबदारी त्यांच्यावर आली आहे आणि अशा फक्त २% आत्महत्यांची पोलिसात नोंद आहे.

सत्तेत येवून दिड वर्ष झाल्यानंतरही युती सरकारला मराठवाड्यातील शेतकरी आत्महत्या रोखण्यासाठी ठोस उपाय शोधण्यात अपयश आले आहे. ३-४ वर्षांपासून नापिकी, कर्जबाजारीपणामुळे शेतकरी आत्महत्येचे प्रमाण वाढले आहे. राज्य शासनाच्या तिजोरीतही खणखणाट असल्यानेच की काय, शासनाने यंदा कापूस वागळून मदत देण्याचा नवा फंडा शोधून काढला. विशेष म्हणजे कापसाचे पीक घेणाऱ्या शेतकऱ्यांची संख्या मराठवाड्यातच अधिक आहे. सर्वाधिक आत्महत्या या बीड, उस्मानाबाद, नांदेड, औरंगाबाद, लातूर, परभणी जिल्ह्यात झाल्या आहेत.

या गर्तेतून बाहेर येण्यासाठी शेतकऱ्यांना विविध पर्याय सुचविले जातात; तसे सुचवायलाही हवेत; पण ते यशस्वी होण्यासाठी आनुषंगिक मदत आणि पूरक धोरण यांचीही गरज आहे. परिस्थिती किती विदारक आहे, हे

समजून घेतले तर योग्य उपाय सापडू शकतील.

आत्महत्याग्रस्त शेतकरी कुटुंबाला २००५ च्या अध्यादेशाप्रमाणे फक्त १ लाख रुपये मदत केली जाते. गेल्या दहा वर्षांत महागाई दसपट वाढली असताना ही मदत तुटपुंजीच आहे. सरकारच्या चुकीच्या धोरणाचा बळी ठरलेल्या शेतकरी कुटुंबाला योग्य मदतीची व दिशेची गरज आहे.

यासाठीच्या उपाययोजनांमध्ये सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे 'शेतीशाळा' राबवणे. जेणेकरून वैज्ञानिक व तांत्रिक शिक्षण त्यांना मिळेल व आपत्कालीन स्थितीत मार्ग सापडू शकेल, त्यांचे पाठबळ व मनोबल वाढवणे, जोडधंद्यास चालना देणे, बाजापेठेची अद्ययावत माहिती उपलब्ध करून देणे. उदा. सहा महिन्यांपूर्वीच पिकांचा बाजारभाव सांगणे; अशा काही उपाययोजना करता येतील व सर्वात महत्त्वाचे सरकारी धोरण बदलणे आवश्यक आहे. आणि हे सर्व प्रत्येक शेतकऱ्यापर्यंत पोहोचवणे अति आवश्यक आहे.

शेवटी कोणत्याही परिस्थितीत 'जगाचा पोशिंदा' जगणे आवश्यक आहे !

आयुष्य

कु. निकिता हणमंत नलवडे
प्रथम वर्ष विज्ञान

“आयुष्यात खूप काँप्रमाइज केलं
फक्त एकाच ठिकाणी माणसासारखं जगायला,
हसायला मिळालं ..... ते म्हणजे
आपले मित्र आणि आपला ग्रुप.....
आयुष्यात जर मित्रच भेटले नसते तर
कधीच विश्वास बसला नसता की,
अनोळखी माणसंसुद्धा रक्ताच्या
नात्यापेक्षा खूप जवळची असतात..... !!!
एक दिवस देव म्हणाला,
किती हे मित्र तुझे, यात तू स्वतःला हरवशील
मी म्हटले भेट तर एकदा येऊन त्यांना
तू पुन्हा वर जाण विसरशील !!!!!”

संशोधनाचे पुरस्कर्ते कुलगुरू-डॉ.देवानंद शिंदे

अतुल शामराव कुंभार
एम.एस्सी.भाग २

शनिवारचा दिवस होता. दि.१२ मार्च २०१६. साधारणतः सकाळचे नऊ वाजले होते. वातावरण प्रसन्न होतं आणि प्रत्येकाच्या नजरा कोणाच्या तरी आगमनासाठी आतुरलेल्या होत्या. अन् काही क्षणात एक मोटार आपल्या एल.बी.एस. कॉलेजच्या प्रांगणात येऊन थांबली. मोटारीचा वेग मंदावताच एक उंचपुरा तगडा सुरक्षारक्षक बाहेर पडला अन् त्याने मोटारीचा पाटीमागील दरवाजा उघडला अन् गाडीतून उतरले ते जमिनीत पाय घट्ट रोवून आकाशाची उंची गाठणारे व्यक्तिमत्त्व, शिवाजी विद्यापीठाचे नूतन कुलगुरू डॉ.देवानंद शिंदे सर. निमित्त होते, आपल्या एल.बी.एस. कॉलेजमधील 'विद्यार्थी संशोधन केंद्र व संशोधन महोत्सवाच्या उद्घाटनाचे.'

१८ जून २०१५ पासून 'शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर'चे कुलगुरू म्हणून ते कार्यरत झाले अन् आपल्या या विद्यापीठास अधिक कार्यक्षम करण्याचा मानस त्यांनी अंगिकारला. शिक्षणप्रणाली मध्ये केंद्रबिंदू मानल्या जाणाऱ्या विद्यार्थ्यांप्रती त्यांची असणारी तळमळ खरोखरच वाखाणण्यासारखी आहे. कारण त्यादिवशी प्रत्यक्ष डोब्यासमोर असणारा त्यांचा वावर ते अधिकच स्पष्ट करत होता. प्रथमतः त्यांनी बापूजींच्या स्मृतीस अभिवादन करून तिरंदाजीतील खेळाडूंचे कौशल्य न्याहाळले व त्यानंतर स्वतः आपले कौशल्य आजमावले, त्यानंतर विद्यार्थी संशोधन महोत्सव व संशोधन केंद्राचे उद्घाटन केले.

एका संशोधकाच्या हस्ते होणारा हा उद्घाटनाचा सोहळा अधिकच स्मणीय झाला होता. कारण 'कुलगुरू'पदी निवड झाल्यानंतर त्यांच्यातील एका संशोधक वृत्तीच्या व्यक्तीने मातृत्वाचे, समाजहिताचे, वास्तविक परिस्थितीचे अन् अगणित कष्टाचे भान ठेवून आपल्या मातोश्रींना 'कुलगुरू' पदाच्या सुर्चीवर विराजमान केले होते. अतिशय खडतर, प्रतिकूल परिस्थितीत शिक्षण घेऊन स्वतःला सिद्ध करण्याचे काम कुलगुरू सरांनी केलेले आहे. म्हणूनच तर आज ते 'कुलगुरू' पदावर कार्यरत असले तरी त्यांच्यातील विद्यार्थी जिवंत अन् प्रभावशाली आहे.

शिक्षण क्षेत्रातील केंद्रबिंदू म्हणून आजच्या विद्यार्थ्यांकडे पाहिले जाते आणि हाच विद्यार्थी आज प्रत्येक क्षेत्रात सक्षम व्हावा, अग्रेसर व्हावा, प्रतिकूल परिस्थितीची कारणे न सांगता यशाकडे सकारात्मक दृष्टिकोन ठेवणारा असावा. पुस्तकी ज्ञानावरोवर व्यवहार ज्ञानात अधिक रुजावा. समाजहिताचे भान ठेवून समाजास दिशादर्शक ठरावा. जीवनात कधीही न इगमगता धैर्याने प्रत्येक संकटास सामोरा जावा. शिक्षणाची डोळस व व्यापक दृष्टी त्याच्याजवळ असावी. संस्काराची जाण, आदरयुक्त भिती मनामध्ये अन् आचरणात असावी, असा विद्यार्थी घडविण्यासाठी आज डॉ.देवानंद शिंदे सरांची तळमळ चालली आहे. ती आजच्या पिढीच्या अन् भविष्याचा एकसंध भारत उभारणीसाठी निश्चितच निर्णायक आहे.

सामान्यातील सामान्य विद्यार्थ्यांपर्यंत शिक्षण पोहचलं पाहिजे. 'ज्ञान, विज्ञान, सुसंस्कार' असा तिहेरी संगम असणारा बापूजींचा ज्ञानमंत्र आज कुलगुरू सरांच्या माध्यमातून अखंड जगभर पोहोचतोय. खरं तर, औरंगाबादमधील डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाच्या माध्यमातून अखंड २४ वर्षे कार्यरत राहून, जगातील नामांकित विद्यापीठांपैकी एक असणाऱ्या 'ऑक्सफर्ड विद्यापीठात व्हिजीटींग प्रोफेसर' म्हणून काम करणे, हे निश्चितच आमच्यासारख्या नवीन पिढीतील विद्यार्थ्यांना गौरवास्पद आहे. इतकच नव्हे तर राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय २१० रिसर्च पेपर, ७ पेटंट व विविध संस्थेचे राष्ट्रीय अध्यक्षपदी त्यांनी काम केले आहे.

आजचा विद्यार्थी ज्ञानासोबत कलेचा उपासक असला पाहिजे, असे टाम मत कुलगुरूंनी सप्टेंबर २०१५ मध्ये झालेल्या कडेगाव जि.सांगली येथील युवक महोत्सवात मांडले. 'विद्यार्थी हा एक कलाकारच असतो, फक्त त्यातील कलेला वाव देऊन संधीत रूपांतर करून त्याचं सोनं करता आलं पाहिजे. एक श्वास ज्ञानाचा तर दुसरा श्वास कलेचा घेतला पाहिजे आणि ज्यावेळी हा श्वास तुमचा ध्यास होईल त्याचवेळी तुमची कला अजरामर होऊन जाईल.'

जीवनातील प्रत्येक प्रसंगातून एक-एक अनुभव घ्यायचा असतो आणि त्या अनुभवातून एक सुंदर माळ आपण गुंफायची असते. त्या माळेतील अनुभवाचा एखादा मणी होण्यापेक्षा, त्या संपूर्ण माळेला गुंफून टेवणारा एक सुंदर मजबूत धागा बनण्याचं काम आजच्या प्रत्येक विद्यार्थ्याने करून आयुष्यात आपल्या यशाचे 'एवरेस्ट' सर करणे महत्त्वाचे आहे.

आज शिवाजी विद्यापीठाच्या माध्यमातून अनेक नवनवीन अभ्यासक्रमांच्या निमित्ताने विद्यार्थ्यांचे हित जोपासण्याचे काम कुलगुरू सरांच्या माध्यमातून होत आहे. विद्यापीठात आजच्या घडीला कुलगुरू अन् विद्यार्थ्यांच्यात थेट संवाद होताना दिसत आहे. म्हणजेच फक्त खुर्चीप्रधान नाही तर ज्ञानसंस्कृतीच्या जोरावर समाजातील भेदभाव व विषमतेवर 'शिक्षण' हा एकमेव तरणोपाय आहे अन् हा शिक्षणाचा मानदंड कुलगुरू सरांच्या माध्यमातून रूजतोय हे निश्चित.

आजच्या विद्यार्थ्यांकडे ज्ञान तर असलेच पाहिजे. कष्ट करण्याची ताकद असली पाहिजे. खडतर परिश्रमासोबत चालत्या जगासोबत जलद गतीने स्वार होण्याची उर्मा, दुनियेच्या अनुभवातून तावून-सुलाखुन निघून एक अंगार होण्याची तयारी आज कुलगुरू डॉ.देवानंद शिंदे सरांच्या माध्यमातून शिवाजी विद्यापीठातील संपूर्ण परीक्षेत्रातील कॉलेजमधून चालू आहे आणि ही सरांची असणारी विद्यार्थ्यांप्रती तळमळ आज विविध कार्यक्रमांच्या निमित्ताने अभिप्रेत होताना दिसत आहे.

जीवनात प्रत्येकाला वाटत असतं की, आपलं कुणीतरी असावं. प्रवेशाच्या पायरीवर आशीर्वाद देणारं, अडचणीत मार्ग दाखवणारं, कर्तृत्वाला दाद देणारं, यशाचं अभिनंदन करणारं अन् आनंदात सहभागी होणारं. मला वाटतं, आजच्या या घडीला खरंच कुलगुरू डॉ.देवानंद शिंदे सरांच्या रूपाने आज विद्यार्थ्यांप्रती तळमळ असणारा अन् ज्ञानाची तृष्णा असणारा 'शिक्षणदूत' आम्हांस लाभले.

कुलगुरू सरांच्या या शैक्षणिक कार्यकर्तृत्वास सविनय प्रणाम अन् भावी वाटचालीस मनःपूर्वक ज्ञानमय शुभेच्छा.... !!! जय ज्ञान विज्ञान जय सुसंस्कार !

एकविसाव्या शतकातील स्त्री

कु.विद्या अशोक मोहिते

एम.एस्सी.-१

‘अन्यायाविरुद्धची पुकार ती
धर्मयुद्ध ललकार ती
सुसंग पेटवणारी टिणगी ती
आता दशदिशांत पेटलेली मशाल ती’

तालिवान्यांशी लढणारी मलाला असो वा छेड काढणाऱ्या गुंडांना चोपून काढणारी कोणी रणरागिणी स्त्री परंपरागत प्रतिमा बदलून एका निर्भय युंजार स्त्रीचा उदय होतो आहे. छोट्याशा निर्झरापासून ते सागरापर्यंतचा तीचा प्रवास. मानिनी, कामिनी, सौदामिनी सारखा तेजस्वी, तपस्वी, तत्पर, मनस्वी सारखा मितभाषी, हितभाषी, मृदुभाषी, सहचरी व सहकान्यासारखा, विविध रंगी, विविध हंगी गुण दोषांनी सजलेला जाता जाता उधळ पात्राची खोली वाढवायची आहे. वाहत जाण्याचा आनंद तर घ्यायचाच आहे पण आजूबाजूने काटही समृद्ध करित जायचं आहे. आजूबाजूच्या काटावर खूप दुःख आहे. अपंगत्व आहे. वारिद्र्य, अज्ञान आहे. ते दूर करत राहायचं आहे. अशी सलामदायी भूमिका २१ व्या शतकातील स्त्रीची आहे.

अतुलनीय इच्छाशक्तीचे दर्शन घडवीत. सत्ताकालीन प्रश्नावर एकजूट साधत उत्तरे शोधणे, एकमेकींच्या सुखदुःखाशी समरस होत माणूसपणाचे दर्शन घेणे, एखाद्या ध्येयाचा ध्यास घेत त्याच्या परिपूर्तीसाठी समग्रशक्ती रावविणे ही त्रिसूत्री आधुनिक स्त्रीने समजावून घेतली आहे. त्यामुळे प्रगतीकडे वाटचाल चालू आहे.

‘ती अशी उंचावता
नभ जरासे वाकले

पसरली ज्योत्स्ना तिची
अनु चंद्र, तारे झाकले !’

२१व्या शतकातील स्त्रीने स्वतःच्या ताकदीवर विविध क्षेत्रे पादाक्रांत करत चालल्या आहेत. प्रतिकूल परिस्थितीवर अफाट इच्छाशक्तीचे धाव घालून स्वतःचे आणि आसपासचे जग बदलणाऱ्या स्त्रीचे हे शतक आहे. वेगवेगळ्या क्षेत्रात आपली अमीट पदांचिन्हे उमटविलेल्या स्त्रिया आज आपण पाहत आहोत. २१व्या शतकातील यशस्वी स्त्रियांमधील प्रथम उदाहरण द्यायचे झाले तर कविता बारला ! भारतीय हवाई दलातील पहिली नेव्हीगेटर. किरण मुझूमदार-शा भारतीय सर्वात श्रीमंत महिला. पहिली ब्रूअर तन्ज अँजैला भर्केल, नोबेल पारितोषिक विजेती मलाला, अरुंधती रॉय, सायना नेहवाल, मेरी कोम अशा अनेक स्त्रिया धाव घालत हे जग बदलत चालल्या आहेत. आजची स्त्री केवळ ‘चूल आणि मूल’ या विश्वात रमणारी नाही. काही तरी करण्यासाठी, बनण्यासाठी तिच्यातील आत्मविश्वास जागा होत आहे. नवकल्पना व विचारांना खतपाणी घालून ती लढताना दिसत आहे.

‘स्त्रीत्वाचा अभिमान तू
रणांगणात मर्दिनी तू
शौर्याची तर गाथा तू
हिरकणी तू..... !’

आजच्या युगात महिलांना सरकारी व खाजगी कंपन्यांच्या कार्यालयांमध्ये मानाची पदे मिळू लागली आहेत.

पारंपारिक विचारांतून महिलांसाठी निषिद्ध मानली गेलेली क्षेत्रे खुली झाली. पण जागतिकरणाच्या प्रलयकारी लाटेत स्त्री मुक्ती चळवळीपुढे अनेक आव्हाने आज उभी राहिलेली आहेत. स्त्री स्वावलंबी बनली. पुरुषांच्या बरोबरीने परदेशात जाऊन एकटी राहू लागली आहे. हे लक्षणीय बदल आहेतच. 'The fastest way to change the society is to mobilize the woman of the world.' या ओळीनुसार आज तिला अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य, समान संधी, उच्च शिक्षणाचा हक्क मिळू लागला आहे.

या शतकात पुरुषांनाच राजकारणात टिकून राहणं कठीण तिथे महिलांसाठी ही आव्हाने 'काकरणभर' जास्तच. पण तरी ही स्त्री राजकारणात आहे. ती आज राजकारणात असल्याने सर्वात महत्त्वाचा बदल होतो आहे तो म्हणजे एखादी महिला लोकप्रतिनिधी समाजात वावरू लागली की एखादी आडोशांना उभ्या राहणाऱ्या महिला बोलू लागल्या आहेत. आजची स्त्री आपलं म्हणणं जरासं लाजत बुजत का होईना, पण ठामपणे मांडत आहे. इंदिरा गांधी कित्येक वर्षांपूर्वी भारताच्या पंतप्रधान होत्या. त्या काळच वातावरण तर खूपच प्रतिकूल होतं. पण आता प्रागतिक विचारसरणीच्या अनेक खुणा दिसत आहेत. स्थानिक स्वराज्य संस्थामध्ये महिला सक्रिय होत आहेत. आरक्षणामुळे महिला सरपंच, जिल्हा परिषद अध्यक्षा झाल्याने एकूणच राजकारणाची पुरुषी तोंडावळ बदलत आहे.

निश्चय, आत्मविश्वासाच्या बळावर स्त्री आगामी आव्हाने झेलत आहे. विश्वाला मायेची आर्त देणाऱ्या बहिणावाड्यांच्या भूमीत जाता कळ्या उमलू लागल्या आहेत. अन् त्या कळ्यांचे सक्षमीकरण करणे बदलत्या काळात गरजेचे झाले आहे. वर्षभरात स्त्रीभ्रूण हत्येबाबत प्रचंड जनजागृती झाल्यानेच हे बदल दिसून येत आहेत. पण आज स्त्रीचा प्रश्न येऊन पडतो तो तिच्या सुरक्षिततेवर ! चिंताजनक बाब म्हणजे सर्व वयोगटातील स्त्री घरोदारी सर्वत्र असुरक्षित झाली आहे. तिला कुणाच्या आधाराची

गरज भासत नाही. ती पूर्णतः सक्षम, सबला नारी आहे. पण आजचा समाज मग तो शहरी असो वा ग्रामीण तिथे वावरताना तिच्यावर पाशवी नजरा रोखलेल्या दिसत आहेत.

भय इथले संपत नाही ! अशीच काहीशी अवस्था आजच्या समाजात दिसून येत आहे. आधुनिक काळात स्त्रियांना दर्जा फार वांगला असेल असा आशावाद महात्मा फुले, डॉ. आंबेडकर आणि राजा राममोहन रॉय सारख्या महापुरुषांना वाटत होता. त्याचप्रमाणेच आधुनिक काळात प्राचीन काळी लादलेली बंधने सैल झाली ती सुशिक्षित झाली. पण आज ती असुरक्षित आहे. मग ही असुरक्षितता पाहून महापुरुषांचाच पराभव झाला की काय असे खेदाने म्हणावे लागेल. 'समुद्रकाठी घर बांधल्यावर, लाटांना धावस्त चालेल का ?' स्त्रीदेह धारण केल्यावर, जननिदेने खचून चालेल का ? नाही ना ! मग या स्त्रीने स्वतःचे सक्षमीकरण केले तर नक्कीच चित्र बदलेल.

स्त्रीभ्रूण हत्या, बलात्कार रोखण्यासाठी सार्वजनिक आरोग्य विभागाने माहिती, शिक्षण, संस्कार आणि संवादावर भर दिला आहेच. पण कायद्याची अंमलबजावणी ही वेगाने आणि काटेकोरपणाने झाली तर निश्चितच ही स्त्री मोकळा श्वास घेऊ शकेल. सर्व जबाबदारी ही शासन पोलिस यंत्रणा यावर विसंबून न राहता स्वतःच्या वागण्याला आवर घालणे गरजेचे आहे. कारण अशानंतर शासनाच्या नावाने ओरडा करून, आंदोलने, मोर्चे यातून जनजागृती होईल, पण घडणाऱ्या घटनेचा उपाय नाही. फक्त सहानुभूती मिळेल. एलिझाबेथ कॅडी यांनी म्हटलेच आहे 'The best protection any woman can have courage.' धैर्य असेल तरच सर्व साध्य होऊ शकेल. आता भावावर, मुलांवर, वडीलांवर अवलंबून न राहता 'स्वतःचे रक्षण कर' असे सांगण्यापेक्षा आपलेच मनगट मजबूत करू. हा एकच उपाय उरला आहे म्हणूनच,

'आजची कुमारी हीच भावी आदर्शमाता,
देशाच्या सर्वांगीण विकासात तिचा मोलाचा वाटा.....'

‘यत्र नार्यस्तु पुज्यन्ते, स्मन्ते तत्र देवतः’ अशी सुंदर संस्कृती असलेल्या आपल्या भारत देशामध्ये जनाबाईंपासून जिजाऊपर्यंत आणि महान समाजसेविका मदर तेरेसा पासून मेधा पाटकरांपर्यंत अनेक स्त्रियांनी भारतामातेचा वत्सल पदर स्वकर्तृत्वाने लखलखत ठेवला आहे. तसेच या २१ व्या शतकातील जबाबदार स्त्रियांनी कार्य कर्तृत्वाची

विस्तरणारी क्षितिजे आपल्या मिठीत घेण्याचा यशस्वी प्रयत्न केला आहे व अजून करत आहेत.

‘झेपली उत्तुंग जरी ती
पायी दारी राखले
कवळीले ब्रह्मांड तिने
हो, मागू नका दाखले..... !’

प्रेम काय असते

‘‘प्रेम काय असते.

दोन जीवांच मधुर मिलन असते की,
भावनेच्या बंधनात गुंतलेले नाते असते.
एकमेकांच्या सहवासातला प्रवास असतो की,
एकमेकांपासून दूर जाण्याची भीती असते.
प्रेम मागून कधी मिळत नाही,
मिळाले तर गमवायचे नाही.
प्रेम सांगून कधी होत नसते
आपोआपच मनातले सुर जुळले की होत असते.
प्रेमामध्ये दुरावा नसतो,
नात्यामध्ये मुरावा एवढा गोडवा असतो.
प्रेमाची परीक्षा त्यागातच असते,
एकमेकांपासून शरीराने दूर पण मनाने जवळ असते.
प्रेमात एकमेकांना कधीच दोष देऊ नका,
वाहत्या झऱ्याप्रमाणे ते व्यक्त करत रहा.
प्रेमात एकमेकांची मने कधीही दुखवू नका,
मनाला जर इजा झाली तर वरी न्हायला बराच काळ जातो.
प्रेमात एकमेकांच्या नेहमी आदर करा,
अनादर करून काहीच मिळत नाही.
प्रेमात विश्वास कधी तोडू नका,
जर तुटला तर प्रचंड वादळे निर्माण होतील.
अन् प्रेमात कितीही वादळे आली तरी,
न खचता खंबीरपणे उभे राहते ते प्रेम असते.’’

निखिल मच्छिंद्र बेबले
द्वितीय वर्ष विज्ञान

प्रेम अश्रू

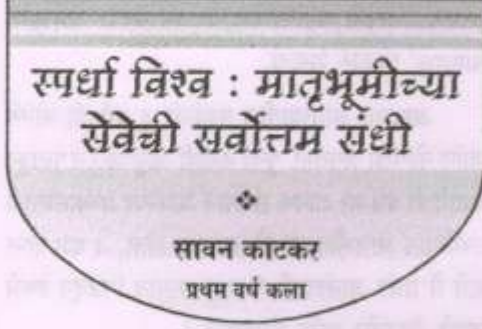
दूर तू जाताना
डोळे पाणावले
अश्रू ओघळले
त्या अश्रूंना बांध घालताना
ते बांधही फुटले
ते अश्रू आनंदाश्रू की दुःखाश्रू
समजलेच नाही मला
समजले फक्त
माझं तुझ्यावरच अवरुणनीय प्रेम
तू गेल्यावर हे प्रेम वेडे हृदय
एवढंच बडबडत होतं.

सुखी रहा असशील तिथं
तुझी दुःखे येवोत माझ्या इथं
व माझ्यातील आनंद नेहमीच
हसो तू असशील तिथे.

कुटेही रहा पण सुखात रहा
सुख माझे त्यात आहे,
स्वतःचा जीव जपत रहा
कारण,

जीव माझा तुझ्यात आहे.

कु.निकिता हणमंत नलबडे
प्रथम वर्ष विज्ञान

स्वातंत्र्यपूर्व काळात ब्रिटीश भारतात आपल्या देशातील सध्या अस्तित्वात असलेल्या स्पर्धा परीक्षा व्यवस्थेची निर्मिती करण्यात आली.

ब्रिटीश भारतातील स्पर्धा परीक्षा ह्या फक्त भेदभाव आणि अन्यायी स्वरूपाच्या होत्या. भारतीयांना उच्च पदाची संधी दिली जात नव्हती. वयोमर्यादा २१ पर्यंतच मर्यादित करण्यात आली. महिला आणि मुलींना संधी दिली जात नव्हती. यातून फक्त ब्रिटीशांच्या वसाहतवादी राजवटीला पुरक आणि आज्ञापालन करण्यास तयार असतील अशा प्रकारे रचना करण्यात आलेली होती.

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर आपल्या भारतीय नेतृत्वाने आणि राज्यघटना निर्मात्यांनी स्पर्धा परीक्षा आयोगाला स्वतंत्र निःपक्ष आणि जबाबदारीचे स्थान दिल्याने, संपूर्ण भारतभरात या आयोगाला प्रतिष्ठेचे स्थान प्राप्त झाले.

अखिल भारतीय पातळीवर UPSC तर प्रत्येक राज्यपातळीवर स्वतंत्र अशा SPSC ची स्थापना करण्यात आली. आणि यातून आपल्या देशातील जिद्द आणि चिकाटीच्या जोरावर धडपडणाऱ्या तरुणांना एक सर्वोत्तम संधी प्राप्त झाली. देशाच्या कानोकोपऱ्यातून आलेली दुर्गम आणि प्रतिकूल परिस्थितीतून शिक्षण घेणारी खेड्या-पाड्यातील मुले आपल्या कष्ट आणि सातत्यपूर्ण अभ्यासातून आपलं भविष्य घडवू लागली.

आपल्या राज्यघटनेने देश आणि राज्यपातळीवर या आयोगाला अनुक्रमे राष्ट्रपती आणि राज्यपालांच्या नेतृत्वाखाली स्वतंत्र कार्य करण्याची संधी दिल्याने स्पर्धा परीक्षा ह्या पूर्णपणे पारदर्शक पद्धतीने आयोजित केल्या जातात.

१९५० ते २०१५ या प्रदीर्घ काळातील स्पर्धा विश्वावर नजर टाकल्यास असे दिसते की, १९८०-९० पर्यंतचा काळ हा आताच्या तुलनेत इतका जागृती आणि सहभागाचा नव्हता. देशातील युवतींचा सहभाग आणि त्यांची आवड फारच मर्यादित होती. किरण बेदी या पहिल्या महिला IPS अधिकारी बनल्यानंतर आपल्या देशामध्ये या स्पर्धा परीक्षा विश्वावहल प्रचंड आकर्षण वाढले.

UPSC च्या परीक्षा दरवर्षी नियोजित वेळापत्रकाप्रमाणे यशस्वीपणे पार पाडल्या जातात. संपूर्ण देशभरातील तरुणाई यामध्ये उज्वल भविष्याची स्वप्ने घेवून प्रयत्न करते. आपल्या देशातील स्पर्धा विश्वाने तरुणाईला देशसेवेची सर्वोत्तम संधी प्राप्त करून दिली आहे. सामान्यतः पुढील सेवा/नोकऱ्या या सर्व स्पर्धा परीक्षा सर्वांना समान खुल्या आहेत.

अ) प्रशासन	ब) पोलिस
क) महसूल	ड) लष्कर
इ) न्यायिक सेवा	ई) अभियांत्रिकी

- फ) वैद्यकीय   भ) व्यवस्थापन
ग) वनसेवा   य) परराष्ट्र सेवा

संपूर्ण देश आणि महाराष्ट्रात देखील स्पर्धा परीक्षांसाठी एक निश्चित आणि जवळपास एक समान वय - शिक्षण व शारीरिक पात्रतेची अट लावण्यात आलेली आहे. यामध्ये UPSC व MPSC साठी वय आणि शिक्षणविषयक अट समान म्हणजे वय १८ तर शिक्षण-पदवी अशी निश्चित करण्यात आली आहे.

स्पर्धा परीक्षा विश्वाचे वेगळेपण म्हणजे येथे प्रामाणिक आणि गांभीर्याने केलेल्या कष्टाला न्याय मिळतो. सर्वसामान्य आणि गोरगरिवांच्या कुटुंबातील मुले आपल्या कष्टाळू गुणवत्तेच्या जोरावर कौतुकास्पद यश मिळवू शकतात.

स्पर्धा परीक्षा ही अशी एकमेव संधी आहे ज्यामध्ये आपल्या व्यक्तिमत्त्वाला आपण अनुकरणीय असे वेगळेपण प्राप्त करून देवू शकतो. देशपातळीवर आपण अत्यंत मानाची व जबाबदारीची पदे भुषवू शकतो.

- उदा. - IAS
- IPS
- IFS
- IRS

राज्यपातळीवर आपण जर पूर्ण क्षमतेने झोकून देवून प्रयत्न केला तर

- उपजिल्हाधिकारी
- पोलीस उपअधिक्षक
- उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी
- सहाय्यक विक्रीकर आयुक्त
- तहसिलदार
- जिल्हा निबंधक
- PSI
- STI
- Asst

ही पदे आपण प्राप्त करू शकतो.

कोणत्याही प्रकारची बशिलेबाजी, लाचखोरी, गैरव्यवहार आणि शिफारशींशिवाय केवळ आणि केवळ

आपण "अपनी काबिलयत के दम पर" "Bright future" साकारू शकतो.

आपल्या आयुष्यातील पदवीची ३ वर्षे जी सोनेरी आणि मोरपंखी असतात. पुन्हा कधीही आयुष्यात न परतवून येणारी ही वर्षे जर आपण संयमाने आपल्या अभ्यासासाठी उपयोगात आणली तर जो चमत्कार होतो, जे यश प्राप्त होते ते प्रचंड आनंददायी व मान-सन्मान मिळवून देणारे असते. बिनतोड आणि गौस्वास्पद !

स्पर्धा परीक्षांचा अभ्यास करत असताना मुलांना नानाविध अडचणींना तोंड द्यावे लागते. यामध्ये आर्थिक आणि संदर्भ साहित्याचे प्रश्न असतात. परंतु, अडचणी आणि संकटावर मात करत ध्येय साध्य करणे हेच तर या परीक्षांचे वाळकडू आहे.

आज देशभरातील UPSC च्या निकालामध्ये १ ल्या, ३ Ranker या मुलीच असतात. १०वी, १२वी, पदवीप्रमाणे आज मुलींनी या क्षेत्रात देखील अबलस्थान प्राप्त केले आहे. सामान्य विद्यार्थी आणि स्पर्धा परीक्षांचा गांभीर्याने अभ्यास करणारा विद्यार्थी यातील फरक नक्कीच लक्षात येतो. हा फरक असतो तो.....

- १) वेळेचा सदुपयोग व व्यवस्थापन
- २) भरपूर अवांतर वाचन व लेखन
- ३) चिकित्सक विचार व तर्क
- ४) निश्चित ध्येयाशी असणारे एकनिष्ठत्व
- ५) अभ्यासातून विकसित झालेली राष्ट्रीय दृष्टी
- ६) देशाचे इतिहास, परंपरा, राज्यघटना व अर्थव्यवस्था, भूगोलाचे असणारे सखोल ज्ञान
- ७) तर्कशुद्ध आणि अभ्यासपूर्ण विचार व्यक्त करण्याचे कौशल्य
- ८) उत्तम वक्ता आणि श्रोता पण.....

बरील गुणवैशिष्ट्ये आपल्या व्यक्तिमत्त्वात स्पर्धा परीक्षांचा अभ्यास, कष्ट करत असताना निर्धाराने रूजत असतात. या संपूर्ण निवड प्रक्रियेतून आपण ताबूट-मुलाखून जडण-घडण करीत असतो. आपल्या संपूर्ण आयुष्याची भक्कम आणि यशस्वी बांधणी होण्यासाठी या स्पर्धा परीक्षा विश्वात स्वतःला सहभागी करून घ्यावे.

आजच्या महाविद्यालयीन युवकांना उज्ज्वल भवितव्यासाठी आपल्या राज्यव्यवस्थेने स्पर्धा परीक्षांच्या माध्यमातून एक सर्वोत्तम संधी जी केवळ आणि केवळ कष्ट आणि जिद्दीने प्राप्त केलेल्या गुणवत्तेच्या जोरावर साध्य करता येते.

आपल्या युवापिढीने गांधीर्याने हे लक्षात घ्यावे की, आपल्या आई-वडिलांचे स्वप्न पूर्ण करण्यासाठी अभ्यास आणि शिस्त, संयम अत्यावश्यक आहे. आपल्या जीवनातील ही ध्येय प्राप्त करून Class One अधिकारी होण्याची ही संधी (सुवर्ण) पुन्हा-पुन्हा येत नाही.

तेव्हा 'उठा, जागे व्हा आणि ध्येयपूर्तीशिवाय थांबू नका !' लक्षात ठेवा, मित्रांनो,

“यश आणि प्रयत्न या दरम्यान एकच पूल असतो तो म्हणजे शिस्त आणि प्रामाणिक कष्ट !”

नाती

“नाती ही एका वृक्षासारखी असतात जपावे तेवढी ती अतुट होत जातात विश्वासाने नाती बहरतात तर..... अविश्वासाने ती वाळून जातात. नाती ही पुस्तकासारखी असतात प्रत्येक नात्याचं एक प्रकरण जेवढे समजू तेवढी अवघड असतात. नाती ही मोरपिसासारखी असतात एकाच पिसाला अनेक तुरे असतात ही तुरे म्हणजेच आयुष्यातली नाती असतात. नाती ही आभाळासारखी असतात आभाळासारखीच ती असंख्य असतात पश्यांसारखी मंद-मंद विहार करत असतात. काही नाती अशीही असतात जी अर्ध्यातच साथ सोडून निघून जातात तर काही नाती..... जन्मापासून मृत्यूपर्यंत सोबत राहतात.”

श्रुतिका विजय पवार
प्रथम वर्ष वाणिज्य

भ्रमणध्वनी आणि तरुणाई

युवराज अशोक जाधव
तृतीय वर्ष कला

अलिकडे भ्रमणध्वनीचं फॅड खूप वाढलं आहे. भ्रमणध्वनी म्हणजे आपला सखा 'मोबाईल' अगदी घरात सोळा वर्षांच्या मुलापासून ७५-८० वर्षांच्या आजोबांपर्यंत भ्रमणध्वनी पाहायला मिळतो. ज्यावेळी ग्रॅहम बेलने टेलिफोनचा शोध लावला तेव्हा जगभर आनंदाची लाट पसरली होती. पण मनुष्याने ह्या आनंदावर विरझन घालत मोबाईल बनवला. हो, विरजनच म्हणावं लागेल. कारण त्याचा मुख्य हेतू वाजूला पडला आहे आणि मनुष्य मोबाईलचा नको तेवढा, नको तिथे वापर करत आहे. आता या मोबाईलचा संबंध जर आमच्या तरुणाईशी जोडला तर भविष्य अंधाऱ्या काळोखात जाताना दिसते. हो, खरंच भारतात १८ वर्षांच्या मुलाकडं मोबाईल न दिसणं म्हणजे आश्चर्याची गोष्ट वाटते. मुळात तसा कोणी दिसतच नाही. मोबाईलची गरज प्रत्येकाला आहे. प्रत्येकाने मोबाईल वापरावा पण दिवसभरात ८-९ तास ! का तरुणाईला त्या मोबाईलच भलतंच वेड लागलं आहे ?

मुथ्यतः मोबाईलचा प्रमुख उद्देश हा आहे की, आपण जिथे असाल तिथून अडवणीच्या काळात आपल्या जवळच्या व्यक्तीशी तातडीने संपर्क साधणे. मग नंतर आपल्याला बरेच फायदे काढता येतील. मोबाईलद्वारे इंटरनेट वरून हवी ती माहिती बसल्या जागी मिळवू शकतो. आवडीचे संगीत ऐकू शकतो. विविध चित्रफिती बनवून त्या पाहू शकतो व त्याची देवघेव करू शकतो. त्याचप्रमाणे विविध मनोरंजक खेळ, विविध ॲप्लिकेशनद्वारे विविध कामे

चुटकीसरशी मार्गी लावू शकतो. इत्यादी बरेच फायदे त्या भ्रमणध्वनीचे आहेत. मग एवढी फायद्याची वस्तू जेव्हा आपणच तिला शत्रू बनवून का घेतो. आज बरकाईने बघायला गेल तर आमच्या तरुणाईच्या नरझावरच मोबाईल बसला आहे. झोपेतून उठल्यापासून ते रात्री झोपेपर्यंत मोबाईल आमच्या हातात का राहतो ? जो विश्वात असायला हवा.

आजच्या घडीला भारतातील ८५% तरुण हे मोबाईल वेडे बनले आहेत. मोबाईलसाठी ते काहीही करू शकतात. एक वेळ जेवणापेक्षा ते मोबाईल पसंद करतात. एवढच नाही टॉयलेटमध्ये मोबाईल, जेवताना मोबाईल, बसमध्ये मोबाईल, दुचाकीवर मोबाईल, कॉलेजमध्ये मोबाईल, मित्रांशी बोलताना मोबाईल, अभ्यास करताना मोबाईल सगळी कामे आमच्या तरुणाईला मोबाईलवाचून होत नाहीत. हातात मोबाईल असला की काही नको हे वेड लावलेले आहे. 'इंटरनेट' नावाच्या एका राक्षसानं. त्या राक्षसाशी जेवढं दूर तेवढं चांगलं. नाही तर तो त्याच जाळं पसरून बसलेलाच आहे. तसा तो खूप मदतशीर ही आहे हा ! पण एकदा त्या जाब्यात एखादा सापडला की बाहेर निघणं अगदी कठीण. आमच्या तरुणाईला ह्या जाब्यात घुसायला आवडतच का ? कारण तरुणाईला त्या जाब्यात मनासारखं वावरायला मिळतं. जे आवडेल ते पहायला, बघायला मिळतं. सर्वच जण असं करतात मी म्हणत नाही. आपल्याला जागोजागी मात्र त्याच्यावद्दल चर्चा चाललेली

दिसून येते. आता तर अगदी शाळकरी मूलंही यात सहभागी होतात. याचा खर्च खूप फटका भास्ताला बसणार आहे. जेव्हा आपण २०२० साली महासत्ता बनण्याचे स्वप्न बघतो ते तरुणांच्या जोगवर आणि आमची तरुणाई ज्या वयात कौशल्य विकसित करायची असतात, याच वयात कटोर अभ्याससाधना करावयाची असते. याच वयात हिऱ्याला पैलू पाडायचे असतात. त्याच वयात आमची तरुणाई मोबाईलच्या डब्यात तासन् तास तोंड घालून बसलेली दिसून येते. त्यामुळे महासत्तेचे स्वप्न स्वप्नच राहू नये, याची भिती वाटते.

या विषयावर खोल निरीक्षण केले असता, याचे येत्या काही वर्षातच आपल्याला फार मोठे दुष्परिणाम पहावयाला मिळणार आहेत. 'इंटरनेटवर' माझ्या वैयक्तिक निरीक्षणातून असं बघायला मिळालं आहे की ६०-७० टक्के युवक-युवती What's App & Facebook वर घुटमळत असतात. मार्क झुकेरबर्ग ह्याने जागतिक, राष्ट्रीय एकात्मिकतेच्या दृष्टीने बनवलेले हे application आहे. मात्र, हा मुख्य हेतू बाजूला पडला आहे. तर वेगवेगळे फोटो अपलोड करणे, सेल्फी, चित्रफिती, घ्राणेरेडे विनोद अशा प्रकारचे चाळे चाललेले असतात. अगदी काहीच याला अपवाद सापडतील. एकट्या भारतातून १ दिवसाला कोट्यावधी रुपये मार्क झुकेरबर्गच्या खिशात पडतात. म्हणजेच यावरून भारतीयांना किती आकर्षण आहे हे जाणवते. अलिकडे या फालतू डब्यामुळे जीवही धोक्यात येताना दिसतो नव्हे-नव्हे आतापर्यंत ५०च्या वर जीव नुसत्या महाराष्ट्रातून 'सेल्फी' ह्या प्रकारात गेले आहेत. अजून असे किती प्रकार येणार आहेत आणि त्याला किती जण बळी पडणार आहेत देवच जाणे. हे इंटरनेटचे ओढवून घेतलेले दुष्परिणाम अभ्यासले तर खर्च राष्ट्र लयाला जायला वेळ लागणार नाही.

माझ्या तरुण मित्रांनो, खर्च हीच वेळ आहे त्या आधुनिक दुश्मनपासून दूर व्हायची. आपण एक तास फक्त वेगळा काढा आणि त्यात आपण आतापर्यंत इंटरनेटवर घालवलेला वेळ, पैसा किती खर्च केला आहे याची बरोबर गोळाबेरीज करा. तुम्हांला घालवलेल्या या वेळेमधून किती फायदा झाला हे तपासून बघा. खर्च उत्तर शून्य नसून ऋण (-) मध्ये येईल. कारण हा वेळ जो आपण बाया घालवत आहोत. यावरच आपल्या जीवनाची रूपरेखा उरत असते. त्यामुळे हा वेळ किती महत्त्वाचा असतो हे तुम्हांला त्यापासून दूर गेल्याशिवाय कळणार नाही. तरुण वयात या गोष्टींबद्दल जिज्ञासू वृत्ती असणे हे मान्य आहे. पण त्यांची आपल्यावर जबरदस्ती होऊ नये ह्याची खबरदारी घ्यायला हवी. त्या वस्तू आपल्यासाठीच आहेत पण त्यांच्यापासून चार हात दूर राहिलेलेच बरं नाही का ? यापासून दूर जायची सर्वात सोपी वस्तू म्हणजे जेव्हा आपण मोबाईल हातात घेऊ तेव्हा स्वतःच स्वतःला प्रश्न विचारायचा. खर्च या मोलाच्या क्षणाला इंटरनेटची गरज आहे ? जर उत्तर 'हो' असेल तर त्याचा कारणापुरता वापर करून टेवून द्या. पण मला खात्री आहे ७०% उत्तर 'नाही' येणार. जेव्हा 'नाही' म्हणून उत्तर येईल व तरीही मोबाईल हाताळावा असं वाटत असेल, तर त्यापासून आपल्याला होणारे तोंटे, होणारे नुकसान आटवावे. त्यामुळे दिवसेंदिवस त्यातील रूची कमी होईल व तो बाया जाणारा वेळ वाचेल. खर्च मित्रांनो, हा विषय अतिशय गंभीर आहे. कृपया याचा विचार करावा. आपल्या तरुणाईची ताकद ही खूप मोठी आहे. अविश्वसनीय आहे. अशा नको त्या गोष्टीत खर्च करण्यापेक्षा राष्ट्र हितात त्याचे योगदान देऊया !

आपण या विश्वात एकटेच आहोत काय

कु. धनश्री सुरेश साबळे
प्रथम वर्ष विज्ञान

या अफाट विश्वात आपण एकटेच आहोत काय ? आपल्यासारखी प्रगत संस्कृती विश्वातील जव्जावधी दिर्घीकांमध्ये दुसऱ्या कुटेच नसेल ? मानवासारखा प्राणी निर्माण करणे निसर्गाला फार कष्टदायक आहे काय ? समजा ! या अनंत विश्वात कुटेतरी बुद्धिमान प्राण्याचे अस्तित्व असले तर तो कसा दिसत असेल बरे ? मानवासारखाच की त्यापेक्षा अगदी निराळा ? आणि दूर कुटेतरी बुद्धिमान प्राणी असलाच तर त्याच्याशी संपर्क कसा साधायचा ? समजा, संपर्क साधता आला तर त्याच्याशी बोलायचे कुठल्या भाषेत ? त्याच्याशी संदेशांची देवाण-घेवाण करण्यासाठी जो प्रचंड काळ लागेल त्याचे काय करायचे ? हे आणि असे, अनेक प्रश्न कुणाच्याही मनात उत्पन्न झाल्याशिवाय राहणार नाहीत. मग खगोलशास्त्रज्ञांचा तरी त्याला अपवाद कसा असेल ? अनेक शास्त्रज्ञांनी आपापल्या परीने या प्रश्नांची उत्तरे शोधण्याचा प्रयत्न केला आहे. या संबंधात फ्रँक ड्रेक आणि कार्ल सॅगन यांनी मांडलेले एक सूत्र सर्वमान्य ठरले आहे. ड्रेक-सॅगन सूत्राच्या आधाराने किमान आपल्या आकाशगंगेत किती प्रगत संस्कृती अस्तित्वात असतील याचा दोबळ का होईना, एक अंदाज करता येतो. आपल्या आकाशगंगेतील ४०० अब्ज तान्यांपैकी केवळ एका तान्याच्या पृथ्वी नावाच्या ग्रहावर प्रगत संस्कृतीचे अस्तित्व असेल तर त्यापेक्षा या विश्वात दुसरे कोणतेच महाआश्चर्य असू शकणार नाही.

आपल्या आकाशगंगेचे एकूण वस्तुमान किती आहे, याचा अंदाज करणे खूप कठीण आहे. तरीपण ते आपल्या सूर्याच्या वस्तुमानाचा कमीत कमी एक हजार अब्जपट असले पाहिजे यात संशय नाही. तसेच आकाशगंगेत लहान-मोठे असे एकंदर ४०० अब्ज तारे असतात. अगदी अलिकडच्या अंदाजाप्रमाणे दरवर्षी किमान १० तारे आपल्या आकाशगंगेत जन्माला येतात. अर्थात ड्रेक-सॅगन सूत्रातील 'क' या अवयवाची किंमत १० आहे, असे आपण म्हणूया.

पृथ्वीसारखा योग्य प्रकारचा ग्रह त्यातही अशा ग्रहाला भरपूर आयुष्य लाभले असेल तर जीवशास्त्रज्ञांच्या अंदाजानुसार त्यावर जीवसृष्टी उत्पन्न होणे अनिवार्य आहे. शास्त्रज्ञांचे तसे ठाम मत असले तरी आपल्याला फक्त या पृथ्वीवरील जीवसृष्टी माहित आहे. जीवसृष्टी उत्पन्न झाली तर त्यामधून अति बुद्धिवान जीव विकसित होईल.

निसर्गाची किमया कशी आहे ते पाहा ! तो विश्वातील प्रत्येक गोष्टीला काहीतरी नियमाने जखडून टाकतो. आता हेच पाहा ना ! ग्रहांच्या सूर्यापासून असलेल्या अंतरासाठीही एक नियम आहे. बरं, त्या नियमामागे गणिताची कोणतीही सिद्धता नाही. आकाशात जशी विज चमकावी तसा हा नियम एका शास्त्रज्ञाच्या मनात चमकला आणि कुतूहलापोटी त्याने तो एका पुस्तकाच्या कोपऱ्यात लिहून ठेवला आहे. बरीच वर्षे त्या नियमाची कुणीही दखल

घेतली नाही. मग दुसऱ्याच एका शास्त्रज्ञाने त्याला लोकप्रियता मिळवून दिली आणि आज अखेर त्या नियमाची लोकप्रियता संपलेली नाही.

ग्रहांची सूर्यापासून असलेली अंतरे देणाऱ्या या नियमाचे नाव आहे 'टायटस-बोड नियम' बॉनेट या इंग्रज शास्त्रज्ञाने 'ऑब्झर्वेशन कन्सर्निंग नेचर' या नावाचे एक पुस्तक लिहिले होते. योहान टायटस या जर्मन शास्त्रज्ञाने १७७२ साली त्या पुस्तकाचे जर्मन भाषेत भाषांतर केले. भाषांतराचे काम चालू असतानाच, टायटसला असे वाटले की, ग्रहांचा अनुक्रम आणि त्यांचे सूर्यापासून असलेले अंतर याचा काहीतरी निश्चित संबंध असला पाहिजे. सदरहू भाषांतरित पुस्तकातच तळटीप म्हणून त्याने अभिनव कल्पना नमूद केल्या आहेत. पुढे बरीच वर्षे टायटसचा तो नियम दुर्लक्षित अवस्थेत त्या पुस्तकात पडून होता. काही वर्षांनी योहान बोड याच्या हातात टायटसचे ते भाषांतरित पुस्तक पडले आणि टायटसच्या नियमाचे महत्त्व त्याच्या ताबडतोब लक्षात आले.

प्रत्येक ग्रहाचे सूर्यापासून असलेले प्रत्यक्ष अंतर आणि टायटस-बोड नियमाने वर्तविलेले अंतर यांचे कोष्टक पुढे दिले आहे.

ग्रह	प्रत्यक्ष अंतर	वर्तविलेले अंतर
बुध	०.३९	०.४
शुक्र	०.७२	०.७
पृथ्वी	१.००	१.००
मंगळ	१.५२	१.६

ग्रह	प्रत्यक्ष अंतर	वर्तविलेले अंतर
लघुग्रह	२.८	२.८
गुरू	५.२	५.२
शनी	९.५५	१०.००
युरेनस	१९.२	१९.६
नेपच्यून	३०.१	३८.८
प्लुटो	३९.५	७७.२

पृथ्वीच्या आकाशात अन्य ग्रहांची विविध दर्शने आपल्याला पाहायला मिळतात. त्याचप्रमाणे अन्य ग्रहांच्या आकाशात, पृथ्वी कशी दिसत असेल, ही कल्पनाच मनोरंजक ठरेल. एक गंमत म्हणून या प्रश्नाचे उत्तर शोधण्याचा प्रयत्न करणार आहोत. थोडी कल्पनाशक्ती लढवून आपल्याला काही मजेशीर निष्कर्ष काढता येतील. ग्रहांची पृथ्वीसापेक्ष स्थाने सातत्याने बदलत असतात. कधी ते पृथ्वीपासून जवळ असतात. तर कधी अतिदूर विशिष्ट ग्रहापासून पृथ्वी जवळ असताना तेथील निरीक्षकाला पृथ्वी कशी दिसेल याचाच विचार करणे संयुक्तिक होईल.

पृथ्वीच्या विवापासून सुमारे तीन कोनीय मिनिटांवर दुसरा एक ठळक तारा आपल्याला आढळेल. अर्थातच ते चंद्रविंब असेल. त्याच्या स्थानात वारंवार होणाऱ्या बदलाचे निरीक्षण करून चंद्र पृथ्वीभोवती सुमारे २७ दिवसात एक प्रदक्षिणा पूर्ण करित असल्याचे आपल्या चटकन ध्यानात येईल. एवढेच नव्हे तर पृथ्वीभोवती कधीच न दिसणारा चंद्राचा अर्धा भाग आपल्याला शुक्रावरून सहज पाहायला मिळेल.

शोध किरणांचा

कृ.आश्लेषा आत्माराम रसाळ
द्वितीय वर्ष विज्ञान

अंतराळातील किरणांचा शोध :-

अंतराळ किरणांच्या शोधाची कथा अत्यंत मनोरंजक आहे. इ.स. १९०० च्या दरम्यान विल्सन, एन्स्टर, सी.टी.आर आणि गीटक नावाचे वैज्ञानिक गॅसच्या विजेच्या संचालनावद्दल परीक्षण करत असताना त्यांच्या असे लक्षात आले की वीज दाखविणाऱ्या म्हणजेच इलेक्ट्रोस्कोपच्या चारी बाजूला लोखंड व काचेची मोठी भिंत असूनही त्यात आवेश थांबत नाही. याचा अर्थ कोणतीतरी अज्ञात शक्ती अतिशय आत घुसणारी असून ती बाहेरून आली आहे.

याआधी 'रुदरफोर्ड आणि कुक' हे या शोधाच्या कोणत्याही निष्कर्षांपर्यंत पोहचू शकले नाहीत. हेस यांनी निरीक्षण केल्यानंतर सांगितले की अंतराळ किरणांचे दोन प्रकार आहेत. १) कटोर अंतराळ किरणे २) मऊ अंतराळ किरणे. कटोर अंतराळ किरणे १० सेमी जाड काचेच्या आरपार जातात.

अंतराळ किरणांच्या तीव्रतेचा पृथ्वीच्या वातावरणातील दाबावर परिणाम होतो. कोनातून पडणाऱ्या किरणांत तीव्रता कमी तर लंबरूप पडणाऱ्या किरणात तीव्रता जास्त असते. त्यामुळेच पृथ्वीवरील अक्षांशांवर किरणांची तीव्रता वेगवेगळी असते. पश्चिमेपेक्षा पूर्वेकडे किरणांची तीव्रता जास्त असते. थंडीच्या दिवसात सुद्धा तीव्रता जास्त असते. रात्रीच्यावेळी दिवसापेक्षा जास्त तीव्रता असते. याला अंतराळ किरणांचा दैनिक प्रभाव म्हणतात.

उंचावरून अज्ञात जागेवरून येणारी किरणे पृथ्वीच्या वातावरणात शोषल्यामुळे त्यांची तीव्रता कमी होते पण खाली आल्यानंतर वाढते. यावरून असे अनुमान काढले की ही किरणे न विरघळणाऱ्या किरणांपासून बनलेली असून त्यातील एक सूक्ष्म कण अनेक सूक्ष्म कणांचा बनला आहे. त्यांना अंतराळ किरणांचे वर्धण म्हणतात. काही वेळा अंतराळ किरणांमुळे वातावरणात काही विशिष्ट भागावर जास्त वेग असतो. त्याला 'अंतराळ किरण' प्रस्फोट म्हणतात.

अंतराळ किरणे एका विशिष्ट पट्टीत दिसून येतात त्यांना विकिरण पट्टी म्हणतात. या पट्टीत इलेक्ट्रॉन व प्रोटॉन असतात. हा शोध अमेरिका आणि रशिया यांनी अनुक्रमे उपग्रह एक्सप्लोरा-१, एक्सप्लोरा-३ आणि उपग्रह स्पूटनिक, ल्युनिक यांच्या मदतीने वैज्ञानिक उपकरण पाठवून लावला. अंतराळ विकिरणात अनेक कण मिळतात. इ.स. १९३२ मध्ये 'एण्डरसन' या वैज्ञानिकाने त्यातील पॉझिट्रॉन कणांचा शोध लावला.

आजपर्यंत झालेल्या संशोधनानुसार अंतराळ किरणांचा उगम अजूनही नीट कळलेला नाही. काहींच्या मते अंतराळात तर काहींच्या मते सूर्यापासून उगम आहे तर काहींच्या मते कोणत्या तरी आकाशगंगेतून ही किरणे येतात असे सांगतात. या किरणांच्या आत-बाहेर हलके-जड टिकणारे कण असतात. या किरणांचा साठा फार मोठा आहे. वैज्ञानिकांचा असा निष्कर्ष आहे की त्यांच्यावर

नियंत्रण टेवता आले तर यांचा वापर विजेच्या जागी किंवा वाहनांच्या इंधनासाठी करता येईल.

ताऱ्यापासून येणारी रेडिओ किरणे :-

हजारो मैलावरून येणारा आवाज आपण घरवसल्या रेडिओमार्फत ऐकतो पण यासाठी लागणाऱ्या रेडिओ तरंगांचा शोध कधी लागला हे आपणास माहित नाही.

अमेरिकेतील 'कार्ल जे जार्स्की' यांनी पहिल्यांदा रेडिओ तरंगांचा शोध लावला. त्यांनी ताऱ्याकडून येणाऱ्या रेडिओ तरंगांचा आवाज आपल्या रिसेव्हरच्या माध्यमातून स्पष्टपणे ऐकला जातो हे सांगितले.

हॉलंड वैज्ञानिक ज्योतिर्विद 'एच्.सी.वान डि.हल्स्ट' यांनी हा शोध चालू ठेवला. तसेच एका भौतिक विद्वानाने असा शोध लावला, की इलेक्ट्रॉनमधून परमाणू बाहेरून जात येण्याच्या वेळेस प्रकाशित होतो. हा कक्षेच्या माध्यमाच्या अंतरावर अवलंबून असतो. म्हणजे जर उडी लहान असेल तर प्रकाश Infrared किरणांच्या रूपात आणि उडी मोठी असेल तर प्रकाश Ultraviolet रूपात दिसून येतो.

'वान डि हल्स्ट' यांनी परमाणू कक्षा जवळ असून एका नजरेने दिसू शकते असा शोध लागला. प्रकाश किरणांचा आणि उष्ण किरणांचा प्रकाश उडी मारणाऱ्या हायड्रोजनच्या इलेक्ट्रॉनमुळे पडेल तर जास्त तरंग लांब किरण आणि रेडिओ किरणांचा उत्सर्जन करेल.

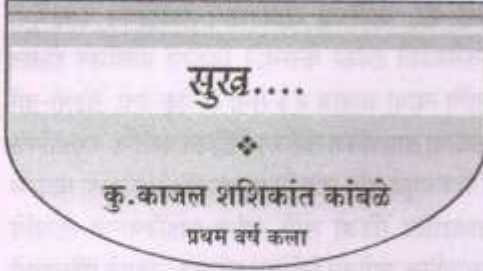
पण हा शोध अपुऱ्या उपकरणांमुळे प्रकट करता आला नाही. आपल्या गणनेनुसार त्यांनी हे सिद्ध केले

आहे की, बाहेरच्या आकाशात हायड्रोजन परमाणूंनी एकमेकांशी टक्कर घेतल्याने विकरण प्रकाशित होतात आणि त्याचा आवाज २१ सेमी वर ऐकू येतो. रेडिओ-तारे आपल्या रासायनिक संयोजन निश्चित करतात. रासायनिक संयोजनामुळे तरंग लांब किरणे प्रकाशित करतात. यावरून आकाशीय रेडिओ तरंगे त्यांना पाठविणाऱ्या ताऱ्यांचे रासायनिक संयोजन निश्चित करतात. त्यामुळे प्रेषित्रमध्ये हायड्रोजनचे असणे निश्चित आहे असे 'वान डि हल्स्ट' म्हणतात.

२५ मार्च १८५१ मध्ये अचानक झालेल्या नाटकीय परिवर्तन सगळ्या वैज्ञानिकांनी ह्या सिद्धांताला मान्यता दिली. आणि खऱ्या अर्थाने 'वान डि हल्स्ट' यांनी ताऱ्यापासून येणाऱ्या रेडिओ किरणांचा शोध लावला.

जर्मन वैज्ञानिक 'हाइनीरख हर्ट्ज' यांनी इ.स.१८८३ मध्ये रेडिओ किरणांना पृथ्वीवर निर्माण करण्यात यश मिळविले. एक रेडिओ ट्रान्समीटर आणि रिसेव्हरचा शोध लावून रेडिओ तरंगामार्फत ध्वनि प्रेषित केला. कृत्रिम पद्धतीने तरंगे तयार करून रेडिओ टेलिफोन रडार इ. उपकरणांचा मार्ग शोधला.

कृत्रिम रेडिओ तरंग आणि ताऱ्यापासून येणारी रेडिओ तरंगे यांच्यात काही फरक नाही. ताऱ्यापासून येणाऱ्या रेडिओ किरणांचा शोध लागल्यामुळे विज्ञानाने बाहेरील आकाश व पृथ्वीवरील होणाऱ्या नवनवीन शोधांना दिशा देत वैज्ञानिक संशोधनात सातत्य ठेवले आहे.

“सुख पाहता जवापाडे
दुःख पाहता पर्वताएवढे” - संत तुकाराम

सर्व लोकांना अत्यंत जवळची आणि प्रिय असणारी एक भावना म्हणजे 'सुख' होय. सुख म्हणजे एक प्रकारची कल्याण आणि समाधानाची किंवा संतुष्टतेची अवस्था होय. की ज्याची आपण नेहमीच इच्छा करतो. सुख प्राप्त करणे व दुःख टाळणे ही मूलभूत मानवी प्रवृत्ती आहे. सुख ही विधायक स्वरूपाची भावना आहे. प्रत्येक व्यक्ती आपल्या जीवनात जास्तीत जास्त सुख प्राप्त करण्याचा प्रयत्न करते. आयुष्यात प्रत्येकजण सुखाच्या पाठीमागे धावत असतो. अर्थात, प्रत्येकाची सुखाची कल्पना निराळी असते.

यावरून सुख म्हणजे अशी भावना की, जी आपणास सदैवं हवीशी वाटते. सुखी जीवनाची गुरुकिल्ली कशात आहे ? सुखाचा शोध घेण्याचे मार्ग कोणते आहेत ? सुखी बनण्याचे मूलमंत्र कोणते आहेत ? याविषयी अनेक तत्त्वज्ञ, विचारवंत व साधुसंतांनी मार्गदर्शन आणि उपदेश केलेला आहे.

सामाजिक मानसशास्त्रज्ञ डेव्हिड मेयर्स हे सुखाविषयक विस्तृत संशोधन करणारे एक अग्रगण्य संशोधक आहेत. मेयर्स आणि इतर मानसशास्त्रज्ञांच्या मते, “सुख म्हणजे अनेक गोष्टींची गुरुकिल्ली होय. हे जग म्हणजे अधिक सुरक्षित टिकाण असल्याचे संवेदन होय. तसेच अधिक स्वास्थ्यदायक व अत्यंत समाधानकारक जीवन आणि अत्यंत सहजपणे निर्णय घेण्याची क्षमता असणे

म्हणजे सुख होय.” म्हणून लोक कसे सुखी बनतील ? सुखी बनण्यासाठी कार्य केले पाहिजे ? हे मेयर्स यांनी (१९९३) मध्ये आपल्या "The pursuit of Happiness" या प्रसिद्ध ग्रंथात सांगितले.

प्रत्येक व्यक्तीला आपण सुखी व्हावे असे वाटत असते. सुख मागून मिळत नाही. त्यासाठी काही तत्वे आचरणात आणली पाहिजेत. मेयर्स यांनी सुखी होण्यासाठी पुढील तत्वे सांगितली आहेत.

- टिकाऊ स्वरूपाचे सुख हे केवळ यश मिळाल्याने प्राप्त होत नाही हे लक्षात ठेवा. पैसा, सत्ता आणि प्रसिद्धी यातून सुख मिळेलच याची खात्री देता येत नाही. श्रीमंत व संपत्तीत लोडणारी माणसे सुखी असतीलच असे नाही. सुख हे कधीही पैशाने विकत घेता येत नाही, हे लक्षात ठेवा.
- तुमच्या वेळेवर नियंत्रण ठेवा. वेळेचे व्यवस्थापन चांगल्या प्रकारे करा. जे लोक वेळेच्या व्यवस्थापनाच्या उत्तम कौशल्याद्वारे आपल्या जीवनावर नियंत्रण ठेवतात. ते निश्चितच सुखी असतात. रोजच्या जीवनात उद्या करावयाच्या कामाची यादी आजच प्राधान्यक्रमानुसार तयार करा. व ती वेळेत पूर्ण करा. त्यातून आपणांस समाधान मिळते.
- सुखी वागा व सुखी राहा. चेहऱ्यावर नेहमी समाधान असू द्या. जेव्हा लोक हसतात, स्मितहास्य करतात,

त्यामुळे अशी रासायनिक द्रव्ये किंवा अंतस्त्राव निर्माण होतात की ज्यामुळे त्यांना समाधानी वाटते. सुखी विचार करा.

- काम आणि फुरसतीच्या काळातील क्रिया अशा रितीने निवडा की ज्यामुळे तुमची कौशल्ये विकसित होतील. कोणत्याही प्रकारे न डगमगता आह्वानात्मक गोष्टी केल्याने काम आणि फुरसतीच्या क्रियांमध्ये अधिक समाधान सुख मिळते.
- नेहमी चालण्याचा व्यायाम करा. रोज व्यायाम केल्याने आपणांस सुखी समाधानी जीवन जगता येईल. त्याशिवाय शारीरिक स्वास्थ्य लाभते. चिंता आणि विषण्णता यातून सुटका होईल.
- पुरेशी व आवश्यक तेवढी झोप घ्या. जे लोक वेळच्या वेळी पुरेशी झोप आणि विश्रांती घेतात ते अधिक सुखी-समाधानी असतात.
- स्वतःच्या पलिकडे लक्ष केंद्रित करा. इतरांचा विचार करा. सुखी लोक अधिक तत्परतेने व मनापासून इतर लोकांना मदत करतात. त्यामुळे त्यांना अधिक सुख-

समाधान प्राप्त होते. इतरांना मदत केल्याने व्यक्तीस एक प्रकारचे मानसिक सुख व समाधान मिळते.

- कृतज्ञता नोंदवही टेवा. रोजची दैनंदिनी लिहायची सवय करा. त्यामुळे तुमचे सुख व समाधानाची भावना वाढीस लागेल.
- अध्यात्मिक उन्नतीस चालना द्या. ज्या लोकांमध्ये प्रखर श्रद्धा असते. ते लोक सुखी असतात. अध्यात्मिक उन्नतीमुळे व्यक्तीस सर्वोच्च सुखाची प्राप्ती होत असते.

सारांशतः सुख मिळणे न मिळणे हे भौतिक गोष्टींवर अवलंबून नसते. तर व्यक्तीचे विचार, भावना व दृष्टिकोनावर अवलंबून असते. म्हणून विवेकनिष्ठ विचार, अनुकूल भावना व सकारात्मक दृष्टिकोन व्यक्तीने आचरणात आणल्यास निश्चितच ती व्यक्तिगत व सामाजिक जीवनांमध्ये सुखी होईल. या विचाराचा शेवटही मला संत तुकारामांच्याच विचाराने करावा वाटते. कारण सुखाला माणसाने नेहमीच कवटाळत रहावे. जे प्रत्येक गोष्टीत सुखच मानतात त्यांच्या जीवनामध्ये संत तुकारामांच्या भाषेत “आनंदाचे दोही आनंद तरंग..... !”

तो.... दिवस....

आनंद गोविंद जाधव
तृतीय वर्ष कला

“उगवत्या सूर्याला नमस्कार करा.....परंतु.....
मावळल्या सूर्याला विसरू नका.”

दिवस म्हटलं की, आपल्याला आठवते ती दिवसाची सुवर्ण सकाळ. सूर्याची पडणारी कोवळी किरणे जणू या धरणीमातेला वंदनच करतात. सकाळची पडणारी कोवळी किरणे दरबिंदूंना चकाकीच देताना दिसतात. दिवस आणि रात्र हा निसर्गाचा नियमच आहे. जसा जून आणि सावलीचा खेळ. तसा भरती-ओहोटीचा देखील. कुणाच्या तरी जीवनातला सोनेरी दिवस तर कुणाच्या तरी जीवनातला शेवटचा दिवस.....

येणारा प्रत्येक दिवस हा आपल्याला काहीतरी सांगून जात असतो. तो आपल्यासाठी नाविष्यपूर्ण असाच काही असतो. प्रत्येक दिवसाची ती सुवर्णसकाळ, या दिवसभरामध्ये घडणाऱ्या गोष्टी, मनात येणारे विचार, या विचारांतून होणारी जाणीव, मनाला भेडसावणारे प्रश्न, समस्या याची जाणीव होत असते. येणारा प्रत्येक दिवस हा आपल्याला काही तरी सांगून जात असतो. काहीतरी आपल्याला शिकवून जात असतो. तोच एक सोनेरी दिवस महाराष्ट्राच्या इतिहासात अजरामर ठरला. ज्यांनी हिंदवी स्वराज्य निर्माण केले, जो स्यतेचा राजा म्हणून नावारूपास आला, असा माझा राजा शिवछत्रपती. या शिवबाचा जन्म झाला आणि एक सोनेरी पहाट उजाडली. खऱ्या अर्थाने सुराज्याच्या स्वराज्य होण्यासाठी दिवस उजाडला.

ज्या रायेश्वराच्या मंदिरात स्वराज्याची शपथ घेतली तो दिवस.....स्वराज्याचं तोरण बांधलं ते तोरणागड जिंकून.....'तो' दिवस आजही आठवणीत आहेच ना...

“शिवरायांचे आठवावे ते रूप
शिवरायांचा आठवावा तो प्रताप.”

स्वराज्यावर येणारं सगळ्यात मोठे संकट.....
अफजलखान ! त्यालाही यमसदनी धाडलच ना. हाच तो दिवस माझ्या शिवबाच्या प्रतापाचा. “शिवप्रताप दिन” म्हणून साजरा केला जातो.

“महाराष्ट्र भूमीवीरांची, साधुसंतांची
तर रत्नांची खाण वंध झाली सकळ लोकांत.”

या महाराष्ट्राच्या मातीत थोर महापुरुष, साधु, संत, सुधारक होवून गेले. त्यांनी केलेल्या अविस्त कार्यांची आठवण आजही समईतल्या वातीप्रमाणे तेवत आहे. ज्यांनी ज्ञानेश्वरी लिहिली ते संत ज्ञानेश्वर महाराज, त्यांनी वयाच्या २१व्या वर्षी समाधी घेतली. तो ही दिवस आठवतोच ना. आजही तुकोबांची अभंगवाणी दररोज वैष्णवांच्या मुखातून वाहेर पडताना दिसते.....ज्यांनी आम्हाला शिकवले “हे विश्वची माझे घर” या संत तुकाराम महाराजांची आठवण आजही आपल्याला होतेच.

“स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध हक्क आहे आणि तो मी मिळवणारच..... !”

ही सिंहगर्जना लोकमान्य टिळकांची आजही आपल्याला आठवते. लोकमान्य टिळकांनी सुरू केलेले शिवजयंती आणि गणेशोत्सव आजही आम्ही थाटात साजरे करतो.

या उत्सवांच्या पाठीमागे हेतू हाच होता की, लोकांनी एकत्र यावे, विचारांचं आदान-प्रदान करावं. त्यामुळे सामाजिक ऐक्य वाढीस लागेल. हे ही दिवस डोळ्यासमोर येतातच ना....

“जिच्या हाती पाळण्याची दोरी
ती जगाला उद्धारी.”

“मुलगी शिकली, प्रगती झाली
शिकलेली सून, भाग्याची खूण.”

चूल आणि मूल ही जी संकल्पना होती. ती मोडून काढली. महात्मा जोतिबा फुले यांनी महाराष्ट्रात मुलींची पहिली शाळा काढली. पुण्यातील भिडेवाड्यात. त्यावेळच्या परिस्थितीत घेतले जाणारे शिक्षण आणि निस्वार्थीपणे

केलेल्या कार्याचे दिवस हलाखीच्या काळातले आजही आपल्याला आठवतात.

“शिका, संघटीत व्हा, संघर्ष करा.”

तरुणाईला संदेश देणारे भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर. तो ही दिवस अजून आठवतोय. ज्या दिवशी भारताची राज्यघटना आमलात आणली गेली. तोच तो दिवस संविधान दिन आणि प्रजासत्ताक दिन आजही आठवतात.

येणारा प्रत्येक दिवस हा नाविष्यपूर्ण असतो. काही चांगलं तर काही वाईट. कुणाच्या तरी आयुष्याची सकाळ असते तर कुणाच्या तरी आयुष्याची संध्याकाळ. दिवस हा दिवस असतो. आपण फक्त सकारात्मक दृष्टिने त्याला पाहिले पाहिजे. मावळल्या सूर्याला नमस्कार केल्यास काळोखात आपल्या पाऊला पुरतातरी प्रकाशझोत मिळाल्याशिवाय राहणार नाही.

फक्त तू....

तू आवडलीस मला, पण नाही विचारलं तुला.....
Delete करशील Friend लिस्टमधून तू मला.....
म्हणून नाही विचारलं मी तुला.....
बोलणार नाहीस माझ्याशी,
म्हणून नाही विचारलं मी तुला.....
चुकीच्या नजरेनं पाहशील मला,
म्हणून नाही विचारलं मी तुला.....
एक गैरसमज करून घेशील माझ्याबद्दल
म्हणून नाही विचारलं मी तुला.....
समोर कसा येणार तुझ्या,
म्हणून नाही विचारलं मी तुला.....
कोणाला सांगितलेही नाही मी त्या वेळी,

की कित्ती आवडतेस तू मला.....
विचार केला कसं सांगू मी तुला,
की कित्ती आवडतेस तू मला.....
भिती वाटत होती त्या एका नाहीची,
म्हणून मी नाही विचारलं तुला.....
खूप झाले दिवस म्हणून विचारून टाकले मी तुला,
पण त्याचा काही उपयोग नाही झाला
राहु दे मला या गोड अशा गैरसमजात की,
आवडतो मी तिला.....
आवडतो मी तिला.....

रोहित शिंदे
तृतीय वर्ष विज्ञान

विनाशकाले विपरीत बुद्धी..

कु. अर्चना हणमंत पवार
द्वितीय वर्ष कला

“या जगण्यावर, या जन्मावर शतदा प्रेम करावे.”

- मंगेश पाडगांवकर

एखादी व्यक्ती आत्महत्येचा विचार करते ही काही एका रात्रीत घडणारी गोष्ट नाही. आयुष्य संपवून टाकावे या मानसिकतेपर्यंत पोहोचण्याआधी मोकळेपणाने बोलू शकू अशी चांगली साथ (मैत्री) मिळाली तर संभाव्य आत्महत्या थोपवून धरता येऊ शकते.

आत्महत्या हा कर्करोगापेक्षाही भयानक असा मनोविकार आहे. कर्करोग हा साधारणतः माणसाला त्याच्या उतारवयात उद्भवतो. त्या माणसानं तसा आयुष्याचा उपभोग घेतलेला असतो आणि उपचार करूनही ती व्यक्ती फार काळ जगणार नाही हे डॉक्टरांनी सांगितलेले असते. तरीही तिला उपचारांसाठी कुठल्याही महागड्या रुग्णालयात दाखल करून कितीही खर्च करण्याची घर्च्यांची तयारी असते. याउलट ‘आत्महत्येची प्रवृत्ती’ हा विकार ऐन तारुण्याच्या उंबरठ्यावर उद्भवतो. अशा व्यक्तींनी आयुष्य म्हणजे काय हेही पाहिलेलं, अनुभवलेलं नसतं; तरी तिला हवी ती मदत मिळत नाही. प्रेम मिळत नाही, सहानुभूती मिळत नाही, तिची हेटाळणी होते. ती व्यक्ती चेष्टेचा विषय ठरते. नाटक करणारी भिबी, फळपुटी, पलायनवादी, मूर्ख अशी वेगवेगळी नकारात्मक संबोधणे त्या व्यक्तीला लावली जातात.

आत्महत्या हा एक गंभीर मनोविकार म्हणजेच मेंदूचा विकार आहे. कारण मेंदूतील कमी होणारे “सिरोटोनिन”

या हार्मोनचं प्रमाण व्यक्तीला नैराश्याच्या खाईत लोटत असतं आणि तेच त्याच्या आत्महत्येला जबाबदार असतं, हे सिद्ध झालं आहे. ‘आत्महत्येची प्रवृत्ती’ हा अनुवंशिक मनोविकार आहे. मधुमेहाप्रमाणे तो मागच्या पिढीतून पुढच्या पिढीत येऊ शकतो. त्यामुळे ‘आत्महत्येच्या प्रवृत्ती’ची कौटुंबिक पार्श्वभूमीही लक्षात घेतली पाहिजे.

समाज वर्तनाचा अभ्यास करणाऱ्या एमिल उर्वेम या फ्रेंच समाजशास्त्रज्ञाने १९ व्या शतकाच्या अखेरीस आत्महत्येविषयी विश्लेषण करून आत्महत्येचे तीन प्रकारांत वर्गीकरण केले आहे, ते पुढीलप्रमाणे -

१) इगोइस्टिक सुसाईड (आत्मकेंद्रित आत्महत्या) :-

ज्या व्यक्तींची समाजापासूनची नाळ तुटलेली आहे, ज्या व्यक्तींचा त्यांच्या कुटुंबाशी असलेला एकसंधपणा नाहीसा झाला आहे, ज्यांना कौटुंबिक आणि सामाजिक आधार मिळत नाही. ज्या व्यक्ती एकलकोंड्या, आत्मकेंद्री, अहंकारी आणि कुटुंबापासून, समाजापासून अलिप्त झालेल्या असतात. त्यांच्यामध्ये एकटेपणाची जाणीव निर्माण होते. आणि अशा व्यक्तींनी केलेल्या आत्महत्या या प्रकारात मोडतात. मनोविकारातून होणाऱ्या आत्महत्या याच प्रकारात येतात.

२) अल्टुइस्टिक सुसाईड (जनहितवादी आत्महत्या) :-

ज्या व्यक्ती मानसिक आणि भावनिक पातळीवर समाजामध्ये जास्त गुंतलेल्या असतात. त्या व्यक्ती आपल्या त्यागातून आणि मरणातून या समाजाला आपण काहीतरी

देऊ शकू, अशा उर्मीतून आत्महत्या करतात. 'माझ्या मरण्याने कुणाचं भलं होत असेल तर मी मरेन' हा विचार त्यापाटीमागं असतो आणि त्यातून आत्महत्या केली जाते.

३) अनात्मिक सुसाईड (असंगत आत्महत्या) :-

ज्या व्यक्ती मानसिक आणि भावनिक पातळीवर समाजामध्ये गुंतलेल्या असतात. परंतु समाजात घडणाऱ्या अनपेक्षित, विचित्र निराशाजनक घटनांमुळे त्यांच्या भावनेला आणि मानसिकतेला तडा जातो आणि त्या व्यक्ती आत्महत्या करतात. अशा प्रकारच्या आत्महत्या या प्रकारात मोडतात.

आत्महत्या संदर्भात एक विदारक सत्य सांगावसं वाटत. आपल्या देशात दरवर्षी एक लाख लोक आत्महत्या करतात. आत्महत्या केलेल्या ८५ ते ९० टक्के व्यक्तींमध्ये तीव्र नैराश्य असते. आत्महत्येचा प्रयत्न करण्यामध्ये स्त्रियांचा प्रमाण जास्त आहे; पण यशस्वी आत्महत्येचं प्रमाण पुरुषांमध्ये जास्त आहे ! आत्महत्यांच्या प्रकारात फास घेऊन आयुष्य संपवणाऱ्यांचा प्रमाण जास्त आहे. ७१ टक्के आत्महत्या १५ ते ४४ या वयोगटात होतात. यापैकी ७५ टक्के आत्महत्या ३० वर्षांच्या आतल्या तरुणांच्या असतात. आत्महत्येची प्रवृत्ती असलेल्या व्यक्तींमध्ये नैराश्याबरोबरच इतर गंभीर मनोविकार, व्यसन किंवा व्यक्तिमत्त्वदोषही असतात. आत्महत्यांचा प्रमाण शहरी भागात जास्त आहे. धर्मवेडे, देवभोळे, सनातनी मनोवृत्तीचे, अंधश्रद्धाळू लोक आत्महत्येला बळी पडतात. शिकलेल्या लोकांमध्ये, उच्चशिक्षित अधिकाऱ्यांमध्ये डॉक्टर, इंजिनियर यांच्यातही हे प्रमाण हल्ली वाढत चाललय.

या घटकांमुळे संपवलं जात आयुष्य..... (कारणे)

१) प्रेमभंग/घटस्फोट/वैधव्य/वैवाहिक समस्या

- २) बेरोजगारी/आर्थिक ओढाताण
- ३) कौटुंबिक ताण-तणावाचं वातावरण/ ताणले गेलेले नातेसंबंध
- ४) जुनाट, असाध्य आजार
- ५) व्यसन

६) धकाधकीचे जीवन आणि रोजची विघातक स्पर्धा

व्यक्तीने खालील घटकांचा अभ्यास (विचार) केला तर आत्महत्या कमी करता येवू शकतील.

- व्यक्तीने नेहमी सकारात्मक दृष्टिकोन ठेवावा.
- ताण मर्यादित ठेवावा आणि ताणाचे व्यवस्थापन करावे.
- व्यक्तीने आपले मन सतत प्रफुल्लित व आनंदी ठेवण्याचा प्रयत्न करावा.
- व्यक्तीचे विचार वास्तववादी असावेत.
- व्यक्तीने आपल्यामध्ये असणाऱ्या छंदांची जोपासना करावी.
- व्यक्तीने आजूबाजूच्या परिसरात किंवा समाजामध्ये रममाण होण्याचा प्रयत्न करावा.
- व्यक्तीने नकारात्मक विचार टाळून सकारात्मक विचारांची जोपासना करावी.
- व्यक्तीने स्वतःला ओळखून स्वतःवर प्रेम करायला शिकावे, स्वतःवर विश्वास ठेवावा.
- व्यक्तीने आपल्या आयुष्यात असे जिवलग मित्र-मैत्रिणी जोडावेत की, ते आपल्या भावना सुख-दुःख समजून घेतील व आपल्याला नैराश्यातून बाहेर काढण्यास मदत करतील.
- जीवन एकदाच मिळते. व्यक्तीने ते पूर्णपणे आनंदी जगावे.

आमचे महाविद्यालय थोर

महाविद्यालय आमचे छान
हे तर आहे सातान्याची शान
महाविद्यालय आमचं महान
तिथे आहे सर्वांना मान ॥
महाविद्यालय आमचं शिस्तीचं नेक
कारण.....तिथे आहे प्राचार्य शेजवळ सरांची देखरेख ॥
महाविद्यालयाचं क्रिडांगण विसायला लहान
परंतु येथूनच खेळाडू बनतात महान ॥
आमच्या कॉमर्स विभागाचा
सगळ्या उपक्रमात असतो सहभाग
साहित्यिकांचे घेऊन विचाररूपी धन
बनते सर्वांचे सुसंस्कारी मन ॥
महाविद्यालय म्हणजे ज्ञानाचा साठा,
म्हणूनच इथे नाही, बुद्धीवंत प्राध्यापकांचा तोटा,
महाविद्यालय आमचं अध्यापनात महान
इथे विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानाची भागते तहान ॥

कु.ऐश्वर्या सतिश शिंदे
प्रथम वर्ष वाणिज्य

हेच यांना सांगायचे आहे...

कोमेजलेल्या कळ्यांना
गुलावात फुलवायचे आहे !
मनावरचा ताण कमी करून
आकाशात भरारी घ्यायची आहे.
आमच्यावर अपेक्षांचे ओझे लादू नका
हेच यांना सांगायचे आहे !

अभ्यासात मागे आहे म्हणून
कमी समजू नका.
पण अशा अनेक गोष्टी आहेत
ज्यात आम्ही पुढे आहे.
आमचे गुण ओळखण्यासाठी
बाबा, तुमची साथ हवी आहे
हेच यांना सांगायचे आहे !

सर्वांनाच सूर्य होऊन तळपता येत नसतं
म्हणून का अंधारापुढे नमायचं असतं.
जरी झालो नापास तरी तुमची
शावासकीची थाप हवी आहे.
शावासकीच्या थापेतून घडवू नवा इतिहास
हेच यांना सांगायचे आहे.

कु.काजल रोहिदास शिंदे
तृतीय वर्ष विज्ञान

स्त्री आणि शनिदेव

उपास तापास करून झिजणारी ती
व्रतवैकल्य करून भक्तीच्या सागरात डुबणारी ती
हर घंटा त्याच्याच नामस्मरणात दंग असणारी ती
साडेसाती टक्के दे म्हणून शनिदेवाला भजणारी ती.

श्रद्धेनं गाभाऱ्यात प्रवेश करते
नू शनिदेवानं तिची हाकालपट्टी करावी,
न्याय मागायला गेली तर.....
व्यवस्थेनं आमच्या मुस्कटदावी करावी ?

देव आणि देवी जसे नर आणि मादी
मग देवाच्या गाभाऱ्यात तिला प्रवेश नाही ?
जर पुरुषाइतकीच आहे समान नारी
मग तिच्या हक्काच्या लढाईत वादंग कशासाठी ?
तिच्या गाभाऱ्यातल्या प्रवेशानं मंदिरं अपवित्र झाली
की शनिच्या स्नानानं तुमच्या विचारांची जळमटं
अधिक घट्ट झाली ?
तेव्हा तुमच्या विचारांनाही आता स्नान घाला
वही-दुधाचं घाला अथवा चिकित्सेचं घाला
पण विचारांची जळमटं आता साफ करा !

शनिला म्हणे वायकांची वाधा,
पण हा तर आहे टेकेदारांचा दावा.
प्रश्नाचं बरच राजकारण झालं,
देवस्थानचं विश्वस्तपद
स्त्रीकडं आलं !

पण कसं, कधी माहित आहे ?
मनुस्मृतीची-पारायणं पठवून,
रूढी-परंपरा टिकवून,
साऱ्याचं समर्थन तिच्याच तोंडून वदवून
आमच्याच तलवारीचे घाव आमच्यावर घालून !
या सगळ्यात देव राहिला बाजूला,
भरडली गेली ती 'स्त्री' !

कुणी टरवल्या रिती-भाती,
संस्कृती आणि चालीरिती ?

धर्म चिकित्सा नको असणाऱ्यांनी ?
धर्माच्या नावावर अधर्म चालवणाऱ्यांनी ?
की प्रतिगामित्वाच्या बेड्या अभिमानानं मिरवणाऱ्यांनी ?

जो शनिदेव स्वतःच बंधिवासात आहे
तो आम्हाला काय सुखी करणार ?
त्याला अखंड वाहिलेलं तेल वाचवलं,
तर कितीतरी घरांच्या चुली नाही
का पेटणार ?

हा विचार जास्त शाश्वत आहे,
नाही का ?

जोवर समता सर्वदूर नाही झिरपणार,
तोवर स्त्री-हक्कांची पहाट नाही उजाडणार.

कु.प्रज्ञा संजय यादव
प्रथम वर्ष विज्ञान

दुष्काळी राजकारण

आमचे नेते लाडके नेते, करतात आमचे दुष्काळे दौरे ।
येतात घेऊन मोठे ताफे, उडवतात नुसतेच आश्वासनांचे फवारे ॥ १ ॥

उपाय करायचे सोडून, दुष्काळ अन् पाण्यावरती ।
वाद घालत बसतात, किती कोणाच्या श्रेयावरती ॥ २ ॥

लाज ना लज्जा यांना, आपल्या सत्ताबुर्चीची ।
निवडून दिलेल्या या, जनतेच्या विश्वासाची ॥ ३ ॥

विनलाजीचे नेते हे, दुष्काळावर करतात राजकारण ।
म्हणून या राजकारण्यांनी टेवलय, दुष्काळी मरणास जनतेस तारण ॥ ४ ॥

यांचे होते राजकारण, एकमेकांवर करून टिका ।
किती दिवस जनता आमची, मागणार यांना भिका ॥ ५ ॥

निवडणुकीत करतात, आश्वासनांचा भडीमार ।
पूर्ण करतात त्यातली, एखादीच चुकार ॥ ६ ॥

त्यावरूनही घालतात वाद, किती कोणाचे श्रेय त्यात ।
घोटाळे मात्र भिळून करतात, तेव्हा म्हणत नाहीत 'मी नाय त्यात' ॥ ७ ॥

करावे काही ते ही कळत नाही, दुष्काळावरती करतात राजकारण ।
जनतेच्या या जखमांवरती, चोळतात मीट विनाकारण ॥ ८ ॥

सांग रे देवा तूच आता निवडून द्यावे कोणाला
कितीही काही केले तरी दुष्काळ अमुच्या पाचवीला ॥ ९ ॥

किरण श्रीरंग जानकर
तृतीय वर्ष कला

आयुष्य.....

अंधाराच्या काळोखातून चाललोय
पण दिशा गवसत नाही.
काय करावं जगण्यासाठी
मन मागं फिरत नाही.

वेडे वाकडे काटे मात्र
मनाला बोटत राहतात.
जीवापाड कष्ट करण्यासाठी
नेहमी विणवण्या करतात.

जगणं-जगणं काय असत
जगात वावरल्यावर कळलं.
कारण आई-वडीलांच्या छात्राखाली
आमचं निम्म आयुष्य सरलं.

आता जीवनाकडे पाहताना
त्यांचाच आदर्श टेवतो.
कष्ट करता-करता
फक्त त्यांनाच स्मरतो.

दिसतोय आता आशेचा
सुंदर लख्ख प्रकाश.
जगतोय आम्ही खरंच
आयुष्य खुप झकास.

खरंच या आयुष्यात तुमचं
असणं गरजेचं होतं.
नाही तर हे आयुष्य तुमच्याविना
व्यर्थ अन् अपुरच होतं.

अतुल शामराव कुंभार
एम.एस्सी.भाग २

ध्येय

बनायचे असेल तर सूर्य बनेन
आकाशात लुकलुकणारा तारा बनणार नाही.
बनायचे असेल तर सागर बनेन
छोटासा तलाव बनणार नाही.
बनायचे असेल तर मोठा वृक्ष बनेन
साथे गवत बनणार नाही
कारण.....
गवताने सावली कधी दिली नाही
तलावाने तहान कधी भागवली नाही
ताऱ्यांनी प्रकाश कधी दिला नाही
म्हणजेच.....
बनायचे असेल तर अमर्याद अवकाश बनेन
जगलोच तर असाच जगेन.
दुसऱ्यासाठी जास्त झिजेन
अंधारात कितीही निरखून पाहिले
तरी काहीच दिसत नाही.
जीवनात सुखाची अपेक्षा केल्यास
दुःखाशिवाय काहीच मिळत नाही.

कु. धनश्री सुरेश साबळे
प्रथम वर्ष विज्ञान

कुसळाचं आयुष्य आमचं

“उजाड माळावरचा जन्म आमचा
कुसळासारखं आयुष्य
कुणीही जाळावं,
निमुटपणे जळत गेलं
जळणं आमचं उगवण्यासाठी
हे थोडं कळत गेलं
आयुष्य कुसळासारखं जळत गेलं.....
पाण्याच्या फक्त एकाच थेंबाची भूक
आयुष्यभर बांडोटी राहिली
आमच्याच आयुष्याची राख
आम्हीच पाहिली.....
कोण धावून येतो
साथ.....सोवतीला
वारा येतो
उजाड माळावर गाखा देतो
बघता बघता,
वादळ होऊन जातो
कुसळाचं आयुष्य आमचं
या माळावरून,
त्या माळावर राख घेऊन जातो
फक्त जळत राहण्यासाठी,
आयुष्याची राखरंगोळी होण्यासाठी.”

कु. प्रियांका सुखदेव दिघे
द्वितीय वर्ष विज्ञान

ये रे ये रे पा व सा

ये रे ये रे पावसा
तुझी आम्हास लागली तहान
विश्वामध्ये तूच आहे महान
चिमण्या पाखरांचा आक्रोश
गायी-गुरांचा हंबडा
येतो का तुझ्या कानी....
सान्यांचेच दुःख
तुझ्यासाठी गाणी....
माणूसही शरण येतो तुला
झाडा-झुडपांचा पाला
प्रत्येकात जीव असतो,
प्रत्येक असतो तहानेला
तुझ्यासाठी, डोळेच असतात पान्हावलेले....
म्हणून म्हणतो
ये रे ये रे पावसा....
ये रे ये रे पावसा !

कु.ऐश्वर्या सुनिल खंदारे
प्रथम वर्ष कला

आई

“आयुष्य झिजवावे तुझ्याचसाठी
प्रत्येक क्षणक्षण वेवावा
तुझ्याच सुखासाठी....
खूप सोसले भोगले
तू....
अमुच्यासाठी....
तुझीच साऊली होऊन जगावे
आयुष्यभर तुझ्याचसाठी
कोण म्हणते 'आई असे गुरु'
आई माझी गुरुंची गुरु
लेकरांच्या आयुष्याचा तरु....
माझीच आई जगात असे सुंदर
प्रत्येक लेकरासाठी....
आई आई असते
आई कधीच स्वस्त नसते
आई संपत्तीचा डोंगर असते
आईच आईच असते.”

कु.प्रियांका बाळू चव्हाण
तृतीय वर्ष कला

बहादुरीय
२०१५-२०१६

हिंदी
विभाग

स्केच : कु.मेघा मोहन शिंदे
प्रथम वर्ष, वाणिज्य

मुझे तोड लेना वनमाली
उस पथपर देना तूम फेक
मातृभूमि पर शीश चढाने
जिस पथ पर जावे वीर अनेक
हिंदी विभाग का हिंदी मैथिलीशरण गुप्त

विभागीय संपादक
प्रा.डॉ. व्ही.एस.नाईक

अ बु क्र म णि का

गद्य विभाग

१) हिंदी उपन्यासों में आदिवासी नारी विमर्श (अनुसंधान आलेख)	कु.श्वेता साळुंखे	प्रथम वर्ष कला	४५
२) स्त्री मुक्ति आंदोलन की प्रथम महिला	निकिता चांगदेव कांबळे	प्रथम वर्ष कला	४८
३) महासत्ता की स्पर्धा में भ्रष्टाचार युक्त भारत (वैचारिक)	पल्लवी साळुंखे	प्रथम वर्ष कला	५१
४) शहीद तेरी याद में..... (चरित्रात्मक)	सायली जाधव	द्वितीय वर्ष कला	५३

पद्य विभाग

१) जो भाग्य में है वह भाग कर आएगा	रसिका क्षीरसागर	प्रथम वर्ष कला	५२
२) मेरे प्यारे पापा...	विद्या दत्तात्रय शिंदे	प्रथम वर्ष कला	५२
३) बेचारा आदमी ???	आसमा पठाण	तृतीय वर्ष कला	५४
४) क्रोध	रसिका क्षीरसागर	प्रथम वर्ष कला	५४
५) एक सैनिक की आत्मकथा	ऋतुजा विनोद जगदाळे	द्वितीय वर्ष विज्ञान	५५
६) दोस्त	रसिका क्षीरसागर	प्रथम वर्ष कला	५५
७) चाहत	विद्या दत्तात्रय शिंदे	प्रथम वर्ष कला	५६
८) अनोखी अदा	विद्या दत्तात्रय शिंदे	प्रथम वर्ष कला	५६

कक्षा-११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००

हिंदी उपन्यासों में आदिवासी नारी विमर्श

कु.श्वेता साळुंखे
प्रथम वर्ष कला

प्रस्तावना :

भारतीय समाज के दो प्रधान अंग है १) पुरुष २) नारी (स्त्री)। पुरुषप्रधान भारतीय समाजव्यवस्था में धर्म, कर्म, वर्ण, अर्थ, रूढ़ि, परंपरा आदि के नाम पर नारी का शोषण हो रहा है। नारी का 'अबला' रूप अधिक मात्रा में चित्रित होना इसका प्रमाण है। आज २१ वीं सदी में साहित्य में विविध विचार, वाद दिखाई देते हैं।

उपन्यास आधुनिक युग का महाकाव्य है। मानवी जीवन का, समाजव्यवस्था का दर्पण उपन्यास रहा है। समाज के हर तबके का वास्तविक चित्रण करनेवाली विधा 'उपन्यास' है। इसलिए प्रेमचंद ने उपन्यास की परिभाषा करते हुए कहा है 'मैं उपन्यास को मानवी जीवन का चित्र मात्र मानता हूँ। जीवन का यथार्थ चित्रण करना, उसकी समस्या को चित्रित करना मानता हूँ।' सभी समीक्षकों ने इसी दृष्टि से अपने विचार रखे हैं। यहाँ स्पष्ट आदिवासी, नारी भारतीय समाज एवं परिवार का प्रधान अंग है। अतः उसका साहित्य में, उपन्यास में चित्रण होना आज की आवश्यकता है, देन एवं उपलब्धि है। इस दृष्टि में हम हिंदी उपन्यासों में आदिवासी नारी का किस तरह चित्रण हुआ है उसे संक्षेप में स्पष्ट करना चाहते हैं।

भारतीय समाज व्यवस्था :-

भारतीय समाज का एक घटक आदिवासी है। जिसे

आदीपुत्र, बनवासी, जंगल के राजा, जंगल का निवासी, गिरीजन कहा जाता है। डॉ.रमणिका गुप्ता ने भारत का मूल - पहल निवासी आदिवासी को माना तो प्रभाकर माडि ने बनों, जंगलों, पहाड़ों, घाटियों में रहनेवाली जनजाति को आदिवासी कहा है। आदिवासी पिछड़ा अप्रगत उपेक्षित है मगर अपनी परंपरा नारी सुरक्षा, प्रकृति पूजा, सामूहिकता उसकी विशेषता है। आदिवासी साहित्य एक नई संकल्पना बनी है।

बिहार, झारखंड, नागालैंड, उडिसा, महाराष्ट्र, उत्तराखंड में रहनेवाली ये लोग हैं। खानखदान, बांध, विजली केंद्र के कारण जंगल नहीं रहे। परिणामतः आदिवासी का विस्थापन होने लगा। उदारीकरण, नागरीकरण, बाजारवाद का शिकार आदिवासी है।

विमर्श :-

'विमर्श' याने विचार विवेचन समीक्षा परामर्श। नारी विमर्श का अर्थ है नारी का जीवन, नारी का होनेवाला शोषण नारी चेतना के संबंध में विचार करना उस पर चिंतन समीक्षा करना ही है। आदिवासी नारी के जीवन का बहुआयामी चित्रण, अंकन, विवेचन किया गया है। दलित विमर्श, महानगरी विमर्श, नारी विमर्श के साथ-साथ आदिवासी नारी विमर्श एक चिंतन का विषय रहा। नारी मुक्ति, नारी आंदोलन का समर्थक यह चिंतन है।

हिंदी आदिवासी उपन्यासकार :-

हिंदी उपन्यास में राजेंद्र अवस्थी का 'जंगल के फूल', शानी का 'शालवनो का द्विप' शिवप्रसाद का 'शैलूष', राकेश का 'जंगल के आसपास', गुरुदत्त का 'बनवासी', महाश्वेता का 'जंगल के दावेदार' सुरेशचंद्र का 'बन तरी' संजीव का 'जंगल जहाँ शुरू होता है', मैत्रेयी का 'अल्मा कबुतरी', श्री प्रकाश का 'ग्लोबल गाँव की देवता' आदि कई उपन्यास महत्त्वपूर्ण हैं जिसमें आदिवासी नारी का चित्रण किया है।

हिंदी उपन्यास में आदिवासी नारी :-

आदिवासी समाज व्यवस्था मानुसत्ताक है। वहाँ नारी को सम्मान दिया जाता है। आज की आदिवासी नारी संघर्षरत होकर अपने अधिकार एवं हक्क के लिए विद्रोही बनी है यही नारी चेतना का प्रमाण है। 'कब तक पुकारू' में इज्जत लुटने पर बाँके के खिलाफ कजरी द्वारा संघर्ष करना, प्यारी द्वारा रस्तुमखों को धमकाना, 'सूरज किरण की छाँव' में पति से तलाक लेनेवाली बंजारी बंजों। 'धार' की क्रांतिकारी मैना द्वारा संथालों में विद्रोह जगाना, कोयला खदान से विस्थापितों के पुनर्वास के लिए संघर्ष करना, मैना की माँ द्वारा जमींदारों की मनमानी के खिलाफ बिरादरी को संगठित करना 'जंगल के फूल' में डीरिया, महुआ, मुरिया मनचाहा पति की प्राप्ति के लिए संघर्ष करती है। गोनो (दहेज) प्रथा का विरोध करती है, अंग्रेजों की मनमानी तथा जंगल, जमीन पर अधिकार प्राप्ति के लिए संगठन बनाती है। 'जंगल के आसपास' की शामा, सुचित्रा, जगलिया नारी का संगठन बनाकर राजा के खिलाफ सरकार के पास आवेदन भेजती है, शिक्षा प्रसार हेतु पाठशाला शुरू करती है। 'बनवासी' की विन्दु धर्मांतरण करके मनचाहा पति बडोज के साथ विवाह करती है। 'शैलूष' की सब्बो राजनीति में प्रवेश करके जमींदारों के खिलाफ नारी को संघटित करती है, विस्थापन का विरोध करती है।

'बनतरी' की बनतरी दुकानदारों की मनमानी, भ्रष्टाचार के खिलाफ आंदोलन करके उन्हे चेतावनी देती है। 'आल्मा कबुतरी' की आल्मा खतरों से लड़ती है। नारी अस्मिता, अस्तित्व के लिए संघर्ष करती है।

जंगल के फूल, बनवासी, जंगल के दावेदार में आदिवासी आदिम नारी की सुरक्षा हेतु, अस्मिता के रक्षा के लिये तीर कमान लेकर अंग्रेजों से लड़ते है। आज की स्थिति में नारी अस्मिता एक चिंता का विषय है। नगर महानगर में नारी कितनी सुरक्षित है ? यह चुनौति है। ऐसे समय पर आदिम समाज में नारी की सुरक्षा को दिया गया महत्व श्रेष्ठ ही है। 'भूख' में हम जंगल के मालिक है। 'जंगल बचाओ', 'नारी मुक्ति संगठन', 'नारी मुक्ति वाहिनी', 'बांध प्रतिरोध संघ' आदि पोस्टर दिखाई देते है जो नारी की स्थिति गति को दर्शाते है।

आज आदिवासियों एवं आदिवासी नारी भ्रष्टाचार, सरकारी लोगों की मनमानी, अवैध संबंधों की माँग, पर्यटकों के दुर्व्यवहार ईसाईयों का धर्मप्रसार, धर्मांतरण आदि के विरोध में चेतना जागृत हो रही है। आदिवासी हर हालत में अपनी संस्कृति, अपनी परंपरा, मान्यता की हिफाजत करते है। यह सच है प्रकृति की संतान प्रकृति के समान स्वतंत्र रहना ज्यादा स्वीकार करती है। यदि कोई उनके अधिकार छिनना चाहता है तब सामुहिक एकता, संगठन के बल पर विरोध करके वे अस्तित्व की रक्षा करते है। अंग्रेजों से लोहा लेनेवाले पहले क्रांतिकारी आदिवासी है।

निष्कर्ष :-

- 1) आदिवासी जंगल जमीन, जमीन पर अपना अधिकार मानते है।
- 2) नारी कबीले की संपत्ती है, उसकी सुरक्षा के लिए लड़नेवाले आदिम है।
- 3) आज की आदिवासी नारी विद्रोही-संघर्षरत लगती है।

- ४) परंपरागत आदिवासी नारी का शोषण हो रहा है मगर पाश्चात्य संपर्क, शिक्षा प्रसार के कारण आदिम नारी संघर्षशील बनी है ।
- ५) पति चयन, पिता की संपत्ती पर अधिकार, मातृसत्ताक पद्धति आदि उनकी विशेषता है ।
- ६) बांध, खानखदान, जंगल कटाई का विरोध करनेवाली आदिम नारी दिखाई देती है ।
- ७) विकास के नाम पर होनेवाला विस्थापन यही नारी शोषण की जड़ है ।
- ८) आज की महानगरीय, पढी लिखी, पाश्चात्य सभ्यता से प्रभावित नारी की अपेक्षा आदिम नारी स्वच्छंद, मुक्त, आत्म सुरक्षा की दृष्टि से श्रेष्ठ है ।
२. डॉ.प्रभाकर मांडे - 'भारतीय आदिवासी विकासाच्या समस्या' - गोदावरी प्रकाशन, औरंगाबाद - २००९ - पृ. ११
३. डॉ.रामचंद्र वर्मा - 'प्रामाणिक हिंदी कोश' - आत्माराम अँड सन्स नई दिल्ली- पृ.७६४

आधार ग्रंथ :-

- १) राजेंद्र अवस्थी - जंगल के फूल
- २) शिवप्रसाद - शैलूष
- ३) राकेश बहल - जंगल के आसपास
- ४) सुरेशचंद्र - धनतरी
- ५) गुरुदत्त - बनवासी
- ६) महाश्वेतादेवी - भूख

संदर्भसूची :-

१. डॉ.रमणिका गुप्ता - 'आदिवासी कौन' - राधाकृष्ण प्रकाशन दिल्ली - २००८ - पृ.०५

शायरी

निकिता चांगदेव कांबळे
प्रथम वर्ष कला

शायद मेरे प्यार को
वो Taste करना भूल गई
दिल से ऐसा cut किया की,
paste करना भूल गई ।

रोज सुबह हम करते है,
प्यार से उन्हें Good Morning
वो ऐसे घुर के देखती है,
जैसे zero-errors और five warnings

ज्योती बाघमारे
प्रथम वर्ष कला

प्यार आँखों से होता है, और दिल में उतरता है ।
दुश्मनी दिमाग से होती है,
और खुन में फैलती है ।
ये तो इक सिखे के दो पेहलू है ।
क्योंकि, ये कभी कबार हँसाते है ।
तो कभी कबार रुलाते है ।

सब कहते है, की सच्ची
मोहब्बत हमेशा रुलाती है ।
लेकिन, उन्हें पता नहीं है, कि
यही तो इमतीहान की,
शुरुवात होती है । जो मोहब्बत
रुलाकर हँसाती है । और
दो प्रेमी को एक तकदीर में लाती है ।

स्त्री मुक्ति आंदोलन की प्रथम महिला

निकिता चांगदेव कांबळे
प्रथम वर्ष कला

सावित्रीबाई का परिचय :-

सावित्रीबाई फुले के मायके का गाँव का नाम नायगाव है। सातारा जिल्हा के खंडाला तहसिल में पुणे बस ४८ कि.मी. पर है। सावित्रीबाई के पिता खंडोजी नेवसे पाटील हैं और उनकी माँ लक्ष्मीबाई। उनको सात पुत्र और एक लड़की याने सावित्रीबाई फुले। उनका जन्म ३ जनवरी १८३१ को हुआ। उनका विवाह जोतिबा फुले के साथ फाल्गुन वद्य ५ शके १७६२ इ.स.१८४० को नायगाव में बड़े धूमधाम से हुआ। विवाह में सावित्रीबाई की उमर नौ साल की और जोतिबा की उमर तेरा साल की थी।

पहली भारत की धोर शिक्षिका :-

स्त्री-शिक्षा का पहला प्रयोग अपने खेती के आम के पेड़ के नीचे महात्मा फुले ने किया। सावित्रीबाई और सगुणाबाई क्षीरसागर ये दो लड़कियाँ प्रयोग पाठशाला में पहली दो छात्राएं थीं। खेती की मिट्टी उनकी पाटी होती थी। वे खेती की मिट्टी का उपयोग पाटी के जैसा करके और पेड़ों की डालियों की लकड़ी से शब्द लिखना आरंभ हुआ।

महात्मा फुले ने विद्या का महत्त्व पहचानकर स्त्री-शिक्षा को सर्वश्रेष्ठ स्थान दिया। पुरुषों से जादा स्त्री की पढाई को विशेष महत्त्व दिया है। उन्होंने बिल्कुल सही पहचाना इसलिए उन्होंने १८४८ में बुधवार पेठ में भिडे के

वाडे में महाराष्ट्र की पहली लड़कियों की पाठशाला शुरू की।

सावित्रीबाई फुले जोतिराव की धर्मपत्नी और एक स्ल थी। वह भारत की पहली धोर शिक्षिका है।

सावित्रीबाई के कार्यों को आरंभ हुआ :-

जोतिबा फुले ये तो कल्पक शिल्पकार, आदर्श पति, सच्चा दोस्त और आदरणीय गुरु। इस भूमिका से उन्होंने सावित्रीबाई को शैक्षणिक और सामाजिक सेवा कार्य की प्रभावी प्रेरणा दी। इस वजह से सावित्रीबाई ने घर और समाज ऐसे दो संसार यशस्वी करने का निश्चय किया और जोतिराव को साथ देने की शुरुवात की।

स्वकियों के साथ समाज का भी प्रखर विरोध था। 'स्त्री ने अक्षर पढ़ा तो वो अक्षर किड़े बनकर घर के पुरुषों की थाली में आते है।' ऐसी भट-भिक्षुक की शिक्षा होती थी। ऐसी अत्यंत प्रतिकूल वातावरण में एक फुलमाली की स्त्री शिक्षिका बनकर अन्य लड़कियों को पढ़ाना आश्चर्य ही है। और इतना ही नहीं बल्कि कलयुग का प्रलय-कालही मानते थे। पुणे में जो भट-भिक्षुक थे, वो सब क्रोधित हो उठे। धर्म डुवादेगे, सटवी ऐसी गालियां और शाप दे के सावित्रीबाई की निंदा, नालस्ती शुरू की। जोतिराव को भी इस कार्य की वजह से गालिया और शाप देने लगे। इन सब लोगों ने उनके उपर पत्थर और कंकड़ फेके।

इसे उन्होंने सहा। इसलिए जोतिराव से जादा सावित्रीबाई उनको एक बड़ी चुनौती थी। सावित्रीबाई को जरा भी डर नहीं था। वो साहस करके उनका कार्य करती थी। सावित्रीबाई ने स्त्री, शूद्र और अतिशूद्र को शिक्षा की शिक्षा देकर नये युग का आरंभ किया। इसलिए जोतिराव फुले और उनकी पत्नी सावित्रीबाई फुले ये दोनों युगपुरुष कहलाते हैं। ऐसा ही एक विकट प्रसंग सावित्रीबाई के ऊपर आया। रोज की तरह पाठशाला जाते समय एक धटिंगन रास्ते में आया और खड़ा हुआ। पाठशाला बंद करने की उसने धमकी दी। इज्जत लूटने का साहस किया। सावित्रीबाई ने थोड़ी देर विचार किया। शेरणी जैसी उनकी आँखें चमकी और पीछे-पीछे जाकर सबक सीखवाया। कडक प्रहार से वो धटिंगन मुँह छुपाकर चूप होकर वाजु चला गया। लोगों की भी भारी भीड़ हुई। पुणे में चर्चा के लिए ये एक विषय शुरू हुआ। तब से सावित्रीबाई को जो भी तकलिफ होती थी वो सब बंद हुई। और महात्मा फुले के जैसे उनका एक प्रकार का स्थान निर्माण हुआ।

ये सब इस थोर विभूतियों से ही संभव है। और सावित्रीबाई सचमुच थोर विभूति है।

आंदोलन :-

भारत देश में तीन हजार साल पहले स्त्री और शूद्र को सब प्रकार के अधिकार थे। कुल मिलाकर समाज का आधा भाग स्त्री-वर्ग होते हुए स्त्री मतलब पाप का मायका मतलब नरकद्वार, मोह ऐसे मानते हुए उसको गुलामगिरी में रखने का प्रयास होते हुए इतिहास सफल दिखाते हैं। 'घर की चार दीवारों में' उसका विश्व (संसार) होता था। सावित्रीबाई कहती हैं, कि 'स्त्री एक मानव है'। पुरुषों के जैसे उसकी भी भावना और इच्छा, आकांक्षा होती है। इस कहानी पर भारतीय समाजों ने जरा भी दखल नहीं दिया। ये दोष जैसे पुरुष समाज को जाता है वैसे स्त्री समाज को जाता है। क्योंकि भट-भिक्षुओं की आज्ञा और पुगण में से

उपदेश पुरुषों से ज्यादा स्त्रिया ही पालन किया करती थी। इसका मतलब हजारों साल का स्त्री-समाज पर किया हुआ संस्कार है। मतलब इस देश के स्त्री-समाज के सम्मानपर साधु, संत और लोकनेताओं ने पहले कभी भी इतना सोचा नहीं ऐसा दिखता है।

इस देश में स्त्रीमुक्ति आंदोलन में खुद बेहकर भारत के इतिहास में महात्मा फुले ये पहले युगपुरुष है। और सावित्रीबाई ये पहली युग स्त्री है। स्त्रीदास्य विमोचन का स्फोट प्रथम सावित्रीबाई ने किया। जिस पार्श्वभूमि पर जोतिराव और सावित्रीबाई इन दोनों ने स्त्री-मुक्ति आंदोलन खड़ा किया। पेशवाई में तो स्त्री को एक भोग की वस्तु कहकर पुकारते थे। देवों और धर्म का डर पैदा करके विधवा को सती जाने के लिए मजबूर करते थे। उनका मुंज करते थे। नमकीन, तीखा खाने मजबूर करके इस प्रकार तकलिफ से उनको निबोड़कर निकालते थे। सावित्रीबाई ने अपने "बावनकशी सुबोध रत्नाकर" इस काव्यसंग्रह में पेशवाई के समाज स्थिति का और स्त्री समाज स्थिति का यथार्थ वर्णन किया है। उन्होंने कहा है -

पुढे पेशवाई तिने राज्य केले
अनाचार देखी अतिशूद्र भ्याले
स्वधुकी थुकाया मडके गळी ते
खुणा पुसाया दुंगणी झाप होते
तुला बोलवी बाजी शौरी धनीगं
स्वपत्नीस धाडे निलाजरा पती ग
अशा ब्राह्मणीला छळे स्वैणशाही
मुखा बोलती त्या जळो पेशवाई

इस प्रकार से स्त्री समाज की तत्कालीन दारुण स्थिति की कल्पना अधिक स्पष्ट होती है, और प्रखर विरोध होता है। इससे स्पष्ट होता है कि, सावित्रीबाई का इस

शेरणी है। मतलब जोतिराव के शब्द में कहना होता तो “मेरे हाथ से कोई भी कार्य होगा तो उसमें मेरी पत्नी ही कारणभूत होगी।”

इससे सावित्रीबाई की स्त्री-मुक्ति आंदोलन कार्य की कल्पना स्पष्ट होती है। जोतिराव और सावित्री दोनों स्त्री और शूद्रों के उद्धार कार्य को अग्रस्थान दिया। उनका ऐसा मानना होता था कि, स्त्री दलित ना रहे और दलित दलित ना रहे। फुले जी ने उस काल में स्त्री-समाज के लिए, शिक्षण के लिए, जागृति के लिए और कल्याण के लिए रात-दिन चौफेर ऐसी प्रयासों की पराकाष्ठा कि। व्रतवैकल्य, कुलधर्म, चाल, बालविवाह, विषम विवाह ये और ऐसी रुढ़ि रीत बहुत बढ़ने लगी थी। उस नरक में से स्त्री-समाज को बाहर निकालना मतलब पूरव का सूर्य (सूरज) पश्चिम से उगेगा ऐसा ही प्रकार था।

सावित्रीबाई के प्रेरणा से जोतिराव ने हुआ ये नाई लोगों की हडताल भारत की पहली हडताल थी। सावित्रीबाई ने दिन-दलित और निराधार स्त्रियों के लिए कुछ उद्योग-

व्यवसाय शुरू करवाए। लाचारी से गुलामगिरी और गुलामगिरी से अत्याचार ऐसा दुष्ट चक्र होता था। वो दुष्ट चक्र सावित्रीबाई ने स्वावलंबन का पाठ देकर तोड़-फोड़ कर दिया।

स्त्री-शूद्रों की सेवा यही ईश्वर सेवा मानकर स्त्रियों को ज्ञान की कवाड़े खुली करनेवाली ये पहली भारतीय स्त्री है। इसलिए वो स्त्री-मुक्ति आंदोलन की पहली प्रेषित कहलाती है। और भारत की स्त्री-मुक्ति आंदोलन की मूल सावित्रीबाई के कार्य में दुंदने होगा। स्त्री-शक्ति जागृत करने से ही स्त्री-मुक्ति संभव होगी ये उन्होंने इस कृति से दिखा दिया है। और इसलिए सावित्रीबाई इस भारत कि स्त्रीमुक्ति आंदोलन की पहली प्रेषित और प्रणेत्या है।

सावित्रीबाई की मृत्यु १० मार्च १८९७ में महामारी से हुआ। ऐसी थी, समाज क्रांति की अग्रदूत सावित्रीबाई फुले।

चुटकुले

ज्योतिषी :

“तो तुम अपने प्रेमी का भविष्य जानना चाहती हो।”

प्रेमिका :

“नहीं, उनका भविष्य तो मेरे हाथ में है, तुम उनका भूतकाल बताओ।”

ज्योती बाघमारे
प्रथम वर्ष कला

अध्यापक ने क्लास में कहा, “कक्षा में जो सबसे बेवकूफ लड़का हो, वह खड़ा हो जाए।”

कोई नहीं खड़ा हुआ, पर खड़कसिंह खड़े हो गए।

अध्यापक ने पूछा “क्या क्लास में तुम्हीं सबसे बेवकूफ लड़के हो ?”

खड़कसिंह ने उत्तर दिया “आप अकेले खड़े अच्छे नहीं लग रहे थे।

महासत्ता की स्पर्धा में भ्रष्टाचार युक्त भारत

पल्लवी साहूखे
प्रथम वर्ष कला

आसमान में भ्रमण करने वाले पंछी से पूछिए कि तुफान की गति कितनी तेज है ? सागर की मछली से पूछिए कि सागर के लहरों की ताकद कैसी है ? मोती के लिए गोता लगाने वाले गोताखोर को पूछिए कि सागर की गहराई कितनी है ? आकाश में उड़ान करनेवालों को पूछिए कि उसकी उँचाई कितनी है ? लहरों पर तैरनेवाले राजहंस को पूछिए कि लहरों की संख्या कितनी है ? इन सभी प्रश्नों का उत्तर अमर्याद है। इस एक ही शब्द के द्वारा दिया जा सकता है। ठीक उसी तरह संपत्ति के पिछे मनुष्य को पूछा जाय कि, उसकी हवस कितनी है, तो उसका भी उत्तर 'अमर्याद' इस शब्द के द्वारा दिया जायेगा। आज कल मनुष्य की भोगवादी प्रवृत्ति अधिक बढ़ रही है। इसी के परिणाम स्वरूप उसकी संपत्ति की लालसा अधिक बढ़ रही है। आज मनुष्य की मानसिकता कुछ ऐसी बनती जा रही है कि वह जल्दी-से-जल्दी अमीर बनना चाहता है। उसे केवल अपनी ही नहीं तो आनेवाली सात पीढ़ियों की चिंता है। वह इतना धन कमाना चाहता है कि वह पत्नी के जन्मदिन पर उसे हवाई जहाज भेंट देना चाहता है। आज के मनुष्य की अवस्था ठीक गड़नी के मुहम्मद जैसी हुई है। कहा जाता है गड़नी के मुहम्मद ने अपार संपत्ति जमा की और मरते वक्त उसका ढेर लगाकर उसकी तरह देखते-देखते आँखें बंद की।

प्राचीन काल से मनुष्य में संपत्ति इकट्ठा करने की प्रवृत्ति रही हैं। पहले वह अन्याय, अत्याचार कस्के या लूटकर उसे जमा करता था। आज वह भ्रष्टाचार के माध्यम से उसे जमा कर रहा है। भ्रष्टाचार ऐसा शॉर्टकट है जिससे मनुष्य जल्दी से जल्दी अमीर बनता है। भ्रष्टाचार और शिष्टाचार या सदाचार इन शब्दों के अर्थ में जमीन-आसमान का अंतर है। क्योंकि आज के जमाने में इन शब्दों के अर्थ में अंतर नहीं रहा है, क्योंकि आज भ्रष्टाचार को शिष्टाचार या सदाचार के रूप में देखा जा रहा है। किसी भी कार्यालय में भ्रष्टाचार करनेवाले की जितनी इज्जत की जाती है, उतनी सदाचार से रहनेवाले की नहीं। घर परिवार में भी वही अधिक प्रिय है, जो इसी मार्ग से धन कमाकर लाता है और परिवारवालों की इच्छा-अभिलाषाएँ पूरी करता है।

भ्रष्टाचार यह शब्द भ्रष्ट+आचार इन शब्दों के योग से बना है। भ्रष्ट शब्द का अर्थ कुमार्ग पर चलने से या बुराई के मार्ग को अपनाते से गंदगी से लिप्त होना और आचार शब्द का अर्थ है आचरण। अतः भ्रष्टाचार शब्द का अर्थ होता है बुराई के मार्ग पर चलना अथवा बुरा आचरण करना। मनुष्य का आचरण उसकी प्रवृत्ति पर निर्भर है। यदि उसकी प्रवृत्ति सद् अर्थात् अच्छी होती है, तो उसका आचरण भी सद् होता है और ऐसे व्यक्ति को हम सदाचारी कहते हैं। आज कल के जमाने में ऐसे सदाचारी व्यक्ति

मिलना मुश्किल-सा हो गया है। आज आदमी अच्छे मार्ग की अपेक्षा दुराचारी मार्ग पर चलने लगा है। भ्रष्टाचार करना अर्थात् किसी काम के लिए दूसरों से ऐसे लेना भ्रष्टाचार ही है। आज कल मनुष्य इस मार्ग को अपनाकर दुराचारी बनता जा रहा है। भ्रष्टाचार करना दुराचार का ही प्रतीक है। आज कल ऐसे मार्ग पर चलनेवालों की संख्या बढ़ती जा रही है।

आज के युग में भ्रष्टाचार समाज को लगा एक कलंक बन गया है। मनुष्य के जीवन से संबोधित कोई भी क्षेत्र आज भ्रष्टाचार से मुक्त नहीं है। भ्रष्टाचार भी एक कैंसर की बीमारी की तरह है, जब वह किसी क्षेत्र में, किसी कार्यालय में प्रवेश करता है, उस क्षेत्र को पूरी तरह चूसे बिना छोड़ता नहीं। सरकारी कार्यालयों का कोई क्षेत्र

आज ऐसा नहीं है, जहाँ इस बीमारी ने प्रवेश किया हो। निमसरकारी या अशासकीय कार्यालयों का भी कोई क्षेत्र इससे मुक्त नहीं है। गाँव की पंचायत से लेकर देश की पंचायत अर्थात् संसद तक इस बीमारी के किटाणू फैले रहे हैं और इसने अपने पाँव फिसल रहे हैं। गाँव के किसी किसान को अपने घर का या अपनी खेती के कागजात निकालना हो तो उसे संबोधितों को धूस दिये बिना वह काम नहीं करता। आज हमारे संसद समाज की स्थिति क्या है? काम जनता के करना मतों से चुनकर बहा जनता के हित के लिए बैठते हैं। हमारे नेतागण करोड़ों रुपयों के घोटालों में फँसते जा रहे हैं और जनता किसे अच्छा कहे और किसे बुरा कहे यह पता नहीं तो वह इसे वेबकूफी में केवल देख रही है।

जो भाग्य में है वह भाग कर आएगा

“जो भाग्य में है, वह भाग कर आएगा,
जो नहीं है, वह आकर भी भाग जाएगा.....।”
यहाँ सब कुछ बिकता है,
दोस्तों रहना जरा सँभल के,
बेचनेवाले हवा भी बेच देते हैं,
गुब्बारों में डाल के, सच बिकता है,
झूट बिकता है, बिकती है हर कहानी,
तीनों लोक में फैला है, फिर भी
बिकता है बोटल में पानी,
कभी फुलों की तरह मत जीना,
जिस दिन खिलोगे टूटकर बिखर जाओगे।
जीना है तो पत्थर की तरह जियो;
जिस दिन तराशे गए,
“भगवान” बन जाओगे।

रसिका क्षीरसागर
प्रथम वर्ष कला

मेरे प्यारे पापा...

खुदा न जाने ऐसे लोगों को क्यों बुलाता है,
जो किसी का आधार हो, आत्मविश्वास हो।
जिनके बिना जिंदगी बिखर जाती है।
जिनकी कमी हमें पल पल सताती है ॥
खुदा न जाने ऐसे लोगों से क्यों मोहोब्वत करता है।
जिनके प्यार की चाहत के लिए हर दिल तस्सता है।
जो खुद खुदा बनके सब का दुख सेहते हैं।
जिनकी याद आकर भी वो कभी ना आते हैं ॥
खुदा न जाने ऐसे लोगों को क्यों गोद लेता है ?
जो हर एक के दिल में अपना अलग घर बसाते हैं।
जिनसे मजबूरी में पंछी जैसी ऊँची छलांग लगाता है।
जो पूरी दुनिया में फिर कही भी नहीं पाते हैं।
बस ऐसे है मेरे पापा.. बस ऐसे है मेरे पापा...
बस ऐसे है मेरे पापा...
सबसे अनोखे, सबसे प्यारे पापा....

विद्या दत्तात्रय शिंदे
प्रथम वर्ष कला

२३ मार्च को हम प्रतिवर्ष उन वीर सेनानियों को याद करते हैं जिन्होंने हमारे भारत देश को स्वतंत्र करने के प्रयास में अपने प्राणों की आहुति दी। उन शहीदों की प्रारंभिक और अंतिम एकमात्र इच्छा थी भारत की आजादी। वे अपनी भारत माता की बेड़ियों को तोड़ना चाहते थे।

आज के दिन बतन पर मरनेवाले उन्हीं शहीदों को हम याद करते हैं। सौभाग्यवश अथवा दुर्भाग्यवश, जो लोग उन दिनों जीवित थे, वे जानते हैं कि ब्रिटीश जैसी सत्ता से पंगा लेना तथा उनके शासन से भारत को मुक्ति दिलाने की बात कहना कितना महंगा सौदा था। बतन पर मरने की तमन्ना लेकर निकलनेवाले वे वीर सेनानी अपने सिर पर हमेशा कफन बाँधकर चलते थे तथा यह पंक्तियाँ गाते हुए चला करते थे - सर बाँध कफनवा हो, शहीदों की टोली निकली तथा सरफरोशी की तमन्ना अब हमारे दिल में है, देखना है जोर कितना बाजुए कातिल में है- आदि।

सन २३ मार्च सन १९३१ को क्रांतिकारी विचारधारावाले तीनों नवयुवक देशभक्तों को अंग्रेजी सरकार ने फाँसी दे दी। उनके नाम हैं, सरदार भगतसिंह, राजगुरु और सुखदेव। वे तीन एक बम केस में, अभियुक्त पाये गए थे और उनको निर्ममतापूर्वक फाँसी लगा दी गई थी। उन तीनों युवकों के अलावा इस पंक्ति के स्वतंत्रता सेनानियों की एक लंबी लाइन है। इस पंक्ति में खड़े हुए कुछ युवकों के नाम इस प्रकार हैं - बटुकेश्वर दत्त, यतीन्द्रनाथ दास, अशफाक उल्ला खाँ, चंद्रशेखर आजाद

आदि। और आज भी हमारे बहोत वीर जवानों ने अपनी भारत माता के रक्षण के लिए प्राणों की आहुति दी। उनमें से आज के शहीदों के नाम हैं - शहीद कर्नल अंकुश घोरपडे, शहीद कर्नल संतोष घोरपडे आदी।

यह दिवस शहीदों की स्मृति का दिवस है। आज का दिन उन शहीदों के नाम है, आज के समस्त फूल आपकी स्मृति को समर्पित हैं। आज यदि हम स्वतंत्र भारत में साँस ले रहे हैं, तो यह उन्हीं बहादुरों तथा बतन पर मिटनेवाले सेनानियों की शहादत का परिणाम है। उनके कृत्यों एवं बलिदानों की कहानी भारत की भूमि पर अंकित है, जो युगों-युगों तक पढ़ी जा सकेगी। परंतु हम इतना अवश्य कहना चाहेंगे कि फाँसी के तख्ते पर जाने से पूर्व सरदार भगतसिंह ने जो शब्द अपनी माता से विदा लेते हुए कहे थे, वे हमारे कानों में आज भी गुँज रहे हैं - 'माँ तेरे लिए स्वतंत्रता नाम की दुल्हन लेने जा रहा हूँ, तू रोती क्यों है, रो मत।'

जिस समय जेलर ने भगतसिंह से कहा - आप तैयार हो जाएँ, उस समय भगतसिंह रूस की क्रांति के पुरोधा महान क्रांतिकारी लेनिन की जीवनी पढ़ रहे थे।

अदालत की आज्ञा के अनुसार इन युवकों को २४ तारीख को फाँसी लगाई जानी थी। परंतु उपद्रव के भय से उनको २३ तारीख की रात में चोरी-चोरी फाँसी लगा दी गई थी। इतना ही नहीं फिरोजपुर जिले में सतलज नदी के किनारे उनके शवों को मिट्टी का तेल डालकर जला दिया

गया था ।

उनकी मृत्यु का समाचार सुनकर सारा देश शोक के सागर में डूब गया था । अधिकांश परिवारों में तो उस दिन खाना नहीं बना था, देशी भाषा में चुल्हा ही नहीं जला था ।

शहिदों ने स्वतंत्रता की मशाल हमारे हाथों में सौंपी है । हमारा कर्तव्य है कि मशाल को किसी भी कीमत पर बुझने न दे । हम आज के दिन प्रण करे कि हमारा भारत

अब कभी भी गुलामी के दिन नहीं देखेगा । हम अपनी भारत माता पर मिटनेवाले उन शहिदों की इस धरोहर (राष्ट्र) की तन और मन से रक्षा करेंगे । हम शहिद दिवस को इसी रूप में मनाते आये हैं और आगे भी मनाते रहेंगे ।

जय हिंद, जय भारत ।

क्रोध

क्रोध जरूर होना चाहिए मानव में किसीको डोढ़ने के लिए नहीं क्रोध ऐसा होना चाहिए मिटा सके जो अन्याय ।

क्रोध अवश्य होना चाहिए मानव में जो अपने में स्थित आलस्य को अपने पास कभी भटकने न दे ।

क्रोध इस ढंग का होना चाहिए मानव में जिसके कारण झूठा अभिमान और अहंभाव को अपनी जीवन सरिता में स्थान न दे । क्रोध होना चाहिए छात्रों में ।

लेकिन ऐसा क्रोध चाहिए जिसके कारण अपने आपको असफल बनाने के बजाय आदर्श विद्यार्थी जीवन सफल बन जाय ।

रसिका क्षीरसागर
प्रथम वर्ष कला

बेचारा आदमी ???

अगर औरत पर हाथ उठाए तो जालीम,
औरत से पीट जाए तो बुजदील
औरत को किसी के साथ देखकर लड़ाई करे तो जेलेस

चूप रहे तो बेगैरत
घर से बाहर रहे तो आवारा
घर में रहे तो नाकारा
बच्चों को डाटे तो जालीम
ना डाटे तो लापरवाह

औरत को नौकरी से रोके तो शकी मिजाज
ना रोके तो बीबी की कमाई खानेवाला

माँ की माने तो, माँ का चमचा
बीबी की सुने तो जोरू का गुलाम.....
ना जाने कब आएगा

"HAPPY MEN'S DAY"

आसमा पठाण
तृतीय वर्ष कला

एक सैनिक की आत्मकथा

ए भीड़ में रहनेवाले इन्सान,
 एक बार वर्दी पहन के देख.....
 ऑर्डर के चक्रव्यूह में,
 छुट्टी काट कर के तो देख.....
 बॉर्डर की ठंडी हवा में चलकर,
 घर की तरफ मूड़ के तो देख.....
 घर से चलने से पहले
 अगली छुट्टी के सपने तो देख.....
 कल छुट्टी आऊँगा बोलके,
 अपने वाईफ को समझाके तो देख.....
 थकी हुई आँखों से याद करनेवाले,
 माँ-बाप को अपना मुस्कुराता चेहरा तो देख
 ये सब करते समय,
 दुश्मन की गोली सीने पर लेकर तो देख.....
 आखिरी साँसे लेते समय,
 तिरंगे को सलाम करके तो देख.....
 सरकार कहती है शहिद की परिभाषा नहीं है,
 दम है तो भगर्तसिंह बन के तो देख,
 देश पर मिट कर भी मुझे शहिद न कहनेवाले
 अगर दम है तो एक बार वर्दी पहन
 के तो देख.....
 वंदे मातरम्

ऋतुजा विनोद जगदाळे
 द्वितीय वर्ष विज्ञान

दोस्त

“दोस्त” इस शब्द का महत्त्व
 हर एक व्यक्ति में होता है।
 भले हो बुरा हो या अच्छा
 वो तो अपने खून के रिश्तों से बड़ा होता है।

हर अपने हर सुख-दुख,
 अपने घरवालों से ज्यादा,
 दोस्तों के सामने व्यक्त करते है।
 हर एक व्यक्ति का एक खास दोस्त है,

भले क्यों न उसे कितने भी नए दोस्त क्यों न मिले।
 उसके लिए अपना खास, वही आखिरी तक रहता है।
 हम भले अपने दोस्त के साथ जादा समय न बिता पाये।

फिर भी वह हम में दिलचस्पी रखता है,
 हमारे जिंदगी में बहुत-से दोस्त आते-जाते है।
 जो सिर्फ अपनी पहचान से मतलब रखते है।
 ठीक इसी तरह मेरे जिंदगी में कई लोग

दोस्त के स्वरूप आए और गए।
 लेकिन मेरे लिए तो मेरे खास दोस्त यानी
 की मुझे समझनेवाला, मेरे खुशी में खुश होनेवाला
 और दुख में दुखी होनेवाला और मुझे इस
 मायावी दुनिया से बचानेवाला एक को !

रसिका क्षीरसागर
 प्रथम वर्ष कला

चाहत

इबादत करके उसकी, हासिल किया बहोत कुछ,
पूरी शिद्दत से उसे चाहकर मैंने जाना सब कुछ
वही तो है जो मेरी जिने की बजह है,
बिना उसके जिना मेरे लिए सजा है ॥
देखकर चाँद सा चेहरा मन में एक लहर दौड़ जाए,
पर कुछ भी हो जाएँ ए प्यार कम ना हो पाएँ ।
उसकी सुरेली आँखों में खोकर खो जाता हूँ मेरा चैन,
उसकी मुस्कुराहट से थम जाती हूँ मेरे दिल की ट्रेन !!
उसे खोने के डर से रातभर सो न पाता हूँ मैं
सवेरा होते ही उसे मिलने के ख्वाईश मैं गूम हो जाता हूँ मैं ।
खबर, आते ही उसकी खुश हो जाता हूँ मैं ।
उसे जान से भी ज्यादा चाहता हूँ मैं !!!

विद्या दत्तात्रय शिंदे
प्रथम वर्ष कला

अनोखी अदा

तेरी अदाओंमे भी एक अनोखी अदा
मुझे इतनी खास लगी
प्यासे दिल में आग लगाकर
तू नजरे झुकाकर घली गयी ।
तेरी नजरों के झरनों से मुझमें प्यार की नशा
जगाकर तू चली गयी
मायुसी सी छाँ गयी ।
जब तू चेहरों से जुल्फे
हटाकर चली गयी
ये तेरी अनोखी अदा
मुझे सदा याद रहेगी ।
प्यारी सी अदा...

विद्या दत्तात्रय शिंदे
प्रथम वर्ष कला

न जाने क्यों ?

न जाने क्यों तेरी हर अदा अच्छी लगती है ।
न जाने क्यों तेरी हर छोटी मुस्कुराहट की
तलाश रहती है ।

तेरी हर एक मुस्कुराहट मुझे इबादत लगती है ।
हसीन चेहरे तो बहोत दिखते है मगर
तेरे चेहरे में एक नजाकत दिखती है ।
तेरे से बाते करके मुझे मेरी हर एक
मंजिल आसान लगती है ।

न जाने तेरी जाने अनजाने में कही हुयी
वातें चेहरे पर मुस्कुराहट दे जाती है ।

न जाने तेरे मुँह से निकले हुए हर एक
अल्फाज सुकून दे जाते है ।

न जाने क्यों समझ ना पाता हूँ मैं के दो
दिल हमेशा क्यों रोता रहता है ।

जब की उसे तुम्हारा प्यार पाने का सुकून
मिलता रहता है !!!

न जाने क्यों
ऐसा होता है ।

न जाने क्यों
ऐसा होता है ।

न जाने क्यों ऐसा होता है ।

सीमा वाडार
तृतीय वर्ष कला

एक पहेली

बचपन में सोचा था
बड़ा होकर तुम्हे पाऊँगा
पाकर बेहद खुश हो जाऊँगा.....

तुम्हारे काबिल होने के लिए पढ़ना पड़ेगा
नहीं मालूम था क्या-क्या सहना पड़ेगा ।
लेकिन बड़े होने पर पता चला,
तुम्हें पाना है महाकठिन..

तुम्हारे लिए दर-दर की टोकरें खायी
पर फिर भी तुम मेरे हाथ न आयी ।

तुमने चुराया मेरा दिल का चैन
तुमने उड़ा दी मेरी रातों की नींद
कभी सोचता हूँ छोड़ दूँ पीछा तुम्हारा
लेकिन क्या करू परेशान, विवश हूँ
छोड़ नहीं सकता प्रयास ।

अरे ! यह क्या यह एक पहेली है
यह मेरी 'नौकरी' है ।

यह एक पहेली है
मेरी नौकरी भी है और मेरी
छोकरी भी है ।

बस यह तो एक पहेली

बस यह तो एक पहेली है ।

मेरे यार इसे सच मत समझ लेना ।

विद्या दत्तात्रय शिंदे
प्रथम वर्ष कला

शेरो-शायरी

मेरी जिंदगी के हर पन्ने पर,
आपका ही नाम है ।
आप पर तो यह,
दिल भी कुरवान है ।
कुछ ऐसा-वैसा ना समझना दोस्तों,
वह खुशनसीब तो मेरे माँ-बाप है ॥

बारीश में देख पाते है वह,
हमारी आँखों से गिरते आँसू भी ।
चेहरे पर खिली मुस्कराहट,
नहीं छुपा सकती हमारे दर्द कभी ।
'दोस्तों की दोस्ती' कहते है यारों इसे,
कम ना समझना ताकत को इसके कभी ॥

रसिका क्षीरसागर
प्रथम वर्ष कला

ACCIDENTAL LOVE CHEMISTRY

ना ये student होते ना ये Lab होती
ना ये Accident होता

अभी Practical में आयी नजर एक लड़की
सुंदर थी उसकी नाक Test tube जैसी लंबी

बातों में उसकी Glucose की मिठास थी
सौसो में ester की खुशबू भी साथ थी
आँखों से झलकता था कुछ इस तरह का प्यार
बिना पिये ही हो जाता था Alcohol का खुमार

Benzene से होता था उसकी presence का एहसास
अंधेरे में होता था जैसे sodium का आभास

नजरे मिली Reaction हुआ
कुछ इस तरह Love का Production हुआ

लगाने लगा उसके घरके चक्कर ऐसे
Nucleus के चारों तरफ electron हो जैसे

उस दिन हमारी Test का Configuration हुआ
सुनकर हमारी बाते वो ऐसे उछल पड़े
Ignition में जैसे Sodium भड़क उठे

वो बोले होश में आवो पहचानो अपनी औकात
Iron मिल नहीं सकता कभी Gold के साथ

ये सुनकर हुआ चुर हमारा अरमान से भरा Beaker
और हम चुप रहे Benzaldehyde का कड़वा घूँट पीकर

अब उसकी यादों के सिवा हमारा काम न चलता था
और Lab में हमारे दिल के सिवा कुछ और न जलाता था ।

अब जिंदगी हो गयी Unsaturated hydrocarbon
की तरह और हम फिरते रहे
आवारा Hydrogen की तरह ॥

संदेश तानाजी भोसले
तृतीय वर्ष वाणिज्य

बहादुरीय
२०१५-२०१६

ENGLISH
SECTION

**Celebrating 125th Birth Anniversary
of Dr. Babasaheb Ambedkar**

☆ *We are Indians firstly and lastly.*

☆ *Cultivation of mind should be the ultimate aim
of human existence*

☆ *Life should be great rather than long.*

☆ *Men are mortal, so are ideas.
An idea needs propagation as much as
a plant needs watering, otherwise
both will wither and die.*

☆ *I measure the progress of a community by the
degree of progress which women have achieved.*

Dr. Babasaheb Ambedkar

Section Editor
Prof. Sachin A. Kamble

I N D E X

PROSE SECTION

1) Celebrating 125th Anniversary of Dr. Babasaheb Ambedkar	Akshay Dilip Mane	B.A.-III	59
2) Success...	Atul Shamrao Kumbhar	M.Sc.-II	61
3) Bioluminescence Bacteria A Milestone in Marine Biotechnology	Akshay Ananda Patil	M.Sc.-II	62
4) Cloning	Bhagyshri Sambhaji Ghatage	M.Sc.-II	64
5) Homi Jehangir Bhabha	Dipali Prakash Karadkar	B.Sc.-I	67
6) Microbial Fuel Cells Hydrogen Fuel Cell	Atul Shivaji Kirdat	B.Sc.-III	68
7) Technology and Its Environmental Benefits	Akshay Ananda Patil	M.Sc.-II	71
8) Nanoparticles	Atul Shamrao Kumbhar	M.Sc.-III	74
9) Literature and Life	Asiya Mulla	B.A.-III	76
10) Importance of Women	Komal Suresh Sayankar	B.A.-III	78
11) CULTURE AND TRADITIONS OF PARAJA IN GOPINATH MOHANTY'S PARAJA	Beena Balu Gole	B.A.-III	80

POETRY SECTION

1) Life....	Heena Shabbir Mulla	B.Sc.I	75
1) Yesterday, Today and Tomorrow	Anand Jadhav	B.A.III	77
1) What is Love ?	Atul Shivaji Kirdat	B.Sc.III	78
1) Heart touching poem by A Soldier	Nikhil Bebale	B.Sc.II	82
1) English is Best....	Anand Jadhav	B.A.III	83
1) Smile	Amol Arun Potdar	M.Sc.II	83

Celebrating 125th Anniversary of Dr. Babasaheb Ambedkar

❖
Akshay Dilip Mane
B.A.-III

About Dr. Bhimrao Ramji Dr. Babasaheb Ambedkar :

Dr. Babasaheb Ambedkar was born on 14th April in the year 1891 to the Ramji Maloji Sakpal and Bhimabai in a poor Mahar family in 'Mahu', central provinces, British India (Madhya Pradesh). He died on 6th December in 1956 at the age of 65 in Delhi, India. He was popular among public by the name 'Babasaheb' because of his great contributions towards the Indian society. He served in India throughout his life as a jurist, philosopher, social activist, politician, historian, anthropologist and economist as well as revivalist for the Buddhism in India to bring Modern Buddhist Movement. He became the first law minister of the independent India and drafted the constitution of India.

Early Life :

He struggled throughout his life for the campaign of eradicating the casteism and social discrimination in India. He so called converted to the Buddhism to inspire the so called lower group people for which he was addressed as a 'Bodhisathva' by the Indian Buddhists. He

faced the social discrimination from his childhood when he joined the government school. He and his other colleagues were isolated by other so called high group students and paid little attention by the teachers. Even, they were not permitted to sit in class and touch the water. They were provided water by the person of so called higher cast from a distance.

Education :

In his early life his surname was Ambavadekar, got from his village "Ambavade" in Ratnagiri District, which was later changed to Dr. Babasaheb Ambedkar by his Brahmin teacher, Mahadev. Dr. Babasaheb Ambedkar. He joined the Elphinstone High School, Bombay as an only untouchable in 1897. He got married to the nine-year old Ramabai in 1906. After passing his matriculation examination in 1907 he successfully succeeded to other exams. He got his economics and political science degree in 1912 from the Bombay University. He went to the United states 1913 to complete his postgraduate education at the Columbia University in

New York city after getting awarded with the Baroda State Scholarship of £11.50 every month for 3 years. He completed his M.A. exam in 1915 and Ph.D. degree in Economics in 1917. He again completed his Master's degree from the London School of Economics in 1921 and D.Sc. in Economics in 1923.

Contributions of B.R.Dr.Babasaheb Ambedkar :

He worked to eliminate to social belief of untouchability for the so called lower group of people. He protested to uplift the untouchables in the society to enhance their social status during law practice in the Bombay High Court. He had organized an event called 'Bahishkrit Hitakarini Sabha' to encourage the education among untouchables for their socio-economic improvement and welfare of the outcastes people of depressed classes. He also protected the Dalit rights by organizing various programs like, "Mook Nayak, Bahishkrit Bharat and Equality Janta."

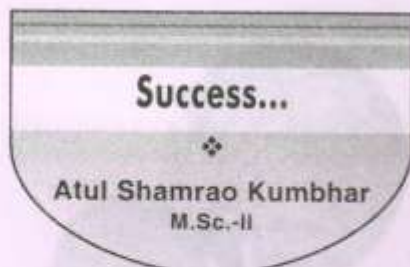
He had started an active public movements and marches in 1927 against untouchability to remove the untouchability for water resources as well as enter to the Hindu temples (Kalaram Temple Movement in 1930). He has demanded for the separate electorate through the poona pact to reserve seats for untouchable people of depressed class.

He was invited by the Congress government to serve as a first law

minister after the independence of India on 15th of August in 1947 and appointed as a "Chairman of the Constitution Drafting Committee" on 29th of August in 1947 where he drafted the new constitution of which was adopted by the constituent assembly on 26th of November in 1949.

He had played his great role in establishing the Reserve Bank of India as he was a professional economist. It becomes successful in forming the Reserve Bank of India in 1934 after giving his ideas to the Hilton Young Commission through his three successful scholarly books on economics such as "Administration and Finance of the East India Company. The Evolution of provincial finance in British India and The Problem of the Rupee : Its origin and its Solution."

He also played his role in planning the Indian economic as he got his Economics doctorate degree from abroad. He encouraged people for the growth and development of the industrilization and agricultural industry to enhance the economy of country. He had given ideas to the government for accomplishing the food security goal. He encouraged people for good education, hygiene and community health as their basic requirement. He had established the finance commission of India.

"Nothing succeeds like Success"

Every person in his field always tries to achieve success. But it is not easy to achieve for it is a combined result of hard work, devotion, preserverance. It is not an accident but the result of our attitude, our choice. That is why they say "Success is a matter of choice, not chance."

Success leaves clues in the form of all those marvelous people. If we adopt the qualities of such successful people, we are bound to be successful. To simply say, success is not an enigmatic phenomenon but aesthetically, the result of applying certain basic principles. Opposite to this is failure whereby we do not understand the law to be understood.

Everything is perceived to be difficult until tried. We cannot run away from our problems for only the quitters are losers.

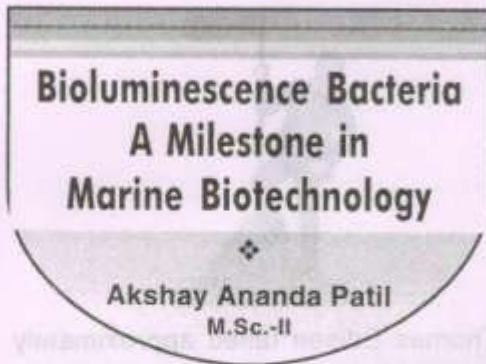
You learn to move forward by making mistakes, not by avoiding them.

Thomas Edison failed approximately thousands times while he was working on light bulb. Thus, successful people don't do great things, they do the small things in a great manner. Speaking about the secret of success, Socrates once said, "when you want success as badly as you want air, then you will get it." There is no other better way to describe in the simplistic manner than this one statement.

Success is not a destination but a journey, as so many of us have heard. In achieving success, persistence is important than the success itself. The best teacher will not give you many things to drink, but they will make you thirsty. They will put you on a path to seek answers. To be a winner, improve your character because it is greater than everything. Start by doing the possible and suddenly you are doing the impossible.

Success is that old ABC : Ability, Breaks and Courage.

Introduction :

Biotechnology can be defined as the application of living organism, system or process to develop a commercial product or service. The field of biotechnology not new and it has been known to human beings since long time. Fermentation technology (earlier for of biotechnology) was originated with mold-fermented foods in China and beer brewing and read making in Egypt. Cohen et al produced the first recombinant DNA by cloning a gene into a bacterial plasmid, which was the major breakthrough in the growth of commercial biotechnology. Today, biotechnology has numerous applications from the production of life saving drugs to better food and conservation of organic waste. Such tremendous applications of this subject lead us to believe that society has already shifted from the age of information to biotechnology. Biotechnology can be applied in four major segments; biomedical,

agricultural, industrial and environmental. Among these, the biomedical segment is growing very rapidly. Recombinant human insulin, novel.

Pharmaceutical drugs, different vaccines etc. are some of the important examples of this success.

In the agriculture field, introduction of genetically engineered tomatoes, soyabeans, cotton etc. in market shows the impact of biotechnology. On the industrial and environmental fronts also there is a tremendous progress.

MARINE BIOTECHNOLOGY :

Marine Biotechnology is defined as the application of scientific and engineering principles to the processing of materials by marine biological agents to provide goods and services. Marine biotechnology explores the oceans to develop novel pharmaceutical drugs, chemical products, enzymes and other industrial products and processes. It also plays

a vital role in the advancement of biomaterials, health care diagnostics, agriculture and seafood safety, bioremediation. The commercial success stories of other field of biotechnology are familiar. However, Marine Biotechnology is still in the infant stage. The population and human needs continue to increase, obviously the pressure on natural resources will also continue to grow. To meet these growing needs, we can turn towards marine environment, which occupies one-third portion of our planet.

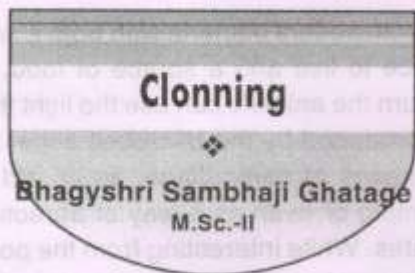
BIOLUMINESCENT BACTERIA :

There are bacteria living in the oceans that actually produce light ! These microbes are easily found in seawater, marine sediments, in the guts of marine animals and on the surface of decomposing fish. There are fish and squid that have evolved the ability to harness the power of these light-producing microbes. These animals have specialized organs that provides

bioluminescent bacteria with both a safe place to live and a source of food. In return the animals can use the light that is produced by the microbes either as a means of camouflage, as an aid in hunting or even as a way of attracting mates. While interesting from the point of view of understanding the complex interactions between animals and microbes the study of luminescent bacteria has also provided unexpected insights on strategies for treating cystic fibrosis and preventing antibiotic resistant bacterial infections. Isolate luminescent bacteria from sea water and observe the nature of bacterial luminescence.

Application :

- 1) Quoram sensing
- 2) Bioluminescence in dairy industry
- 3) To detect water contaminants.
- 4) Save electricity by using bioluminescence.
- 5) Decorations and for public attraction.

In biology, the activity of cloning creates a copy of some biological entity such as gene, a cell, perhaps an entire organism. This articles discusses the biological historical and moral aspects of cloning mammals. The main area of concentration is the moral dimensions of reproductive cloning, specifically the use of cloning in order to procreate.

The article summarize the different type of clonning such as recombinant DNA/molecular clonning, therapeutic clonic and reproductive clonning. It explores some classic stereotypes of human clones and it illustrates how many of these stereotypes can be traced back to media portryals about human clonning.

Argument against cloning appeal to concerns about a clone's lack of genetic, uniqueness and what may be implied because of this. There are concerns that cloned humans would lack individuality, that they would be treated in undignified way by their creators or that they would be damaged by society's expectations that they

should be more like those from whom they were cloned.

1) Type of cloning :

a) Recombinant DNA Technology/ Molecular Cloning :-

DNA/Molecular cloning has been use by molecular biologists since the early 1960s. When scientist wish to replicate a specific gene to facilliate more through study, molecular cloning is implemented in order to generate multiple copies of the DNA fragment of interest.

In this process, the specific DNA fragment is transferred from one organism into a self replicating genetic element eg. a bacterial plasmia (Allison, 2007)

Because this kind of cloning does not result in the genesis of a human organism, it has no reproductive intent or goals and it does not result in the creation and destruction of embryos, there is little to no contention regarding its use.

b) Therapeutic Cloning :

Embryonic stem cells are derived from human embryos at approximately

five days post-fertilization, in the blastocyst stage of development. Because of their plasticity, embryonic cells can be manipulated to become any cell in the human body, eg. neural cells, retinal cells, liver cells, pancreatic cells or heart cells. Many scientists hope that with proper research and application, embryonic stem cells can be used to treat wide variety of afflictions eg. tissue toxicity resulting from cancer therapy (National Cancer Institute 1999). Alzheimer's disease (Gearhart, 1998), Parkinson's disease (Freed et al, 1999 National institute of Neurological disorder and strokes 1999)

Therapeutic cloning is controversial because isolating the stem cells from the embryo destroys it. Many individuals regards the human embryo as a person with moral rights and so they consider its destruction to be morally impermissible. Moreover, because the embryos are created with the explicit intention to destroy them, there are concerns that this threatens the embryos in a purely instrumental manner (Annas et al, ...1996). Although manner (Annas et al.....1996). Although some ethicists are in favor of using surplus embryos from fertility treatments for research they are simultaneously against creating embryos solely for research due to the concern that doing so treats the embryos purely as means (Outka 2002, peters, 2001)

Indeed, it is precisely because of these ethical issues that some individuals object to the positive connotations of the term "therapeutic" and refer to this work, instead as "research cloning." The term "therapeutic cloning" is, however, more widely used.

Cloning is wrong because it is "playing God." or because it is "unnatural."

Another common concern is that cloning is morally wrong because it oversteps the boundaries of humans' role in scientific research and development. These boundaries are set by either God or nature. Any method of procreation that does not implement traditional modes of conception i.e. not involving the union of sperm and ova is guilty of one of these infractions. Moreover advocates of this objection caution against removing God from the process of creation altogether, which it is argued is what reproductive cloning achieves (Rikfin 2000)

Clarifying the meaning of "Playing God."

Advocates of the "playing God" objection have the onus to the define exactly what "playing God" means. One possible definition of "Playing God" is that anything that interferes with nature, or the natural progression of life, interferes with God's plan for humanity and is therefore morally wrong. But this is too vague; humans constantly interfere with nature in ways that are

not morally criticized. Almost all the instances of medical advancements in the past 100 years (e.g. vaccines against diseases, respirators, incubators for preterm infants; pacemakers, etc) interfere with nature in the sense that they prevent otherwise harmful or fatal afflictions from taking their toll on a human body would the same advocates of this objection against cloning object to artificial insulin injections to treat diabetes ? (Glannon 200J). To be more extreme, almost everything humans engage in, from wearing clothing, to using phones and computers, to indoor plumbing, all, in some sense, interfere with some aspects of nature.

Perhaps the more charitable understanding is that "playing God" is morally wrong when it comes to cloning because it is a process that artificially creates life, outside of the practise of sexual intercourse (Meilaender, 1997) Adhering to this definition of "playing God." However, would condemn any form of artificial reproductive technology, as well as cloning. e.g. IVF, artificial insemination or intrauterine insemination.

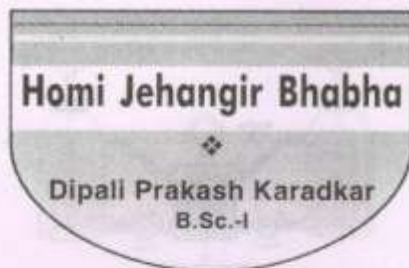
The Dangers of Cloning :

Many philosophers and ethicists who would otherwise support reproductive cloning concede that concern for the safety of children born via cloning is reason to caution against

its use (Harris 2004, Glannon 2005). The claim is that cloned child would be in danger of suffering from severe genetic defects as a result of being a clone, or that cloning would result in a high no. of severely defective embryos before one healthy human embryo is developed.

The argument can best be standardized as follows :

- 1) I have only harmed an individual if I have made her worse off than she otherwise would have been had it not been for my actions.
- 2) Only if I have harmed someone can my action be deemed morally wrong.
- 3) A child born with mental, physical or developmental impairments usually does not have all that is so bad that it renders non-existence preferable.
- 4) Therefore, a child born with mental, physical or developmental impairment is not made worse off by being brought into existence.
- 5) Therefore, deliberate conception, gestation and birthing of a child with mental, physical or developmental impairment does not, usually, harm the child.
- 6) Therefore, I have done nothing morally wrong by deliberately bringing into existence a child who suffers from mental, physical or developmental impairments.

(30 October 1909-24 January 1966) He was an Indian nuclear physicist, founding director and Professor of Physics at the Tata Institute of Fundamental Research. Colloquially known as the "Father of the Indian Nuclear Programme." Bhabha was the founding director of two well-known research institutions, namely the Tata Institute of Fundamental Research (TIFR) and the Trombay Atomic Energy Establishment; both sites were the cornerstone of Indian development of nuclear weapons which Bhabha also supervised as its director.

Homi Jehangir Bhabha's Career :

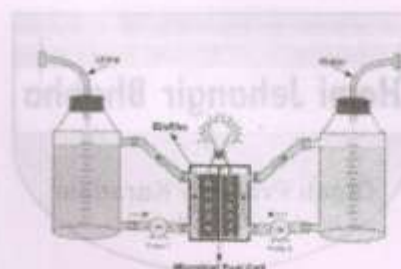
Starting his nuclear physics career in Great Britain, Bhabha had returned to India for his annual vacation before the start of World War II in September 1939, War prompted him to remain in India and accepted a post of reader in Physics at the Indian Institute of Science in Bengaluru, headed by Nobel laureate C.V.Raman. In 1945, he established the Tata Institute of Fundamental Research in Bombay, and the Atomic Energy Commission in

1948, serving as its first chairman. In 1948, Nehru led the appointment of Bhabha as the director of the nuclear program and tasked Bhabha to develop the nuclear weapons, soon after. In the 1950s, Bhabha represented India in IAEA conferences and served as president of the United Nations Conference on the peaceful uses of Atomic Energy in Geneva, Switzerland in 1955. During this time, he intensified his lobbying for the development of nuclear weapons.

Bhabha gained international prominence after deriving a correct expression for the probability of scattering positrons by electrons, a process now known as Bhabha scattering. His major contribution included his work on Compton scattering, R-process and furthermore the advancement of nuclear physics. He was awarded Padma Bhushan by Government of India in 1954. He later served as the member of the Indian Cabinet's Scientific Advisory Committee and provided the pivotal role to Vikram Sarabhai to set up the Indian National Committee for Space Research. In January 1966, Bhabha died in a plane crash near Mont Blanc, while heading to Vienna, Austria to attend a meeting of the International Atomic Energy Agency's Scientific Advisory Committee.

Microbial Fuel Cells

Atul Shivaji Kirdat
B.Sc.-III

Biological fuel cells convert the Chemical energy of carbohydrates, such as sugars, directly into the electric energy. The interest in biological fuel cells is that they operate under mild reaction conditions, namely ambient temperature and pressure and use inexpensive catalysts, i.e. microorganisms or enzyme. There are two type of biological fuel cells, namely microbial fuel cells (MFCs) and enzymatic fuel cells. A problem with most redox enzymes is that they do not take part in direct electron transfer with conducting supports. Hence electron mediators are used for the electrical.

Connection of the biocatalyst and the electrode. Several methods have has been used to functionalise the electrode surface with layers consisting of redox enzymes, electro catalysts and biocatalysts that promote electrochemical transformation at the electrode interface. An alternative to redox enzymes is the use of microorganisms in biological fuel cells, which eliminates the isolation of individual enzymes, thereby providing

cheaper substrates for biological fuel cells. The field of biological fuel cells including MFCs has been the subject of several review 2-4. The use of microorganisms in biological fuel cells eliminates the isolation of individual enzymes, thereby providing cheaper substrates for biological fuel cells. Microorganism that require a mediator do not have electrochemically active surface proteins to transfer electrons to the anode electrode. MFCs that do not use mediators still require some form of carbohydrate to function, whether the fuel cell is single culture or not. Metal reduction bacteria e.g. Geobacteraceae family and shewanella.

Genus, are the most used species in this type of fuel cell. These organisms can reduce many substrates, such as Fe. However, the range of electron donors that these organisms can use is limited to simple organic acids such as acetate. In one study by Bond and Lovely, it was shown that Geobacter sulfurreducens provides 3000-fold increase in electron activity in comparison to other organisms such as

shewanella putrefaciens. This latter organism can also operate in mediatorless fuel cells as well as.

With mediated fuel cells and can utilise wastewater. MFCs that use *S. Putrefaciens* are more established than those that use organisms of the *Geobacteraceae* family. *Geobacteraceae* have been shown to outperform the *shewanella* genus, but *shewanella* is a more established organism in MFC's, which also has application in the biosensor industry. In Korean Institute of Science and Technology (KIST), functioning MFCs that use *S. putrefaciens* have been constructed. Like the *Geobacteraceae* family, *S. putrefaciens* can reduce a wide range of substrates including Fe. Fe reduction is important as Fe acts as an electron acceptor in anaerobic respiration in a particular with regard to C-type cytochromes, which are surface active and responsible for electron transfer to the anode. However, *S. putrefaciens* and *Geobacteraceae* are not only organisms capable of Fe reduction with surface-active cytochromes. *Clostridium beijerinckii*, *Clostridium butyricum*, *Desulfotomaculum reducens*, *Rhodobacter capsulatus*, *Thiobacillus Ferroxidans* and even the *Geobacter* genus are all capable of use in a mediatorless fuel cell as the organisms, some of which were isolated from a fuel cell using starch wastewater. The

marine environment provides a good example of a mediatorless MFC. Tandler et al in association with the US office of Naval Research, have created a fuel cell using the differential sediments on the sea floor. The concept of a sediment fuel cell is relatively simple : two carbon electrodes placed in two different environments. One electrode is placed in the anoxic sediments and the other placed in the seawater immediately above the sediment. The resulting voltage gradient is sufficient to generate power. Power output is not as high as in some other MFC's, such as that described by Bond and Lovely. The peak power density of the sediment fuel cell is around 30 mW m^{-2} with a current density of around 75 m A m^{-2} and a voltage of 400 mv. The interesting aspect of the sediment fuel cell is that there are no expensive precious metals acting as catalysts, therefore making this type of fuel cell relatively inexpensive, not taking into account the cost of locating the fuel cell on the sea floor. The mediatorless fuel cells have an advantage over those with mediators in terms of cost as well as the absence of undesirable toxic mediators. A number of authors have reported using mediatorless MFCs. Successful systems have been constructed without expensive selective membranes mixed communities have been successfully

exploited in a number of MFC's and most recently, electricity has been generated using complex energy sources, including wastewater. The power outputs of MFC's are generally low and variable with complex substrates. The reported power in MFC's is in the range of 10-146 mwm-2 while with difined media are reported range is rather greater 0.3-3600 mwm-2. This is a very large range indeed; the upper value coincided with almost 90% coulombic efficiency : i.e.90% of the added substrate was converted to electricity. There are a number of reasons why less than perfect coulombic efficiency or low power might be observed : these include the efficiency of the anode the efficiency of the cathode and the presence of competing electron acceptors. It is evident from the. litrature that anodic efficiency and the microbial composition of the elctorphilic community at the anode are the particularly important for example, when park and zeikus attempted to raise anodic efficiency by impregnating the anode with a mediator, they raised the power density from 0.44 mwm-2 to 91 mwm-2 while using Escherichia coli as the microbe. However, when the

pure culture of E-coli was replaced with sewage sludge the power density in the improved reactor rose to 788 mwm-2. This wound suggest that sewage sludge fortuitously contains efficient electrophillic organisms. This line of reasoning is carried to its logical conclusion by the work of Rabaey et al. Using a simple uniimproved electorde they achieved a power density of 3600 mwm-2 and 90% coloumbic efficiency by passing sludge from an anaerobic digester through a series of five glucose fed batch reactors. Improvements in microbial fuel cell performance have been made by considering aspects of improved reactor designs and incorporating alternative air cathodes to platinum that thus reduce the cell cost.

Alternative substrate fuels have also been considered such as swine wastewater, which owing to the higher concentration of organic matter produced greater power densities than that achieved with domestic wastewater. In the context of using alternative fuels we report data of the performance of an MFC which uses manure as the fuel.

reported using mediators MFC. Successful systems have been constructed without expensive selective membrane mixed communities have been successfully

genus are all capable of use in a mediatorless fuel cell as the organism, some of which were isolated from a fuel cells using stock wastewater. The

Hydrogen Fuel Cell Technology and Its Environmental Benefits

Akshay Ananda Patil
M.Sc.-II

By the middle of the 21st century, the global community will be dependent on alternative fuels as energy sources. Alternative fuels, those that are not derived from oil, will have taken the place of fossil fuels in powering everything from automobiles, office buildings and power plants to everyday household items such as vacuum cleaners and flashlights. Driven by environmental, health, economic and political concerns, the global community has been forced to begin developing technology and infrastructure to support the revolution from fossil fuels to alternative fuels such as hydrogen. In particular, the world's leaders have targeted the automotive fleet and the internal combustion engine. By replacing the internal combustion engine in automobiles with the hydrogen fuel cell, we could achieve zero emissions of pollutants into the environment. This paper will focus on the role that the polymer Electrolyte Membrane (PEM) fuel cells,

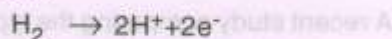

widely considered the most practical fuel cell, will play in the switch to alternative fuels.

How a Fuel Cell Works :

A fuel cell is an electrochemical energy conversion device that converts hydrogen and oxygen into electricity and heat. It is similar to a battery in that it may be recharged while it is being used to generate power. Instead of recharging by using electricity, a fuel cell uses hydrogen and oxygen. Fuel cells differ from batteries in that a battery stores energy in chemicals contained in it, while a fuel cell acts as a converter; reactants and products are in transit within the fuel cell.

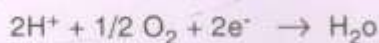
The electrolyte or "proton exchange membrane (PEM)." is considered to be the "heart" of the fuel cell, where the chemical reaction occurs.

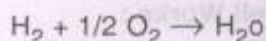
The hydrogen ion passes through the electrolyte while the electrons pass

through an outer circuit. On the cathode side of the fuel cell, oxygen (O₂) is being forced through the catalyst, where it forms two oxygen atoms. Each of the atoms has a negative charge. The negative charge attracts the two H⁺ ions through the membrane, where they combine with an oxygen atom and two of the electrons from the external circuit to form a water molecule.

The water resulting from this reaction is extracted from the system by the excess airflow.

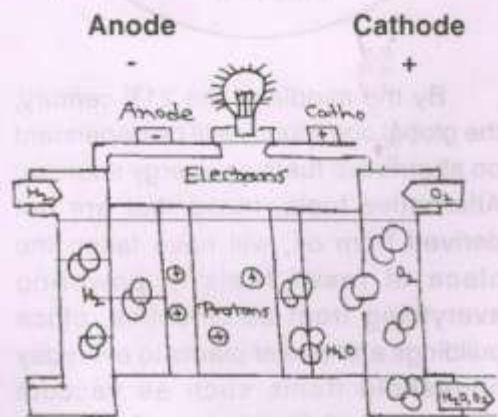

In the process described above, electrons generated at one side of the fuel cell and consumed at the other circulate in an external circuit which can drive, for example, an electric motor. The reaction in a single fuel cell produces only about 0.7 volts.

Fuel cells are expected to eventually replace internal combustion engines in applications such as buses, trucks and trains because they are reliable, simple, quiet, less polluting and have a greater fuel economy. There would be significant improvements in air quality if the automotive fleet were to be replaced with zero emission hydrogen fuel cell engines.

A recent study comparing the types of alternative fuel vehicles, and their respective emission shows that

although the current hydrogen fuel cell technology may be considered costly, it is the hydrogen fuel cell that would be able to reduce greenhouse gas emissions most significantly. Additionally, fuel cells produce significantly less noise pollution than internal combustion engines because they donot have moving parts.

Environmental Impact
As discussed previosuly, fuel cells donot produce any polluting byproducts. The only byproduct of fuel cells is water vapour. Furthermore, hydrogen contains no carbon at all.

Hydrogen : The "energy" of the future :

The world has already begun the transition to cleaner fossil fuels containing less carbon and more hydrogen. As the worlds's supply of fossil fuels decreases, the shift to renewable energy sources will continue with a move to resources such as hydrogen, which human beings previosly were unable to harness.

To say that hydrogen is an energy "source" is actually a misnomer. That is, hydrogen is not a primary energy like natural gas or oil, existing freely in nature. Instead, hydrogen is an energy "carrier", which means it is a secondary form of energy that has to be manufactured. Although hydrogen is the most abundant element in the universe, practically all of it is found in combination with other elements, for example, water (H_2O) or fossil fuels such as natural gas (CH_4).

Hydrogen can be generated from many primary sources. Today, hydrogen is mainly extracted from fossil fuels through a process known as "steam reforming." However, most supporters of fuel cells and renewable energy are uncomfortable with the idea of making hydrogen through steam reforming because carbon dioxide (CO_2) is a byproduct of the process.

The future of Hydrogen Fuel Cells :

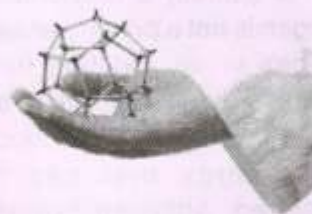
William Grove developed the first fuel cell in 1839. By 1900, scientists and engineers were predicting that fuel cells would be common for producing electricity and motive power within a few years. That was approximately 100 years ago. In contrast, it only took

approximately two years for the Otto cycle 4-stroke internal combustion engine to move from the invention stage to widespread commercial use. However, this apparent slow progress in the development of fuel cell technology altogether. Manufacturers continue to improve fuel cell performance. Challenges to manufacture's reliability and to complement the manufacturer's efforts in commercialization of fuel cells.

In the next hundred years, the world as we know it will undergo dramatic changes. As the world's supply of fossil fuels begins to reach total depletion, the leaders of government, industry and science scramble to find answers to the inevitable energy crisis. Focusing on and developing renewable energy resources will not only dramatically affect the air quality and the environment, but it will also level the playing field in the global political arena. Implementing clean energy technology over the next century could save money, create jobs, reduce greenhouse emissions and sharply reduce air and water pollution. Clearly renewable energy is the key to sustainable development.

Nanoparticles

Atul Shamrao Kumbhar
M.Sc.-III

What are Nanoparticles ?

A nanoparticle is a small object that behaves as a whole unit in terms of its transport and properties.

Size of Nanoparticles :

In terms of diameter, fine particles cover a range between 100 and 2500 nanometers, while ultrafine particles are sized between 1 and 100 nanometers. Nanoparticles may or may not exhibit size-related properties that are seen in fine particles. Despite being the size of the ultrafine particles individual molecules are usually not referred to as nanoparticles.

Nanoclusters have at least one dimension between 1 and 10 nanometers and a narrow size distribution. Nano powders on the other hand are agglomerates of ultrafine particles, nanoparticles or nanoclusters. Nanoparticle sized crystals are called nanocrystals.

Nanoparticle research and uses :

Nanoparticle research is currently the most studied branch of science with the number of uses of nanoparticles in

various fields. The particles have wide variety of potential applications in biomedical, optical and electronic fields.

History of Nanoparticle research :

The history of nanoparticle research is long and the use of these particles dates back to the 9th century in Mesopotamia when artisans used these to generate a glittering effect on the surface of pots.

This luster or glitter over pottery from the Middle Ages and Renaissance is due to a metallic film that was applied to the transparent surface of a glazing. The luster can still be visible if the film has resisted atmospheric oxidation and other weathering.

Michael Faraday provided the first description, in scientific terms, of the optical properties of nanometer-scale metals in his 1857 paper.

Nanoparticle characterization :

- ❖ Surface area and porosity
- ❖ Solubility
- ❖ Particle size distribution

- ❖ Aggregation
- ❖ Hydrated surface analysis
- ❖ Zeta potential
- ❖ Wettability
- ❖ Adsorption potential
- ❖ Shape and size of interactive surface

Uses and advantages of nanoparticles in medicine :

Creating fluorescent biological labels for important biological markers and molecules in research and diagnosis of diseases.

- ❖ Drug delivery systems.
- ❖ Gene delivery systems in gene therapy.
- ❖ For biological detection of disease causing organisms and diagnosis.

- ❖ Detection of proteins.
- ❖ Isolation and purification of biological molecules and cells in research.
- ❖ Probing of DNA structure.
- ❖ Genetic and tissue engineering.
- ❖ Destruction of tumours with drugs or heat.
- ❖ In MRI studies.
- ❖ In pharmacokinetic studies.
- ❖ Choosing an appropriate matrix also helps in increasing the efficiency and reducing side effects.
- ❖ Targeted drugs may be developed.
- ❖ Various routes of administration including oral, nasal, injection, intra-ocular (within the eyes) etc. can be used.

Life....

Heena Shabbir Mulla
B.Sc.I

- Child says,....
Life is for playing.
- Labourer says,....
Life is for hard working.
- Teacher says,....
Life is for loving.
- Girl says,....
Life is for beauty.
- Poet says,....
Life is for poetry.
- Richman says,....
Life is for money.
- Student says,....
Life is for education.
- But, I say,....
Life is for journey.

Literature and Life

❖
Asiya Mulla
B.A.-III

Literature and life are depend upon each other. Literature is a mirror of life. Because literature reflects the reality of the life.

In this age of information and technology a student of literature wonders whether the study of literature is waste of time or a useless business ? It is quite right that a student of literature should ask himself the question "what is the use of studying literature ?" There are many possible answers to this question.

One can know any country by reading its literature. India is multicultural, multi-lingual, multi-religious country. One can read about India through the books. Though we hear about Kings and Queens of England we can read much about the country through the literature written in that country. A foreign student will find a few better ways of learning about Indian life through the reading of the novels of R.K.Narayan, Raja Rao and Mulk Raj Anand etc.

Literature throws light on our character and social life. English

literature can be helpful to the students or visitors who wish to learn something about a particular region and to understand how human character and emotions are influenced by natural surroundings. Some of the best regional novelists like Thomas Hardy, Arnold Bennet whose novels are set in particular regions like Malgudi and Wessex.

Then there are some poets like Wordsworth who wrote about 'Lake District.' His poems like 'Daffodils,' 'Solitary Reaper' gives beautiful discription of lake district and particularly nature. The fact is that literature helps us to understand a country and its people.

Most of the people read literature to appear 'cultured' or 'well-educated.' In most civilized countries people are proud of being well-educated and knowledgeable. People take reference from novels, dramas and poetry. They like to quote form Bacon's essays. They are fond of Wordsworth Coleridge's poems and use some lines to decorate their writings. It means that millions of

people get a great deal of pleasure from reading literature.

In fact, literature is something from which we get moral education. Francis Bacon in his 'Essay' set out to give moral lessons of practical life and goodness. The great 18th century critic Samuel Johnson used to say that the purpose of literature is to instruct.

Through literature we get real experience of life. We understand the reality of life. Because the total knowledge of life which person can get through his own experience is extremely small. But through literature he can use the experience of other people as well.

We read Don Quixote by Cervants and learn that it is foolish to mistake dreams for reality, we read Hamlet and

learn that the failure to make decision can be dangerous, we read Wordsworth's poems and learn that we get real pleasure from nature and the concept of poetry that is,

"Poetry is the spontaneous overflow of the powerful feelings that recollected in tranquility."

Literature helps us to understand ourselves and our fellow human beings. Because we relate our life with the books and get relief from our problems. We can present our life through literature means our problems, our experience and views can be reflected through literature.

So, literature is the mirror of human life. literature and life are correlated with each other.

Yesterday, Today and Tomorrow

Sunshine and sunset
 Yesterday, today and tomorrow
 Sound of English department
 Yesterday, today and tomorrow
 God of English literature,
 Father of Comedy and Tragedy,
 The Name of 'Shakespeare'
 Marvellous thoughts and expression.
 Yesterday, today and tomorrow

Students of English literature
 Acheiver the crown,
 Get the success
 Happiest moment of life.
 Yesterday, today and tomorrow
 Teachers of English literature
 Honest, Hardwork teaching is better,
 They made of golden crown,
 best in All department.
 Yesterday, today and tomorrow

Anand Jadhav
 B.A.III

Importance of Women

Komal Suresh Sayankar
B.A.-III

Women are an important Aspect of our society. The modern society has started recognizing the individual identity of women. She is believed to have her aspirations, abilities and qualities as a man does have and it is also agreed that she should have the opportunities to develop her faculties and to express them according to her own choice.

Women who were the most dormant segment of society have now become active participants in all walks of life. Till now they were only unit of the family organization. Now women are becoming not only a significant unit of the society but also influencing the course of social change in society.

Women can help the society in various ways. They can engage in social activities and work for the betterment of the society.

The concept that, "women is only for the hearth and child" is changing day by day. Women contribute in the progress of the society. They contribute in each and every field like politics, social development, education, sports,

engineering, science etc. Women education helps in the progress of the society.

Women performs their role effectively. As a mother also, her role in the development of the emotional psychological aspect of the new born child has been also very significant. She is not only the creator and maintainer of her child but an educator and disciplinarian as well.

The world cannot grow at good pace unless women come forward and take initiative for the development works.

Sometimes the image of the women is presented wrongly. If we see some books or poems women then we find that how the women are presented wrongly and how they presented inferior than men. In literature some poets and authors presented women not as a person but were considered as a mere necessity for the procreation process. Alfred Lord Tennyson in his poem 'The Princess' states about women :

*Man for the field and
Woman for the hearth,
Man for the sword and

Woman for the needle,
Man with the head and
Woman with the heart,
Man to command and
Women to obey."

Through media also women are presented only as a source to get benefit. So, it is important to understand the importance of women. Because world cannot reach to the path of progress without women.

It is important to give education to women. Because "one educated woman can educate the whole society."

There is need for complete abolition of social evil practices such as dowry, female infanticide, child marriage, permanent womanhood and many more. There are many people and organizations working for the improvement of the social and economic position of women.

In modern times, many welfare organizations contributing for the women's welfare. Some of the welfare organizations have been formed at the national and state level and most of them

are at local level.

So, for the development of the country it is necessary to improve the position of women first. Because women are the important part of the society. No country make progress without women because the contribution of women is necessary.

It is necessary to treat men and women equally. Because when women treated equally then only our country reach to the highest level of progress.

It is said that,

"A woman is the full circle
Within her is the power to
Create, nurture and transform."

So, women has all the capability to develop any country. Because any woman who understands the problems of running a home will be nearer to understand the problems of running a country.

That's why Dr. Babasaheb Ambedkar said, "I measure the progress of a community by the degree of progress which women have achieved.

What is Love ?

Atul Shivaji Kirdat
B.Sc.III

What is love ?
What love is....
Could be understood
When one falls in love
It is a wonderful point of life
Where one learns
the Secret of other's soul

What else is love
if not the marriage
of true hearts ?
It is merging of two souls
Love is nothing else
but a blind faith
Which protects us.

CULTURE AND TRADITIONS OF PARAJA IN GOPINATH MOHANTY'S PARAJA

❖
Beena Balu Gole
B.A.-III

Jnanpith award winner, Gopinath Mohanty's Paraja is translated in to English by Bikram K. Das. In his portrayal of tribal life, Gopinath Mohanty invites comparison with the Nigerian novelist, Chinua Achebe. The Paraja is well known tribe in Orissa and present novel is representation of the culture, customs, rituals, festivals, songs and dance of Paraja. It depicts the exploitation of paraja and cultural interference by so called civilized people. The term Paraja' is derived from Sanskrit word Praja, which literary means the common people, who are distinct from the rulers called Raja.

The Paraja in general are strong, stout and hard working. They are simple, friendly and hospitable but they like to remain aloof from people of other communities as they feel shy of them. (S.C. Mohanty: 2004: 249-250).

The novel projects the tradition and beliefs of the Parajas. In chapter thirty-eight of the novel, Mohanty gave detail description of the activities of Dishari who is a astrologer in the novel. Astrologer is

known as Beju or Bejuni (if it is a woman), who is possessed by some ancestral spirit or tribal god or goddesses, and temporarily acquires supernatural powers of prophecy. It brings out how ceremoniously they celebrate their festivals. The novelist gives a detail account of how they observe these festivals and enjoy them: In December, the tribes observe one of their major festivals, to mark the gathering of the harvest. This is followed, fifteen days later, by the ritual eating of the new grain. Tribal life is punctuated with many festivals, but chief among them is the Festival of Spring -a fortnight of revelry, hunting and feasting. The Paraja tribe worship nature in the form of god and goddess. For spring festival, the god of spring had to be invoked with the sacrifice of a chicken when the ' barking deer called, and a pigeon would be sacrificed on the appearance of two stars on the Elephant Hill. Work is forgotten and the drums throb incessantly, day and night, to the rhythm of the dance; the old year is drummed away....For during the festival there must be nothing but

dancing and singing, drinking, hunting and feasting: there is no place then for sorrow or care. Mohanty gave a spring festival song in his Paraja:

O mighty god of Spring
Awake!
Shake off your sleep.
See, the trees are heavy with flowers:
The Chaitra moon is in the sky.
We are all dressed up Jar the dance
In your honour,
And the young men and girls are waiting,
Wake up, and come ! (146-147)

Paraja is a novel about Sukru Jain and his family which represents the Paraja tribe. Sukru's wife is killed by a man-eating tiger and since then he has to carry whole responsibility of his sons Mandia and Tikra, and his daughters Jili and Bili. As per the Paraja custom, married sons cannot live with their parents so he decided to build separate houses for his sons. Paraja tribe has their traditional institutions of youth dormitory known as Dhangidi Basa and Dhangda Basa in the tribal settlement facilitates them for match making and contributes to the institution of marriage. In those institutions, unmarried boys and girls come together and spend their nights. During this time, they express their thoughts and feelings to each-other which make them to know each-other intimately. They use songs and dance as medium to express their feelings. People in the paraja community marry only in the months of February, March, April and

May. In Paraja, Jili and her friend Kajodi are courted by Bagala and Mandia by singing a song. Most of the Parja songs are accompanied with an instrument called 'dungudunga'. Bagala courted Jili by singing an ancient ballad:

To the rhyme of the maize that is fried

Or the maize that is boiled,

I fashion my song:

Oh my darling who keeps her word,

Lovely is your nose-ring of gold.

My dungudunga wears only a brass string

But it makes exquisite music.

Like a daughter crying out her heart

When her widowed mother is taken away

By another husband,

I pine and weep for you.

Oh my darling, do keep your word,

Save me,

for I die with your name on my lips,

Oh Jili!(18)

Paraja has unbreakable connection with nature that's we found images of nature in their songs. Though, the exploitation is as old as the hills and forest surrounding them. Yet they celebrate the joys of life; they drink and dance and sing; they find joy in nature, in buds and flowers, in green leaves, in the chirping of birds, in the swift-flowing streams and in the mist covered hills.

One important marriage custom of Paraja is 'Bride Price' i.e. a oral agreement of the groom to give proposed money to the girl's family at the time of marriage- kind of dowry. Gopinath

Mohanty explains that it is quite an accepted thing for a young man, unable to pay 'bride price,' to become a goli (bonded labourer) of his would be father-in-law for a particular span of time. After he has paid off the bride price through his work, he is permitted to marry the girl. Bagala don't have money so he wishes to be goli but Jili doesn't want to do so. Another character, Nandibali in the novel becomes the goti of Sukru Jani in order to marry Bili, who is a Sukru Jani's younger daughter. Such kind of traditions put Paraja in great trouble because sometime they lend money from Sahukar (moneylenders) for bride price and they get exploited from them. Characters like Jili's father and brother become goli of Sahukar. In chapter no. forty-nine of Paraja Gopinath Mohanty described the marriage rituals of Paraja:

"Bagala pressed Kajodi 's left fool with his right foot and spat three times in her face, and Kajodi did the same. Their necklaces and rings were exchanged: the ends of their clothes were knotted together and each took a ritual dip in the stream. The priest offered some eggs in sacrifice to the planet Rahu." (189)

Observation of the tribal rituals is another important aspect of the novel. The Parajas have their long age old tradition of worshipping the Mother Earth and the Sun God jointly with the Domo tribe before the beginning of their festivals. They have ritual of animal sacrifice before they start cultivating their land. On the festival days, they go into the forest to invoke the forest goddess and enjoy hunting the animals. When the male hunters fail to hunt....

**Heart touching poem by
A Soilder**

**Nikhil Bebale
B.Sc.II**

If I Die in a war zone,
Box me up and send me Home,
Put my Gun on My chest,
And tell My MOM I did my Best,
And tell My DAD not to Bow,
He will never get tension from ME now,
Tell My Bro study perfectly,
Key's of My bike will be His permanently,
Tell My Sis don't be Upset,
Her Bro will not rise after this Sunset,
Don't tell my friends,
They are Hearties and start to ask for parties,
Tell MY LOVE not to cry,
"Because I'm A soilder Born to die."

English is Best....

English is best
Future is best....
Personality is best
language is best.
Culture is the best
Chikago speech is the best.
Two words are the best
English is the best.
Ladies and Gentleman
Swami Vivekanand speak
Clapping for big hands
English is the best.
English Literature is the best,
famous of Comedy and Tragedy,
William Shakespeare is the best,
Literature God and father is the best.
English is the best
Poetry is the best,
Spontaneous, creativity,
English is the best.
Opportunity is the best,
Taking to the best,
Interview is the best,
Happiest moment is the best.
English is best
Spl. English student is best.
Activity is the best,
Teacher is the best
English is best....

Anand Jadhav
B.A.III

Smile

Smile is the gift you can nurture
And help yourself in brightening future.
You look like a blooming flower
That spreads the fragrance a far.
Your smile spreads like a cool breeze.
Like those dancing waves in seas.
Then why's the wrinkle on that face
which no one is in mood to praisel
Your smile is a sparkling star
That keeps the darkness apart.
So keep up with that smiling face
Which helps me to live with peaceful grace.
Smile on your face will empower you
Like the sun that brightens everyday new
You smile, they smile, everyone smiles.
Thus spread smile a hundred of miles !
I prefer to see some merry faces
Rather than those with frowning laces.
Smile is a way to reduce pain
There's nothing that will go in vain
So keep smiling friends
Till you breathe your last
By keeping your grief,
Hardships and sufferings apart.

Amol Arun Potdar
M.Sc.II

Physics of Love

Definition :

"When two souls attract each other and can understand the emotions and thoughts of each other the strong field between them, is called Love."

Introduction :

It's origin point is heart, there are many types of love like : Love between two friends, love between true lovers etc. It depends upon wisdom of man and how he uses it.

Properties :

- 1) Love is invisible.
- 2) It travels in all possible directions.
- 3) It comes from heart.
- 4) It has no definite colour and shape.
- 5) It is reversible process.

Mathematical Expression :

Death

$$(\text{Love}) = \text{Happiness}$$

Birth

Birth

$$(\text{Love}) = \text{Beautiful life}$$

d/dx

Uses :

- 1) It creates a feeling of friendship in human beings.

- 2) It is used for welding and joining of two minds.
- 3) Love makes life alive.

Actions and Reactions of Love :

- 1) When men fall in love; they tend to-
  - ❖ Be more romantic.
  - ❖ Fall in love deeper and quicker.
  - ❖ Put their partner on a pedestal.
  - ❖ Think love is a pre requisite for-a relationship, but find it difficult to sustain.
  - ❖ Make romantic, rather than practical decision about future.
- 2) When women fall in love they tend to-
  - ❖ Prefer a slower mental build up to love.
  - ❖ Be more critical of their partners although they are also prepared to accept his faults.
  - ❖ Show their emotions openly.
  - ❖ Make practical, rather than romantic decisions about the future.

Akshay Ananda Patil

M.Sc.II

बहादुरीय
२०१५-२०१६

- २० विभागीय संपादक राजेशभोसले अर्जुन
२१ विभागीय संपादक राजेशभोसले अर्जुन
२२ विभागीय संपादक राजेशभोसले अर्जुन
२३ विभागीय संपादक राजेशभोसले अर्जुन

संस्कृत
विभाग

पापान्निवारयति योजयते हिताय
गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।
आपद्रुतं न च जहाति ददाति काले
सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥

(भर्तृहरि-नीतिशतकम्)

(अर्थात्- पापाचरणापासून निवृत्त करतो,
हिताकडे प्रवृत्त करतो, गुप्त गोष्ट झाकून ठेवतो,
गुण प्रकट करतो, संकटात सापडलेल्या मित्राला
सोंडून देत नाही आणि योग्यवेळी साहाय्य करतो.
चांगल्या मित्राची ही लक्षणे सज्जन सांगतात.)

विभागीय संपादक
प्रा.कु.मयूरा श.राजेभोसले (राजाज्ञे)

अनुक्रमणिका

गद्य विभाग

१) क्षात्रकुलाङ्गना दिव्या - उषा ।	विवेक ज्योतिबा जाधव	कलायां तृतीय वर्षे	८५
२) मम महाविद्यालयः ।	अर्चना हणुमंत पवार	कलायां द्वितीय वर्षे	८६
३) मा फलेषु कदाचन ।	नूतन पांडुरंग चव्हाण	कलायां द्वितीय वर्षे	८७
४) सा स्या नगरी.... ।	तेजस राजेंद्र माने	वाणिज्ये तृतीय वर्षे	८८

संस्कृत विभागाचे प्राध्यापक

। विभागाध्यक्ष प्राध्यापक विद्यापीठ संस्कृत

विभागाध्यक्ष विद्यापीठ संस्कृत

। प्राध्यापक विभागाचे प्राध्यापक

(संस्कृत विभाग - विद्यापीठ)

विद्यापीठ संस्कृत विभागाचे प्राध्यापक - (संस्कृत)

विद्यापीठ संस्कृत विभागाचे प्राध्यापक - (संस्कृत)

विद्यापीठ संस्कृत विभागाचे प्राध्यापक - (संस्कृत)

विद्यापीठ संस्कृत विभागाचे प्राध्यापक - (संस्कृत)

(संस्कृत विभाग - विद्यापीठ)

संस्कृत विभाग

(संस्कृत) विद्यापीठ संस्कृत विभाग

योगीश्वरविदः आह- 'उषादर्शनेन ईश्वरस्य साक्षात्कारः इव भवति । ऋग्वेदे अतीव स्मणीयानि कतिपयानि सूक्तानि सन्ति तन्मध्ये उषःसूक्तानि अपि नैकाः । उषा अतीव प्रभावशालिनी चित्तहारिणी च देवता । अस्या दर्शनेन जनानां चित्तानि विस्मितानि प्रफुल्लितानि च भवन्ति । तस्याः सौंदर्यं शाश्वतम् । सा चिरयुवती इव आनन्दकारिणी ।

ऋग्वेदे सत्यश्रवा आत्रेयः इति अनेन ऋषिणा अतीव भावपूर्णं उषःसूक्तं रचितं अस्ति । तस्मिन् सूक्ते उषायाः विविधानि चारुरूपाणि वर्णितानि । मेधाविनः ऋषयः तां स्तुतिभिः स्तुवन्ति ।

दर्शनीया सा प्रसुप्तं जनं बोधयति । सा सूर्यस्य पुरस्तात् गच्छति । जनानां पथः सुगमनान् करोति । सा विश्वव्यापिनी, मनोहारिणी च । सा निखिलान् मार्गान् प्रकाशयति । सुष्टुगमनाय साहाय्यं करोति । सा सर्वैः वर्णीया । विशेषेण श्वेता सा पूर्वदिशि स्वशरीरं आविष्करोति । सा ऋतस्य मार्गं सम्यक् अनुगच्छति । अखिलाः दिशः प्रकाशयति विभाति च । सा शुभ्रवर्णां स्वलंकृता कामिनी इव स्वशरीरस्य लावण्यपूर्णानि अङ्गानि प्रकटीकरोति । सा स्नानं कुर्वाणा युवती इव पूर्वदिशि उत्तिष्ठति । सा दिवः दुहिता इव तमसः अंधकारस्य विनाशं करोति । सर्वे विश्वस्य कल्याणं करोति । एषा दिवो दुहिता ।

लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अॅण्ड कॉमर्स, सातारा

उषःसूक्ते वर्णितं इदं उषायाः रूपं अतीव हृद्यं चित्तस्य आह्लादकरं वास्ति । एषा क्षात्रकुलाङ्गना इव दिव्या तेजस्विनी च । रूपगर्विता नित्ययौवना युवती इव च स्मणीया ।

शिसवल्ड उक्तं - उषायाः दर्शनेन अस्माकं दृष्टीपथे क्षात्रकुलाङ्गना प्रकटयति ।

सा पुनः पुनर्जायमाना पुगणी ।

“उषः सूक्ते म्हणजे वैदिक काव्यातील नितांत मनोहर निर्मिती; कुटल्याही वाङ्मयाच्या धर्मतर भावकवितेत याहून अधिक सुन्दर रूपाचे दर्शन घडत नाही.”

असे प्रशंसोद्गार प्रख्यात वैदिक जर्मन पंडित मॅक्डोनेल याने काढले आहेत.

“पथो रदन्ती सुविताय देवी पुरुष्टुता विश्ववारा विभाति ।”

उषः सूक्त (५.८०.३)

बोधवचनानि (संग्रहीत)

- १) सत्यं वद ।
- २) धर्मं चर ।
- ३) मातृदेवो भव । (देव मानणे-आज्ञा पाळणे)
- ४) पितृदेवो भव ।
- ५) आचार्यदेवो भव ।
- ६) अतिथि देवो भव ।
- ७) स्वाध्यायान् मा प्रमदः ।
(स्वाध्याय करण्यास चुकू नका)
- ८) श्रद्धया देयम् ।
- ९) परोपकाराय इदं शरीरम् ।
एषः एव सर्वधर्मसमभावः ॥

तेजस राजेंद्र माने
वाणिज्ये तृतीय वर्षे

मम महाविद्यालयः ।

अर्चना हनुमंत पवार
कलायां द्वितीय वर्षे

प्रियसखी विद्या,

प्रेमपूर्वकः प्रणामः । भवति कथं अस्ति ? अत्रागतायां मयि बहुकालपर्यन्तं पत्रं न लिखितम् । तस्मात् अहं अद्य विमृश्यं एतत् पत्रं लिखिततुमिच्छामि । अत्र मया बहुसख्यां प्राप्नुयात् । किन्तु त्वया सदृशं प्रियसखि कोऽपि न भवति ।

जूनमासस्य षोडशदिनात् प्रभृतिरेवास्माकमध्यमनं नियमितं प्रारब्धम् । न विन्विसपि ? सत्यमेवैतत् । एषोऽस्मिन्महाविद्यालयस्य विशेषः । मयपि ईदृशः कदापि न दृष्टः आसति । अनेनैव कारणेनाऽहं मन्ये अस्माकं पाठ्यक्रमः नियोजित कालपूर्वमेव अवश्यं पूर्णो भवेत् ।

यदाहमत्रागन्तुं प्रस्थिता तदा युष्माभिः सर्वैरुक्तं 'कथं त्वं अन्यतमं महाविद्यालयं न गच्छसि' । कयं श्रुतं अत्रैव सम्यक् वातावरणं नास्ति । किन्तु अत्रागत्य मयानुभूतं, 'गुणाः पूजास्थानं गुणेषु न च लिङ्गं; न वयः' इति यत् मानवमधिकृत्य उक्ततथैव संस्थामुद्दिश्यपि वक्तव्यम् । आकारः, उतुङ्गं प्रासाद तुल्यमालयमिति न द्रष्टव्यं खलु । मानवतादर्शनमत्र मया कृतम् । 'सर्वधर्मसमभावः' इति अत्र द्रष्टव्यं ।

सर्वोऽपि व्यवस्थापकवर्गः संस्थाया छात्रायाः च उन्नतीकरणाय बद्धैव दृश्यते । प्रत्यहं विकासो दृश्यते । अस्मिन् परिसरे संस्थायाः विविधाः शाखाः - यथा बालकानां विद्यालयः, बालिकानां विद्यालयं, रात्री विद्यालयं, च मुक्तः विद्यापीठस्य शाखाः अपि वर्तते । किन्तु सर्वमपि शान्ततया, सात्त्वितया सञ्चालितमस्ति । अत्र कार्यकर्तारो नैकाः । तु

सर्वेषां पृष्ठतो वर्तते सूर्य इव सततजीवनदायको निःस्पृहतया सदाकार्यनिरतवान् सर्वेषां पूज्यतमस्तत्रभवान् 'शिक्षणमहर्षी विद्यावाचस्पती बापूजी साळुंखे' महोदयः ।

यदा तत्तभवन्तमधिकृत्य प्रथममेव मया नतमस्तका ननु अहमभवम् । अन्यत्रापि यत्रतत्र नैकाः शिक्षणसम्राटाः शिक्षणसंस्था सञ्चालिता वर्तन्ते । किन्तु न तासां विस्तार ईदृशो दृश्यते ।

अत्र 'ज्ञानं, विज्ञानं, सुविचारः, सदाचारः वितरण-विस्तारणदृढसंकल्पः' एवं सर्वथा शक्तिवर्तते । ज्ञानालये सर्वैरपि प्रवेशो लब्धव्यः ।

अस्माकं महाविद्यालयस्य प्रधानाचार्यः तथा सर्वैरपि ज्ञानसंपृक्तः, धीरोदाताः, सुस्मितवदनः वर्तते । असौ सर्वैः निरन्तरं कार्यमग्न एव दृश्यते ।

यदा त्वमत्रागच्छसि अवश्यमेव सर्वं द्रक्ष्यसि । मम शब्दानामल्पतामेवानुभविष्यसि ।

अस्माकं संस्कृतविभागे कालिदास वासरः, संस्कृतवासरः च उत्साहेन आचरितम् । संस्कृतनाटकोऽपि सातारा आकाशवाण्यां सादरं करोति । एषा गीर्वाणभारती अतीव सरला च मधुरा च ।

अन्यविषयानदिदृश्य पुनरपि लिखिष्यामि । भवदीयपितरौ सादरं प्रणम्य विरमामि ।

भवदीया,

अर्चना

मा फलेषु कदाचन ।

नूतन पांडुरंग चव्हाण
कलायां द्वितीय वर्षे

वयं सर्वे एतत् ज्ञातवन्तः पुग कौरवाणां पाण्डवानां च मध्ये कुरूक्षेत्रे भीषणं युद्धं अभवत् । युद्धस्य प्रारम्भे श्रीकृष्णेन अर्जुनस्य सारथ्य स्वीकृत्य रथः कौरवसैन्यस्य पुरतः स्थापितः । तत्र तेन कौरवसैन्यस्य मध्ये वर्तमानाः भ्रातरः गुयः अनैकान् बान्धवः दृष्टाः । तान् दृष्ट्वां तेन गर्भंगलित्वा चिन्तितम् 'स्वबान्धवैः सह युद्धं न कर्तव्यम् । तेषां हत्या पापकारिणी भवेत्' । अतः तेन शस्त्राणि त्यक्तानि । एतत् दृष्ट्वा श्रीकृष्णेन स्वकर्तव्यं प्रतिप्रवर्तयितुं अर्जुनं तस्य 'गीता' समुपदिष्टा । तेन तत्र नैकान् सिद्धान्ताः प्रतिपादिताः । प्रत्येकं अध्यायं 'योगः' इति नामाभिधानं ददाति । भगवानुवाच - 'कर्मसु कौशल्यं योगः ।'

तेषां एषः एकः अतीव महत्त्वपूर्णः सिद्धान्तः 'कर्मयोगः' नाम । तस्य प्रतिपादनं कर्तुम् उद्युक्तेन श्रीकृष्णभगवानेन उक्तं - 'कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।'

हे अर्जुन । कर्तव्ये कर्मणि एव ते अधिकारः अस्ति । कर्मणः फलेषु ते अधिकारः नास्ति । तस्मात् कर्मः एव कुरु । एषः श्रीकृष्णस्य अभिप्रायः अस्ति ।

एषः भगवानस्य उपदेशः न केवलं अर्जुनस्य हितकरः अपि तु सर्वेषां एव मानवानां कल्याणप्रदः । मनुष्यजीवने, कर्तव्यं एव श्रेयस्करं भवति । 'स्वधर्मं निधनं श्रियः' इति अन्यत्र श्रीकृष्णेन उक्तमेव अस्ति । 'स्वधर्मः' इति अस्य अर्थः 'स्वकर्तव्यं' इति एव । मानवेन कर्तव्यं कर्म मनःपूर्वकं

करणीयमेव । फलस्य अभिलाषा तु न कर्तव्या । तेन मनुष्यस्य चित्ते लोभमोहादिविकाराः संजायन्ते । ते विकाराः अन्ततः मनुष्यस्य नाशाय परिवर्तते । तस्मात् मनः प्रसन्नं कृत्वा स्वकर्तव्यं करोतीति ।

यो हि मनुष्यः स्थितप्रज्ञः भवति, स एव कर्मयोगस्य आचरणं कर्तुम् समर्थः भवति । जयाजयौ, लाभालाभौ च हर्षशोकौ च सुखदःखे च यानि द्रव्यानि मानवस्य जीवनं सततं सन्ति । तान् दूरीकृत्य केवलं स्वकर्तव्ये एव मनः संलग्नं कर्तव्यम् ।

यथा वृक्षाः स्वयं आपते तिष्ठन्ति,
जनार्थं च फलं धारणां कुर्वन्ति ।
स्वयं तु तानि फलानि न भक्षयन्ति,
तथा एव मानवैः स्वकर्तव्यमेव द्रष्टव्यं न फलम् ।

इति एको सुभाषितोऽपि कथयति ।

ईशावास्योपनिषदेऽपि उक्तं -

ॐ ईशावास्यमिदं सर्वं यत्किंच जगत्यां जगत् ।
तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्यचिद्धनम् ।
कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजिविषेच्छतं समाः ।

विद्याधनः

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगूढं धनं ।
विद्या भोगकरी, यशः सुखकरी, विद्या गुरुणां गुरुः ।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने, विद्या परं देवतं ।
विद्या राजसु पुज्यते न तु धनं, विद्याविहीनः पशुः ।
(संग्रहीत भर्तृहरी)

तेजस राजेंद्र माने
वाणिज्ये तृतीय वर्षे

सा रम्या नगरी.... ।

तेजस राजेंद्र माने
बाणज्ये तृतीय वर्षे

मे नगरम् अनन्यसाधारणम् । तस्य पूरातनं नाम 'सप्तर्षिपूरम्' तस्य अर्वाचीनं नाम 'सप्ततारापूरम्' । सप्तर्षिमण्डलस्य कृपाकटाक्षे सुखेन कालक्रमाणां करोति । एषा पावनभूमिः । सप्तदुर्गः परिवेष्टिता इयं नगरी । सप्तमार्गैः मण्डिता एषा पुरी ।

नगर्याः पश्चिमे (मागे) बाहु विस्फार्य उत्थितः आलिगनोत्सुकः 'यवतेश्वर' पर्वतः । दक्षिणदिशायां नित्यंदक्षः रक्षणार्थं सिध्दं 'अजिक्वदुर्गः' । सुदूरं पश्चिमप्रदेशे विराजते अद्भुता वनश्रीः । पूर्वस्या दिशि वहति दक्षिणगंगा 'कृष्णा नदी' ।

'छत्रपतेः शिवरायस्य' वास्तवेन पावनीभूता इयं नगरी । वैराग्यसंपन्नस्य 'समर्थरामदासस्य' तपसा पुनीता इयं भूमिः । इयं नगरी 'कर्मवीरानां' कर्मभूमिः ।

प्रज्वालितम् अत्र क्रांतियज्ञस्थण्डिलम् । विकीर्णाः दशदिशामु स्फुल्लिंगाः । कंपित दिल्लीश्वरस्य सिंहासनम् आंदोलित ब्रिटीश साम्राज्यम् ।

प्रारब्धवर्षाकाले नगरी परितः वनश्रीः नवनवोन्मेषशालिनी भवति । कासपठारक्षेत्रे आक्षितिजं पुष्पाणां समुद्रः । पुष्पाणां वर्णाः भिन्नाः । पुष्पपतंगानां वर्णाः अपि तदनुसारिणः । पुष्पपतंगा पुष्पै सह क्रीडन्ति परागपुंजे ते लुटन्ति ।

मंदं मंदं वहति वायुः । रंगसागरे उद्भवन्ति तरंगाः । तरंगायते मे मनः । सुदूरं गच्छति मे मनः । नातिदूरं अवश्य

विद्यते वनराणी साम्राज्यम् । अग्रे भविष्यति परीरागिणीनां प्रदेशः । क्वचित् गंधर्वाणां दर्शनम् अपि अत्र सुलभ्य भवेत् । कोऽपि यक्षः मिलिष्यति । सस्मितं सः मे स्वागतं करिष्यति ।

मे मनः वायुविहारं अनुभविष्यति । नैऋत्य दिशायां दिव्यं दर्शनं भवति । अयं 'टोसेघर' परिसरः । पर्वतशिखरं यथा शिर्वापिण्डिका । धारासारैः अभिषेकः चलति । मे नेत्रे अत्र किञ्चित्कालं निमिलिष्यतः ।

उपत्यकायां वेगेन पतति उत्पदंगः प्रपातः । अहो प्रपातस्य परमवैभवम् । यथा प्रमत्तेन वेगेन प्रधावन्ति शतशिकाः अश्वाः । अथवा समुद्रार्णनादः संपुगस्थः उन्मत्तानां राजेंद्राणा अय युधः भयकारिणं ध्वनिः करोति इव ।

उत्पतन् अयं प्रमत्तः प्रपातः प्रतिक्षणं नवनवनरूपं दर्शयति । प्रभातकाले सः सुवर्णसंधांशं दर्शयति । मध्याह्ने रजतधारायाः दिव्यः कल्लोलः इव भाति अयं प्रपात राजा । सायंकाले फनर्गावितः दृग्धसागर कल्लोलः इव तस्य रूपम् ।

अकस्मात् वायुर्वाचिम् आश्रित्य अगच्छति ईशान्यतः एक घण्टानादः । मे श्रुतिपथे पतति सः नादः । प्रदोषवेला इयम् । 'यवतेश्वरमंदिरे' धुपः प्रस्फुटितः । सः दिव्य गंधः मां आहूयते । सायंतनीया आरतिः अत्र प्रारब्धा । भाविकानां समदः मंदिर प्राङ्गणे । तेषु संमिलितः अहं शिवपूजां पश्यामि ।

मम नगरी मे अभिमान विषयः । मे नगरी सन्वशीलनगरी । सा मम आनंदविषयः ।

यद्यपि खदिराख्ये गुप्ता
वस्तेऽपि चम्पकोवृक्षः ।
तदपिच परिमलमतूलं
दिशि दिशि कथयेत समीरणस्तस्य ॥

(खैर वृक्षांच्या वनात चुकून जरी एखादे चाफ्याचे झाड
असले तरी बारा त्याचा सुगंध दशदिशांत पसरवितो.)

अ बु क्र म णि का

१) मराठी विभाग	८९	२२) युवा महोत्सव	१०४
२) संस्कृत विभाग	८९	२३) वक्तृत्व, निबंध व वादविवाद स्पर्धा समिती	१०५
३) हिंदी विभाग	९१	२४) COC-Courses	१०५
४) Department of English	९१	२५) यु.जी.सी.विभाग	१०६
५) भूगोल विभाग	९२	२६) SET/NET Guidance Centre	१०६
६) इतिहास विभाग	९२	२७) प्लेसमेंट सेल	१०६
७) मानसशास्त्र विभाग	९३	२८) विद्यार्थिनी विकास मंडळ व	१०७
८) समाजशास्त्र विभाग	९४	लैंगिक अत्याचार नियंत्रण समिती	
९) राज्यशास्त्र विभाग	९४	२९) बी.सी.सेल स्टॅडींग कमिटी	१०९
१०) कॉमर्स व व्यवस्थापन विभाग	९५	३०) तक्रार निवारण समिती	१०९
११) Department of Chemistry	९५	३१) यशवंतराव चव्हाण	११०
१२) Department Of Zoology	९६	महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक	
१३) भौतिकशास्त्र विभाग	९७	३२) आविष्कार समिती	११०
१४) Department of Microbiology	९८	३३) विज्ञान मंडळ	१११
१५) संख्याशास्त्र विभाग	९९	३४) संशोधन समिती	१११
१६) गणित	९९	३५) अग्रणी महाविद्यालय योजना	१११
१७) शिवाजी विद्यापीठ दूरशिक्षण केंद्र विभाग ..	१००	३६) स्पर्धा परीक्षा	११२
१८) ग्रंथालय विभाग	१००	३७) राष्ट्रीय सेवा योजना	११३
१९) एन.सी.सी.विभाग	१०२	३८) जिमखाना विभाग	११६
२०) सांस्कृतिक विभाग	१०२	३९) अर्थशास्त्र विभाग	११९
२१) प्राध्यापक प्रबोधिनी	१०३	४०) वनस्पतीशास्त्र विभाग	१२०
२१) प्राध्यापक प्रबोधिनी	१०३	४१) व्यक्तिगत वार्षिक अहवाल	१२१
		सन २०१५-२०१६	

वार्षिक विभाग वार्षिक अहवाल सन २०१५-२०१६

मराठी विभाग

२०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षामध्ये मराठी विभागाच्यावतीने विविध कार्यक्रमांचे तसेच उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. सदर वर्षातील कार्यक्रम व उपक्रम पुढीलप्रमाणे.-

- ५ सप्टें. २०१५ : रोजी 'शिक्षकरत्न' या विषयावर 'मायबोली' भित्तिपत्रिका प्रकाशन उद्घाटक : श्रीमंत छत्रपती शिवाजीराजे भोसले.
- १४ ऑक्टो. २०१५ : वक्तृत्व स्पर्धा (२२ विद्यार्थी-विद्यार्थिनी सहभाग)
- १५ ऑक्टो. २०१५ : रोजी भास्कर डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांचा जन्मदिवस. 'वाचन प्रेरणा दिन' म्हणून साजरा. यानिमित्ताने 'ग्रंथ हेच गुरु' या विषयावर मायबोली भित्तिपत्रिकेचे प्रकाशन. उद्घाटक-प्रा. वैभव आगळे
- ५ जाने. २०१६ : 'कवी संमेलन' कवी मंगेश पाडगांवकर यांना श्रद्धांजली 'शब्द मंगेशाचे' अध्यक्ष प्राचार्य डॉ. राजेंद्र शेजवळ
- २९ जानेवारी २०१६ : निबंध व हस्ताक्षर स्पर्धा (विद्यार्थी-विद्यार्थिनी सहभाग)
- २७ फेब्रुवारी २०१६ : 'मराठी भाषा गौरव दिन' 'ज्ञानपीठ रत्न' या विषयावर 'मायबोली' भित्तिपत्रिकेचे प्रकाशन व प्रा. डॉ. दर्शन भुटियानी यांचे व्याख्यान. कार्यक्रमासाठी प्राचार्य राजेंद्र शेजवळ सो. अध्यक्ष म्हणून लाभले.

वरील उपक्रमांचे आयोजन करण्यासाठी प्राचार्य डॉ. राजेंद्र शेजवळ सो. यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. मराठी विभागातील सहकारी प्रा. अनंता कस्तुरे यांचे सहकार्य मिळाले. सर्वच कार्यक्रमासाठी प्राध्यापक विद्यार्थी-विद्यार्थिनींचा सक्रिय सहभाग लाभला.

प्रा. वाळासाहेब जगताप
मराठी विभागप्रमुख

संस्कृत विभाग

चालू शैक्षणिक वर्षामध्ये

- १) कालिदास दिनानिमित्त 'वाङ्मयीन नभोमंडळातील इंद्रधनुष्य - सप्त - कलाकृती' या विषयावर भित्तिपत्रिका. उद्घाटक प्राचार्य डॉ. आर. व्ही. शेजवळ सो. (१७/०७/२०१५)
- २) महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींसाठी 'महारांगोळी-प्रशिक्षण वर्गाचे' आयोजन करण्यात आले. याद्वारे 'कमवा व शिका' या योजने अंतर्गत कु. कुमठेकर शिवानी या माजी विद्यार्थिनीस प्रशिक्षिका म्हणून संधी दिली. (१४/०८/२०१५)
- ३) या वर्षी विभागातर्फे 'जरडेश्वर' येथे 'गिर्यारोहण' उपक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. (२९/०८/२०१५)
- ४) राखी पौर्णिमेनिमित्त 'रिमांड होम' येथे जाऊन विभागातील विद्यार्थिनींनी आनंद द्विगुणित केला. (२९/०८/२०१५)

- ५) स्वामी विवेकानंद केंद्र : कन्याकुमारी यांच्यातर्फे 'भारतीय संस्कृत परीक्षा' भौतिकशास्त्र विभागाच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित केली. यामध्ये १६५ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला. (०१/०९/२०१५)
- ६) शिक्षकांच्या प्रति कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी विद्यार्थ्यांनी 'शिक्षक दिना'चे औचित्य साधून आर्ट्स, कॉमर्स विभागातील सर्व प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना गुलाबपुष्प आणि श्रीफळ प्रदान केले. (५/९/२०१५)
- ७) 'संस्कृत दिनानिमित्त' 'संस्कृत-महात्म्य' विषयावर भितीपत्रिका तयार करण्यात आली. तसेच मंगलाचरण, संस्कृत-नाटिका आणि प्रश्न-मंजूषा चे सादरीकरण केले. (०७/०९/२०१५)
- ८) सातारा आकाशवाणीवर 'युवा कट्टा' या कार्यक्रमांतर्गत संस्कृत-नाटिका 'स्वप्नवासवदत्तम्' चे सादरीकरण केले. १७/१०/२०१५ ला प्रक्षेपण करण्यात आले.
- ९) स्वामी विवेकानंद सप्ताहानिमित्त गीता जयंतीचे औचित्य साधून 'चित्राङ्किता गीता' या भितीपत्रिकेचे प्रकाशन मा.कु.षिशास्त्रज्ञ डॉ.शिवाजीराव टोंबरे यांच्या हस्ते करण्यात आले. (१२/०९/२०१६)
- १०) महाराष्ट्रभूषण ज्येष्ठ कवी मंगेश पाडगावकर यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली अर्पण करण्यासाठी 'शब्द मंगेशाचे' या कार्यक्रमांची संकल्पना राबवून त्यांच्याच कवितांचे संमेलन भरविण्यात आले. यामध्ये मराठी विभागाने सहाय्य केले. विद्यार्थी-विद्यार्थिनी, प्राध्यापक वृंदाने कवितांचे सादरीकरण करून शब्दसुमने अर्पण केली. मा.समृद्धी जाधव

सिने अभिनेते, दिग्दर्शक यांच्या उपस्थितीत कार्यक्रम पार पाडला. (५/०९/२०१६)

- ११) संस्कृत विभाग प्रमुख मा.प्रा.डॉ.श्रीमती सुहासिनीदेवी शहाजीराव राजेभोसले (राजाज्ञे) या आपल्या प्रदिर्घ, प्रामाणिक सेवेतून निवृत्त झाल्या. मा.प्राचार्य अभयकुमारजी साळुंखे साहेब, अध्यक्ष श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर यांच्या हस्ते सेवा-गौरव करण्यात आला. मा.डॉ.शरद साळुंखे, मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ सरांच्या उपस्थितीत पार पाडला.

यानिमित्त संस्कृत विभागातर्फे सामाजिक प्रबोधनाचा 'एकपात्री-भारूडाच्या' कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते. भारूडसम्राट मा.लक्ष्मणराव राजगुरू यांनी त्यांच्या साथीदारांसह सादर केला.

विभागातर्फे विद्यार्थ्यांना वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभामध्ये बक्षिसे देण्यात आली. डॉ.आ.ह.साळुंखे पुरस्कृत-डॉ.बापूजी साळुंखे, सौ.मधुश्री साळुंखे पुरस्कार कु.अर्चना हणमंत पवार या विद्यार्थिनीस देण्यात आला.

तसेच प्रा.डॉ.सुहासिनी राजेभोसले पुरस्कृत कै.दादासाहेब राजाज्ञे पुरस्कार चि.विवेक ज्योतिबा जाधव यास तर कै.दादासो चौहान हा पुरस्कार कु.पूजा विजय राजे यांना देण्यात आले.

महाविद्यालयाचे मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ सरांचे विभागास मोलाचे मार्गदर्शन मिळाले. सर्व प्राध्यापक वृंद, शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.कु.मयुरा शहाजीराव राजेभोसले (राजाज्ञे) संस्कृत विभाग प्रमुख

हिंदी विभाग

शै.व. २०१५-१६ मध्ये हिंदी विभागामार्फत खालील उपक्रम घेण्यात आले.

- १) १४ सप्टेंबर हिंदी दिवस - प्रमुख वक्ते - डॉ.सुरेश गायकवाड
- २) १० ऑगस्ट - डॉ.सुरेश मुळे-थारवाड यांचे व्याख्यान.
- ३) हिंदी के महिला साहित्यकार - एकदिवसीय कार्यशाळा.
- ४) भित्तिपत्रिका -
  - १) 'सष्टभाषा-पद्यांजलि' - १४ सप्टेंबर २०१५
  - २) हिंदी साहित्य में महिला साहित्यकारों के योगदान - १० ऑगस्ट २०१५

यासाठी मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ सरांचे मार्गदर्शन व डॉ.व्ही.एम्.नाईक यांचे सहकार्य लाभले.

डॉ.बी.डी.सगरे
हिंदी विभाग प्रमुख

DEPARTMENT OF ENGLISH

The department organized various activities throughout the academic year for the betterment of students.

- 1) The inauguration of Dr. Bapuji Salunkhe English literary association and welcome of B.A. part I optional English students was organized on 31st July, 2015. Dr. Ganesh Jadhav was the guest of honor.
- 2) Two wall papers were published one in each term. On 31st July, 2015, there was display of wall paper on the topic "Film Adaptation." The second wall paper on "Theory of Imitation" was published on 30th December, 2015.

- 3) A one day English Speaking trip to Baneshwar was organized on 15th September, 2015 for all students of B.A.I, II and III Special English.
- 4) Throughout the year department gave more emphasis on Audio-visual aids and movies based on prescribed texts were screened for B.A. part I, II and III students. Those were The Tempest, Othello, An Enemy of the People, Lord of the Flies, The Glass Menagerie etc.
- 5) A guest lecture of Dr. Ganesh Jadhav was organized on "Television Anchoring".
- 6) A self funded Spoken English course has been started from 1st January, 2016.
- 7) Library Visit, Group Discussion, Storytelling, mock-interview, Essay Writing Competition, and students seminars etc. activities were organized.
- 8) Department organized farewell function for third year students on 9th march 2016.
- 9) Student participated in 'Research Festival for Students' and presented two posters on 12th march 2016

Hon. Prin.Dr. R.V.Shejwal was a major support and inspiration behind all these activities. The faculties Mr. S.A.Kamble, Mr. S.G.Gurav, Mr. Shelar S. S. and Ms. Mahadik V. R. helped a lot to carry out these activities successfully.

Asso.Prof.D.G.Salunkhe
Head Department of English

भूगोल विभाग

सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात विभागाच्या वतीने पुढील उपक्रम राबविण्यात आले आहेत.

- १) सन २०१५ या वर्षात भूगोल विभागाच्या वतीने 'जलशिवार' बाबत भितीपत्रिका प्रकाशित करण्यात आली. मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांच्या हस्ते उद्घाटन करण्यात आले.
- २) सन २०१५-१६ या शै.वर्षात विभागाच्या वतीने शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूरच्या प्रौढ व निरंतर विभागाच्या Travel & Tourism हा कोर्स सुरु करण्यात आला आहे.
- ३) विभागाच्या वतीने श्री अमोल पवार यांचे G.I.S. ची व्यवहारातील उपयोग या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- ४) विभागाच्या वतीने प्रा.वीर विनोद (किसनवीर महाविद्यालय, वाई) यांचे 'भूगोलातील रोजगाराच्या संधी व महत्त्व' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- ५) भूगोल विभागाच्या वतीने शिवाजी विद्यापीठाच्या 'आविष्कारमध्ये' सातारा जिल्ह्यातील जलशिवार एक वरदान या विषयावर संशोधनात्मक पोस्टर तयार करून सहभाग घेतला.
- ६) विभागातील वी.ए.भाग-३ च्या विद्यार्थ्यांनी पोगरवाडी ता. सातारा या खेड्यातील लोकसंख्या सर्वेक्षण प्रकल्प तयार करण्यात आला.
- ७) दि.१४/१/२०१६ या दिवशी भूगोल विभागाच्या वतीने अग्रणी महाविद्यालय योजना विभागामार्फत GIS & G.P.S. चे महत्त्व या विषयावर एकदिवशीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली.

- ८) भूगोल विभागाची जोगफॉल, हॅम्पी होस्पेट, हळेबीड बेल्हूर, म्हैसूर, उटी, बेंगलोर, सातारा जशी शैक्षणिक अभ्यास सहल आयोजित करण्यात आली.

वरीलप्रमाणे उपक्रम यशस्वीरित्या पार पडलेले असून यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ. सहकारी प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी यांचे सहकार्य लाभले.
प्रा.रासकर एम.वी.
भूगोल विभाग प्रमुख

इतिहास विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये इतिहास विभागातर्फे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

- १) ९ ऑगस्ट क्रांतीदिनाच्या निमित्त 'झाशीची राणी' या क्रांतिकारी राणीवर भितीपत्रिका प्रकाशित करण्यात आली. याचे उद्घाटन मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांच्या हस्ते करण्यात आले.
- २) डॉ.आप्पासाहेब पवार इतिहास अभ्यास मंडळाचे उद्घाटन मा.आमदार शंभुराजे देसाई यांच्या हस्ते दि.२० ऑगस्ट २०१५ रोजी संपन्न झाले.
- ३) ५ सप्टेंबर शिक्षक दिनाच्या निमित्ताने इतिहास विभागाच्या विद्यार्थ्यांनी गुरूजनांचा सत्कार करून शिक्षकांची भूमिका निभावली.
- ४) ४ ऑक्टोबर रोजी विद्यार्थी सेमिनारचे आयोजन करण्यात आले होते. त्यामध्ये वी.ए.भाग I, II, III मधील विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला होता व विविध विषयावर आपले पेपर सादर केले.
- ५) ६ ऑक्टोबर २०१५ रोजी टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ इतिहास विभाग प्रमुख डॉ.नलिनी वाघमारे यांचे व्याख्यान आयोजित केले.
- ६) इतिहास विभागातर्फे क्राफ्ट व पेंटिंग क्लास तीन दिवसाचे आयोजन करण्यात आले होते. त्यामध्ये विभागातील २० विद्यार्थी सहभागी झाले होते.

७) इतिहास विभागातर्फे योगा प्रशिक्षण वर्गाचेही आयोजन करण्यात आले होते. यासाठी सौ.बेबी शेनार, पतंजली महिला समिती अध्यक्ष यांनी सहकार्य केले.

८) २७ फेब्रु २०१६ रोजी बी.ए.भाग तीन मधील विद्यार्थ्यांचे पालकांना आमंत्रित करून पालक सभेचे आयोजन केले.

९) १४ जाने २०१६ रोजी संस्थामाता सुशीलादेवी साळुंखे यांच्या जीवनपटावर मा.संभाजीराव पाटणे यांच्या हस्ते भितीपत्रिका प्रकाशित करण्यात आली.

१०) इतिहास विभागातर्फे सामाजिक बांधिलकी व ज्येष्ठ नागरिकांच्या समस्या जाणून घेण्यासाठी आनंदआश्रम या वृद्धाश्रमास भेट देऊन तेथील ज्येष्ठ नागरिकांशी संवाद साधून त्यांची चौकशी केली. यासमयी या आनंदश्रमाचे संचालक डॉ.शाम बडवे व व्यवस्थापिका सौ.पूजा कुलकर्णी यांनीही विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

११) बी.ए.भाग तीनच्या विद्यार्थ्यांनी २ मार्च २०१६ रोजी शुभचिंतन कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते.

१२) ११, १२ मार्च २०१६ रोजी सायन्स रिसर्च फेस्टिवलचे आयोजन केले होते. त्यामध्ये इतिहास विभागातर्फे सातारा शहरातील ऐतिहासिक वास्तू व मोडी लिपीतील दुर्मिळ पत्रांचा संग्रह यांचे पोस्टर प्रदर्शन 'राजधानी हॉल' या नावाने भरविले होते. याचे उद्घाटन मा.कुलगुरू डॉ.देवानंद शिंदे यांच्या हस्ते संपन्न झाले.

इतिहास विभागातर्फे वर्षभर राबविल्या जाणाऱ्या या उपक्रमास मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांचे मोलाचे मार्गदर्शन व प्रेरणा मिळाल्यानेच उपक्रम यशस्वीपणे राबवू

शकलो तसेच विभागाच्या वैविध्यपूर्ण कार्यक्रमासाठी माझे सहकारी प्रा.दीपक जाधव यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

प्रा.प्रतिभा चिकमट
इतिहास विभाग प्रमुख

मानसशास्त्र विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये मानसशास्त्र विभागामार्फत खालील उपक्रम राबविणेत आले.

१) शारीरिक व मानसिक तंदुरुस्तीसाठी शनिवार दि.२२/८/२०१५ रोजी मानसशास्त्र विद्यार्थ्यांची 'जडेश्वर' येथे हार्याक्रीडा करण्यात आले. यामुळे विद्यार्थ्यांना त्यांची शारीरिक तंदुरुस्ती लक्षात आली.

२) दि.२९/०८/२०१५ रोजी 'रक्षाबंधन' कार्यक्रमानिमित्त अनाथाश्रमास विद्यार्थ्यांनी भेट दिली. यामुळे नातेसंबंधाचे महत्त्व विद्यार्थ्यांच्या लक्षात आले.

३) दि.०१/१०/२०१५ रोजी 'ज्येष्ठ नागरिक दिन' निमित्त महाविद्यालयातील निवृत्त प्राध्यापकांच्या घरी जाऊन त्यांचा सत्कार व भावी आयुष्यास शुभेच्छा देण्याचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. यामुळे ज्येष्ठांचे आपल्या जीवनातील महत्त्व विद्यार्थ्यांच्या लक्षात आले.

४) दि.१०/१०/२०१५ रोजी 'जागतिक मानसिक आरोग्य दिन' निमित्त 'मैत्र क्लिनिक' सातारा आयोजित जिल्हास्तरीय पोस्टर स्पर्धेमध्ये 'मानसिक आरोग्य, मी व समाज' या विषयावरील पोस्टर स्पर्धेमध्ये मानसशास्त्र विद्यार्थ्यांचा सहभाग.

५) "आरोग्यदायी सूचना" या विषयावरील भितीपत्रिका विभागामार्फत प्रकाशित करणेत आली.

प्रा.एस.एम.मेस्त्री
मानसशास्त्र विभागप्रमुख

समाजशास्त्र विभाग

- १) निबंध लेखन स्पर्धा - समाजशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांच्यात निबंध लेखन स्पर्धा दि.२२/८/२०१५ रोजी आयोजित करण्यात आली. निबंधाचे विषय - स्त्री-भ्रूणहत्या, हंड्याची समस्या, स्त्री-पुरुष असमानता हे होते.
- २) भित्तिपत्रिका-समाजशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांच्या वतीने दि.९ ऑगस्ट रोजी शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे यांचे शैक्षणिक कार्य, लाल बहादूर शास्त्रीजींचे राजकीय, सामाजिक कार्य तर डॉ.ए.पी.जे.अब्दुल कलाम यांचे जीवनचरित्र आणि कार्य या विषयावर भित्तिपत्रिका प्रकाशित करण्यात आली. भित्तिपत्रिकेचे प्रकाशन माजी प्राचार्य पी.यू.शेट यांच्या शुभहस्ते आणि प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ यांचे अध्यक्षतेखाली करण्यात आले.
- ३) अनपेक्षित चाचणी - बी.ए.भाग-१ समाजशास्त्र, राष्ट्रीय सेवा योजना तर बी.ए.भाग-२ मधील समाजशास्त्र या विषयाच्या विद्यार्थ्यांची अनपेक्षित चाचणी दि.१६/१०/२०१५, १/१०/२०१५, २७/९/२०१५ रोजी घेण्यात आली.
- ४) समाजशास्त्र विभागाच्या वतीने समाजशास्त्राच्या विद्यार्थ्यांसाठी वर्ग सेमिनार दि.२७/१/२०१५ रोजी घेण्यात आले.
- ५) दि.१२ मार्च २०१६ रोजी महाविद्यालयाच्या वतीने घेण्यात आलेल्या पोस्टर प्रदर्शन स्पर्धेत पोस्टरचे सादरीकरण करण्यात आले.

प्रा.जे.के.पवार

समाजशास्त्र विभाग प्रमुख

राज्यशास्त्र विभाग

आपल्या महाविद्यालयातील राज्यशास्त्र विभागामध्ये दरवर्षीप्रमाणे सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षामध्ये

“विद्यार्थी केंद्रित” असे उपक्रम, कार्यक्रम यशस्वीपणे आयोजित करण्यात आले.

खालीलप्रमाणे उपक्रम यशस्वी झाले :-

- १) १-८-२०१५ रोजी विद्यार्थी सहभागातून “पिपल्स प्रेसिडेंट” या विषयावर भित्तिपत्रिका उद्घाटन प्राचार्यांच्या हस्ते झाले.
- २) ५-८-२०१५ रोजी विभागात डॉ.राधाकृष्णन यांची जयंती “शिक्षक दिन” साजरा करण्यात आली.
- ३) २-९-२०१५ रोजी विद्यार्थ्यांसाठी राज्यघटनेचा सनामा पाठांतर स्पर्धांचे आयोजन करण्यात आले.
- ४) १४-९-१५ - सावित्रीबाई फुले महाविद्यालयात (सातारा) “मानसिक व शारीरिक सुदृढता” या विषयावरील कार्यशाळेमध्ये ३ विद्यार्थी व ३ विद्यार्थिनी सक्रिय सहभाग घेतला.
- ५) ३०-९-१५ रोजी जकातवाडी यशवंतराव चव्हाण ग्रामीण विकास केंद्रामध्ये “नेतृत्वविकास” या विषयावरील राष्ट्रीय कार्यशाळेमध्ये विभागातील एक प्राध्यापक व ५ विद्यार्थी सहभागी झाले.
- ६) १७-१२-२०१५ रोजी BA-I, II, III या वर्गातील विद्यार्थ्यांना सहभागी करून ग्रंथालय कामकाज माहिती भेट आयोजित करण्यात आली.
- ७) २७-१-१६ - “प्रजासत्ताक भारत” या विषयावरती तयार करण्यात आलेल्या भित्तिपत्रिकेचे उद्घाटन प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांच्या हस्ते संपन्न झाले.
- ८) २९-१-२०१६ - “भारतीय संविधान निरूपण” या विषयावर प्रा.सदाशिव निकम (रहिमतपूर) यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- ९) ३-३-१६ - BA-III च्या सर्व विद्यार्थ्यांना भविष्यातील यशस्वी वाटचालीसाठी “अभिप्रेतितन” सोहळा आयोजन करण्यात आला.

प्रा.बैनबाइ एस.पी., राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख

कॉमर्स व व्यवस्थापन विभाग

- दि.३/८/२०१५ रोजी नवागतांचा स्वागत समारंभ संपन्न झाला. वी.कॉम २, ३ या वर्गातील विद्यार्थ्यांनी प्रथम वर्षातील विद्यार्थ्यांचे स्वागत केले. मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांनी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात नवागतांना मार्गदर्शन केले.
- दि.१५/९/२०१५ रोजी वाणिज्य मंडळ उद्घाटन समारंभ संपन्न झाला. यावेळी राज्यशास्त्र विभागाचे प्रा.दीपक पाटील यांचे 'बँकिंग क्षेत्रातील करिअर संधी' या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- वाणिज्य मंडळाच्या वतीने कौशल्य विकास कार्यक्रमांतर्गत 'ऑनलाईन नावनोंदणी व रोजगार संधीविषयक माहिती' या विषयावर मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- दि.९/१/२०१६ रोजी कॉमर्स विभागाच्या माजी विद्यार्थ्यांचा मेळावा संपन्न झाला. याप्रसंगी मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ व डॉ.प्रशांत कुलकर्णी यांच्या हस्ते GST या भितीपत्रिकेचे उद्घाटन संपन्न झाले.
- दि.२२/१/२०१६ रोजी विद्यार्थ्यांसाठी MBA-career opportunities या विषयावर प्रा.डॉ.गणेश पाठक RGBS यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- दि.२५/१/२०१६ रोजी 'परदेशी भाषा - एक करिअर संधी' या विषयावर मार्गदर्शनपर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- शिवाजी विद्यापीठ, आविष्कार संशोधन महोत्सवात विद्यार्थ्यांनी GST - necessity या विषयावर पोस्टर सादर केले व Audio - Video Presentation करण्यात आले.

- दि.१६/१/२०१६ रोजी शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत career planning & Development या विषयावर एकदिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली.
- दि.९/३/२०१६ रोजी वी.कॉम-३ च्या विद्यार्थ्यांचा निरोप समारंभ व शुभचिंतन कार्यक्रम संपन्न झाला.
- दि.१०/३/२०१६ रोजी झालेल्या प्रश्नमंजुषा स्पर्धेमध्ये वाणिज्य विभागाच्या दोन संघांनी यश मिळविले.
- विभागामार्फत मुक्त विद्यापीठाचा एम.बी.ए अभ्यासक्रम राबविण्यात येतो.

वर्षभरातील विविध उपक्रम राबविण्यासाठी मा.प्राचार्य यांचे वेळोवेळी मार्गदर्शन लाभले. तसेच विभागातील सर्व सहकारी प्रा.जी.आर.वास्के, प्रा.एस.डी.बोरडे, प्रा.सौ.ए.व्ही.होरिकरी, प्रा.कु.ए.एस. फरास यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.डॉ.डी.आर भुटियानी
वाणिज्य व व्यवस्थापन विभाग प्रमुख

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

- 1) Prin. Dr.R.V.Shejwal, Dr. C.P.Mane, Dr. A.M. Nalawade and Mrs. R.A.Nalawade participated and presented research articles in International conference at Colombo,Shrilanka. on 19/20/21 May 2015.
- 2) All the Faculty members of the department published 14 Research papers in international journal and presented 3 research papers in National Conference in the year 2015-16.

No. of Papers published in International Journals

Name of Faculty	No. of Papers published
Prin. Dr. R. V. Shejwal	08
Dr. C. P. Mane	04
Dr. A. M. Nalawade	08
Mrs. R. A. Nalawade	08
Shri D. V. Rupnawar	02

Prin. Dr. R. V. Shejwal, Dr. A. M. Nalawade and Mrs. R. A. Nalawade presented 3 research papers in National conferences.

- 3) Dr. C. P. Mane and Dr. A. M. Nalawade written eight (8) books of B. Sc. III Sem V and VI University Syllabus for Nirali prakashan.
- 4) Dr. C. P. Mane has been appointed on Shivaji Uni. Coordination Committee (B. O. S.) from 15th Feb. 2016.
- 5) Dr C. P. Mane Worked as Resourse person at Arts, Commerce & Science College Ramanandnagar. He delivered a Lecture on nature of B. Sc- III Inorganic Chemistry syllabus.
- 6) Wall Paper Presentation was organized in the department. The wall paper was inaugurated by Hon. Vice Chancellor Dr. Devanand Shinde on 12/03/2016
- 7) One day workshop on "Research Motivation : A students centered activity" was organized by the department in collaboration with Department of physics.

8) Student Research festival was organized in the college on 10th, 11th & 12th March 2016. Under the Guidance of Prin. Dr. R. V. Shejwal and Dr. A. M. Nalawade.

9) Avishkar research project of Mr. Arman J. Patel (B. Sc. III) on "Natural Indicators" stood 2nd in District as well as in University level. The project was also presented in State level competition. Dr. A. M. Nalawade and Mrs. R. A. Nalawade guided to the student for the project while Prin. Dr. R. V. Shejwal, Dr. C. P. Mane and all the faculty members encouraged the student.

Dr. C. P. Mane

Head Department of Chemistry

DEPARTMENT OF ZOOLOGY

Department had organized following academic activities in 2015-16.

1. Department had organized one day workshop on Revised Syllabus of B. Sc. III, Zoology (Practical V, VI, VII & VIII). Total 75 participants were attended this workshop.
2. Study tour - Department has organized a tour at Tarale water reservoir and fish cage culture for B. Sc. III students during this year.
3. The department had organized one day workshop on Glass Fish Aquarium Construction, Maintenance and Management for B. Sc. I and II students. Total 150 students were attended this workshop.

4. Mr. Sagar Kulkarni and Mr. Akash Sabale, Students of B. Sc. III were participated in the 'Avishkar' for poster presentation.
5. Students of UG were participated in Research Festival Organized by College and presented 8 research posters. Miss Mayuri Gujar (Research student) awarded with

- 2nd Price at PG level poster presentation in this research festival.
6. Dr. R. G. Patil published a book titled 'Proteins and Proteases activity during the development of *M. separata*.'
7. This year research papers are published / presented as below :

Name	Papers Published		Papers presented	
	International	National	International	National
Dr. Patil R. G.	05	01	01	-
Dr. Supugade V. B.	02	01	01	-
Dr. Mrs. Pawar S. M.	01	02	-	03

Prin. Dr. R. V. Shejwal has given guidance while Dr. Supugade V. B., Dr. Mrs. Pawar S. M., Miss Gaikwad V. D., Miss Gaikwad N. K., Miss Gangavane T. A., Miss Nalawade P. H., Miss Jadhav N. R., Miss Surywanshi V. J. and Miss Gujar M. P. had cooperated well.

Dr. V.B. Supugade
Department of Zoology

भौतिकशास्त्र विभाग

१. बी.एस्सी.भाग - ३ भौतिकशास्त्र नवीन अभ्यासक्रम वर्ग सुरू झाला.
२. ३१ जुलै २०१५ रोजी गुरुपौर्णिमा कार्यक्रम विविध उपक्रमाद्वारे संपन्न.
३. ६ ऑगस्ट २०१५ रोजी विभागप्रमुख प्रा.डॉ.ए.ई. कोरडे सर यांचा सदिच्छा कार्यक्रम प्राचार्य डॉ. आर. व्ही. शेजवळ सर यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पाडला. यावेळी प्रा.पी.एस.जाधव, प्रा.एन.ए.कदम, प्रा.डॉ. एन. एल.तरवाळ, श्री.ए.एन.कदम उपस्थित होते.

४. ७ ऑगस्ट २०१५ भौतिकशास्त्र विभागप्रमुख परी प्रा.डॉ.एन.एल.तरवाळ यांची निवड झाली.
५. १ सप्टेंबर २०१५ रोजी भौतिकशास्त्र व संस्कृत विभागाच्या विद्यमाने युवक जागृतीसाठी आणि व्यक्तिगत विकासासाठी भारतीय संस्कृती परीक्षा विवेकानंद केंद्र कन्याकुमारी यांच्यामार्फत घेण्यात आली. त्यामध्ये १६५ विद्यार्थी व विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदविला.
६. ५ सप्टेंबर २०१५ रोजी प्रा.पी.एस.जाधव यांच्या अध्यक्षतेखाली शिक्षकदिन पार पाडला.
७. ऑक्टोबर २०१५ आविष्कार समिती व भौतिकशास्त्र विभागाच्या विद्यमाने "आविष्कार-संशोधन प्रेरणा" विद्यार्थीकेंद्रित एकदिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये प्रा.डॉ. डी.आर.भुटियानी, प्रा.डॉ.बी.डी.सगरे व प्रा.डॉ.एस.एम.पवार यांनी सहभागी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.
८. १२ डिसें. २०१५ रोजी शिवाजी विद्यापीठ येथे पार पडलेल्या Skill development कार्यशाळेत

- कै.श्रीमती शारदाबाई गोविंदराव पवार अध्यासन, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर तर्फे B.Sc-III भागच्या कु.सरिता सावंत व कु.मोनिक्का कदम यांनी सहभाग नोंदविला.
१. १५ डिसेंबर, २०१५ रोजी बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण येथे जिल्हास्तरीय आविष्कार स्पर्धेत बी.एस्सी.भाग - ३ मधील कु.महेश रामचंद्र पिसाळ व बी.एस्सी.भाग - २ मधील कु.प्रियांका सुखदेव दिघे यांनी "Fabrication of IR sensor for various Application" तसेच बी.एस्सी.भाग - १ मधील कु.ऐश्वर्या नंदकुमार कदम व कु.कोमल संजय वाघ या विद्यार्थिनींनी "Compact high range educational F.M. transmitter" या प्रोजेक्टचे पोस्टर व मॉडेल सादरीकरण करून द्वितीय क्रमांक मिळविला. तसेच त्यांची विद्यापीठस्तरीय मध्यवर्ती आविष्कार संशोधन स्पर्धेसाठी निवड झाली.
१०. २२ डिसेंबर २०१५ रोजी इंग्रजी अधिविभाग शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्या विद्यमाने आयोजित आविष्कार संशोधन स्पर्धेसाठी कु.ऐश्वर्या कदम बी.एस्सी.-१ या विद्यार्थिनीची निवड झाली.
११. २३ डिसेंबर २०१५ रोजी सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे येथील संशोधक डॉ.आर.एस.देवण यांचे "बेसीक इन नॅनोसायन्स आणि नॅनोतंत्रज्ञान" या विषयावर व्याख्यान झाले. या व्याख्यानाला प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ व प्रा.पी.एस.जाधव उपस्थित होते.
१२. विक्रांत वरेकर बी.एस्सी.भाग - ३ मधील विद्यार्थ्यांचा विद्यापीठ फूटबॉल संघात निवड झाली.
१३. ५ जानेवारी २०१६ रोजी भौतिकशास्त्र व जिमखाना विभागाच्या वतीने रक्तदान शिबिराचे आयोजन करण्यात आले.
१४. १५ जानेवारी २०१६ रोजी भौतिकशास्त्र विभागातील बी.एस्सी.भाग - १, २ व ३ मधील विद्यार्थ्यांनी ग्रंथालयास भेट देऊन ग्रंथालयाची माहिती घेतली.
१५. दि.१४ व १५ फेब्रुवारी २०१६ रोजी भौतिकशास्त्र विभागाची शैक्षणिक सहल चाळकेवाडी कोयना धरण, पावस, रत्नागिरी, शिवाजी विद्यापीठ येथे नेण्यात आली. सदर सहलीमध्ये बी.एस्सी.भाग २ व ३ मधील ५० विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला.
१६. विज्ञान दिनानिमित्त महाविद्यालयाने आयोजित केलेल्या 'प्रश्नमंजुषा' स्पर्धेमध्ये भौतिकशास्त्र विभागाच्या कु.प्रताप संजय माने, कु.महेश रामचंद्र पिसाळ व अक्षय जगन्नाथ तरडे यांनी प्रथम क्रमांक मिळविला. तसेच विविध ज्वलंत विषयांवरचे पोस्टर सादरीकरणामध्ये एकूण १६ पोस्टरसाठी एकूण ३२ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवून द्वितीय व उत्तेजनार्थ क्रमांक पटकाविले.
१७. विभागाची भितीपत्रिकांचे उदघाटन मा.कुलगुरू डॉ.देवानंद शिंदे यांच्या शुभहस्ते दि.१२/३/२०१६ रोजी झाले.

प्रा.डॉ.एन.एल.तरवाळ
भौतिकशास्त्र विभाग प्रमुख

DEPARTMENT OF MICROBIOLOGY

- The department has good student strength. The dept. provides departmental library facility, question bank, classroom seminars were conducted.
- Two students presented research poster at District level Avishkar Research Festival.
- Nine students participated in intercollegiate state level Quiz competition at YCIS, Satara.

- Department is running Diploma in industrial Pollution & waste water treatment where 21 student are enrolled.
- Two minor Research projects are completed coupled by two facilities.
- Six international research Journal publications & participation in one National Conference.
- Study tour of BSc. II & III Students was organized at Kisanveer Satara Sahakari Sakhar Karkhana Ltd, Bhuinj and Tejas Milk & Milk products, Vadhe-Phata, Satara.
- Five research posetes were presented by students at research festival on 12/03/2016

Mr.V.S.Patil

Department of Microbiology

संख्याशास्त्र विभाग

संख्याशास्त्र विभागात २०१५-२०१६ शैक्षणिक वर्षात खालील उपक्रम घेण्यात आले.

- १) दि.२-२-१६ रोजी यशवंतराव चव्हाण इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, सातारा मध्ये oral Quiz घेण्यात आली. त्यामध्ये बी.एस्सी. १ व २ च्या विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.
- २) दि.१०-३-२०१६ रोजी महाविद्यालयामध्ये Oral Quiz घेण्यात आली. त्यामध्ये बी.एस्सी.भाग १, २ व बी.कॉम भाग २ च्या विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.
- ३) माजी विद्यार्थी श्री.ऑंकार गायकवाड M.Sc.Std याचे बी.एस्सी.भाग १ व २ च्या विद्यार्थ्यांसाठी दि.१०-८-२०१५ रोजी बी.एस्सी. नंतर विविध कौसेंसची माहिती यावर व्याख्यान आयोजित केले.

प्रा.ब्रह्मवाद डी.बी.
संख्याशास्त्र विभाग प्रमुख

गणित

शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये गणित विभागाच्या वतीने खालील उपक्रम राबवण्यात आले.

- १) बी.एस्सी.भाग-३ साठी Topic wise Test घेण्यात आल्या. त्यानंतर अभ्यासक्रम पूर्तता झाल्यानंतर परिक्षा घेण्यात आली.
- २) २२ डिसें २०१५ रोजी श्रीनिवास रामानुजन यांची जयंती साजरी करण्यात आली. बी.एस्सी.भाग-३ विद्यार्थ्यांनी श्रीनिवास रामानुजन यांच्या संशोधनावद्दल व्याख्याने दिली.
- ३) गणित विषयामध्ये नवीन अभ्यासक्रमानुसार C C⁺⁺ व SCILAB या प्रात्यक्षिक आधारित अग्रणी महाविद्यालय अंतर्गत कार्यशाळा दि.५ फेब्रु २०१६ रोजी घेण्यात आली.
- ४) बी.एस्सी.भाग-३ विद्यार्थ्यांनी संशोधनात्मक उपक्रमामध्ये सहभाग घेतला. तसेच प्राचीन गणितातील दुर्मिळ पोस्टर सादर केली.
- ५) प्रा.कु.गिते एम.पी. व प्रा.कु.जाधव सुप्रिया एस यांनी शिवाजी विद्यापीठांतर्गत छ. शाहु महाविद्यालय, कोल्हापूर येथे SCILAB कार्यशाळा उपस्थित.
- ६) शिवाजी विद्यापीठ गणित मंडळाच्या वतीने दरवर्षीप्रमाणे दि.१ जाने रोजी competitive examination घेण्यात आली. यामध्ये ३ विद्यार्थ्यांना चर्चासत्रास पाठविण्यात आले.

प्रा.डॉ.शंकर पवार
गणित विभाग प्रमुख

शिवाजी विद्यापीठ दूरशिक्षण केंद्र विभाग

शिवाजी विद्यापीठाद्वारे महाविद्यालयात दूरशिक्षण केंद्र कार्यरत आहे. शिक्षणापासून कोणताही घटक वंचित राहू नये या हेतूने लाल बहादूर शास्त्री महाविद्यालयात गेली सात वर्षे हा विभाग कार्यरत आहे. सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात १,०४८ विद्यार्थी-विद्यार्थिनींचा B.A, B.Com, M.A, M.Com या वर्गासाठी प्रवेश झालेला आहे.

या विभागासाठी महाविद्यालयाचे कुशल प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ यांचे नेहमीच मार्गदर्शन असते. विभागामध्ये श्री.ए.वी.वीराजे व श्री.डी.एल.कांबळे यांचे सहकार्य लाभले. विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन तसेच क्रमिक पुस्तकांचे वेळेत वितरण करण्यात आले.

प्रा.रमेश मदन
दूरशिक्षण केंद्रविभाग प्रमुख

ग्रंथालय विभाग

सध्याचे विश्व हे माहिती तंत्रज्ञानाचे आहे. त्यामुळे प्रत्येक क्षेत्रात अमुलाग्र बदल होत आहे. ग्रंथालय ही एक सामाजिक संस्था असल्याने एक माहिती केंद्र म्हणून ग्रंथालयाकडे पाहिले जाते. त्यादृष्टीने ज्ञान व्यवस्थापनाची कौशल्ये, आधुनिक विज्ञान तंत्राचा अवलंब ग्रंथालयात करणे व त्यानुसार वाचकाला माहिती पुरविणे आवश्यक आहे. तसे या महाविद्यालयाचे ग्रंथालय समृद्ध आहे. सर्व गटातील वाचक याचा लाभ घेत असतात. समाजातील गरजू अभ्यासक, संशोधक, स्पर्धा परिक्षार्थी, आजी माजी विद्यार्थी, प्राध्यापक, कर्मचारी या ग्रंथालयाचा उपयोग करून घेत असतात.

आज अखेर ग्रंथालयात ७२,२८५ इतकी ग्रंथसंख्या असून त्याचे मूल्य ५३,४९,८९७ इतके आहे. चालू शैक्षणिक वर्षात खालीलप्रमाणे ग्रंथ खरेदी केलेली आहेत.

क्र.	विभाग	ग्रंथसंख्या	खर्च/मूल्य
१	सिनिअर ग्रंथालय	१,६३४	९५,०००
२	ज्युनिअर ग्रंथालय	७४	१०,०००
३	सिनिअर बुक बँक	६३९	४३,०२१
४	देणगी पुस्तके १) श्री सिद्धीविनायक ट्रस्ट मुंबई २) डॉ.ए.पी.जे अब्दुल कलाम वाचन प्रेरणा अभियान सप्रेम भेट	१,३९३	१,०१,९६३
५	यु.जी.सी. (सी.ओ.सी.)	३२	९,४६२
	एकूण ग्रंथ/एकूण खर्च/मूल्य	३,८९४	२,७७,४४६

अजुन ग्रंथ खरेदी चालू आहे. विविध विषयांची व संशोधनात्मक अशी ५४ नियतकालिके/जर्नल्स येत असतात. त्याचा खर्च ६० हजार आहे. राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय स्थानिक पातळीवरील दैनंदिन घटनांच्या माहितीसाठी दररोज १५ वर्तमानपत्रे घेतली जातात. चालू शैक्षणिक वर्षात सिनिअर व ज्युनिअर मधील ९०१ विद्यार्थ्यांना बुक वॅकेटून संच वाटप केली आहे. ज्युनिअरकडे पुस्तकाविना कोणी वंचित राहू नये याकरीता मागेल त्याला पुस्तक हा उपक्रम राबविला गेला.

ग्रंथालय विभागाने यावर्षी खालीलप्रमाणे उपक्रम राबविले.

- १) २६.०६.२०१५ सामाजिक न्यायदिन छ.शाह महाराज चरित्र ग्रंथाचे प्रदर्शन.
- २) ८ ऑगस्ट २०१५ शिक्षणमहर्षी डॉ.वापूजी साळुंखे जीवन कार्यावरील ग्रंथप्रदर्शन.
- ३) १५ ऑक्टोबर डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम (वाचन प्रेरणा दिन) ग्रंथप्रदर्शन/पोस्टर प्रदर्शन.
- ४) साप्ता.साधना युवा अंक विद्यार्थ्यांना सबलतीत उपलब्ध व वाटप.
- ५) वाचन कट्टा स्थापन करून "उत्कृष्ट वाचक पुस्कार" डॉ.दर्शन भुटियानी यांचेकडून रोख पारितोषिक कु.माने गीता बी.कॉम.३ या विद्यार्थीनीला प्रदान.
- ६) फक्त १० रु. पर्यंत वार्षिक अभ्यासक्रमाची पुस्तके उपलब्ध वाटप.
- ७) डिपार्टमेंटल ग्रंथालयांना ग्रंथ उपलब्ध.
- ८) ग्रंथालय व्हिजीटद्वारे ग्रंथालय व्यवस्थापन व कार्ये त्याचे विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन.
- ९) New Arivel TY B.Sc Chemistry च्या विद्यार्थ्यांना वर्गात जावून ग्रंथाची माहिती, त्याची उपयोगिता याचे मार्गदर्शन.
- १०) गेल्या पाच वर्षांतील कात्रने व वातण्यांचे एकत्र संकलन करून बांधणी.
- ११) ज्युनिअर विभागात 'वाचन चळवळ' विषयी व्याख्यान.
- १२) कात्रण प्रकल्पाचे आयोजन व प्रदर्शन.
- १३) अग्रणी महाविद्यालय अंतर्गत एकदिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन.
विषय - "ग्रंथालय व्यवस्थापनातील आधुनिक तंत्र"
- १४) विवेकानंद सप्ताहात स्वामी विवेकानंद जीवनचरित्र ग्रंथाचे प्रदर्शन.

या विविध उपक्रमावरोबरच मोफत इंटरनेट सेवा, बुक बँक योजना, मुला व मुलींकरिता स्वतंत्र अभ्यासिका, गरजेनुसार मुक्त प्रवेश, विविध विषयांचे कात्रण फाईल्स, बहिस्थ वाचक सेवा, संदर्भ सेवा इत्यादी सेवा सुविधा उपलब्ध आहेत. ग्रंथालयाचे संगणकीकरण चालू असून नागपूरचे Library Management हे सॉफ्टवेअर घेतले आहे. डाटा एन्ट्री महाविद्यालयातील संगणक ज्ञान असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण देवून डाटा एन्ट्री काम करून घेतले जात आहे. त्यासाठी योग्य मानधन दिले जाते. सुरक्षितेच्या दृष्टीने संपूर्ण ग्रंथालय पेस्ट कंट्रोल करून घेतले आहे. ग्रंथालय व्यवस्थापनाच्या दृष्टीने आढावा बैठकी वेळोवेळी घेतलेल्या आहेत.

वर्धिष्णू असणाऱ्या या ग्रंथालयाच्या गुणात्मक वाढीसाठी सतत मार्गदर्शन करणारे मा.प्राचार्य डॉ.आर.जी.शेजवळ यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभत आहे. ग्रंथालय कमिटीचेअभ्यन्त डॉ.दर्शन भुटियानी, प्रा.सौ.पाटणे सुनिता व सन्माननीय सदस्य यांचे सहकार्य असून दैनंदिन कामकाजात सहाय्यक ग्रंथपाल श्री दामले आर.जी., लेखनिक श्री कुंभार विवेक, ग्रंथालय परिचर श्री कांबळे दशरथ, श्री माने पी के, श्री मोहन माने, श्री पिलाजी पवार, श्रीमती पवार आर.जी. यांचे सहकार्य असते.

कमवा व शिका :-

महाविद्यालयातील गरीब होतकरू विद्यार्थ्यांना आर्थिक मदत व्हावी, त्यांचा दैनंदिन शैक्षणिक खर्च भागावा याकरिता ग्रंथालयात अशा विद्यार्थ्यांना काम दिले जाते. अशा गरजू विद्यार्थ्यांना एकाच वेळी न घेता सर्वांना याचा फायदा मिळावा याकरिता टप्प्याटप्प्याने ३ ते ४ विद्यार्थ्यांना दोन महिन्याकरीता त्याच्या सोईनुसार दररोज दोन तास ग्रंथालयात काम दिले जाते. त्याचप्रमाणे अभ्यासाकरिता वेळ दिला जातो. मोफत पुस्तक संच दिला जातो. एम.टी. पास दे.शैक्षणिक खर्चाकरीता तीस रुपये दोन तासाकरिता दिले जातात. अशा एकूण १२ विद्यार्थ्यांनी याचा लाभ

घेतला आहे. आर्थिक मदत म्हणून १६,००० रुपये वाटप केले आहे.

या योजनेतील लाभार्थी :-

श्री.तेजस माने, प्रशांत मोरे, शुभम पवार, प्रकाश चव्हाण, साकेश साळुंखे, प्रशांत पांडेकर, आर.एम.चोपडे, आकाश जाधव, रोहित पवार व श्वेता साळुंखे.

श्री.कुंभार एल. एन.
ग्रंथपाल

एन.सी.सी.विभाग

महाविद्यालयाची NCC कंपनी, कोल्हापूर ग्रुपमध्ये २२ महाराष्ट्र बटालियन एन.सी.सी. सातारा यांचे कक्षेत काम करते. या शैक्षणिक वर्षात प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्षाच्या एकूण १०५ कॅडेट्सनी सक्रीय सहभाग घेतला.

यावर्षी ३५० विद्यार्थ्यांनी एन.सी.सी. मध्ये प्रवेश घेण्याची इच्छा दर्शविली. त्यापैकी ५३ कॅडेट्सची निवड करण्यात आली. २०१५-२०१६ या शैक्षणिक वर्षात एकूण ४० परेड्स घेण्यात आल्या. त्यामध्ये कॅडेट्सच्या चाखी, धाडस, मैत्रीभाव, शिस्त, नेतृत्वगुण विकास, सामाजिक बंधुभाव आणि खिलाडू वृत्ती या गुणांचा विकास करण्यावर भर देण्यात आला. यावर्षी ५५ एन.सी.सी. कॅडेट्सनी एकूण सहा विविध कॅम्पमध्ये सहभाग घेतला व विशेष यश संपादन केले.

- १) NIC कॅम्प सातारा - सातारा येथे झालेल्या NIC कॅम्पमध्ये महाविद्यालयातील ०५ कॅडेट्सनी सहभाग घेतला. त्यामध्ये अजिंक्य देशमुख व सुनिल घाडगे यांनी विशेष यश संपादन केले.
- २) कोल्हापूर येथे झालेल्या CATC कॅम्पमध्ये महाविद्यालयातील १० कॅडेट्सनी सहभाग घेतला. त्यांचे नेतृत्व UO अमर वेडे याने केले.
- ३) STC कॅम्प पांढरपाणी येथे झालेल्या कॅम्पमध्ये महाविद्यालयातील १० कॅडेट्सनी सहभाग घेतला.

४) सज्जनगड व महागाव येथे झालेल्या ATC कॅम्पमध्ये महाविद्यालयातील २८ कॅडेट्सनी सहभाग घेतला. यामध्ये SUO अमित रासकर यास बेस्ट कॅडेट, सुरज खुडे यास बेस्ट ड्रील, किरण मोकाशी यास फायरिंगमध्ये सिल्व्हर मेडल, कॅडेट अक्षय सुतार व अमर घोलेप यांना बेस्ट डिसिप्लिन्ड (Best Disciplined) कॅडेट म्हणून पारितोषिक मिळविले.

५) NIC कॅम्प पंजाब - पंजाब येथे झालेल्या NIC कॅम्पमध्ये नवघणे मंगेश व सकपाळ शशिकांत यांनी सहभाग घेतला.

'जय जवान, जय किसान' या व्याख्यानमालेमध्ये कर्नल संभाजी पाटील यांनी महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना व एन.सी.सी. कॅडेट्सना अनमोल मार्गदर्शन केले.

स्वतदान शिवीर, रॅलीज तसेच १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी या दिवशी आयोजित कार्यक्रमांमध्ये उत्स्फूर्त सहभाग घेतला.

यावर्षी एन.सी.सी. चे नेतृत्व अमित रासकर, अमर वेडे, अश्विन निकम, किरण मोकाशी यांनी यशस्वीपणे केले. यामध्ये त्यांना बटालियनचे कर्नल एस.एस.पाटील तसेच प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ यांनी अनमोल मार्गदर्शन केले.

प्रा.सचिन अशोक कांबळे
एन.सी.सी. विभाग प्रमुख

सांस्कृतिक विभाग

शै.वर्ष २०१५-१६ मध्ये सांस्कृतिक विभागाच्या वतीने विविध उपक्रम राबविण्यात आले.

- १) शि.म.डॉ.बापूजी साळुंखे जयंती - दि.९ जून २०१५
प्रतिमापूजन - हस्ते-मा.प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ
- २) श्रीमंत छ.शाहू महाराज जयंती - दि.२६ जून २०१५. प्रतिमापूजन. व्याख्यान : मा.प्रा.हरिचंद्र चामे

- विषय : 'छ.शाहू महाराज यांचे शैक्षणिक योगदान'
 ३) लोकशाहिर आण्णाभाऊ साठे जयंती
 दि. १ ऑगस्ट २०१५
 प्रतिमापूजन - हस्ते मा.प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ
 ४) शि.म.डॉ.बापूजी साळुंखे पुण्यतिथी ८ ऑगस्ट २०१५
 प्रतिमापूजन
 व्याख्यान : मा.प्राचार्य बी.बी.सावंत
 विषय : 'डॉ.बापूजी साळुंखे यांचे शैक्षणिक व सामाजिक योगदान'
 ५) संस्थामाता सुशीलादेवी साळुंखे जयंती
 दि. ४/९/२०१५
 प्रतिमापूजन - हस्ते मा.प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ
 ६) शिक्षक दिन - ५ सप्टेंबर २०१५, डॉ.सर्वपल्ली राधाकृष्णन जयंती : प्रतिमापूजन
 ७) महात्मा गांधी व लाल बहादूर शास्त्री जयंती - दि. २/१०/२०१५
 ८) मौलाना आझाद शिक्षक दिन - ११ नोव्हें. २०१५
 ९) सावित्रीबाई फुले जयंती - ३/१/२०१६
 व्याख्यान : मा.प्रा.डॉ.सौ.कांचन नलावडे
 विषय : 'सावित्रीबाई फुले यांचे स्त्री शिक्षणातील योगदान'
 १०) श्री स्वामी विवेकानंद जयंती - सप्ताह
 १२ जाने. ते १९ जाने. २०१६ या सप्ताहात विविध व्याख्यानांचे आयोजन करण्यात आले.
 ११) शिवजयंती १९ फेब्रु. २०१६
 प्रतिमापूजन - हस्ते मा.प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ
 १२) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर शतकोत्तर रौप्यमहोत्सवी जयंती वर्ष
 व्याख्यान : मा.प्रा.डॉ.राजाभाऊ भैलूमे
 विषय : 'डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचा राष्ट्रवाद'
 १३) महात्मा फुले जयंती - दि. ११/४/२०१६
 प्रतिमापूजन

१४) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर जयंती दि. १४/४/२०१६
 प्रतिमापूजन. प्रा.डॉ.भरत सगरे यांचे "डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर जीवन" एक चिंतन या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

वरील सर्व उपक्रम महाविद्यालयाच्या सांस्कृतिक विभागाच्या वतीने संपन्न झाले. सर्व उपक्रम यशस्वी करण्यासाठी मा.प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले तसेच सांस्कृतिक विभागातील प्रा.डॉ.सी.पी.माने, प्रा.एन.व्ही.शिंदे, प्रा.बी.एस.जगताप, प्रा.कु.मयूर राजेभोसले या सर्वांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.सतिश कुदळे
 सांस्कृतिक विभाग प्रमुख

प्राध्यापक प्रबोधिनी

शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये "प्राध्यापक प्रबोधिनीचे" उद्घाटन दि.१०/०८/२०१५ रोजी झाले. या कार्यक्रमाचे उद्घाटक म्हणून प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ होते. यावेळी त्यांनी "Role of teachers for development of society" या विषयावर मौलिक मार्गदर्शन करून प्राध्यापक प्रबोधिनीचे उद्घाटन केले.

सदर शैक्षणिक वर्षामध्ये पहिले पुष्प गुंफण्यासाठी प्रा.डी.एस.पाटील (राज्यशास्त्र विभाग) यांना आमंत्रित करण्यात आले होते. त्यांनी दि.२९/०९/२०१५ रोजी "राष्ट्रकुल संसदीय मंडळ" या विषयावर आपले विचार व्यक्त केले.

द्वितीय पुष्प गुंफण्यासाठी प्रा.डॉ.एन.एल.तस्वाळ (भौतिकशास्त्र विभाग प्रमुख) यांना दि.०८/०२/२०१६ रोजी आमंत्रित करण्यात आले होते. त्यांनी "नॅनो तंत्रज्ञान आगळेवेगळे विश्व" या विषयावर सखोल माहिती दिली.

या वर्षाचे शेवटचे पुष्प गुंफण्यासाठी प्रा.एन.व्ही.शिंदे यांना दि.०३/०३/२०१६ रोजी

आमंत्रित करण्यात आले होते. त्यावेळी त्यांनी "अर्थसंकल्प २०१६-२०१७" या विषयावर बहुमोल असे मार्गदर्शन केले.

वरील सर्व कार्यक्रम यशस्वी करणेसाठी मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांची प्रेरणा व मार्गदर्शन मिळाले. तसेच प्राध्यापक प्रबोधिनीचे सर्व सदस्य व प्रशासकीय सेवक वर्ग यांची मोलाची साथ मिळाली. त्यामुळेच वरील सर्व कार्यक्रम यशस्वी झाले.

प्रा.एस.एम.मेस्त्री
प्राध्यापक प्रबोधिनी, चेअरमन

युवा महोत्सव

शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर अंतर्गत झालेल्या युवा महोत्सवामध्ये आपले महाविद्यालय सहभागी झाले होते.

जिल्हास्तरीय युवा महोत्सव दि.०७/०९/२०१५ रोजी एस.जी.एम.कॉलेज, कराड येथे पार पडला. सदर जिल्हा युवा महोत्सवामध्ये महाविद्यालयाने खालील प्रकारामध्ये सहभाग घेतला होता.

- १) मराठी वक्तृत्व : श्री.ऋषिकेश सुनिल चव्हाण - बी.कॉम.३
- २) हिंदी वक्तृत्व : श्री.अजित राजेंद्र शिंदे - बी.कॉम.१
- ३) वादविवाद : १) श्री.ऋषिकेश सुनिल चव्हाण
२) श्री. अजित राजेंद्र शिंदे

४) मुकनाट्य :

- १) कु.दिव्याश्री विजय आचार्य - बी.एस्सी.३
- २) कु.प्रणाली सुरेश निवाळकर - बी.एस्सी.३
- ३) श्री.गणेश अशोक जाधव - बी.ए.२
- ४) श्री.सुर्यकांत अर्जुन पवार - बी.कॉम.३
- ५) श्री.प्रतिक बवन क्षीरसागर - बी.कॉम.३

जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवामध्ये "एक थी अरूणा" या विषयावरील मुकनाट्यास "उत्तेजनार्थ" क्रमांक

मिळाला. सदर मुकनाट्याची "मध्यवर्ती युवा महोत्सवा" साठी निवड झाली.

दि. ०९, १० व ११/०९/२०१५ या कालावधीमध्ये मध्यवर्ती युवा महोत्सव, श्रीमती बयाबाई श्रीपतराव कदम महाविद्यालय, कडेगाव येथे पार पडला. सदर मध्यवर्ती युवा महोत्सवामध्ये खालील कलाप्रकार आपल्या महाविद्यालयाने सादर केले.

- १) मुकनाट्य : 'एक थी अरूणा'
- २) स्पॉट फोटोग्राफी : श्री.गणेश शिवराम मेस्त्री - बी.एस्सी.१
- ३) एकपात्री प्रयोग : श्री.सुर्यकांत अर्जुन पवार - बी.कॉम.३

तसेच प.पू.श्री.सेवागिरी महाराज देवस्थान ट्रस्ट, पुसेगाव, ता.खटाव, जि.सातारा यांचेमार्फत घेण्यात आलेल्या 'चतुर्थ जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवा' मध्ये (१०/०९/२०१६) महाविद्यालयाची विद्यार्थिनी कु.स्वस्वली सोनाजी लोटेकर, बी.ए.३ हिने 'सुगम गायन' प्रकारात द्वितीय क्रमांक संपादन केला.

ऑल इंडिया मल्टी-लिग्युअल चिल्ड्रन्स/युथ/युमन्स प्ले/डान्स व म्युझिक कॉम्पिटिशन-२०१६, संयोजक - थिएटर मुव्हमेंट, कटक, ओडिसा यांचेमार्फत दि.२० ते ३१ जानेवारी २०१६ दरम्यान घेण्यात आलेल्या स्पर्धेमध्ये 'Folk-Dance' प्रकारात महाविद्यालयाची विद्यार्थिनी कु.क्षितिजा संजय यादव - बी.कॉम.१ यांना 'बेस्ट नॅशनल अॅवॉर्ड' प्राप्त झाले.

वरील सर्व कार्यक्रम यशस्वी करणेसाठी मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांचे मौलिक मार्गदर्शन प्राप्त झाले. तसेच युवा महोत्सव समितीचे सर्व सदस्य व प्रशासकीय सेवक यांची महत्वपूर्ण साथ मिळाली. त्यामुळेच वरील सर्व शक्य झाले.

प्रा.एस.एम.मेस्त्री
युवा महोत्सव चेअरमन

वक्तृत्व, निबंध व वादविवाद स्पर्धा समिती

वक्तृत्व, निबंध व वादविवाद स्पर्धा समितीच्या वतीने शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये पुढीलप्रमाणे उपक्रम राबविण्यात आले.

१. महाविद्यालय स्तर वक्तृत्व स्पर्धा :-

मराठी विभाग व समितीच्यावतीने महाविद्यालयात मराठी, हिंदी, इंग्रजी व संस्कृत या भाषेतील 'कोणत्याही आवडत्या विषयावर' वक्तृत्व स्पर्धा घेण्यात आल्या. या स्पर्धेमध्ये २२ स्पर्धकांनी सहभाग घेतला.

२. शिक्षणमहर्षी डॉ.वापूजी साळुंखे वक्तृत्व, निबंध व चित्रकला स्पर्धा

महाविद्यालय स्तर :

समितीच्यावतीने महाविद्यालयात दि.१४ जानेवारी रोजी वक्तृत्व, निबंध व चित्रकला स्पर्धा घेणेत आल्या. सदरच्या स्पर्धा महाविद्यालयीन गट, गुरुदेव कार्यकर्ते

गट यांच्यामध्ये स्वतंत्रपणे घेणेत आल्या.

३. शिक्षणमहर्षी डॉ.वापूजी साळुंखे सातारा जिल्हा (विभागीय) वक्तृत्व, निबंध व चित्रकला स्पर्धा श्री.स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेच्या वतीने घेण्यात आलेल्या सातारा जिल्हास्तरीय स्पर्धेत महाविद्यालयीन गटामध्ये वक्तृत्व - अनुल शामराव कुंभार (M.Sc-II) याने प्रथम क्रमांक मिळविला तसेच निबंध स्पर्धेत विद्या अशोक मोहिते (M.Sc-I) यांनी प्रथम क्रमांक मिळविला. गुरुदेव कार्यकर्ते गटात प्रा.वैभव आगळे यांनी प्रथम क्रमांक प्राप्त केला. विजेत्या स्पर्धकांची राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड झाली.

४. महाविद्यालयाच्या वतीने स्पर्धकांना विविध स्पर्धेसाठी पलूस, नागठाणे, सातारा, कोल्हापूर आदी ठिकाणी पाठविण्यात आले. महाविद्यालयाच्या स्पर्धकांनी इतर जिल्हा, राज्यस्तरीय स्पर्धेमध्ये सहभाग घेतला.

प्रा. अनंता कस्तुरे
वक्तृत्व, निबंध व वादविवाद स्पर्धा समिती

COC-COURSES

U.G.C. Courses :

No.	Name of the courses	Faculty	Students
01	Income Tax	Commerce	30
02	Human Rights	History	18
03	Biodiversity & its Conservation	Botany	29
Shivaji University, Kolhapur Adult & continuing Education & extension Work			
01	Travel & Tourism	Geography	22
02	हिंदी अनुवाद	Hindi	10
Self Funding Courses :			
01	Certificate Course in Spoken English	English	20
02	English Spoken Course	English	20

No.	Name of the courses	Faculty	Students
03	Online Banking Course	Commerce	40
04	Mushroom Cultivation	Botany	100
05	महारांगोळी कोर्स	Sanskrit	14
Community College :			
01	Industrial Pollution & Waste Water Treatment	Microbiology	25

प्रा.बी.बी.बागल
सी.ओ.सी. कोर्स विभागप्रमुख

यु.जी.सी.विभाग

सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात मा.प्राचार्य डॉ.आर.डी.शेजवळ यांच्या मार्गदर्शनाखाली खालील प्रस्ताव विद्यापीठ अनुदान आयोगाकडे सादर केले.

- Solar photovoltaic system
- College for potential excellence
- community college scheme
- Sport facility in college

तसेच पश्चिम विभागीय कार्यालय, पुणे येथे X, XI Plan मधील utilisation सादर केले व UGC, नवी दिल्ली येथे मा.प्राचार्यांनी CPE साठी interure meeting मध्ये presentation केले.

या शैक्षणिक वर्षात UGC कडून ७१.५ लाख रुपये अनुदान प्राप्त झाले. यासाठी डॉ.डी.आर.भुटियानी, प्रा.एन.ए.कदम, प्रा.एस.ए.मोहिते, प्रा.डॉ.एम.एल तस्वाळ यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.डॉ.ए.एम.नलावडे
UGC Committee Chairman

SET/NET GUIDENCE CENTRE

Twenty two faculties working on clock hour basis were enrolled for guidance under SET/NET guidance centre. Guidance lectures of qualified candidates were organized to guide the enrolled candidates for forth coming SET & NET exams. Participants are taking advantage of SET/NET study material and reference books available in the library.

Mr.V.S.Patil
SET/NET Guidance Centre

प्लेसमेंट सेल

१) दि.२१/७/२०१५ रोजी ICICI बँकेच्या वतीने 'सेल्स ऑफिसर' पदांकरिता 'कॅम्पस इंटरव्ह्यू' चे आयोजन करण्यात आले. १०४ विद्यार्थ्यांनी यात सहभाग घेतला. लेखी परीक्षा, ऑनलाईन टेस्ट, मुलाखत याद्वारे परीक्षा घेतली गेली. यातून १२ विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली. निवड झालेल्या विद्यार्थ्यांना बडोदा येथे प्रशिक्षण देण्यात येणार आहे. ICICI बँकेचे एशिया

मॅनेजर श्री संग्राम देशमुख, श्री.विनोद इंगळे, श्री.अमर गोडबोले यांची प्रमुख उपस्थिती होती.

- २) दि.१४/९/२०१५ रोजी Eureka forbes चे श्री.संग्राम पाटील यांचे 'Marketing Techniques' या विषयावर मार्गदर्शनपर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले.
- ३) दि.१६/१०/२०१५ रोजी जिल्हा कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता मार्गदर्शन केंद्र, सातारा यांचे संयुक्त विद्यमाने 'कौशल्य विकास कार्यक्रम कार्यशाळा' संपन्न झाली. श्री.कोरडे जी.वी. यांनी कौशल्य विकास योजनेचे स्वरूप, रोजगार व स्वयंरोजगारासाठी ऑनलाईन नावनोंदणी याविषयी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.
- ४) दि.१७/१०/२०१५ रोजी श्री.प्रेम इंदलकर (Team Manager, TCS Company) यांचे Interview Techniques या विषयावर मार्गदर्शनपर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले.
- ५) दि.७/१/२०१६ रोजी इन्फ्ल्युअन्स कॉम्प्युटर एज्युकेशन यांचे संयुक्त विद्यमाने कॅम्पस इंटरव्हूचे आयोजन करणेत आले. यामध्ये २०९ विद्यार्थी सहभागी झाले. लेखी परिक्षा, इंटरव्हू याद्वारे ३७ विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली. याप्रसंगी डायरेक्टर श्री.सर्जेराव म्हातुगडे व श्री.अभय माने यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.
- ६) दि.१५/१२/२०१५ रोजी शक्तिधाम चॅरिटेबल ट्रस्ट आयोजित 'खुला रोजगार मेळावा' यामध्ये तृतीय वर्षातील विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.
- ७) बी जॉर्ड इनकॉर्पोरेशन प्रा.लि. यांचे वर्तीने आयोजित Amazon Company करिता Customer Service Associate पदांकरिता कॅम्पस

इंटरव्हू के.बी.पी.मॅनेजमेंट इन्स्टिट्यूट येथे संपन्न झाले. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी त्यात सहभाग घेतला.

- ८) दि.६/१/२०१६ रोजी 'कामवाव बनो, कार्यक्षम बनो' या अभियानांतर्गत मा.श्री.समुद्री जाधव यांचे 'युवकांपुढील करिअर संधी' या विषयावर मार्गदर्शनपर व्याख्यान संपन्न झाले.

वरील सर्व उपक्रम राबविण्यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांचे अनमोल मार्गदर्शन लाभले तसेच प्लेसमेंट सेलचे सदस्य प्रा.ए.एम.कस्तुरे, प्रा.व्ही.एस.पाटील, प्रा.जे.के.पवार तसेच सर्व सहकारी प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचारी वर्गाचे सहकार्य लाभले.

प्रा. जी. आर. वास्के
प्लेसमेंट सेल प्रमुख

विद्यार्थिनी विकास मंडळ व लैंगिक अत्याचार नियंत्रण समिती

महाविद्यालयात पन्नास टक्के पेक्षा जास्त संख्येने शिक्षण घेणाऱ्या युवतींचा विकास म्हणजे समाजातील स्त्री शक्तिचा विकास. त्यादृष्टीने महाविद्यालयीन विद्यार्थिनींच्या सर्वांगिन व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी चालू शैक्षणिक वर्षात विविध कार्यक्रम, कार्यशाळा, व्याख्याने यांचे आयोजन केले होते.

- १) दि.३० जून ते १५ जुलै २०१५ या कालावधीत इ.११वी आर्ट्स, कॉमर्स, सायन्स व बी.ए.भाग एक, बी.एस्सी.भाग एक व बी.कॉम.भाग एक या वर्गातील मुलींना समुपदेशनाच्या माध्यमातून मार्गदर्शन केले. त्यामध्ये प्रा.प्रतिभा चिकमट, प्रा.डॉ.सौ.एस.एम.पवार, प्रा.गितांजली साळुंखे यांनी समुपदेशन केले.
- २) मुलींच्या कलागुणांना वाव देण्यासाठी क्राफ्ट अॅण्ड पेंटिंग ही तीन दिवसीय कार्यशाळा आयोजित केली

होती.यासाठी मार्गदर्शन केले.मा.श्रीमती निता भापकर (कॅमलिन पेंट कंपनी) या कार्यशाळेत क्ले पेंटिंग, ग्लास पेंटिंग, क्लॉथ पेंटिंग, सिरॅमिक पेंटिंग व क्राफ्टचे प्रशिक्षण देण्यात आले. यासाठी महाविद्यालयातील ६५ विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या होत्या.

- ३) ७ सप्टेंबर, १३ सप्टेंबर व १९ सप्टें ते २२ सप्टेंबर या दरम्यान फक्त मुर्लीच्यासाठी योगा प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन करण्यात आले होते. या योगा प्रशिक्षणासाठी पतंजली योगा अभ्यास केंद्र, सातारा येथील मा.शंकर केंजळे व त्यांचे पाच सदस्य यांचे मार्गदर्शन लाभले. यामध्ये योगाचे ६०, ६० विद्यार्थिनीचे दोन बॅचेस करण्यात आले होते. यासाठी प्रा.सौ.होरिकरी व प्रा.डॉ.संध्या पवार यांनी या योगा प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन केले होते. इतर सर्व महिला प्राध्यापकांनी सहकार्य केले.
- ४) फ्लॉवर डेकोरेशन आणि बुके तयार करणे. यावर एकदिवशीय प्रशिक्षण वर्गाचे आयोजन करण्यात आले होते. यामध्ये पंचेचाळीस विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या. यासाठी संतोष महाडिक व बागल यांनी मार्गदर्शन केले.
- ५) न्यूट्रीशियन फूड कॉम्पीटेशन (आरोग्यदायी आहार) या अंतर्गत एकदिवशीय पाककला स्पर्धेचे आयोजन केले होते. त्यासाठी मार्गदर्शन केले प्रा.अर्चना कचरे. यामध्ये बत्तीस विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या होत्या.
- ६) ब्युटी टिप्स व होम प्रॉडक्शन या अंतर्गत मुर्लीना घरच्या घरी कोणकोणते छोटे व्यवसाय करता येऊ शकतात याविषयी प्रात्यक्षिकासह मार्गदर्शन केले. यासाठी प्रा.मयुरी गुजर यांचे सहकार्य लाभले.
- ७) ऑक्टोबरमध्ये येणाऱ्या हस्त नक्षत्राच्या मुहूर्तावर साजरा केला जाणारा एक पारंपरिक सण म्हणजे

हदगा. या अनुषंगाने महाविद्यालयीन तरुण मुर्लीना पारंपरिक खेळांची माहिती व्हावी हदग्याची गाणी कळावीत यासाठी महाभोंडला कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते. यासाठी प्रमुख पाहुण्या म्हणून श्रीमंत छत्रपती सौ.वेदांतकाराजे भोसले यांना आमंत्रित केले होते. त्यांनी विद्यार्थिनींना व महिला प्राध्यापकांना मार्गदर्शन केले.

- ८) अग्रणी महाविद्यालयातील एकदिवशीय कार्यशाळा 'स्त्री-पुरुष समानता' या विषयावर आयोजित केली होती. यामध्ये प्रथम सत्रात मार्गदर्शन केले मा.नरेंद्र रोकडे व बाळासाहेब साळुंखे अध्यक्ष, लायन्स क्लब ऑफ सातारा.

दुसऱ्या सत्रात मार्गदर्शन केले मा.डॉ.शाम बडवे सातारा नगरवाचनालयाचे संचालक व आनंदआश्रमचे संचालक यांनी त्यांनी 'वर्तणुक व्यवस्थापन शास्त्र' या विषयावर मार्गदर्शन केले.

तिसऱ्या सत्रात एच.बी.वेक अप कॅम्पचे आयोजन लायन्स क्लब ऑफ सातारा युनायटेड यांच्या सौजन्याने केले होते. यामध्ये १२५ विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या होत्या. या कार्यशाळेचे आयोजन प्रा.प्रतिभा चिकमट व प्रा.डॉ.संध्या पवार यांनी केले होते.

- ९) ३ जानेवारी, सावित्रीबाई फुले जयंती निमित्ताने डॉ.सौ.कांचन नलावडे यांचे व्याख्यान आयोजित केले होते. यामध्ये विद्यार्थिनी विकास मंडळ व सांस्कृतिक विभागाने सहभाग घेतला होता.
- १०) ८ मार्च जागतिक महिला दिनाच्या निमित्ताने डॉ.पूजा कदम आहारतज्ञ व योगा प्रशिक्षक यांना आमंत्रित केले होते. त्यांनी स्त्रियांचा आहार व आरोग्य या विषयावर मार्गदर्शन केले.

११) लैंगिक अत्याचार निवंत्रण समितीमार्फत मुर्लीच्या समस्या सोडविण्यासाठी प्रथम सत्र व द्वितीय सत्रात दोन बैठकींचे आयोजन केले. तसेच मुर्लीच्या तक्रार निवारणासाठी स्थानिक समिती व मा.प्राचार्यांच्या मार्गदर्शनाखाली योग्य मार्गदर्शन करून समस्यांचे निराकरण करण्यात आले. मुर्लीच्या आरोग्याच्या व स्वच्छतेबाबत योग्य ते मार्गदर्शन व सिव्हील हॉस्पिटल तर्फे मोफत औषधे देण्यात आली.

या दोन्ही समितीच्या कामकाजासाठी प्रा.डॉ.सौ.संध्या पवार, प्रा.गीतांजली साळुंखे, प्रा.सौ.होरकरी, प्रा.स्वाती बैनवाड, प्रा.सौ.पवार, प्रा.सौ.नागणे, प्रा.कु.पाटील, प्रा.कु.निकीता गायकवाड, प्रा.कचरे, सौ.वागवान मंडम या सर्वांचे सहकार्य मिळाले. यावर्षी महिलांचे सर्व उपक्रम पार पाडताना प्रशासकिय कर्मचारी दिग्दे मंडम, पवार मंडम, श्री.उवाळे, श्री.लाड, श्री.प्रदिप कांबळे यांची मदत झाली.

वर्षभराचे हे सर्व कामकाज व्यवस्थित पार पाडण्यासाठी योग्य मार्गदर्शन, प्रेरणा व संपूर्ण सहकार्य मा.प्राचार्य डॉ.गजेन्द्र शेजवळ यांच्याकडून मिळाले.

प्रा.प्रतिभा चिकमट

चेअरमन-विद्यार्थिनी विकास मंडळ व
लैंगिक अत्याचार निवंत्रण समिती

बी.सी.सेल स्टॅडींग कमिटी

“डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर १२५वी जयंती निमित्त” महाविद्यालयातील बी.ए., बी.कॉम. व बी.एस्सी. च्या सर्व विद्यार्थ्यांनी शिष्यवृत्ती मिळण्यासाठी बी.सी.सेल कमिटीने विद्यार्थ्यांशी प्रत्यक्ष संपर्क साधून फॉर्म भरण्यासाठी प्रवोधन केले. जे विद्यार्थी वंचित होते त्यांना फॉर्म भरण्यासाठी मार्गदर्शन केलेले आहे. कमिटीच्या या उपक्रमामुळे मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना आर्थिक व सामाजिक जाणवा निर्माण होण्यास मदत झाली. शिष्यवृत्तीधास्क विद्यार्थी समुपदेशन व शिष्यवृत्ती वाटप कार्यक्रम दि.१५/२/२०१६

लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स, सातारा

रोजी घेण्यात आला. या कार्यक्रमास डॉ.आ.ह.साळुंखे ज्येष्ठ विचारवंत यांचे ‘डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर व त्यांची सामाजिक न्यायाची भूमिका’ या विषयावर व्याख्यान झाले. कार्यक्रमास मा.चंद्रकांत खंडाईत जिल्हाध्यक्ष भा.रि.प.बहुजन महासंघ, सम्यक विद्यार्थी आंदोलन समिती, साताराचे कार्यकर्ते सिद्धार्थ खरात व गणेश भिसे यांच्या सहभागामुळे कार्यक्रम घेण्यात आला. या कार्यक्रमात भारताचे संविधान प्रास्ताविका प्रकाशित करण्यात आली. मा.सुखदेव थोरात माजी यु.जी.सी. चेअरमन यांचे भारतातील शिक्षणाची अवस्था या विषयावर व्याख्यान झाले.

प्रा.डॉ.शंकर पवार
अध्यक्ष-बी.सी.सेल स्टॅडींग कमिटी

तक्रार निवारण समिती

श.वर्ष २०१५-१६ मध्ये तक्रार निवारण समितीने महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना आपल्या तक्रारी, सूचना महाविद्यालयातील सूचना, तक्रार पेटीत टाकण्यासंबंधी नोटीस काढण्यात आली व त्यानुसार कार्यवाही करण्यात आली.

- १) महाविद्यालयात सुविधा संबंधी मागणीचा विचार करून ती सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आल्या.
- २) ग्रंथालयातील स्वच्छतेसंबंधीची सूचना होती. त्यानुसार संबंधीत विभागास पत्र पाठवून कार्यवाही केली.
- ३) पार्कींग संबंधी मुलांची मागणी होती. त्याचाही विचार करून पार्कींग सुविधा व तिचे सुरक्षा कर्मचारी नियुक्ती करण्यात आली.
- ४) अभ्यासिकेत इंग्रजी वर्तमान पत्र उपलब्ध करण्याची सूचना होती. संबंधित विभागास पत्र देऊन ओळख-पत्रावर इंग्रजी वर्तमानपत्र देण्याची व्यवस्था केली.

अशा अनेक सुचना व तक्रारी मा. प्राचार्यांच्या मार्गदर्शानुसार कार्यवाही करण्यात आल्या. या कामी उपप्राचार्य प्रा.डी.जी.साळुंखे, उपप्राचार्य प्रा.पी.एस.जाधव, ग्रंथपाल एल.एन्.कुंभार यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.डॉ.बी.डी.सगरे
अध्यक्ष तक्रार निवारण समिती

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक

अभ्यासकेंद्र 6403 A (सातारा)

शिक्षणापासून वंचित राहिलेल्या मुलांसाठी व नोकरी करणाऱ्या सेवकांना शिक्षणाचा लाभ द्यावा यासाठी मुक्त विद्यापीठाची स्थापना झाली. लाल बहादूर शास्त्री महाविद्यालयात १९८९ पासून हे अभ्यासकेंद्र सुरू आहे. येथे बी.ए. १, २, ३ व बी.कॉम. १, २, ३ तसेच पत्रकारिता पदविका अभ्यासक्रम आहेत. यावर्षी विद्यापीठाने ऑनलाईन प्रवेश व परीक्षाप्रक्रिया अवलंबली होती. बी.ए./बी.कॉम.साठी १८२० विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला.

मे २०१५ मध्ये झालेल्या विद्यापीठ परीक्षांचे केंद्रिय मूल्यमापन (कॅंप) याच केंद्रावर यशस्वीपणे पूर्ण केले. १७.१.२०१२ रोजी प्राचार्य डॉ. अरूण गाडे यांचे "आजची शिक्षण व्यवस्था व डॉ. वापूजी साळुंखे यांचे कार्य" या विषयावर व्याख्यान आयोजित केले. तसेच पत्रकारिता पदविका अभ्यासक्रमांतर्गत दि. ६.३.२०१६ रोजी 'अजिंक्य संवाद' अंकाचे प्रकाशन करण्यात आले.

प्राचार्य डॉ. आर.व्ही. शेजवळ सरांचे मौलिक मार्गदर्शन त्यासाठी लाभले. श्री. वैभव सपकाळ व प्रकाश माने यांचे सहकार्य मिळाले.

प्रा.डॉ.बी.डी.सगरे
केंद्रसंयोजक

आविष्कार समिती

विद्यार्थ्यांमध्ये संशोधनवृत्ती रूजवून त्यांच्या अभिनव संकल्पांचे समाजोपयोगी उत्पादनात रुपांतर होण्याच्या दृष्टीने दरवर्षी शिवाजी विद्यापीठातर्फे आविष्कार संशोधन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात येते.

आविष्कार समिती व भौतिकशास्त्र विभागातर्फे महाविद्यालयामध्ये दिनांक २० ऑक्टो. २०१५ रोजी "आविष्कार संशोधन प्रेरणा- विद्यार्थीकेंद्रित कार्यक्रम" अशी एकदिवशीय कार्यशाळा आयोजित केलेली होती. त्यामध्ये एकूण तीन सत्रांमध्ये प्रा.डॉ.डी.आर. सगरे यांनी संशोधनाची क्षेत्रे मर्यादित न ठेवता अविस्तपणे संशोधन करण्यासाठी आवाहन केले. तिसऱ्या सत्रासाठी प्रा.डॉ.एम.एम. पवार यांनी उत्कृष्ट संशोधन पत्रिकेबद्दल सहभागी विद्यार्थ्यांना माहिती दिली.

यावर्षी विद्यापीठातर्फे पाटण येथील वाळासाहेब वेसाई कॉलेज पाटण येथे दिनांक १५.१२.२०१५ रोजी जिल्हास्तरीय आविष्कार संशोधन स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती. या स्पर्धेमध्ये एकूण सहा स्पर्धाप्रकारांमध्ये महाविद्यालयातून एकूण १२ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला तसेच इतर ६ विद्यार्थ्यांनी स्पर्धा पाहण्यासाठी वैयक्तिक सहभाग नोंदविला. या संशोधन महोत्सवामध्ये वी.एस्सी. भाग १मध्ये शिकत असणाऱ्या कु. ऐश्वर्या नंदकुमार कदम व कु. कोमल संजय वाघ यांनी "कॉम्पॅक्ट हाय रेंज एज्युकेशनल एफ.एम. ट्रान्समीटर" चे सादरीकरण करून "अभियांत्रिकी व विज्ञान" या स्पर्धाप्रकारामध्ये द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक मिळवून विद्यापीठस्तरीय संशोधन स्पर्धेसाठी पात्र झाल्या.

तसेच अरमान जंगु पटेल व अभिजीत श्रीमंत शेळके (बी.एस्सी. भाग ३) या विद्यार्थ्यांनी "नॅचरल इंडीकेटर्स : इनवेस्टीगेशन ऑफ जॅसीड बेस प्रॉपर्टीज"चे सादरीकरण

करून 'मुलभूत विज्ञान' या स्पर्धाप्रकारामध्ये द्वितीय क्रमांक मिळवून विद्यापीठ स्पर्धेसाठी पात्र झाले.

मंगळवार दिनांक २२.१२.२०१५ रोजी इंग्रजी अधिविभाग शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर आयोजित विद्यापीठस्तरीय मध्यवर्ती आविष्कार संशोधन स्पर्धेमध्ये एकूण ४ विद्यार्थी सहभागी झाले होते. त्यामध्ये अस्मान जंगू पटेल (बी.एससी. ३) याला "मुलभूत विज्ञान" या स्पर्धाप्रकारामध्ये द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले. त्याची दिनांक ९ ते १२ जानेवारी २०१६ सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ येथे होणाऱ्या आंतरविद्यापीठस्तरीय आविष्कार स्पर्धेसाठी निवड झाली. आविष्कार स्पर्धा समितीला प्राचार्य डॉ.आर.व्ही. शेजवळ यांचे सतत मार्गदर्शन लाभले. तसेच समिती सदस्य प्रा.डी.जी. साळुंखे, प्रा.डॉ. सी.पी. माने, प्रा.डॉ.डी.आर. भुटियानी, प्रा.पी.एस. जाधव, प्रा.सौ.आर.ए. नवलडे, प्रा.एन.ए. कदम यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले.

तसेच ऑफिसमधील श्री.एन.बी. पाटील, श्री.व्ही.के. सावंत, श्री. लोकरे, श्री. वैभव सपकाळ तसेच भौतिकशास्त्र विभागातील प्रा.एस.ए. स्साळ, प्रा.आर.पी. भोसले, श्री.ए.एन. कदम, दादा शिंदे, रवींद्र जाधव या सर्वांचे सहाय्य लाभले.

प्रा.डॉ.एन.एल. तरवाळ
आविष्कार समिती प्रमुख

विज्ञान मंडळ

शैक्षणिक वर्ष २०१६मध्ये विज्ञानमंडळाच्यावतीने विविध उपक्रम राबवण्यात आले. दि. १० डिसें. २०१५ रोजी मा. कुमार मंडपे अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती, सातारा यांच्या हस्ते विज्ञान मंडळाचे उद्घाटन करण्यात आले. मा. कुमार मंडपे यांनी वैज्ञानिक हॅण्टीकोन विद्यार्थ्यांनी टेवावा तसेच सत्य असत्य यातील फरक समजावून घ्यावा. चिकित्सक विचार असावेत. सत्यावर आधारीत ज्ञानामुळे

लाल वहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स, सातारा

देशाची व समाजाची प्रगती होणार आहे. विज्ञान मंडळाचे दुसरे व्याख्यान डॉ.अनिमिष चव्हाण यांनी दिले. 'महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांचे मानसिक आरोग्य' या विषयावर डॉ. अनिमिष चव्हाण यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

प्रा.डॉ. शंकर पवार
अध्यक्ष, विज्ञान मंडळ

संशोधन समिती

शै.वर्ष २०१५-१६ मध्ये संशोधन समिती व मा.प्राचार्यांच्या मार्गदर्शनानुसार प्राध्यापकात संशोधनवृत्ती वाढवण्याचा प्रयत्न करण्यात आला.

- १) दि. ५.१०.२०१५ पर्यंत ९ प्राध्यापकांचे M.R.P. चे प्रबंध यु.जी.सी.ला सादर केलेत.
- २) ९ प्राध्यापकांचे M.R.P. चे काम सुरू आहे.
- ३) १३ प्राध्यापकांचे Ph.D. चे कार्य सुरू आहे.
- ४) यावर्षी Ph.D. प्रवेशासाठी प्रवेश घेणारे ४ प्राध्यापक
- ५) वेगवेगळ्या राष्ट्रीय विद्यापीठ सेमिनार-चर्चासत्रात शोधनिबंध सादर केले.
- ६) विद्यार्थ्यांना शोधनिबंध, प्रोजेक्ट कसे तयार करावे यासाठी कार्यशाळा घेण्यात आली.
- ७) ११ विषयांच्या राष्ट्रीय कार्यशाळेचे प्रकल्प सादर.

यासाठी प्रा.डॉ.पवार मंडम, प्रा.डॉ. नवलडे, प्रा.डॉ. तरवाळ, प्रा. कदम यांचे सहकार्य व प्राचार्यांचे मार्गदर्शन, प्रोत्साहन लाभले.

प्रा.डॉ.बी.डी.सगरे
संशोधन समिती विभागप्रमुख

अग्रणी महाविद्यालय योजना

शिवाजी विद्यापीठाच्या अग्रणी महाविद्यालय योजना अंतर्गत शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये विविध

विभागांकडून एक दिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आल्या, या कार्यशाळांचा अहवाल पुढीलप्रमाणे-

- १) महाविद्यालयात २५.८.१५ रोजी 'हिंदी साहित्यकार कृष्णा अग्निहोत्री और कौशल्या वैसंत्री-एक अध्ययन' या विषयावर कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. सदर कार्यशाळेत ८५ विद्यार्थी ११ शिक्षक आणि ५ शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी झाले होते.
- २) संशोधन विभागाच्या वतीने दि. २०.१०.२०१५ला महाविद्यालयात 'आविष्कार संशोधन प्रेरणा' या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. या कार्यशाळेत १०० विद्यार्थी ३० शिक्षक व १० शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी झाले होते.
- ३) महाविद्यालयात दि. १४.१.२०१६ रोजी भूगोल विभागाच्या वतीने 'G.I.P. व G.P.S. चे भूगोलातील महत्त्व' या विषयावर कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. सदर कार्यशाळेत ६८ विद्यार्थी ७ शिक्षक व ३ शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी झाले होते.
- ४) दि. १५.१.२०१६ रोजी कॉमर्स विभागाच्या वतीने 'करिअर संधी व विकास' या विषयावर कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. त्यामध्ये १०५ विद्यार्थी १० शिक्षक आणि ५ शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी झाले होते.
- ५) दि. २०.१.२०१६ या दिवशी महाविद्यालयात प्राचार्यांची विशेष कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली. सदर कार्यशाळेस २१ प्राचार्य व ५ शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी होते.
- ६) दि. २.२.२०१६ रोजी प्राणीशास्त्र विभागाच्या वतीने 'ग्लास फिश ऑब्जर्वेशन कन्ट्रिब्युशन व मेन्टेनन्स व्यवस्थापन' कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली.

यामध्ये १५० विद्यार्थी १० शिक्षक व ३ शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी झाले होते.

- ७) महाविद्यालयात दि. २.२.२०१६ रोजी गणित विभागाच्या वतीने 'CC++ and Sci.lab' एक दिवसीय कार्यशाळा घेण्यात आली. १५ विद्यार्थी १० शिक्षक व २ कर्मचारी वर्ग सहभागी झाले.
- ८) ग्रंथालय विभागाच्या मार्फत दि. ९.२.२०१६ रोजी 'ग्रंथालय व्यवस्थापनातील आधुनिक तंत्र' या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली. सदर कार्यशाळेस २५ विद्यार्थी १५ शिक्षक व १० शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी झाले होते.
- ९) विद्यार्थ्यांनी विकास मंडळाच्यावतीने दि. १०.२.२०१६ रोजी 'स्त्री-पुरुष समानता व हिमोग्लोबिन तपासणी' एक दिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. सदर कार्यशाळेत १२५ विद्यार्थ्यांनी १० शिक्षिका व ६ शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी झाले होते.

सदर योजनेत महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.आर.व्ही. शेजवळ, प्राध्यापक व शिक्षकेतर कर्मचारी यांनी बहुमोल सहकार्य केले.

प्रा.एम.वी. रासकर

अग्रणी महाविद्यालय योजना समन्वयक

स्पर्धा परीक्षा

शैक्षणिक वर्ष सन २०१५-२०१६ स्पर्धा परीक्षा विभागामार्फत पुढीलप्रमाणे कार्यक्रम राबविण्यात आले.

- १) सन २०१५-१६ या वर्षासाठी स्पर्धा परीक्षा पुर्व तयारी वर्गासाठी ८१ विद्यार्थ्यांची नोंदणी करून विविध विषयावर मार्गदर्शनपर नियमित वर्ग सुरू करण्यात आले. यामध्ये सामान्य अध्ययन पेपर १ व सामान्य

राष्ट्रीय सेवा योजना

अ) नियमित कार्यक्रम

लाल बहादुर शास्त्री महाविद्यालयाचा राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग नेहमीच सामाजिक बांधिलकीच्या नात्याने काम करत आला आहे. या वर्षीही या विभागाने अनेक सामाजिक उपक्रम राबविले आहेत. रा.से.योजनेचे उद्घाटन मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांच्या अध्यक्षतेखाली व मा.राजेंद्र चोरगे यांच्या प्रमुख उपस्थितीत झाले. यावेळी आदर्श स्वयंसेवकांना पुरस्कार देण्यात आले. या वर्षीही रक्षाबंधनाचा, शिक्षक दिन, गुरुपौर्णिमा इ. उपक्रम राबविण्यात आले. तसेच 'गुरूवार बाग' येथे स्वच्छता मोहिम राबविली. तसेच "स्वच्छ सातारा, सुंदर सातारा" या सी.वेदांतिका राजेभोसले यांच्या मोहिमेत रा.से.योजनेचे बहादुरीय सहभागी झाले होते.

श्रमदानाबरोबरच अनेक सामाजिक उपक्रमात रा.से.योजनेच्या विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता. जसे शाळाबाह्य मुलांचे सर्व्हेक्षण, मुक्तांगणतर्फे राबविला जाणारा समता जागर, नाट्य स्पर्धा इ. मध्ये सहभाग घेतला होता. रा.से.योजनेचे नियमित कार्यक्रम पार पाडण्यासाठी कार्यक्रम अधिकारी प्रा.डॉ.आर.व्ही.शेजवळ, प्रा.डॉ.व्ही.बी.सुपुगडे, प्रा.जे.के.पवार व रा.से.योजनेच्या सर्व सदस्यांचे सहकार्य लाभले.

ब) विशेष श्रमसंस्कार शिबीर

मौजे पोगरवाडी जि.सातारा

दि.२३/१२/२०१५ ते २९/१२/२०१५

लाल बहादुर शास्त्री महाविद्यालयाची विशेष श्रमसंस्कार शिबीराची वेगळी परंपरा आहे. शिवाजी विद्यापीठाची विशेष परवानगी घेवून या महाविद्यालयाने वासोटा किल्ला, शिवकालीन बाजारपेठ, किल्ले रायगड या ऐतिहासिक ठिकाणी विशेष श्रमसंस्कार शिबीर घेवून शिवाजी विद्यापीठात एक वेगळा ठसा उमटविला आहे.

अध्ययन पेपर २, आवश्यक मराठी, आवश्यक इंग्रजी, मुलाखत तंत्र या राज्यसेवा परीक्षेच्या अभ्यासक्रमावर आधारित विविध विषयांचे लेक्चर घेण्यात आली.

- २) शिवविद्या प्रबोधिनी, मुंबई मार्फत घेण्यात आलेल्या I.A.S. पुर्व परीक्षेची प्रशिक्षण कोर्स स्पर्धा घेण्यात आली. यामध्ये महाविद्यालयातील १९ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवला.
- ३) ६.१.२०१६ रोजी स्पर्धा परीक्षा विभाग व विद्यार्थी उत्कर्ष मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने "करिअर संधी" या विषयावर श्री.समुद्धी जाधव यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
- ४) जानेवारी २०१६ या विभागामार्फत पोलीस भरती पूर्व परीक्षा मार्गदर्शन वर्ग सुरू करण्यात आले. यामध्ये २० विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवला आहे.
- ५) २१ फेब्रुवारी २०१६ रोजी सातारा कम्युनिकेशन टॅलेंट सर्च या परीक्षेत महाविद्यालयातील २७ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवला आहे.
- ६) दि.१०.३.२०१६ महाविद्यालयात घेण्यात आलेल्या Quiz Competition स्पर्धेत १०५ विद्यार्थी सहभागी झाले. यामधून स्पर्धा घेवून ४ गट काढण्यात आले व या ४ गटांना रोख पारितोषिक व प्रमाणपत्र देण्यात आले.

या विभागामार्फत वरील प्रमाणे उपक्रम यशस्वीरित्या पार पडलेले असून यासाठी महाविद्यालयातील प्रा.एस.जी.गुख, प्रा. पाटील, प्रा.जी.आर. वास्के, प्रा.डॉ.एन.एल. तखाळ, प्रा.रूपनवर इतर विषयातील तज्ञ प्राध्यापक यांचे सहकार्य लाभले तर महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.आर.व्ही. शेजवळ यांचे बहुमोल मार्गदर्शन मिळाले.

प्रा.वी.एम. माळी
स्पर्धा परीक्षा विभागप्रमुख

हाच वारसा जपत मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांनी शहिदांची भूमी असलेल्या सातारा जिल्ह्यातील पोगरवाडी येथे विशेष श्रमसंस्कार शिवीर घेण्याची विशेष परवानगी घेतली. या गावचे सुपुत्र शहिद जवान कर्नल संतोष महाडीक यांना श्रमसंस्कार शिवीराच्या आयोजनातून श्रद्धांजली वाहण्याचा अनोखा उपक्रम या महाविद्यालयाने हाती घेतला.

या विशेष श्रमसंस्कार शिवीरासाठी ७५+५०=१२५ विद्यार्थी-विद्यार्थिनी, यामध्ये ८६ विद्यार्थी व ३९ विद्यार्थिनी सहभागी झाल्या होत्या. ३ कार्यक्रम अधिकारी, ५ सदस्य व शिक्षकेतर कर्मचारी सहभागी होते.

या विशेष श्रमसंस्कार शिवीराचे उद्घाटन बुधवार दि.२३/१२/२०१५ रोजी शिवाजी विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजनेचे समन्वयक मा.डॉ.डी.के.गायकवाड यांच्या हस्ते, मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांच्या अध्यक्षतेखाली व मा.प्रा.संजय शिखरे सहाय्यक कार्यक्रम समन्वयक रा.से.योजना, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर यांच्या उपस्थितीत झाले. या कार्यक्रमासाठी या गावचे सरपंच, ग्रामपंचायत सदस्य व प्रतिष्ठित नागरिक उपस्थित होते.

विशेष श्रमसंस्कार शिवीरात विविध उपक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते. यामध्ये प्रामुख्याने श्रमदान, मान्यवरांची व्याख्याने, आरोग्य शिवीर, पशु चिकित्सा शिवीर, नेत्र चिकित्सा शिवीर, महिला मेंढावा, रांगोळी स्पर्धा, गाव सर्व्हेक्षण, करमणूक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते.

श्रमदान तलाव :

महाराष्ट्र शासनाच्या 'जलयुक्त शिवार' या घोषणेची अंमलबजावणी करण्याच्या दृष्टिने या शिवीरात एक महत्वाकांक्षी योजना होती घेण्यात आली. गावच्या बाहेर

६२×५० क्षेत्रफळ असलेले जुने तळे आहे. या तळ्यात गाळ साठलेला होता. तळ्याच्या सभोवती झाडे-झुडपे वाढलेली होती. तळ्यातील गाळ काढल्यास व खोली वाढविल्यास पुढील पावसाळ्यात पाणीसाठा होवून शेतीला पाणीपुरवठा होवू शकेल. तसेच गावाने मत्स्यपालन व्यवसाय केला तर गावाच्या उत्पन्नात वाढ होईल. गाव स्वावलंबी होईल, त्यादृष्टीने शिवीर काळात श्रमदानाचे नियोजन केले.

स्मशानभूमी :

या गावची स्मशानभूमी अत्यंत लहान अडचणीच्या टिकाणी होती. या टिकाणी होणारे विधी पार पाडण्यासाठी व लोकांना बसण्यासाठी जागा पुरेशी नव्हती. गावकऱ्यांची ही अडचण लक्षात घेवून या स्मशानभूमीत मोठा मुरूमाचा भराव केला. सभोवताली लोकांना बसण्यासाठी जागा उपलब्ध झाली. तसेच वृक्षारोपनासाठी खड्डे घेतले.

बंधारा :

पोगरवाडी गावाच्या बाजूने उरमोडी नदी वाहते. या नदीतील पाण्याची पातळी कमी आहे. शेतीला पाणी उपसा करताना अडचणी येत होत्या. पाण्याचा साठा नसल्यामुळे पाणी उपसा करता येत नव्हता. पाणी साठा वाढविण्याच्या दृष्टीने मा.प्राचार्य यांच्या मार्गदर्शनाखाली 'बनराई' बंधारा विद्यार्थी व ग्रामस्थांच्या मदतीने बांधला आहे. या बंधारासाठी दगड, बाळूची पोती यांचा वापर केला. परिणामी नदीतील पाण्याची पातळी वाढली आहे. त्यामुळे पाणी उपसा योजनांना मोठ्या प्रमाणात पाणी उपलब्ध झाले आहे. त्यामुळे शाश्वत विकासाला चालना मिळणार आहे.

ग्रामसफाई :

'स्वच्छ भारत स्वस्थ भारत' या योजनेनुसार शिवीर कालावधीत ग्रामसफाई, नाले सफाई केली. स्वच्छतेचे महत्त्व ग्रामस्थांना पटवून दिले. ग्रामस्थांनीही या मोहिमेत सहभागी करून घेतले.

सर्व्हेक्षण :

शाळा बाह्य मुलांचा सर्व्हे, कुपोषित बालकांचा सर्व्हे, व्यावसायिक सर्व्हे, संगणक साक्षरता सर्व्हे इ.

व्याख्याने :

राष्ट्रीय सेवा योजना विशेष श्रमसंस्कार शिबीरात श्रमदानाबरोबरच विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास होण्याच्या दृष्टिने विविध सामाजिक, आर्थिक विषयावर मान्यवरांची व्याख्याने आयोजित करण्यात आली होती. त्यामध्ये प्रामुख्याने दि. २३/१२/१५ रोजी कर्नल आर.आर.जाधव यांचे 'मेरे बतन के लोगों, जरा आँख में भरलो पानी' या विषयावर अत्यंत प्रभावी विद्यार्थ्यांच्यात देशप्रेम निर्माण करणारे व्याख्यान झाले. दि. २४/१२/१५ रोजी प्रा.डॉ.सतीश घाटगे यांचे 'रा.स.योजनेची गाणी आणि मी' या विषयावर व्याख्यान. याच दिवशी सायंकाळी ६.०० वाजता डॉ.संदीप यांचे "पश्चिम घाटातील जैवविविधता" या विषयावर व्याख्यान झाले. दि. २५/१२/१५ रोजी सकाळी १०.०० वा. महिला मेळावा व रांगोळी स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती. प्रा.कु.एस.पी.गिते यांचे 'महिला सबलीकरण' या विषयावर व्याख्यान झाले. दुपारच्या सत्रात प्रा.यु.आर.माने यांचे "राष्ट्रभारणीत युवकांचे योगदान" या विषयावर व्याख्यान झाले. सायंकाळी ६.०० वा. डॉ.सी.एन.बागल कृषी अधिकारी जि.प.सातारा यांचे 'परसबागेतील शेती व कमी खर्चाची शेती' या विषयावर ग्रामस्थांना अत्यंत मौलिक मार्गदर्शन झाले. दि. २६/१२/१५ रोजी सकाळी १०.०० वा. ग्रामस्थांसाठी लायन्स क्लब ऑफ सातारा यांचे बतीने मोफत आरोग्य शिबीर व नेत्र चिकित्सा शिबीर आयोजित करण्यात आले होते. या शिबीराचा लाभ परिसरातील व गावातील ग्रामस्थांनी घेतला. सायं. ४.०० वा. प्रा.महेश गायकवाड यांचे 'गाऊ त्यांना आरती' या विषयावर व्याख्यान झाले. दि. २७/१२/१५ रोजी सायं. ४.०० वा. माजी

तहसिलदार श्री.कुचेकर यांचे 'आजचे युवक आणि व्यसनाधिनता' या विषयावर व्याख्यान झाले. सायं. ६.३० वा. श्री समृद्धी जाधव सिनेदिदर्शक यांचे 'दोन शब्द दादांसाठी व दोन शब्द दिदींसाठी' या विषयावर युवकांना उपयुक्त असे व्याख्यान झाले.

दि. २८/१२/१५ रोजी सकाळी १०.०० वा. मा.डॉ.एस.वी.मोरे पशुवैद्यकीय अधिकारी परळी यांचे मार्गदर्शनाखाली पोगरवाडीमध्ये पशुवैद्यकीय शिबीर आयोजित करण्यात आले होते. यामध्ये जनावरांची तपासणी व जनावरांचे लसीकरण करण्यात आले. दुपारी ४.०० वा. डॉ.एन.एन.तखाळ यांचे 'नॅनो तंत्रज्ञानाचे अद्भुत चमत्कार' याविषयी अत्यंत मौलिक व्याख्यान झाले.

करमणूक :

राष्ट्रीय सेवा योजना विशेष श्रमसंस्कार शिबीरात श्रमदान, व्याख्याने याबरोबरच ग्रामस्थांसाठी व विद्यार्थ्यांसाठी प्रा.संजय काळे यांचा 'हसवणूक', श्री.शिवकुमार कोळी यांचा 'बऱ्हाड निघालय लग्नाला', श्री.सुभाषराव जाधव यांचा 'भजनी कुंज' हा देशभक्तीपर गितांचा कार्यक्रम झाला. तसेच गावातील भजनी मंडळाचा भजनांचा कार्यक्रम झाला. या सर्व कार्यक्रमांना ग्रामस्थांना तसेच विद्यार्थ्यांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद लाभला.

शिबीराचे विशेष :

या शिबीराचे महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे या शिबीर काळात महाविद्यालयातील कनिष्ठ व वरिष्ठ महाविद्यालयातील प्राध्यापक, कार्यालयीन कर्मचारी यांनी प्रत्येक सुट्टी दिवशी श्रमदानात प्रत्यक्ष सहभाग घेतला व कर्नल संतोष महाडीक यांना श्रमदानातून आदरांजली वाहिली.

मान्यवरांच्या भेटी :

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर काळात अनेक

मान्यवरांनी भेटी दिल्या. यामध्ये प्रामुख्याने मा.राजेश भोसले जि.प.सदस्य, सातारा. मा.प्रा.गायकवाड सर तालुका समन्वयक सातारा, पुसेगाव कॉलेजचे प्राचार्य डॉ.कांबळे सर, श्रीमती मिनलबेन मेहता कॉलेजचे प्राचार्य डॉ.अरुण गाडे सर, प्रा.राजपूत सर, प्रा.मालगावकर सर, मा.तहसिलदार चव्हाण सो., रंगशिला शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष मा.भानुदास मोहिते सर.

समारोप :

दि.२९/१२/१५ रोजी दु.४.०० वा. समारोप समारंभ कार्यक्रम झाला. या कार्यक्रमासाठी प्रमुख पाहुणे म्हणून मा.राजेश भोसले जि.प.सदस्य, सातारा तर अध्यक्ष म्हणून मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ हे उपस्थित होते. तसेच प्रमुख उपस्थितीमध्ये कर्नल संतोष महाडीक यांच्या मातोश्री कालिंदी घोरपडे, वहिण, भाऊ, वहिनी इ. मान्यवर होते. तसेच गावचे सरपंच, पोलीस पाटील, मुख्याध्यापक, राजेंद्र घोरपडे, बाळासाहेब घोरपडे, श्री.भोसले, जयवंत घोरपडे, सुनिल घोरपडे इ. हे ही मान्यवर उपस्थित होते.

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर पार पाडण्यासाठी मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ, उपप्राचार्य प्रा.डी.जी.साळुंखे, प्रा.पी.एस.जाधव तसेच प्रा.डॉ.व्ही.बी.सुपुगडे, प्रा.जे.के.पवार, प्रा.बी.बी.वागल, प्रा.डॉ.व्ही.एस. नाईक, प्रा.बी.एम.माळी, प्रा.वाय.बी.गुर्मे, प्रा.आर.पी.मदने, प्रा.एस.ए.रसाळ, प्रा.सौ.आर.ए.नलवडे, प्रा.पी.सी.चिकमट, प्रा.एस.पी. बैनवाड तसेच श्री.महादेव सुतार, श्री.शिवाजीराव माने यांचे सहकार्य लाभले. याशिवाय महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक, प्रशासकीय कर्मचारी या सर्वांचे विशेष सहकार्य लाभले.

प्रा.एन.व्ही.शिंदे
कार्यक्रम अधिकारी

जिल्हा शाळांक शिक्षण विभाग, सातारा

जिमखाना विभाग

आमच्या महाविद्यालयाच्या सिनिअर विभागाचा जिमखाना अहवाल म्हणजे बहादूर विद्यार्थ्यांची गौरव गाथा. शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे यांनी दिलेल्या चैतन्याचा मंत्र घेऊन आमचे खेळाडू आपल्या कर्तृत्वाचा टसा मातीवर उमटवतात. वर्षभर खेळाडूंनी जी गौरवशाली कामगिरी केली आहे त्यामुळे महाविद्यालयाची व आमच्या श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूरची मान व शान वाढविली आहे.

ऑल इंडिया इंटर युनिव्हर्सिटी खेळाडू

- १) शिंदे तृप्ती शामराव, बी.ए. भाग-३
आर्चरी - अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ आर्चरी स्पर्धेसाठी पंजाब विद्यापीठ, पतियाळा स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठाच्या संघात निवड.
- २) चोरट प्रतिक्षा दिलीप, बी.कॉम. भाग-१
आर्चरी - अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ आर्चरी स्पर्धेसाठी पंजाब विद्यापीठ, पतियाळा स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठाच्या संघात निवड.
- ३) जाधव पन्नवी आनंदा, बी.एस्सी. भाग-३
फूटबॉल - अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ फूटबॉल स्पर्धेसाठी गुजरात विद्यापीठ, गांधीनगर येथील स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठाच्या संघात निवड.
- ४) वरेकर विक्रान्त दीपक, बी.एस्सी. भाग-३
फूटबॉल - अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ फूटबॉल स्पर्धेसाठी गुजरात विद्यापीठ, गांधीनगर येथील स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठाच्या संघात निवड.
- ५) फरकुटे अक्षय प्रदीप, बी.ए. भाग-३
हॉकी - पश्चिम विभागीय आंतर विद्यापीठ हॉकी स्पर्धेसाठी मोहनलाल सुधिया विद्यापीठ, उदयपूर येथील स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठाच्या संघात निवड.

६) साळुंखे प्रविण निळकंठ, बी.कॉम. भाग-१

पिस्तुल शूटींग - अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ शूटींग स्पर्धेसाठी बनारस हिंदू विद्यापीठ, वाराणसी येथे शिवाजी विद्यापीठाच्या संघात निवड.

७) जाधव रोहन बाळासो, बी.ए. भाग-३

अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ तायक्वांदो स्पर्धेसाठी दिल्ली येथे होणाऱ्या स्पर्धेसाठी शिवाजी विद्यापीठाच्या संघात निवड. इंटर झोनल तायक्वांदो स्पर्धेत गोल्ड मेडल प्राप्त.

इंटर झोनल विजय खेळाडू

१) सूरु सागर लालासो, बी.ए. भाग-१

कुस्ती - शिवाजी विद्यापीठामार्फत घेण्यात आलेल्या इंटर झोनल कुस्ती स्पर्धेत ६० ते ६५ वजनी गटात सिल्वर मेडल.

सातारा झोनल कुस्ती स्पर्धेत गोल्ड मेडल प्राप्त केले.

२) जाधव अभिषेक अरुण, बी.कॉम. भाग-१

तायक्वांदो - शिवाजी विद्यापीठाच्या घेण्यात आलेल्या इंटर झोनल ताक्वांदो स्पर्धेत ७० ते ७५ वजनी गटात ब्रॉँझ मेडल प्राप्त केले.

३) पोतदार अनूप, बी.कॉम. भाग-१

वेटलिफ्टिंग - शिवाजी विद्यापीठाच्या घेण्यात आलेल्या इंटर झोनल वेटलिफ्टिंग स्पर्धेत ब्रॉँझ मेडल प्राप्त केले. (८० ते ८५ वजनी गटात)

४) कदम विठ्ठल चंद्रकांत, बी.एस्सी. भाग-१

आर्चरी - महाराष्ट्र आर्चरी असोसिएशन ज्युनियर राज्यस्तरीय स्पर्धेत सिल्व्हर मेडल प्राप्त (पुणे)

५) चोरट शिवशंकर सुरेश, बी.कॉम. भाग-१

आर्चरी - महाराष्ट्र आर्चरी असोसिएशन सिनिअर राज्यस्तरीय स्पर्धेत उत्कृष्ट खेळाडू.

झोनल विजयी खेळाडू

१) बोडके अनिकेत विलास, बी.एस्सी. भाग-२

जलतरण - शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या सातारा झोनल जलतरण स्पर्धेत १००मी., २००मी. Best Strok गोल्ड मेडल ५० मी. Free Style ब्रॉँझ मेडल प्राप्त केले.

२) टाणे अक्षय अनिल, बी.

जलतरण - शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या सातारा झोनल जलतरण स्पर्धेत ४x २०० मी. Free Style Rely मध्ये गोल्ड मेडल.

३) पवार ओमकार नारायण, बी.

जलतरण - शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या सातारा झोनल जलतरण स्पर्धेत ४x २०० मी. Free Style Rely मध्ये गोल्ड मेडल.

४) चव्हाण विजय दत्तात्रय, बी.कॉम. भाग-३

जलतरण - शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या सातारा झोनल जलतरण स्पर्धेत ४x २०० मी. Free Style Rely मध्ये गोल्ड मेडल.

५) राजे पूजा विजय, बी.ए. भाग-१

अॅथलेटिक्स - शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या सातारा झोनल अॅथलेटिक्स स्पर्धेत ४x१०० मी. रिले मध्ये ब्रॉँझ मेडल.

६) पुरीगोसावी काजल कृष्णात, बी.कॉम.भाग-१

अॅथलेटिक्स - शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या सातारा झोनल अॅथलेटिक्स स्पर्धेत ४x१०० मी. रिले मध्ये ब्रॉँझ मेडल.

७) भंडारे निशिगंधा दत्तात्रय, बी.एस्सी. भाग-१

अॅथलेटिक्स - शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या सातारा झोनल अॅथलेटिक्स स्पर्धेत ४x१०० मी. रिले मध्ये ब्रॉँझ मेडल.

- ८) राटोड जयश्री रूपसिंग, बी.ए. भाग-१
अॅथलेटिक्स - शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या सातारा झोनल अॅथलेटिक्स स्पर्धेत ४x१०० मी. रिले मध्ये ब्रॉँझ मेडल.
- ९) देवानंद माधुरी वासुदेव, बी.कॉम. भाग-१
अॅथलेटिक्स -सातारा झोनल अॅथलेटिक्स स्पर्धेत ४०० मी. धावणे मध्ये ब्रॉँझ मेडल.
४थ्या महाराष्ट्र राज्य चॅम्पीयनशीप सिनिअर मुलींच्या ४५ ते ५० वजनी गटात गोल्ड मेडल प्राप्त केले.
- १०) कारंढे सागर चंद्रकांत, बी.एस्सी. भाग-२
खाडे अनिकेत अंतम, बी.ए. भाग-१
धवधवे आकाश शैलेंद्र, बी.कॉम. भाग-१
फरकुटे अक्षय प्रदिप, बी.ए. भाग-३
अडागळे अनिकेत संतोष, बी.एस्सी. भाग-१
त्रिवके रूपेशकुमार बाबासाहेब, बी.ए.भाग-१
हॉकी - क्रीडा व युवक सेवा संचालनालयाच्या मार्फत घेण्यात आलेल्या राज्यस्तरीय हॉकी प्रशिक्षण शिबीरास सहभागी खेळाडू.
फलटण येथे घेण्यात आलेल्या राज्यस्तरीय हॉकी स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक.
- ११) जमदाडे अभिजित दादासोा, कदम रोहित संजय, बी.एस्सी. भाग-३
व्हॉलिबॉल - महाराष्ट्र व्हॉलिबॉल असोसिएशन मार्फत घेण्यात आलेल्या पन्हाळा येथील राज्यस्तरीय व्हॉलीबॉल स्पर्धेतील सहभागी खेळाडू.
- १२) गायकवाड अविनाश कृष्णराव, बी.ए. भाग-३
वाक्सिंग - महाराष्ट्र वाक्सिंग असोसिएशन मार्फत घेण्यात आलेल्या राज्यस्तरीय स्पर्धेतील सहभागी.
- १३) आसिफा सलिम मुलाणी, बी.एस्सी. भाग-२
वाक्सिंग -
- १४) वाघ कोमल संजय, बी.एस्सी. भाग-१
कुस्ती - शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत घेण्यात आलेल्या इंटर झोनल महिला कुस्ती स्पर्धेतील सहभागी खेळाडू.
कराटे स्पर्धेत गोल्ड मेडल.
- १५) जैन इंद्रजीत निर्मलकुमार, बी.एस्सी. भाग-१
शूटिंग NR - ओपन राज्यस्तरीय शूटिंग स्पर्धेत ज्युनिअर विभागातून गोल्ड मेडल.
- १६) कुंभार विनायक विजय, बी.ए. भाग-१
शूटिंग ISSF - शिवराज ससे अॅकॅडमी मार्फत घेण्यात आलेल्या ओपन राज्यस्तरीय शूटिंग स्पर्धेत ISSF कॅटरगरी मधून ज्युनिअर विभागातून गोल्ड मेडल.
- या व्यतिरीक्त आमच्या महाविद्यालयाने सातारा विभागीय शिवाजी विद्यापीठामार्फत घेण्यात येणाऱ्या विविध क्रीडा स्पर्धेत सहभाग नोंदविला आहे. यामध्ये जलतरण, क्रॉसकॅट्री, फेन्सिंग, फूटबॉल, ज्युद्रो, पॉवर लिफ्टिंग, बास्केट बॉल, बॉडी विल्डींग, आर्चरी, हॉकी, कुस्ती, कबड्डी, खो-खो, अॅथलेटिक्स, वाक्सिंग, तायक्वांदो, सायकलिंग इ. स्पर्धेत झोनल आणि इंटर झोनल स्पर्धेत सहभागी खेळाडू होते.
- तसेच यावर्षी शिवाजी विद्यापीठामार्फत घेण्यात आलेल्या स्विमींग व डार्लिंग इंटर झोनल स्पर्धेचे आयोजन छत्रपती शाहू स्टेडियम, सातारा येथील जलतरण तलावामध्ये केले होते. स्विमींग व डार्लिंग इंटर झोनल स्पर्धेचे आयोजन प्रथमच केले होते. या स्पर्धेचे प्रमुख पाहुणे श्री. उदय जोशी, जिल्हा क्रीडा अधिकारी, सातारा यांच्या शुभहस्ते उद्घाटन झाले. या स्पर्धेत कोल्हापूर,

सांगली, सातारा विभागातील खेळाडूंनी सहभाग नोंदविला होता.

२१ ऑगस्ट हा दिवस सर्व भारत देशभर 'क्रीडा दिन' म्हणून साजरा करण्यात येत असतो. महाविद्यालयात २१ ऑगस्ट रोजी 'क्रीडादिन' साजरा करण्यात आला. २१ जून रोजी 'आंतरराष्ट्रीय योग दिवस' साजरा करण्यात आला. यामध्ये महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक, शिक्षकेतर कर्मचारी, विद्यार्थ्यांचा सहभाग होता.

अशा गुणवंत विद्यार्थ्यांचा सत्कार वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभावेळी मा. विजय पाटकर (सिने अभिनेते) यांच्या शुभहस्ते करण्यात आला.

आमच्या या यशामध्ये जिमखाना विभागास नेहमीच प्रोत्साहित करणारे महाविद्यालयाचे आदरणीय प्राचार्य डॉ.आर.व्ही. शेजवळ यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य मिळाले. तसेच वर्षभर सर्व जिमखाना सदस्य यांचेही सहकार्य लाभले. यामध्ये उपप्राचार्य प्रा.डी.जी. साळुंखे, प्रा.पी.एस. जाधव, प्रा.एस.एम. मेस्वी, प्रा.शेखर मोहिते, प्रा. रूपनवर एस.ए. यांचे सहकार्य लाभले. तसेच सर्व शिक्षकेतर कर्मचारी इतर सहकारी प्राध्यापक वर्ग यांचेही सहकार्य लाभले.

प्रा.डॉ. विकास जाधव
जिमखाना विभागप्रमुख

अर्थशास्त्र विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने विविध उपक्रम राबविण्यात आले. त्याचा तपशील पुढीलप्रमाणे.

- भितीपत्रिका ११ जुलै २०१५ रोजी जागतिक लोकसंख्या दिनानिमित्ताने 'वाढती लोकसंख्या एक आव्हान' या विषयावर भितीपत्रिका प्रसिद्ध केली. या भितीपत्रिकेचे उद्घाटन मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांनी केले.

- १७ ऑगस्ट २०१५ रोजी 'आर्थिक विकासात बँकांची भूमिका' या विषयावर भितीपत्रिका प्रसिद्ध करण्यात आली.

- १३ सप्टेंबर २०१५ रोजी बी.ए.भाग ३ वर्गातील विद्यार्थ्यांची कासपटार येथे वर्षासहल आयोजित करण्यात आली.

- १५ डिसेंबर २०१५ रोजी दत्तात्रय कळवे महाराज बँक, जावळी शाखा सातारा येथे बी.ए.भाग-२ व बी.ए. भाग-३ च्या विद्यार्थ्यांनी भेट दिली.

- १३ जाने. २०१६ रोजी प्रा.डी.एस.पाटील यांचे स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

- २१ फेब्रु. २०१६ रोजी बी.ए. भाग-३ च्या विद्यार्थ्यांनी तयार केलेल्या शेतीच्या औजारांचे उद्घाटन करण्यात आले. 'एम-८०' या बजाजच्या जुन्या गाडीचे इंजिन बापरुन अतिशय कलाकुसरीने हे यंत्र तयार केले. तसेच नांगर फकाकर ही अवजारे तयार करून शेतीची कमी खर्चामध्ये मशागत करता येते. अभिजित भोसले या विद्यार्थ्यांच्या तंत्रज्ञानाने व इतर विद्यार्थ्यांच्या सहकार्याने हे यंत्र तयार केले.

- २५ फेब्रु. २०१६ रोजी "अर्थशास्त्रातील रोजगाराच्या संधी" या विषयावर भितीपत्रिकेचे उद्घाटन केले.

- ५ मार्च २०१६ रोजी बी.ए. भाग-३ च्या विद्यार्थ्यांचा निरोप समारंभ आयोजित करून सर्व विद्यार्थ्यांना शुभेच्छा देण्यात आल्या.

वरील सर्व उपक्रम राबविताना मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले. तसेच प्रा.एस.पी.कुदळे, प्रा.आर.पी.मदने यांचे सहकार्य लाभले.
प्रा.एन.व्ही.शिंदे, अर्थशास्त्र विभागप्रमुख

वनस्पतीशास्त्र विभाग

- १) प्रत्येक आठवड्यात वनऔषधींचे त्याच्या सविस्तर माहितीसह प्रदर्शन करण्यात आले.
- २) वी.एस्सी. भाग-२ व ३ या वर्गांच्या शैक्षणिक सहली अनुक्रमे कास व बामणोली येथे आयोजित करण्यात आल्या.
- ३) "आळंब्याची शेती" व "जैवविविधता व त्यांचे संवर्धन" हे दोन कोर्स चालू असून या शैक्षणिक वर्षात अनुक्रमे ९८ व ४० विद्यार्थ्यांनी सदर कोर्स पूर्ण केला.
- ४) प्रा.पी.एस.जाधव, मोहीते एस.ए. व प्रा.साबळे आर.आर. यांनी लघु संशोधन प्रकल्प पूर्ण केले.

५) प्रा.मोहीते एस.ए. व प्रा.साबळे आर.आर. यांनी बारामती येथे आयोजित आंतरराष्ट्रीय शोध परिषदेत शोधनिबंध सादर केला.

६) वी.एस्सी. भाग -३च्या विद्यार्थ्यांनी करंजे, देऊर, शिरदोण व पोगरवाडी या गावांचे ग्रीन ऑडिट केले.

वरील सर्व उपक्रम राबविण्यासाठी विभागातील प्रा.एस.ए.मोहिते, प्रा.साबळे आर.आर, प्रा.वर्षा निकम, प्रा.अहिवळे एन.एच., प्रा.घोतरे ए.यु. व प्रशासकीय कर्मचारी बिराजे ए.वी. व थिटे एस.एन. यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले.

प्रा.प्रकाश जाधव
वनस्पतीशास्त्र विभाग प्रमुख

व्यक्तिगत वार्षिक अहवाल सन २०१५-२०१६

प्रा.डॉ. भरत सगरे

१) पीएच.डी. मार्गदर्शन :

- १) श्री. सादिक तांबोळी यांना य.च.म.मु.वि., नाशिक या विद्यापीठाची पीएच.डी. प्राप्त.
- २) श्री. गोख वनसोडे - पीएच.डी.चा शोधप्रबंध शिवाजी विद्यापीठास सादर.

२) मायनर रिसर्च प्रोजेक्ट :

“हिंदी और मराठी आंचलिक उपन्यासों में चित्रित आदिम जीवन का प्रवृत्तिमूलक अध्ययन”-जून २०१५ ला शोधप्रबंध यु.जी.सी.ला सादर

३) राष्ट्रीय चर्चासत्र विषयतज्ज्ञ :

तळमावले, तुळजापूर, मेढा, सांगोला, शिवाजी कॉलेज सातारा, कोरगांव, खंडाळा येथे संपन्न राष्ट्रीय चर्चासत्रात विषयतज्ज्ञ म्हणून कार्य.

४) शोधनिबंध प्रकाशन :

- १) हिंदी और मराठी साहित्यमें नारी विमर्ष ।
- २) गांधीवाद और हिंदी साहित्य ।
- ३) हिंदी और मराठी साहित्य में दलित नारी चित्रण ।
- ४) रीतियुक्त काव्यधारा : एक चिंतन ।
- ५) हिंदी दलित कविता : एक चिंतन-एवं चुनौतिया ।
- ६) भारतीय दलित साहित्य ।
- ७) हिंदी साहित्य में महिला साहित्यकारोंका योगदान ।
- ८) मराठी भाषिक साहित्यकारों का हिंदी साहित्य में योगदान ।

प्रा.डॉ. दर्शन भुटियानी

- १) विवेकानंद सप्ताहानिमित्त सुशीलादेवी साठूखे हायस्कूल, सातारा येथे व्याख्यान.
- २) भारतरत्न डॉ. कलाम वाचन प्रेरणा दिवसा निमित्त यशवंतराव चव्हाण हायस्कूल, चोपडज (बारामती) येथे व्याख्यान.
- ३) कला वाणिज्य महाविद्यालय, नागठाणे येथे ‘मराठी वाङ्मय मंडळाच्या’ उद्घाटन प्रसंगी उद्घाटक पदावरून व्याख्यान.
- ४) धनंजयराव गाडगीळ महाविद्यालय, सातारा येथे झालेल्या आंतरराष्ट्रीय परिषदेमध्ये संशोधन पत्रिकेचे प्रकाशन व सादरीकरण.
- ५) डॉ. अरुण सकटे यांनी माझ्या मार्गदर्शनाखाली शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूरला ‘अ स्टडी ऑफ एम्प्लॉयमेंट जनरेशन थ्रु मनरेगा इन सातारा डीस्ट्रीक्ट’ हा प्रबंध सादर करून कॉमर्स विषयातील पीएच.डी.ही पदवी संपादित केली.

PROF. DR. C. P. MANE

- 1] Working as Coordinator for M.Sc. (Analytical Chemistry)
- 2] Shivaji University, Kolhapur appointed as a member of Coordination committee (BOS)
- 3] Worked as Resource Person for B.Sc.(III) Syllabus, at Ramanandnager College.
- 4] Written eight books of B.Sc. (III) Sem-V & VI, for Nirali Prakshan

International Publications :

- 1] Microwave assisted synthesis, structure, spectral characterization and biological studies of (e)-n'-(4methylbenzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide - Published in International J. of Researches in Biosciences ISSN-2347-517X, Issue-1, May -2015 page No-139-141
- 2] Divalent cadmium recovery by liquid-liquid extraction with 2-octylaminopyridine from acidic bromide media and it's separation from other toxic metalions - Published in International J. of Researches in Biosciences ISSN-2347-517X, Issue-1, May -2015 page No-68-71
- 3] Analysis of physico-chemical parameters of water in various villages in tasgaon tahsil, district, maharashtra- india - April 2015 Biorianofrontier, ISSN-0974-0678 vol-8, issue-3, 119-121.
- 4] Extraction and separation of mercury(II) from succinate media with high molecular weight amine as an extractant - Journal of Saudi Chemical Society Volume 19, Issue 1, January 2015, Pages 46-53 Impact factor 1.20

PROF. DR. A. M. NALAWADE

- 1] Organized Student Research Festival in college.
- 2] Working as NAAC Coordinator.
- 3] Working as Nodal Officer for National Institutional Ranking Framework (NIRF)
- 4] Working as Coordinator, UGC Committee.
- 5] Written eight books of B.Sc. (III) Sem-V and VI, for Nirali Prakshan

International Publications

- 1] Rapid, synergistic extractive spectrophotometric determination of copper (II) by using sensitive chromogenic reagent N", N" '-bis [(E)-(4-fluorophenyl) methylidene] thiocarbonohydrazide - Spectrochimica Acta Part A : Molecular and Biomolecular Spectroscopy 146 (2015) 297-306 7/2015 [Impact factor 3.00]
- 2] Microwave assisted synthesis, structure and spectral characterization of novel Schiff's bases of Thiocarbonohydrazides under solvent and catalyst free conditions - Published in Research J. of Chemistry and Environment, volume 19(10), Oct 2015, page no 25-28 [Impact factor 0.70]

- 3] Microwave Assisted Synthesis, Structure, Spectral Characterization And Biological Studies Of (E)-N'-(4-Chloro-Benzylidene) Hydrazinecarbothiohydrazide - Published in International J. of Pharmaceutical Science Invention, ISSN-2319-670X, vol-4, issue 5, May 2015, page no.1-4 [Impact factor 1.76]
- 4] Microwave assisted synthesis, structure, spectral characterization and biological studies of (e)-n'-(4methylbenzylidene)hydrazinecarbothiohydrazide - Published in International J. of Researches in Biosciences ISSN-2347-517X, Issue-1, May-2015 page. No. 139-141
- 5] Microwave assisted synthesis, structure, spectral characterization and biological studies of (e)-n'-(4- fluoro benzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide - Published in International J. of Researches in Biosciences ISSN-2347-517X, Issue-1, May -2015 page No. 95-97
- 6] Divalent cadmium recovery by liquid-liquid extraction with 2-octylaminopyridine from acidic bromide media and it's separation from other toxic metal ions - Published in International J. of Researches in Biosciences ISSN-2347-517X, Issue-1, May -2015 page No-68-71
- 7] Analysis of physico-chemical parameters of water in various villages in tasgaon tahsil, district, maharashtra-india - April 2015 Bionanofrontier, ISSN-0974-0678 vol-8,issue-3,119-121.
- 8] Microwave assisted synthesis, structure and spectral characterization of (e)-n'-(2-hydroxybenzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide under solvent and catalyst free conditions - April 2015 Bionanofrontier ISSN-0974-0678, vol-8, issue3, 56-59.

Papers Presented in Conferences, Seminars :

- 1] Microwave assisted synthesis, structure, spectral characterization and biological studies of (e)-n'-(4-bromo benzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide in National Conference at Yashwantrao Chavan Institute of Science, Satara
- 2] Microwave assisted synthesis, structure, spectral characterization and biological studies of (e)-n'-(4-methyl benzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide in National Conference at Shivaji University, Kohapur.
- 3] New analytical technique for the determination of mercury (II) by synergistic extractive spectrophotometric method with new reagent N',N''-bis[(E)-(4-fluorophenyl) methylidene] thiocarbonohydrazide in National Conference at Shivaji University, Kohapur.

PROF. MRS. R. A. NALAWADE**International Publications :**

- 1] Rapid, synergistic extractive spectrophotometric determination of copper(II) by

- 1] using sensitive chromogenic reagent N", N" '-bis [(E)-(4-fluorophenyl) methylidene] thiocarbonohydrazide - Spectrochimica Acta Part A : Molecular and Biomolecular Spectroscopy 146 (2015) 297-306 7/2015 [Impact factor 3.00]
- 2] Microwave assisted synthesis, structure and spectral characterization of novel Schiff's bases of Thiocarbonohydrazides under solvent and catalyst free conditions - Published in Research J. of Chemistry and Environment, volume 19(10), Oct 2015, page no 25-28 [Impact factor 0.70]
- 3] Microwave Assisted Synthesis, Structure, Spectral Characterization And Biological Studies Of (E)-N'-(4-Chloro-Benzylidene) Hydrazinecarbothiohydrazide - Published in International J. of Pharmaceutical Science Invention, ISSN-2319-670X, vol-4, issue 5, May 2015, page no-1-4 [Impact factor 1.76]
- 4] Microwave assisted synthesis, structure, spectral characterization and biological studies of (e)-n'-(4methylbenzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide - Published in International J. of Researches in Biosciences ISSN-2347-517X, Issue-1, May -2015 page No-139-141
- 5] Microwave assisted synthesis, structure, spectral characterization and biological studies of (e)-n'-(4- fluoro benzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide - Published in International J. of Researches in Biosciences ISSN-2347-517X, Issue-1, May -2015 page No. 95-97
- 6] Divalent cadmium recovery by liquid-liquid extraction with 2-octylaminopyridine from acidic bromide media and it's separation from other toxic metal ions - Published in International J. of Researches in Biosciences ISSN-2347-517X, Issue-1, May -2015 page No. 68-71
- 7] Analysis of physico-chemical parameters of water in various villages in tasgaon tahsil, district, maharashtra-india - April 2015 Bionanofrohtier, ISSN-0974-0678 vol-8,issue3,119-121.
- 8] Microwave assisted synthesis, structure and spectral characterization of (e)-n'-(2-hydroxybenzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide under solvent and catalyst free conditions - April 2015 Bionanofrontier ISSN-0974-0678, vol-8, issue-3, 56-59.

Papers Presented in Conferences, Seminars :

- 1] Microwave assisted synthesis, structure, spectral characterization and biological studies of (e)-n'-(4-bromo benzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide in National Conference at Yashwantrao Chavan Institute of Science, Satara
- 2] Microwave assisted synthesis, structure, spectral characterization and biological studies of (e)-n'-(4-methyl benzylidene) hydrazinecarbothiohydrazide in National Conference at Shivaji University, Kohapur.

- 3) New analytical technique for the determination of mercury (II) by synergistic extractive spectrophotometric method with new reagent N",N"-bis[(E)-(4-fluorophenyl) methylidene] thiocarbonohydrazide in National Conference at Shivaji University, Kohapur.

DR.V.B. SUPUGADE HOD OF ZOOLOGY

- 1) Actively participated & presented Research paper in 2nd International Conference on Science and Technology for Society I.C.S.T.S. 2015 during May 19, 20 and 21, 2015 Colombo, Srilanka.
- 2) Study of Piscon Tepeworm at Ratnagiri District of Maharashtra State, India. Research paper published International Journal of Researches in Biosciences, Agriculture and Technology.
- 3) Mortality study of Viviparus Bengalensis after exposure to the Phytotoxin from Azadixchta Indica. Research paper published International Journal of Researches in Businessces, Agriculture and Technology.
- 4) Attended National conference on Pioneer in Zoology organized by the Department of Zoolgy sponsored by U.G.C. (WRO) and Shivaji University, Kolhapur held on 20th August, 2015.
- 5) Attended and participated as Chairperson in the one day workshop on Revised Syllabus of Zoology for B.Sc. III Sem. V organized by Department of Zoology, Mudhoji College Phaltan held on 21st August, 2015.
- 6) Participated in National Conference organized by Department of Zoology on 29th and 30th August. Krantisinh Nana Patil College, Walva sponsored by U.G.C. on Biodiversity, climate changes and sustainable development.
- 7) Participated in one day workshop on the New syllabus of Zoology B.Sc. III (Sem. VI paper no. XIII to XVI) organized by Department of Zoology D.K.A.S.C. College, Ichalkarnaji held on 23rd September, 2015.
- 8) Organized and participated in the one day workshop on Revised Syllabus of B.Sc. III Zoology (Practical) on Monday 5th October, 2015. Organized by Department of Zoology, L.B.S. College, Satara sponsored by Shivaji University Kolhapur.
- 9) Attended National Conference on "Recent advances and Application of Taxonomy in life Sciences" organized by Department of Zoology Yashvantrao Chavan Institute of Science, Satara, Maharashtra held on 6th & 7th Oct., 2015.
- 10) Teachers day, certificate of ..... outstanding contribution and praisewanthy achievement in the academic year 2014-2015 L.B.S. College, Satara.

- 11) Actively participated in faculty department skill development, orientation workshop organized from 2.11.2015 to 6.11.2015. National Service Scheme sponsored by Government of India, Ministry of Human Resource Development Department of Youth Affairs and Sports, New Delhi, Shivaji University, Kolhapur.
- 12) Organized and participated in one day workshop on Glass Fish aquarium Construction Management and Maintenance Under Lead College actively organized by Department of Zoology L.B.S. College, Satara held on 2nd Feb. 2016.
- 13) Attended National Seminar on Biodiversity on outlook and challenges organized by Department of Zoology and Botany. D.P. Bhosale College, Koregaon held on 13th Feb. 2016.
- १४) शिक्षकरत्न पुरस्कार २०१५ : महाराष्ट्र ग्रामीण पत्रकार संघातर्फे दि. १७ जून २०१५ रोजी शिक्षकरत्न पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.
- 15) Research Paper Published in the proceeding of National Conference on Biodiversity, Climatic Changes and Sustainable Development held on 29th, 30th August, 2015 organized by K.N.P. College, Walwa sponsored U.G.C. (WRO), Pune.

PROF.DR.SOU.S.M.PAWAR (ZOOLOGY)

- 1) National Seminar & Conference - 5 सहभाग व पेपर सादरीकरण.
- 2) B.Sc. III New Syllabus workshop - 3 सहभाग.
- 3) National Conference on "Biodiversity Climatic Change & Sustainable Development" Paper in proceeding - 1 published.
- 4) 2 Students are registered for Ph.D.
- 5) Chairmanship - 2
  1. National Conference at Walwa College.
  २. आविष्कार संशोधन-प्रेरणा कार्यशाळा - L.B.S. College.

PROF.DR.S.M.PAWAR (MATHS)

- 1) **National Conference Attended** : One day National Conference on "Recent Trends in Mathematics and Statistics" 13th Feb. 2016.
- 2) **National Seminar Attended** : **A.I.F.U.C.T.O. Conference** : XXVIII Statutory Conference and National Seminar New Higher Education Policy : Changes and Prospects - 18-20 Dec. 2015.
- 3) **International Conference** : International Conference on Mathematical Sciences- 2015 (MSC-2015) - 15th and 16th September 2015.

- 4) **Resource Person Lecturer** : One day Seminar on "Mathematics for Social Sciences" organised by Dept. of Mathematics, Sangola. - 9th Feb. 2016.
- 5) Member of Maharashtra Federation University College Teachers organisation (M.F.U.C.T.O.)
- 6) Member of All India Federation University College Teachers organisation. (A.I.F.U.C.T.O.)
- 7) **President** : Shivaji University Teachers Association, Satara Dist.
- 8) **Chairman** : Mathematics Samanvayak Samiti Shivaji University, Kolhapur.
- 9) **Resourse Person** :
One day workshop on "Revised syllabus in Mathematics at B.Sc. III Sem. VI sponsored by Shivaji University, Kolhapur 26th August 2015.

प्रा.डॉ. एन.एल. तरवाळ (भौतिकशास्त्र)

- १) कोलंबो, श्रीलंका येथे झालेल्या इंटरनेशनल कॉन्फरन्समध्ये शोधनिबंध सादर केला.
- २) कोलंबो, श्रीलंका येथे आयोजित इंटरनेशनल कॉन्फरन्समध्ये भौतिकशास्त्र विभागप्रमुख प्रा.डॉ.एन.एल. तरवाळ यांना "युवा शास्त्रज्ञ" पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.
- ३) विभागप्रमुख डॉ.एन.एल. तरवाळ यांनी यावर्षी एकूण १३ आंतरराष्ट्रीय संशोधन पत्रिका प्रकाशित केल्या. तसेच त्यांना आंतरराष्ट्रीय स्तरावर विविध संशोधन पुस्तिकांचे समीक्षक/परीक्षक व Editor म्हणून काम पाहिले.
- 4) Whos who in the World Dec. 2015च्या यादीमध्ये नोबेल पारितोषिक विजेत्यांसोबत समावेश. (VIPID No. 37104600)
- ५) राष्ट्रीय सेवा योजना लाल बहादूर शास्त्री महाविद्यालय, सातारा आयोजित मौजे पोगरवाडी येथे तसेच मीनलबेन मेहता कॉलेज, पाचगणी मौजे विववर येथे आयोजित राष्ट्रीय सेवा योजना कॅम्पमध्ये "नॅनोतंत्रज्ञानातील गमती-जमती" या विषयावर व्याख्यान.
- ६) विभागप्रमुख प्रा.डॉ.एन.एल. तरवाळ यांचे एकूण ४७ शोधनिबंधांना एकूण ५६४ Citation मिळाली. तसेच h-index 15 व i10 index १९ एवढा वाढला.
- ७) ८ फेब्रुवारी २०१६ रोजी लाल बहादूर शास्त्री महाविद्यालय, सातारा प्राध्यापक प्रबोधिनी आयोजित "नॅनोतंत्रज्ञान-एक आगळे वेगळे विश्व" या विषयावर व्याख्यान सादर केले.
- ८) श्री. यशवंतराव पाटील महाविद्यालय सोलापूर येथील एकदिवशीय कार्यशाळेस प्रमुख वक्ते म्हणून उपस्थित राहून "करिअर अपॉर्चुनिटीज फॉर सायन्स स्टुडंट" या विषयावर दिनांक ६ फेब्रुवारी २०१६ रोजी व्याख्यान सादर केले.
- ९) दि. १२ फेब्रुवारी २०१६ रोजी महात्मा फुले महाविद्यालय, पिंपरी, पुणे आयोजित राष्ट्रीय चर्चासत्रामध्ये संशोधन पेपर सादर करून प्रथम क्रमांक मिळविला.
- १०) विभागप्रमुख प्रा.डॉ. एन.एल. तरवाळ यांची आंतरराष्ट्रीय संशोधन मॅगझीन, इम्पॅक्ट फॅक्टर = १.६४४ असलेल्या 'जनरल ऑफ नॅनोमेटेरीअल्स'च्या गेस्ट एडीटरपदी निवड झाली.

प्रा.जे.के. पवार (समाजशास्त्र विभाग प्रमुख)

- १) डॉ.घाळी कॉलेज, गर्डहिल्ज आणि शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. २६ ऑगस्ट २०१५ रोजी घेण्यात आलेल्या एक दिवसीय शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रमास उपस्थिती.
- २) राष्ट्रीय सेवा योजना, प्रायोजक - भारत सरकार आणि शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर यांच्या वतीने दि. २.११.२०१५ ते ६.११.२०१५ या कालावधीत घेण्यात आलेल्या "कौशल्य विकास प्रशिक्षण शिबीरा"त सहभाग.
- ३) श्रीमती मिनलबेन मेहता कॉलेज ऑफ आर्ट्स अँड कॉमर्स, पांचगणीच्या वतीने आयोजित केलेल्या एकदिवसीय कार्यशाळेस उपस्थिती. दि. १४ ऑगस्ट २०१५.
- ४) छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा येथे दि. ६ फेब्रुवारी २०१६ मध्ये आयोजित करण्यात आलेल्या आठव्या शिवाजी विद्यापीठ समाजशास्त्र परिषदेस उपस्थित.
- ५) सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड आणि शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर अंतर्गत ३५व्या जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवासाठी संघब्यवस्थापक म्हणून सहभाग.
- ६) लाल बहादूर शास्त्री महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग २०१५-२०१६ कार्यक्रम अधिकारी म्हणून कार्य.

प्रा. प्रतिभा चिकमट (इतिहास विभाग)

- १) दि. १९, २०, २१ मे २०१५ रोजी University of Peradeniya, Kandy, Shrilanka येथे आयोजित 2nd International Conference on Science and Technology for Society यामध्ये सहभागी व "Pateshwar Temple : A study of God Shhiva's Assemblage" हा पेपर सादर केला. तसेच याच Conference मध्ये Social Science ची Technical Session ची चेअरपर्सन म्हणूनही काम पाहिले.
- २) लायन्स क्लब ऑफ सातारा युनायटेड सातारा या International Clubची सदस्य म्हणून अनेक सामाजिक कार्यक्रमांचे आयोजन व सहभाग. यामध्ये महाविद्यालयात मुर्लीच्यासाठी क्राफ्ट व पेंटिंग क्लास तीन दिवशीय कार्यशाळेचे आयोजन. महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींसाठी हिमोप्लोवीन चेकअप कॅम्पचे आयोजन.
- ३) दि. १३ सप्टें. २०१५ रोजी आर्ट्स, कॉमर्स कॉलेज, नागटणे येथे आयोजित इतिहास राष्ट्रीय चर्चासत्र व अधिवेशनामध्ये "डॉ.बापूजी साळुंखे : एक इतिहास संशोधक ते स्वातंत्र्यसेनानी म्हणून दिलेले योगदान" या विषयावर संशोधन पेपर सादर तसेच याच अधिवेशनात आधुनिक कालखंड या विभागाची सेसनची रिसोर्स पर्सन म्हणूनही काम पाहिले.
- ४) 'मनुस्मृतीदहन दिन व स्त्रीमुक्ती' या विषयावर व्याख्यान दि. २५ डिसेंबर २०१५ रोजी भा.रि.प. बहुजन महासंघ महिला आघाडी तर्फे आयोजित कार्यक्रमात प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित.
- 5) Historical Monuments in Satara City यावरील Minor Research Project U.G.C. ला सादर.

प्रा.एस.एम. मेस्त्री (मानसशास्त्र)

- १) प्रजापिता ब्रह्मकुमारीज ईश्वरीय विश्व विद्यालय, सातारा या शाखेमध्ये दि. ५.७.२०१५ व १९.७.२०१५ रोजी 'मी व माझे सामाजिक वर्तन' या विषयावर व्याख्यान.
- २) शिवाजी विद्यापीठ शिक्षक संघ (सुटा) सातारा जिल्हा सन २०१६-२०१८ या कालावधीतील द्विवार्षिक निवडणुकांमध्ये सातारा जिल्हा 'निवडणूक अधिकारी' म्हणून काम पाहिले.
- ३) महिला महाविद्यालय, कराड येथे दुसरे राज्यस्तरीय व दहावे विद्यापीठ पातळीवर 'शिवाजी विद्यापीठ मानसशास्त्र परिषद' दि. ३०.१.२०१६ रोजी झाली, त्यामध्ये उपस्थिती.
- ४) छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा मानसशास्त्र विभाग व शिवाजी विद्यापीठ अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत 'ताण व तणाव व्यवस्थापन' एक दिवसीय कार्यशाळा दि. ११.२.२०१६ रोजी आयोजित केली होती त्यामध्ये सहभाग.
- ५) छत्रपती शिवाजी कॉलेज, सातारा मानसशास्त्र विभाग आयोजित एक दिवसीय राज्यस्तरीय चर्चासत्र 'मानसशास्त्रातील नवे प्रवाह' या विषयावर दि. २३.२.२०१६ रोजी आयोजित केली होती. सदर चर्चासत्राच्या 'समारोप' प्रसंगी प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थिती व संबंधितांना मार्गदर्शन.
- ६) "A study of impact of academic stress on academic achievement of XII class students in Taluka Satara." या विषयावरील Minor Research Project, University Grant Commission, Western Region, Pune यांना सादर केला.

श्री. एल.एन. कुंभार (ग्रंथपाल)

- १) शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर बॅ.खडेंकर ग्रंथालय आयोजित एक दिवसीय ओरिएन्टेशन प्रोग्राम मध्ये सहभाग. विषय - A.P.I. for College Librarian.
- २) कला महाविद्यालय, कोवाड येथे दोन दिवसीय नॅशनल कॉन्फरन्समध्ये पेपर वाचन. विषय - डिजिटल लायब्ररी इट्स नीड इन हायर एज्युकेशन.
- ३) डी.एल. शिक्षण संस्था, पाचगणी येथील ग्रंथपाल पदासाठी आलेल्या अर्जांच्या छाननी समिती सदस्य नेमणूक.
- ४) डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम वाचन प्रेरणा अभियान निमित्त लालबहादूर शास्त्री महाविद्यालयात ज्युनिअर विभागाकडे व्याख्यान. विषय - 'बदलती वाचनसंस्कृती'.
- ५) अग्रणी महाविद्यालय अंतर्गत एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन. विषय - ग्रंथालय व्यवस्थापनेतील आधुनिक तंत्र.
- ६) भवानी विद्यामंदिर सातारा येथे ग्रंथ प्रदर्शन उद्घाटन व वाचन प्रेरणा विषयावर व्याख्यान.
- ७) साप्ता.साधना "युवा दिवाळी अंक" वाचन प्रेरणा अभियानात सक्रिय सहभाग.
- ८) आंतरराष्ट्रीय योगा अभियानमध्ये सक्रीय सहभाग.

प्रा.कु. मयुरा राजेभोसले (राजाझे) (संस्कृत विभाग प्रमुख)

- १) छ.शिवाजी महाविद्यालय येथील राज्यस्तरीय कार्यशाळेस उपस्थिती.
- २) डॉ. बापूजी साळुंखे निबंध, वक्तृत्व, चित्रकला आणि विवेकानंद टॉलेट सर्व परीक्षा- या स्पर्धेअंतर्गत वक्तृत्व स्पर्धासाठी शाखा आणि विभागीय स्तरावर परीक्षक म्हणून नियुक्ती करण्यात आली.
- ३) मराठी विभागाने आयोजित वक्तृत्व स्पर्धेमध्ये परीक्षक म्हणून काम केले.
- ४) महाविद्यालयामधील वेगवेगळ्या विभागात आयोजित कार्यक्रमांसाठी सूत्रसंचालन पुढीलप्रमाणे-
  - एन.एस.एस. विभाग ● सांस्कृतिक विभाग ● जय जवान जय किसान व्याख्यानमाला ● स्वामी विवेकानंद सप्ताह-सिनिअर विभाग ● कॉमर्स विभाग आयोजित माजी विद्यार्थी मेळावा ● आविष्कार संशोधन विभाग आयोजित कार्यशाळा ● ग्रंथालय विभाग आयोजित कार्यशाळा ● संस्कृत दिन ● शिक्षक दिन ● महाभोंडला ● २१व्या शतकातील उच्च शिक्षणातील आव्हाने ● सातारा जिल्हा प्राचार्य संघटना आणि महाविद्यालय यांच्या संयुक्त विद्यमाने-कार्यशाळा ● विद्यालय मूल्यांकन व प्रमाणीकरण मुख्याध्यापक सहविचार सभा ● मागासवर्गीय विद्यार्थी शिष्यवृत्ती प्रदान समारंभ ● वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ.

प्रा.प्रकाश जाधव (वनस्पतीशास्त्र)

- १) डी.के.एस.सी. महाविद्यालय, डचलकरंजी व वाय.सी.आय.एस. कॉलेज, सातारा येथे B.Sc. भाग 3 अभ्यासक्रम चर्चासत्रात भाग घेऊन मार्गदर्शन केले.

बहादुरीय

२०१५-२०१६

मराठी
विभाग

कनिष्ठ महाविद्यालय

“ग्रंथ सदैव माझे मित्र होते. गेल्या पन्नास वर्षांहून अधिक काळ ग्रंथांनी मला स्वप्ने दिली. स्वप्नामधून जीवितध्येये गवसली. ग्रंथांनी मला ध्येयपूर्तीसाठी आत्मविश्वासाने सज्ज होण्यास सहाय्य केले. अपयशाच्या प्रसंगी ग्रंथांनीच मला धैर्य दिले. उत्तम ग्रंथ माझ्या लेखी देवदूत होते. एरवीही ते माझ्या काळजाला हळूवार स्पर्श करतात. म्हणूनच मी माझ्या तरुण मित्रांना सांगतो, ग्रंथांशी मैत्री जोडा, ग्रंथ तुमचे उत्तम मित्र आहेत.”

डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम

विभागीय संपादक
प्रा.पोवार ए.जी.

अनुक्रमणिका

गद्य विभाग

१) विवेकाचा विवेक स्वामी विवेकानंद	ऋतुजा कृष्णात पवार	११ वी विज्ञान	१३१
२) लेक वाचवा, देश वाचवा	शिवानी प्रमोद जाधव	११ वी विज्ञान	१३४
३) क्रिकेट देवता-भारतरत्न सचिन रमेश तेंडुलकर	अश्विनी गोविंद डोईफोडे	११ वी विज्ञान	१३६
४) अंधार....अंधश्रद्धेचा	ज्ञानेश्वरी संजय खंदारे	११ वी विज्ञान	१३८
५) शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे	राधा वाघमळे	११ वी वाणिज्य	१४०

पद्य विभाग

१) जीवन	शिवानी राजेंद्र तपासे	११ वी कॉमर्स	१३३
२) प्रेम कुणावर करावे ?	शिवानी भोसले	११ वी विज्ञान	१३३
३) D ची कविता	गौरी नवघणे	११ वी कॉमर्स	१३५
४) शिक्षक	प्रद्युम्न आनंदराव महाडीक	११ वी विज्ञान	१४२
५) मन	सिध्दनाथ वामणे	१२ वी आर्ट्स	१४२
६) बाप	श्वेता शिरटावले	११ वी विज्ञान	१४३
७) स्वप्न	श्वेता शांताराम शिरटावले	११ वी विज्ञान	१४३
८) मैत्री	ऋतुजा किर्दत	११ वी कॉमर्स	१४४
९) आई	ऋतुजा सतीश पवार	११ वी कॉमर्स	१४४

विवेकाचा विवेक स्वामी विवेकानंद

ऋतुजा कृष्णात पवार
११ वी विज्ञान

भुक्तिभुक्तिकृपाकटाक्षप्रेक्षणपददलविदल नदक्षम् ।
बालचन्द्रधर मन्दुवन्दमिह नमि गुरुविवेकानन्दम् ॥

ज्याच्या कृपाहृष्टीने भोग आणि मोक्ष दोन्ही लाभत असतात, जे पाप्यसमुहाचा नाश करण्यात निष्णात आहेत, जे मस्तकी चंद्रकोर धारण करणारे शिवच आहेत व जे 'इंदू'चे बंदनीय आहेत, त्या गुरूवर विवेकानंदांना माझे नमन असो.

वीर हनुमानाचा विचार केल्याशिवाय आपल्याला भगवान श्रीरामचंद्राचा विचार करता येत नाही, किंवा अर्जुनाचे स्मरण झाल्याशिवाय भगवान श्रीकृष्णाचे स्मरण होत नाही. त्याचप्रमाणे बुध्ददेव व आनंद आणि येशू ख्रिस्त व सेन्ट पॉल यांचा परस्परंबरोबरच विचार करावा लागतो. श्रीरामकृष्ण आणि स्वामी विवेकानंद यांचाही संबंध अशाच प्रकारचा आहे. कारण श्रीरामकृष्ण हे मूळच्या झऱ्यासारखे असून स्वामी विवेकानंद हे या झऱ्याचे पाणी वाहून नेणाऱ्या प्रवाहासारखे आहेत.

श्रीरामकृष्णांच्या पक्षी ईश्वर म्हणजे सत्य वस्तू आहे. ईश्वरासंबंधी वादविवाद करण्याची त्यांना गरज नव्हती. त्यांना ईश्वराचा प्रत्यक्ष अनुभव झाला होता. त्यांना ईश्वराचे प्रत्यक्ष दर्शन झाले आहे. श्रीरामकृष्ण हे भारतीय आध्यात्मिक संस्कृतीचे जणू शिखर होते. त्यांचा दृष्टीकोन वैश्विक स्वरूपाचा असून त्यांची अनुभूती सर्वस्पर्शी, सर्वसमावेशक स्वरूपाची आहे. स्वामी विवेकानंद हे त्यांचे

पट्टशिष्य होते. अत्यंत प्रिय शिष्य होते. त्यांचे थोर वारसदार होते, त्यांचे अचूक भाष्यकार होते आणि त्यांचे अत्यंत कुशल असे कार्यकर्तेही होते.

स्वामी विवेकानंदांचा जन्म कलकत्ता येथे दि. १२ जानेवारी १८६३ साली मकर संक्रांतीच्या पवित्र दिवशी झाला. कलकत्त्याचे एक प्रसिध्द वकील श्री. विश्वनाथ दत्त हे त्यांचे वडील होते आणि भुवनेश्वरीदेवी या त्यांच्या माता होत्या. त्या अत्यंत सुसंस्कृत होत्या आणि त्यांचा जन्म एका थोर घराण्यात झाला होता. माता पित्यांनी मुलाचे नाव 'नरेंद्रनाथ' हे ठेवले. भगवान शिवाची अंतःकरणपूर्वक प्रार्थना केल्यामुळे हा मुलगा आपल्याला लाभला अशी भुवनेश्वरीदेवीची श्रध्दा होती.

बालक नरेंद्रनाथ खोडकर व आनंदी असून त्यांच्यामध्ये इतका अधिक उत्साह होता की त्यांच्यावर नियंत्रण ठेवणे कठीण जात असे. सर्व खेळांमध्ये निपुण होते तसेच अभ्यासातही तो हुशार होता. अत्यंत बुध्दीमान विद्यार्थी म्हणून तो प्रसिध्द होता. त्याचे वाचन दांडगे होते. ग्रहणशक्ती विलक्षण होती, स्मरणशक्ती अलौकिक होती. आणि वयाच्या मानाने त्याची विवेकशक्तीदेखील अद्भूत होती. त्यांच्या मनात नेहमी सद्भावना वास करित असे.

नरेंद्राचे वडील विश्वनाथ दत्त प्रसिध्द वकील असल्याने त्यांना भरपूर पैसा मिळत आर्थिक समृध्दीही होती. अचानक

वडिलांचे निधन झाल्यामुळे वर्दळ अचानकच कमी झाली. पैशाचा झरा आटू लागला. आई आणि भावंडे उघड्यावर पडली. अनाथ झाली. सर्व जबाबदारी नरेंद्रावर येऊन पडली. कलकत्ता येथे १८९२-९३ मध्ये प्लेगची साथ पसरल्याने धैर्यमान माजले होते. ज्यामुळे अनेक लहान मुले, आई-वडील प्लेगमध्ये गेल्याने अनाथ झाली. प्लेग आणि पीडितांसाठी त्यांनी काम केले. देणगीही गोळा केली.

धर्म-मंदिर यापेक्षा दीन-दुबळ्यांची सेवा, मदत हा सर्व धर्मांमधील पहिला अग्रक्रम आहे ही शिक्षण त्यांनी तत्कालीन समाजाला दिली. १८५७च्या उठावाबाबत एका भाषणात स्वामीजी म्हणतात, 'इंग्रजांचा असा दावा आहे की, ते सभ्य आहेत, सुसंस्कृत आहेत. ते कोणत्या पद्धतीने सभ्य, चांगल्यासंपन्न, सुसंस्कृत आहेत हे आम्हीच ओळखतो. दया, मानवतावाद याविषयी त्यांचे प्रेम हे फक्त त्यांच्या ओटांवर आहे. हृदयात मनात मात्र ते हिंसाचाराने, स्वार्थाने, लोभाने टाण मांडून आहेत. आम्ही भारतीयांवर प्रेम करतो, असे म्हणत भारतीयांचा केव्हा गळा दाबतील हे सांगता येणार नाही. त्यांचे हात रक्ताने माखलेले आहेत.

Always see deep, see high, see long there no limit असा संदेश दिला. १८८६साली श्रीरामकृष्ण महासमाधीत लीन झाले. त्यावेळी नरेंद्रांचे वय सुमारे तेवीस वर्षांचे होते. श्रीरामकृष्णांनी सोपवलेले कार्य पुढे चालवण्याची फार मोठी जबाबदारी स्वामी विवेकानंदांवर येऊन पडली. स्वामी विवेकानंद म्हणतात, "माझ्या वीर युवकांनो, विश्वास असू द्या की तुम्ही सर्वजण महान कार्ये करण्यासाठी जन्माला आला आहात. घमेंडखोर माणसांच्या निंदेने भयभीत होऊ नका."

दृष्टी झाकळुनी जावो, काळीजा दुर्बलत्व येवो
ठरूदे मित्रही खोटे, दगा प्रेमही देऊ दे
महाभयदशी दैवा धाडू दे शत संकटे
धनीभूत तमानेही मार्ग तो रुध्र होऊ दे

निसर्ग कोपुनी सारा, चूर्णही करण्या तुला
क्रुध मुद्रा धरो; माझ्या आत्म्या रे ! तारे जाणहे
दिव्य आहेस तु ! मार्ग आक्रमी पुढे
न डावे उजवे जाई, धेट ध्येयाकडेच जा !

अशाप्रकारे स्वामी विवेकानंदांनी ध्येयप्राप्तीसाठी संदेश दिला. 'जोपर्यंत ध्येयप्राप्ती होत नाही, तोपर्यंत सर्व चैन, आराम यांपासून दूर रहा.' असे त्यांनी सांगितले. लोखंड जोपर्यंत तापून लाल झाले आहे तोपर्यंतच त्यावर घणाचे धाव घाला. आळशासारखे चमूत काम होणार नाही. मत्सर व अहंकार यांना कायमचे दूर करा. या आणि आपल्या साऱ्या शक्तीनिशी कार्य करण्यासाठी प्रत्यक्ष कर्मक्षेत्रात उतरा. वाकीच्या सगळ्या गोष्टींसाठी भगवान मार्ग दाखवतील.

तरुण नरेंद्रनाथ विचारवंत होते. ईश्वरासंबंधी समस्या त्यांना त्रास देत होत्या. त्यांनी श्रीरामकृष्णांना विचारले, "आपण ईश्वर पाहिला आहे काय ?" रामकृष्णांनी किबीत हसून उत्तर दिले, "होय, मी ईश्वर पाहिल आहे आणि तुला पण दाखवीन." अशाप्रकारे श्रीरामकृष्णांच्या स्वरूपात उध्दारकर्ते सदगुरू भेटले. दिनांक ११ सप्टेंबर १८९६ या दिवशी ते शिकागोच्या परिषदेत प्रथम बोलले. त्या संस्मरणीय घटनेचे वर्णन खुद्द स्वामीजींनी लिहून ठेवले आहे. ते असे -

"खूप धामधूमीने सभेला प्रारंभ झाला एकदवा. नंतर प्रतिनिधींचा एकामागून एक अशा क्रमाने सभेला परिचय करून देण्यात आला. इकडे माझी अवस्था विचारू नका ! छाती धडधड करीत होती. जीभ सुकून चालली होती. मी इतका घाबरून गेलो होतो की दुपारपर्यंत तर भाषण करायचं मला धाडसच झाले नाही. सगळेजण आपआपली भाषणे तयार करून आले होते. मुर्ख फक्त मी एकदात. मी काहीच तयारी केली नव्हती. अखेर भगवती सरस्वती देवीला प्रणाम करून कसातरी पुढे झालो. मी बोलायला आरंभ केला.

ज्यावेळी मी, “अमेरिकेतील माझ्या भगिनीनी आणि बंधुनी” जशा शब्दात सभेला संबोधले, त्यावेळी पुरी दोन मिनीटे टाळ्यांचा प्रचंड कडकडाट झाला.”

पण केवळ व्याख्याने देऊनच ते थांबले नाहीत. ते आदर्श संघटक होते. त्यांनी रामकृष्ट मठ आणि रामकृष्ण मिशन नावाची संस्था सुरू केली. ‘आत्मनो मोक्षार्थं जगत्-

हितायच’ अर्थात ‘आत्मज्ञान आणि मानवसेवा ही संस्था म्हणजे मानवजातीला त्यांनी दिलेली महान देणगीच होय.’

मला विवेकानंदांविषयी असे म्हणावेसे वाटते की,

“स्वामीजी हे सरदार हमारे,
विचार है उनके असरदार सदा रे”

जीवन

जीवन हे खूप सुंदर असतं
ते जगायचं कसं ते आपल्याच हातात असतं
जीवनाच्या वाटेवर कोणीच आपलं नसतं,
ते नुसतं म्हणायचं असतं ॥ १ ॥
सुख हे सागराच्या लाटेसारखं येणारं असतं
त्या सुखाच्या प्रसंगाचा आनंद घ्यायचा असतो
दिवसेंदिवस येणारे क्षण हे सुखदुःखाचे असतात
त्या सुखदुःखाच्या क्षणात मनसोक्त जगायचं असतं ॥ २ ॥
दुःख हे अमृत म्हणून गिळून टाकायचं असतं
ते ओहोटीसारखं वाहून जाणारही असतं
पण आपल्या जीवनातील दुःखात सामील कोणच नसतं
दुःखातील अश्रूंचे ते ओझे घेऊन जगायचं असतं ॥ ३ ॥
जीवन जगताना कोणासाठी जगायचं आणि
कोणासाठी मरायचं हे आपल्याच हातात असतं
जीवन जगताना एवढंच लक्षात ठेवायचं असतं
की जीवनाच्या वाटेवर कोणीच आपलं नसतं
ते नुसतं जगायचं असतं ॥ ४ ॥
जीवन जगायचं म्हणून जगायचं नसतं
या जीवनात आपण इतरांना काय देऊ शकतो ते बघायचं असतं
या जीवनात नाव कमवून आई-वडीलांच्या मान वाढवायचा
हे आपल्या हातात असतं ॥ ५ ॥

शिवानी राजेंद्र तपासे
११वी कॉमर्स

प्रेम कुणावर करावे ?

प्रेम कुणावर करावे ?
जो आपल्याला आवडतो त्याच्यावर,
की ज्याला आपण आवडतो त्याच्यावर ?
प्रेम कुणावर करावे ?
मन वेधून घेणाऱ्या गुलाबावर
की त्याला जपणाऱ्या काट्यावर ?
प्रेम कुणावर करावे ?
जन्म घेतलेल्या मायभूमीवर
की तिच्यासाठी प्राण जर्पण करणाऱ्या जवानींवर
प्रेम कुणावर करावे ?
सुंदर नाजूक वेलीवर....
की तिला आधार देणाऱ्या वृक्षावर ?
प्रेम कुणावर करावे ?
रंगीवेरंगी दिसणाऱ्या फुलपाखरावर ...
की तिला बागडण्याची चेतना देणाऱ्या वाऱ्यावर ?
तुम्हीच सांगा.....
प्रेम कुणावर करावे ?
परवा भेटलेल्या मुलीवर ?
की आयुष्यभर आपल्यावरून जीव
ओवाढून टाकणाऱ्या
“आई-वडीलांवर”

शिवानी भोसले
११वी विज्ञान

लेक वाचवा, देश वाचवा

शिवानी प्रमोद जाधव
११ वी विज्ञान

‘जन्माला आलं तरी, स्वागत होत नाही,
कन्या आहे म्हणून, आनंद होत नाही;
परक्याचे धन म्हणून पिता उदास होई;
वंशाला दिवा नाही म्हणून आई उदास होई !’

अशीच आहे आजच्या समाजाची रीत. याचे मुख्य कारण म्हणजे आपली पुरुषप्रधान संस्कृती. आजकाल स्त्री अवकाशात गेली, पायलट झाली, पंतप्रधान झाली, राष्ट्रपती झाली, कोणतेही क्षेत्र असे उरले नाही की तिथे स्त्री नाही. तरीही स्त्री जन्माची कहाणी सुफळ संपन्न झाली का ? याचे उत्तर ‘नाही’ असेच आहे.

१९७५ सालापासून आंतरराष्ट्रीय स्त्री विकासाच्या अभ्यासाला व संशोधनाला गती मिळाली आहे. ती फक्त कागदावरच. संस्कृतीच्या नावाखाली स्त्रीला हजारो वर्षे बंदिस्त ठेवण्यात आले. आजही स्त्री गुलामगिरीचे जीवन जगत आहे. अयहेलना, मारहाण, कष्ट यांनी ते ओतप्रोत भरले आहे. संस्कृतीची जपणूक करण्याची जबाबदारी समाजाने स्त्रीकडे दिली आहे. त्यामुळे स्त्रियांच्या शिक्षणाचा दर्जा वाढूनही ती या समाजासाठी दासीच आहे. आतापर्यंत या समाजाने तिला स्वातंत्र्याने जगूच दिले नाही. हुंडाबळी, स्त्रीशिक्षण, स्त्रीमुक्ती, स्त्री स्वातंत्र्य कितीतरी अशा अनेक संघटना स्त्रीयांसाठी काम करत असताना दुसरीकडे मात्र घरामध्ये मुली वर मुली जन्माला आल्या तर त्या त्यांच्या जन्मदात्या आई-वडिलांनाच नको असतात. गोड्यात गाय

किवा शेळी जन्माला आली तर आनंद व्यक्त करतता, अंड्यातून कोंबडी बाहेर आली तर देवपावला म्हणतात. तरीपण नववधूवरांना मात्र अष्टपुत्र सौभाग्यवती भव ! आपण सगळेच म्हणतो ना काळ बदललाय पण बदललेल्या काळामध्ये अष्टपुत्राचं इष्टपुत्र झालंय का सांगाना. तुझ्यापोटी छानसी गोंडस मुलगी जन्माला यावी असा आशीर्वाद का नाही दिला जात. आपल्याकडे मुनाला वंशाचा दिवा मानतात ना, तसेच मुलीला वंशाची पणती का मानले जात नाही. आपल्या पुरुषप्रधान संस्कृतीमध्ये मुलीचे नाव लम्बानंतर बदलले जाते. आडनावसुध्या तिला नवऱ्याचेच लावावे लागते आणि म्हणूनच मुलगी कितीही हुशार असली तरी मुलाच्या तुलनेत तिला कायम दुय्यम स्थान मिळते. कारण वंशाचे नाव मुलगा पुढे चालवणार असतो. जोपर्यंत मानवाच्या मनावर असे रेखाटले गेले आहे तोपर्यंत कोणत्याही मुलीला किवा स्त्रीला मोकळा श्वास कधीही घेता येणार नाही. म्हणूनच सांगते तिला आनंदाने जगू द्या !

“झाशीची राणी लक्ष्मीबाई एकच,
होती नार पुत्र पाठीशी ढाल,
छातीशी कमरेला तलवार.”

अशाप्रकारे प्रत्येक स्त्रीने थाडस केले पाहिजे व अनेक खुडल्या जाणाऱ्या कळ्यांना वाचवले पाहिजे. त्या कळ्या उमलायच्या आत खुडू नका. तुम्हाला आई पाहिजे, बाहिण पाहिजे तर मुलगी का नको ? मुलगी नको तर वंशाला

दिवा कसा मिळणार बोला ना. अजून किती कळ्या खुडल्या जाणार आहेत ? अजून किती ?

आज मुलींच्या जन्माचे प्रमाण बघितले तर ३ मुलांमागे १ मुलगी असे आहे. हे प्रमाण असेच राहिले तर काही दिवसांनी मुलांना लग्नासाठी मुलगी मिळणे कठीण होईल. याचे कारण गर्भलिंगनिदान करून मुलीचा अंश असेल तर तिला जन्मालाच येऊ न देणे म्हणजे, तिची गर्भातच भ्रूण हत्या करणे आणि हा स्त्री भ्रूण हत्येचा समाजाला लागलेला कलंक मिटवण्यासाठी प्रत्येक समाजातील स्त्रीनेच लढा दिला पाहिजे.

प्रत्येक आईपण अनुभवणाऱ्या स्त्रीला गर्भातील मुलीचे सांगणे आहे.

“फुलू द्या, खुलू द्या
उमलू द्या, झुलू द्या,
थोडे जीवन मला ही द्या
प्रिय आई-बाबा तुमची लाडकी लेकर !”

भ्रूणातील कळीची हाक ऐकून तिला जगवण्यासाठी काही उपाय -

स्वार्थी मनुष्य स्वतःच्या स्वार्थासाठी काहीही करू शकतो. पण त्याच्या दुष्परिणामांवर कधीही विचार करत नाही. स्त्री भ्रूण हत्या ही सामाजिक, नैतिक, भीतीदायक

समस्या आहे. त्यावर वेळीच उपाय केले नाहीत तर वेळ कधीच क्षमा करणार नाही. यावर कलंकित समाजाने विचार केलाच पाहिजे -

- १) समाजातल बंधासंबंधित मानसिकता बदलवणे.
- २) स्त्रीला स्वयं निर्णय क्षमता देणे.
- ३) मुलींच्या जन्मावर बक्षीस योजना आखणे.
- ४) संपत्तीवर मुला-मुलीचा समान हक्क असणे.
- ५) स्त्री शिक्षण आणि स्वसंरक्षणाचे प्रशिक्षण मोफत देणे.

प्रत्येक ठिकाणी स्त्री-पुरुषांना समान संधी मिळाली पाहिजे. याची सुरुवात प्रत्येकाने आपल्या घरापासूनच करावी. हुंडा घेणारा जावई करणार नाही आणि हुंडा मागणारा नवरा करणार नाही, हुंडा मागून सून घरात आणणार नाही. या त्रिसूत्राचा वापर प्रथम स्त्रियांनी अमलात आणावा. तरच समाजाला लागलेली स्त्री-भ्रूण हत्येची कीड नष्ट होईल.

शेवटी मी फक्त एवढेच लिहिन -

“अशी ही व्यथा आहे (भ्रूणातील) गर्भातील कन्येची, आम्हाला जीवन द्या, आम्हीच बदलवणार विचारधारा समाजाची !”

D ची कविता

गौरी नवघणे
११वी कॉमर्स

एक होती जाD
नेसायची नव्वारी साD
म्हणायची बांधीन मी माD
म्हणून तिने आणली शीD
शिडीवर चढून तिने मारली उD
कारण ती होती वेD

क्रिकेट देवता-भारतरत्न सचिन रमेश तेंडुलकर

अश्विनी गोविंद डोईफोडे
११ वी विज्ञान

‘महाराष्ट्र’ याची संधी करताना आपण ‘महान असे राष्ट्र’ असे करतो. संपूर्ण भारतवर्षातील महान राष्ट्र म्हणजे आपला महाराष्ट्र. परंतु या महान राष्ट्राला आणखी महान करण्यासाठी या राष्ट्रात अनेक नवरत्नांनी जन्म घेतला. आणि राष्ट्राचं नाव आणखी उंचावलं आणि संपूर्ण जगात भारताचं नाव सुध्दा मानानं डोलावलं. कोणत्याही क्षेत्रात असो, गायन असो वा चित्रपट सृष्टी किंवा वैज्ञानिक असो वा राजकारणातील राजकीय नेते किंवा असो क्रिकेट सृष्टी. या संपूर्ण क्षेत्रात नेहमी अव्वल आणि यशस्वी माणसे झाली. भारताच्या राष्ट्रपती पदावर विराजमान झालेल्या पहिल्या महिला राष्ट्रपती ‘प्रतिभा देवीसिंग पाटील’ या माराष्ट्राच्याच किंवा गायन क्षेत्रातील ‘गानकोकिळा लता मंगेशकर’ याही महाराष्ट्राच्याच. असंच क्रिडा क्षेत्रातही महाराष्ट्राचा रत्न जन्माला आला. तो म्हणजे ‘सचिन रमेश तेंडुलकर’. हे नाव ऐकल्यावर अभिमान वाटतो ना ?

सचिनचा जन्म २४ एप्रिल रोजी मुंबई येथे झाला. सचिनला लहानपणापासूनच क्रिकेटची फार आवड. लहान असतानाच क्रिकेटची बॅट आणि बॉल हातात घेऊन खेळायला शिकला. मोठा झाल्यावर सचिन शाळेतून घरी आल्यावर क्रिकेट खेळायला जायचा. संध्याकाळ झाली तरी घरी यायचं त्याला भानच रहायचं नाही. गावाला

गेल्यावरती त्याच्या आल्याने त्याच्यातली कला ओळखली. घरात खेळायला भेटत नसल्याने सचिन आणि त्याची आत्या घरातच खेळू लागले. आत्या बॉलिंग करायची आणि सचिन बॅटिंग. सकाळ-दुपार-संध्याकाळ सचिनच्या कानात केवळ चेंडूचाच आवाज घुमायचा. जेवायला बसल्यावर चमच्यानेच बॅटिंग करायचा. मोठा झाल्यावर सचिनचा क्रिकेटचा नाद आणखीच वाढला. घरच्यांचा त्याला पाठिंबा मिळाला आणि त्याच्या भावाने अजित तेंडुलकरने त्याला क्रिकेट क्लब अकॅडमीत भरती केले.

आपल्या मनासारख्या क्षेत्रात आपले करिअर करण्याची संधी मिळणे याशिवाय मोठे काहीच नाही. सचिनला मोठा भाऊ अजितचा फार मोठा आधार होता. क्रिकेट क्लबमध्ये प्रवेश घेतल्यावर तो नियमित सराव व उत्तम खेळे. एके दिवशी प्रॅक्टीसला जायला उशीर झाल्यावरती त्याचे गुरू ‘रमाकांत आचरेकरांनी’ चक्क त्याला थोवाडीत मारली. त्यावेळेपासून तो कधीच उशीरा गेला नाही. आपल्या एका मुलाखतीत तो म्हणाला, ‘त्या दिवशी सरांनी वाजवलेल्या थोवाडीतमुळे मी कधीच उशीरा गेलो नाही, की जाणार नाही. आणि एखादी चूक झाल्यावरती मला तो क्षण नेहमी आठवतो. भारताच्या क्रिकेट टीममध्ये निवड झाल्यावरती केवळ १६ वर्षांचा मुलगा चौकार आणि षटकार मारतो हे पाहून सारे जण

अगदी थक्क झाले. नंतरतो हळूहळू प्रसिध्द होऊ लागला. त्याला पाहून सर्वांना असे वाटायचे की आपणही असेच काहीतरी करावे. आणि म्हणूनच त्याला 'God of Cricket' असे म्हणतात.

क्रिकेटच्या मैदानात पाऊल ठेवल्या-ठेवल्या त्याचे सर्व चाहते त्याला 'सचिन-सचिन' म्हणून प्रोत्साहन देत असते. एवढ्या लहान वयात ऑस्ट्रेलिया सासऱ्या बलाढ्यटीमच्या विरुध्द शतक करणाऱ्या सचिनला बघून सगळे थक्कच झाले. हो मुलगा खूप मोठा क्रिकेटर होणार हे सर्वांना कधीच कळले होते आणि तसेच झाले. १९८७च्या 'वर्ल्डकप' नंतर भारताने ४ फेब्रु. २०११चा वर्ल्डकप सचिन आणि महेंद्रसिंग धोनीच्या नेतृत्वाखाली जिंकला. हा विजय सर्वांनी सचिनलाच अर्पण केला. आय.पी.एल.मध्ये मुंबई-इंडियनच्या टीमकडून खेळून २०१४ची विजयी टीम ठरली. आणि त्याच वर्षामध्ये भारतसरकारने त्याला 'भारतरत्न' हा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार जाहिर केला आणि त्याला सन्मानित केले. त्याच्या चाहत्यांचे स्वप्न पूर्ण झाले. या आधी त्याला महाराष्ट्र सरकारने त्याला 'महाराष्ट्र भूषण' हा पुरस्कार देऊन सन्मानित केले.

आपल्या आयुष्यातील १०० शतके पूर्ण झाल्यावरती, सर्व भारतीयांचा आनंद गगनात मावेनासा झाला. त्याच्या भावाबरोबरच त्याच्या मागे त्याची आई आणि बायको अंजली खंबीरपणे उभ्या राहिल्या. म्हणतात ना, "प्रत्येक यशस्वी पुरुषामागे एका स्त्रीचा हात असतो." ते हेच. आपल्या आयुष्यात जेव्हा कधी दुःख

येते, त्याचबरोबर सुखही येते. सचिनचे वडील दिवंगत झाले आणि त्याच दिवशी भारताची मॅच होती. आणि अशाही परिस्थितीत त्याने आपले शतक पूर्ण करून त्यांना अभिवादन केले. सचिन केवळ क्रिकेटच्या मैदानातच नाही, तर आपल्या रोजच्या आयुष्यात देखील तो योग्य कामगिरी बजावतो. क्रिकेटमधून निवृत्त झाल्यानंतर तो 'स्वच्छ भारत अभियान' या मोहिमेत सहभागी झाला. आणि तो आपली कामगिरी त्यातही चोख बजावतो आणि आपला मुलगा अर्जुन यालाही जाता क्रिकेटचे स्वतः प्रशिक्षण देतो.

आईवडील आपल्या मुलाकडून केवळ एकच अपेक्षा करतात की, त्याने चांगले शिक्षण घेऊन, चांगल्या पगाराची नोकरी लागायला पाहायचे. पण सचिनचे तसे नव्हते. सचिनच्या कुटुंबियांनी त्यांच्या अंगातील कला ओळखली म्हणून हे सर्व झाले. केवळ दहावी नापास असलेला सचिन जर भारतरत्न बनू शकतो तर तो महानच आहे. त्याची उंची जरी कमी असली तरी त्याने क्रिकेटची उंची गगनाला पोहचवली आहे. सचिनसारखा होणे कोणालाही जमले नाही आणि जमणार ही नाही. कारण सचिन तो सचिनच राहणार. क्रिकेटच्या या विश्वात त्याचे नाव सुवर्णअक्षरांनी कोरले गेले.

अशा या क्रिकेट दैवताला शतशः सलाम आणि मानाचा मुजरा !

धन्यवाद !

अंधार....अंधश्रद्धेचा

ज्ञानेश्वरी संजय खंदारे

११ वी विज्ञान

अजूनही आपल्या समाजावर अंधश्रद्धेचा पगडा दिसून येतो. केसात जट निर्माण झाली की, त्या मुलीचा देवदासीत समावेश करावचा ही केवढी घृणास्पद गोष्ट ! केसांची निगा नीट न राखल्यामुळेच जट तयार होते, हे अंधश्रद्धा निर्मूलन समितीच्या कार्यकर्त्यांनी शहरात, तसेच खेडोपाड्यात जाऊन लोकांना कितीतर वेळ प्रत्यक्ष दाखवून दिले, तरी हे अज्ञानी लोक अंधश्रद्धा सोडायला तयार नाहीत.

अंधश्रद्धा हा मानवी समाजाला मिळालेला एक शाप आहे. अंधश्रद्धाळू माणूस आपली विचारशक्ती हरवून बसलेला असतो. 'श्रद्धा' ही मानवी जीवनातील एक अमूल्य टोपा आहे. आई, वडील, गुरुजन यांच्याविषयीची श्रद्धा ही खचितच अभिमानास्पद बाव आहे. पण कोणत्याही श्रद्धेचा अतिरेक हा शेवटी अंधश्रद्धेचा रूपांतरित होऊन समाजाला हानिकारक ठरतो. बुवा, साधू, महंत, महाराज यांच्याकडून फसवल्या गेल्याच्या तरुण-तरुणीच्या शोकांतिकेच्या दुःखद वार्ता सतत आपल्या कानावर येतात. तेव्हा लक्षात येते की, अजूनही आपला तथाकथित प्रगत समाज अंधश्रद्धेच्या निवीड अंधारातच चाचपडत आहे. विज्ञानाच्या युगात ही श्रद्धाळू मंडळी बुवाच्या चमत्कारांवर विश्वास ठेवतातच कसा हे काही कळतच नाही.

ग्रह, तारे, ग्रहण या सर्वांविषयीची शास्त्रोक्त माहिती आज विज्ञानाने आपणाला उपलब्ध करून दिली आहे. ग्रहणातील विविध स्थित्यंतरे आपण दूरदर्शनवर पाहतो,

तरी आजही ग्रहणविषयीच्या अनेक कल्पना आपण अंधश्रद्धेने जोपासत असतो. अंधश्रद्धा या केवळ अशिशीत किंवा आपल्या शिशीतांतच असे नाही, तर उच्चशिशीत व स्वतःला विज्ञाननिष्ठ म्हणवणारी कित्येक माणसेही अंधश्रद्धेला कवटाळून बसलेला दिसतात. त्यामुळेच प्रगत तंत्रज्ञानाच्याआधारे बांधलेल्या नौकांचे जलावतरण नारळ बाढवून करण्यात येते. तसेच निवडणुकीचा अर्ज भरणे अथवा नवीन चित्रपटाची सुरुवात शुभमुहूर्त पाहूनच केलेली आढळते.

समाजमनाला वर्षानवर्षे पोखरून टाकणारी ही अंधश्रद्धेची व्याधी नष्ट करायची असेल तर सामाजिक प्रबोधनाची नितांत गरज आहे.

आपण सर्वांनी अंधश्रद्धा निर्मूलन समितीसारख्या संस्थांचे कार्य नीट समजून घेतले पाहिजे, त्यांच्या कार्यात यथाशक्ती सहभागी व्हायला हवे. तरच अंधश्रद्धेचा हा कलंक कायमचा पुसून टाकणे शक्य होईल.

कोकणातील एका खेड्यात नुकतीच घडलेली एक घटना. झाडे लावल्यावर आठ वर्षे उलटली तरी अंबे लागले नाहीत. म्हणून त्या शेतकऱ्याने एक यज्ञ करून बकऱ्याचा बळी दिला. अशीच गाजलेली दुसरी घटना-

गुप्त धन मिळावे म्हणून एक मांत्रिकाच्या सांगण्यावरून स्वतःच्या पोटाच्या लहान मुलीला बळी देण्याची एक खेडूत तयारी करत असतात. पोलीसांनी त्याला

पकडले. अशा या घटनांनी मन उद्विग्न बनते. जग एकविसाव्या शतकात शिरलेले असताना आपल्या समाजात हे असे भयानक प्रकार का घडत आहेत ?

या अंधश्रध्देने आपल्या देशात घात केला आहे. प्रगतीच्या मार्गात फार मोठे अडथळे निर्माण केले आहेत. आता हेच बघा ना झाडाला आंबे का लागत नाहीत हे शोधण्याचा प्रयत्न व्हायला हवा. या बाबतीत सध्या खूप संशोधनही झाले आहे. त्याचा उपयोग करून खतपाणी घालून पीक सकस व जास्त कसे येईल हे पाहिजे पाहिजे. या मार्गांचे देशाची प्रगती होईल हे पाहिजे पाहिजे.

आजारानून बरे व्हावे म्हणून किंवा परीक्षेत यश मिळावे म्हणून गंडगोरे बांधणारे कमी आढळत नाहीत. गंड्यादोऱ्यांनी शरीरातील रोगजंतू मरत नाहीत किंवा परीक्षेतील प्रश्नांची उत्तरेही लिहिता येत नाहीत. तरीही लोक गंड्यादोऱ्यांच्या मागे धावतात. अशाने त्यांच्या आयुष्यातील दुःखे नष्ट होत नाहीत, संकटे दूर होत नाहीत, अडचणी संपत नाहीत. जलट त्यात भरच घडते. मग असे लोक नशिवाला दोष दत गप्प बसतात म्हणजे त्यांच्या आयुष्यात प्रगती होत नाही. आपल्याला मिळालेला अंधश्रध्दा हा फार मोठा शाप आहे.

या शापातून मुक्त होण्यासाठी, अंधश्रध्दा नाहीशी करण्यासाठी आपल्याला नेटाने प्रयत्न करायला हवेत. आपले प्रयत्न यशस्वी व्हायचे असतील तर प्रथम आपल्याला अंधश्रध्दा म्हणजे काय हे समजून घ्यावे लागेल. अंधश्रध्दा म्हणजे काय ? हे स्पष्टपणे कळले तरच ती नष्ट करणे शक्य होणार आहे. म्हणून अंधश्रध्दा म्हणजे काय हे आधी आपण समजून घेऊ.

या जगात घडणाऱ्या घटना या विशिष्ट निसर्ग नियमाने घडतात. निसर्गनियमाविरुद्ध कोणीही काहीही करू शकत नाही.

उदा. पाण्याला उष्णता दिली की विशिष्ट तापमानानंतर पाण्याची वाफ होते. हा निसर्गनियम आहे, हा नियम कोणीही बदलू शकत नाही.

कोणत्याही जातीधर्माच्या माणसाने कोणत्याही वेळी, कोणत्याही ठिकाणी पाण्याला उष्णता दिली तर पाण्याची वाफ होणार, त्याचे बर्फ होणार नाही. पाण्याला उष्णता न देता केवळ मंत्राने पाण्याची वाफ करतो, असे एखादा म्हणाला तर ते थोतांड असते हे नक्कीच ! असे असतानाही एखाद्याकडे ही शक्ती आहे असे आपण मानू लागलो, तशी श्रध्दा बाळगली तर ती अंधश्रध्दा ठरेल. मांजर आडवे गेल्याने काम होत नसेल, तर ही घटना जगभर सर्व माणसांच्या बाबतीत अशीच घडली पाहिजे. ती तशी घडत नाही म्हणजे तो निसर्गनियम नव्हे म्हणून ती अंधश्रध्दा ठरते.

आपण आता आपली विचारपध्दतीच बदलली पाहिजे. स्वतःच्या बुध्दीला पटेल तेच स्वीकारले पाहिजे.

अशी वृत्ती आपण जोपासली तरच आपल्याला प्रगती करता येईल. नाहीतर जग पुढे जाईल आणि आपण मात्र मागेच राहू.

शिक्षणमहर्षी
डॉ. बापूजी साळुंखे

राधा वाघमळे
११ वी वाणिज्य

या जगात दोन प्रकारची माणसे असतात. एक मुर्दाड मनाची तर दुसरी मनस्वी मनाची. मुर्दाड मनाची माणसं ही मळलेल्या वाटेनी चालतात तर मनस्वी मनाची माणसं ही चालण्यासाठी स्वतःची वाट निर्माण करतात. ही माणसं चालता चालता थांबतात विचार करतात व आपल्या विचाररूपी ऑजळीतील काही फुलं ही समाजमनासाठी अर्पण करतात. "ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार" हे पवित्र विचाररूपी फूल ज्या महात्म्याने या देशाला अर्पण केले त्यांचं नाव आहे शिक्षणमहर्षी दलितमित्र, परमपूज्य, ज्ञानयोगी डॉ. बापूजी साळुंखे.

अनंत काळ दाटून आलेला अज्ञानाचा अंधकार छेदण्यासाठी एक तिमिर नवरूप घेऊन प्रकटला आणि ज्ञानसूर्याचा प्रकाश घेवून मानवी अंतःकरणापर्यंत पोहोचला. तो ज्ञानयोगी म्हणजे शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे.

'न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते' या जगामध्ये ज्ञानासारखे काहीच पवित्र नाही हे जाणून घेऊन ज्ञानयज्ञात स्वतःला झोकून देणारा ज्ञानयोगी बापूजींचा जन्म ९ जून १९१९ रोजी झाला. बापूजींचे वडील हे मुळात सुभेदार होते. ते कमी शिकले असतानाही मुलाला खूप शिकवण्याची इच्छा असणारे बापूजी एका वर्षाचे असतानाच मातृछत्र हस्वले. आणि वयाच्या बाराव्या वर्षी पितृप्रेम गमवले. अशा

परिस्थितीला त्यांनी मोठ्या साहसाने तोंड दिले. धाडसीवृत्ती, चिकाटी, स्वाभिमानी आणि कष्टाळुवृत्तीच्या आधारे ते पुढे चालत राहिले. अनंत ध्रम आणि उभे टाकलेल्या संकटांना न डगमगता ते १९३९ ला मॅट्रीक तर १९४५ला बी.ए. पास झाले व पुढे ते बी.टी. झाले. या दरम्यान कॉलेजच्या उत्साहवर्धक कालखंडात ते सामाजिक आणि राष्ट्रीय लढ्यात सहभागी होत. सामाजिक कळकळ व अंतरीची तळमळ त्यांना स्वस्थ बसू देत नसे.

स्वतः शिक्षण घेताना स्वतःला जरी वणवण करावी लागली तरी भविष्यात शिक्षण घेण्यासाठी इतरांना करावी लागू नये यासाठी आपले शिक्षण संपल्यावर बापूजींनी अण्णांच्या बरोबर शिक्षणाची सेवा सुरू केली. बापूजींना शिक्षणाविषयी व शैक्षणिक चळवळीविषयी इतकी आत्मीयता होती की एकदा अण्णांच्या रगत शिक्षण संस्थेची ग्रँट सरकारने काही काळ स्थगित ठेवली होती. त्यावेळी बापूजींनी टिकटिकाणी दारे काढून सरकारच्या अन्यायाविरुद्ध आवाज उठविला. कर्मवीर अण्णांच्या शैक्षणिक कार्याविषयी बापूजींना अत्यंत जिद्दाळा वाटत होता. कर्मवीर भाऊराव पाटील गौरवनिधी समितीचे अध्यक्ष म्हणून बापूजींनी महाराष्ट्राच्या खेडोपाडी दौरा काढला. अनेक अडचणी व अपमान सहन करावा लागला. परंतु त्यांनी जिद्द सोडली नाही. कार्यावरील निष्ठा कमी होऊ दिली

नाही. एक लाख एक हजार एकशे आकरा रुपये गौरवनिधी जमवला आणि आपली शिक्षणाविषयीची तळमळ दाखवून दिली. रगत शिक्षण संस्थेत प्रारंभी बापूजी रमले परंतु शुद्ध सात्विक स्वरूपाच्या आदर्श सेवेसाठी त्यांचे मन अधिक स्वातंत्र्याकडे वळू लागले. आणि ते रगतच्या सेवेतून मुक्त झाले.

सन १९५४ मध्ये श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेचा संकल्प जेव्हा बापूजींनी केला त्यावेळी त्यांच्याकडे काहीही नव्हते. ना राजकीय सामाजिक बल्य ना घराण्याची प्रतिष्ठा, ना धन, ना दौलत अशा कोणत्याही बाबींचा आधार नसताना 'जमिनीशिवाय आधार नाही व आकाशाशिवाय छत नाही' अशी स्वतःची स्थिती असताना केवळ आत्मविश्वास, जिद्द आणि खडतर तपश्चर्या करण्याची तयारी या पुंजीवर कृष्णा कोयना प्रीतीसंगमावर मुस्लीघराच्या मंदिरात नवीन शिक्षण संस्था उभारण्याचे ठरविले. १ नोव्हेंबर १९५४ ला स्वामी रामानंद भारती यांनी सुचविलेले नाव संस्थेस देण्याचे ठरवले आणि श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था उभारण्यात आली. रगत शिक्षण संस्था सोडताना रूकडी येथील बापूजींच्या विद्यार्थ्यांनी दिलेली एक हजार रुपयांची धैली हेच श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेचे बीजभांडवल होय.

बंगालमध्ये जन्मलेल्या विवेकानंदांसारख्या एका निष्कलंक, चारित्र्यसंपन्न व्यक्तीचे नाव एका महाराष्ट्रीय माणसाने महाराष्ट्रातील आपल्या शिक्षण संस्थेस देवून खऱ्या अर्थाने महाराष्ट्रात पंचवीस वर्षांपूर्वी स्वामीजींचे जीवंत स्मारक केलेले 'श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था' हे एकमेव उदाहरण आहे. संस्थेच्या या नामकरणाने बापूजींनी राष्ट्रीय एकात्मता जोपासण्याच्या कामाची मुहूर्तमेढ या संस्थेच्या स्थापनेने केली. महाराष्ट्र-कर्नाटकातील १३

जिल्ह्यांमध्ये खेडोपाड्यात आणि अत्यंत दुर्गम डोंगराळ भागात शिक्षणप्रसार केला. शिक्षणावर प्रेम करणारे साडेसात हजार 'गुरुदेव कार्यकर्ते' निर्माण केले. 'ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार' या ध्येयाने प्रेरित होऊन संस्थेची ३७३ संस्कृती केंद्रे ज्ञानदानाचे कार्य करीत आहेत. लाखो विद्यार्थी या शिक्षणसंस्थेमध्ये शिक्षण घेत आहेत. आपले आयुष्य घडवत आहेत. संस्थेची व्यापकता आणि कार्य पाहिल्यावर बापूजींच्या कार्याचे मोठेपण आपल्या लक्षात येते. एका दिव्याने दुसरा दिवा तेवत ठेवावा अगदी त्याप्रमाणे बापूजींनी अनेक शैक्षणिक केंद्रे चालविली. जिथे रस्तानाही, वाहतूक नाही, प्रसंगी जेथे गावही नाही मात्र शिक्षण घेण्याची जिद्द आहे, शिक्षणाला तहानलेली मुले आहेत अशा भागात ज्ञानाचा दिवा घराघरांत, झोपडीझोपडीत प्रज्वलीत करण्याचे कार्य बापूजींनी केले. कारण "दिव्याच्या रोषणाईत आणखी दिवा लावण्यापेक्षा तो अंधारात लावा, अंधाराला आनंद होतो. त्यापेक्षा दिव्याला जास्त होतो." या उक्तीप्रमाणे शहरात हायस्कूल, कॉलेजे सुरू करण्याची जोरदार अनिष्ट स्पर्धा जेथे सुरू आहे तेथे पुन्हा शाळा, कॉलेजे काढण्यापेक्षा शिक्षणाच्या हृष्टीने जेथे खरोखर अंधार आहे त्याठिकाणी अशी केंद्रे सुरू करण्याची दूरदृष्टी बापूजींनी दाखविली.

'माझ्या शिक्षण संस्थेतला विद्यार्थी हा केवळ अर्थार्जनासाठी नव्हे तर समाजाचे हित डोळ्यासमोर ठेवून शिक्षण घेणारा विद्यार्थी मला अपेक्षित आहे.' हे विचार बापूजींनी १९६८ साली उस्मानाबाद येथील रामकृष्ण परमहंस महाविद्यालयात मराठवाड्यातील जनतेसमोर मांडले. सत्य, शील, प्रामाणिकता, त्याग, पिढवणूकीस आळा ही तत्त्वे बापूजींनी आधुनिक ग्रामीण महाराष्ट्राला अर्पण केली.

शिक्षण संस्था
विद्यार्थी

शिक्षण संस्था
विद्यार्थी

शिक्षक

शिक्षक, शिक्षक असतो एक गुरू
आपल्या जीवनातील कल्पतरू.

शिकवतात करायला संकटांवर मात
जीवनाला देतात योग्य ती वाट.

शिक्षकाशिवाय विद्यार्थी बनतही नाही व घडतही नाही,
जीवनात यश गाठण्यासाठी शिक्षकाच्या
मार्गदर्शनाशिवाय पर्यायही नाही.

असतात कधी रागीट तर कधी प्रेमळ

फुलवतात आयुष्याचे यशस्वी कमळ
आयुष्य असते एक संगमंच

करायला शिकवतात आपल्याला सुखाचा प्रपंच
वनवतात भिऱ्याला सद्भावनेचा छाया
प्रकाशित करतात ज्ञानाचा दिवा
म्हणूनच मानतो त्याचे खूप खूप आभार,
विसरणार नाही कधीच त्यांचे उपकार.

प्रद्युम्न आनंदराव महाडीक
११वी विज्ञान

मन

कुणाला जाणीव ही नसते
कुणासाठी कुणीतरी झुस्ते
कळीला त्रास होऊ नये म्हणून
एक फुलपाखरू बागेबाहेरच फिरते

किती त्रास द्यावा दुसऱ्याला
यालाही काही प्रमाण असते.

आपल्यावरूनच विचार करावा
समोरच्यालाही मन असते.

जेव्हा आपण छोटे असतो,

तेव्हा आपण न झोपण्यासाठी
रडायचं नाटक करत असतो.....

पण आपण जेव्हा मोठे होतो,

तेव्हा रडण्यासाठी म्हणून झोपायचं नाटक करतो.

दुसऱ्याच्या सावलीत उभे राहून

आपण आपली सावली गमावतो,

पण स्वतःची सावली निर्माण करण्यासाठी

प्रत्येकाला उन्हात उभे रहावेच लागते.

सिध्दनाथ बामणे
१२वी आर्टस्

बाप

बाप आपला निर्माता
आई त्याची साक्ष
बापाचा अभिमान बाळगतांना
कधी घालू नको कोणाची साक्ष

विचार करा बाबांचा
अर्थातच बापच नसता तर.....
कोटून आली असती आई
अन् आईच नसती तर.....
कोटून आले असते बाबा

बाबा..... आणि आई.....
एकाच नाण्याच्या दोन बाजू
छोट्या संकटाला असते आई
मोठ्या संकटाला असतो बाबा.

म्हणे बाप कधी रडत नसतो
त्याला कदाचित हृदय नसते
त्याला कदाचित मन नसते
आपल्या छोट्याश्याही यशाने
अर्ध्या चपलीत पळत जाणारा
आपल्या मित्रांकडून.....
आपली गरीबी दडवून
पेढ्यासाठी उसने पैसे घेऊन
आनंद वाटणारा बाप

बाळांनो तो बापच असतो
तो बापच असतो
बापाच्या कष्टाला अंतर कधी..... कधी देऊ नका
आपल्या साठीच रावणाऱ्या हाताला आयुष्यभर विसरू नका
श्वेता शिरटावले
११वी विज्ञान

स्वप्न

स्वप्नातला चेहरा स्वप्नातच असावा
सत्यात त्याला अर्थ नसावा
स्वप्नातल्या गुजगोष्टींना
सत्यात कधी जागा नसावी.

स्वप्नं स्वप्नातच छान वाटतात
हृदयाच्या कोंदणात डाव मांडतात
स्वप्नातल्या प्रत्येक स्मृतीला
हृदयाच्या कप्प्यात साठवून ठेवतात.

स्वप्नं स्वप्नातच रमतात
प्रत्येक हृदयात ठाव घेतात
प्रत्येकाच्या मनमंदिरी
रोज एक नवा डाव मांडतात

स्वप्नं स्वप्नातच मुळी छान
दिलाचा रस्ता करतात महान
प्रत्येकाच्या हृदय मंदिरी
स्वप्नांना अर्थ असतो महान
श्वेता शांताराम शिरटावले
११वी विज्ञान

मैत्री .....

मैत्री असावी पाण्यासारखी,
सदा खेळत राहणारी.
मैत्री असावी सूर्यासारखी,
सदा प्रकाश देणारी.
मैत्री असावी ताऱ्यांसारखी,
नेहमीच चमकत राहणारी.
मैत्री असावी गुलाबासारखी,
सतत सुगंध पसरवणारी.
मैत्री असावी वृक्षासारखी,
सदा छाया देणारी.
मैत्री असावी पिकांसारखी,
सदा डोलत राहणारी.
मैत्री असावी पक्ष्यांसारखी,
उंच भरारी घेणारी.
अशीच असते खरी मैत्री,
लाभो सर्वांना हिच प्रिती....

ऋतुजा किर्दत
११वी कॉमर्स

आई

इतरापेक्षा जी नऊ महिने जास्त असते ओढखून
हवा जिचा हात शेवटपर्यंत पहिल्या पावलापासून ।
लहानाचं मोटं केलं जिने प्रत्येक हट्ट पुरवून
खूप काही सोसून, स्वतःच्या इच्छा आकांक्षा गोठवून ।
विसरून नाही चालणार तिला जिने आणलं घडवून
आईची जागा कोणी घेणार नाही हे वेळीच घ्या समजून
विनंती आहे त्यांना माझी हात जोडून
दिले आहे ज्यांनी आईला वृद्धाश्रमात पाठवून ।
हाक आहे तिची, तिला पुन्हा घरी या घेऊन
वात्सल्याच्या वर्षावांनी पुन्हा अंग जाईल भिजून ।
वेळ जाण्याआधी खूपच पुढे निघून
आजही आनंद होईल तिला, तुम्हास पुन्हा भेटून ।

ऋतुजा सतीश पवार
११वी कॉमर्स

बह्मदुर्षीय

२०१५-२०१६

१२५ वीं जयंती के अवसर पर
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जी को समर्पित

*"Educate, Agitate And Organize;
Have Faith In Yourself,
With Justice On Our Side."*

- Dr. Babasaheb Ambedkar

उदात्त जीवनमूल्यों और सांस्कृतिक मूल्यों को अपने साहित्यिक विधाओं से निर्माण कीजिए। अपना ध्येय सीमित मत रखिए, उसे विशाल बनाइए। अपनी आवाज चारों दिवारों तक ही सीमित मत रखिए, उसका विस्तार होने दीजिए। अपनी कलम को अपने ही सवालों तक बंदिरुत मत कीजिए, उसकी प्रकाश से दूरदराज अंचलों में फैला गहरा अंधःकार नष्ट हो जाएगा, इसी तरह उसे परिवर्तित कीजिए। अपने देश में उपेक्षितों, दलितों का बड़ा संसार है, इसे मत भूलिए।

उनका दुःख, उनकी व्यथा को ध्यान से समझ लीजिए और अपने साहित्य के द्वारा उनका जीवन समृद्ध, समुन्नत करने का प्रयास कीजिए। इसमें ही सच्ची मानवता है।

- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

विभागीय संपादक
प्रा. शुभांगी शंकर निकम

अनुक्रमिका

गद्य विभाग

१) युवाशक्ति से राष्ट्रनिर्माण	कु.सायली वालेकर	१२ वी कला (ब)	१४५
२) हिंदी साहित्य जगत का सितारा-प्रेमचंद	कु.विद्या सणस	१२ वी कला (ब)	१४८
३) स्त्री उत्थान में डॉ.आंबेडकर जी का योगदान	अनिकेत जाधव	१२ वी कला (क)	१५०

पद्य विभाग

१) जिंदगी	सागर प्रभाळे	११ वी कला (ब)	१४९
२) माँ पर लिखूँ...	सिद्धनाथ वामणे	१२ वी कला (ब)	१५२
३) मेरा सपना	वैभव जमदाडे	११ वी कला (क)	१५३
४) भारत का गौरवगान	कु.सविता मोरे	१२ वी कला (ब)	१५३
५) ममता की छाँव	कु.विद्या सणस	१२ वी कला (ब)	१५४
६) शिरो-शायरी	कु.काजल लामजे	११ वी कला (अ)	१५४
७) कुछ दोहे (व्यंग्यात्मक)	शाहरूक शेख	११ वी कला (क)	१५५
८) स्त्री भ्रूणहत्या	कु.ऋतुजा किर्दत	११ वी वाणिज्य (अ)	१५५
९) राष्ट्रभाषा हिंदी	कु.श्वेताली अवघडे	१२ वी कला (क)	१५६
१०) आप क्या चाहते हैं ?	कु.शिवानी कुचेकर	११ वी कला (क)	१५६

युवाशक्ति से राष्ट्रनिर्माण

क. सायली बालेकर
१२ वी कला-ब

मनुष्य के जीवन में तीन सीढ़ियाँ महत्वपूर्ण मानी जाती हैं - बचपन, यौवन और बुढ़ापा। ये तीन अवस्थाएँ मनुष्य जाति की अवस्था की ओर संकेत करती हैं।

किसी ने कहा है -

‘बचपन बेअकल है, बुढ़ापा लाचार है,
जवानी में कुछ नहीं किया तो जिदगी बेकार है।’

अतः इन तीन अवस्थाओं में सबसे महत्वपूर्ण कालखंड युवावस्था, जिसे मनुष्य जाति का सुवर्णकाल कहा जाता है। इस काल के दौरान हर युवक में कुछ न कुछ करने की लालसा रहती है। सवाल ये उठता है कि युवक क्या कर सकता है ?

संसार के किसी भी राष्ट्र का उत्थान इस राष्ट्र की युवाशक्ति से ही संभव हुआ है। छात्र जीवन में युवक एक नया उल्लास और नई उमंग लेकर चलता है। पढ़ाई पूरी करने के बाद वह कुछ कार्य करेगा ऐसा विश्वास रहता है। कई बार ऐसा होता है कि राजनीतिक उथल-पुथल मच जाती है। शासक वर्ग इगमगा जाते हैं, ऐसी स्थिति में बाहरी शक्ति देश पर कब्जा करने लगती है। उस समय युवा वर्ग में ही जोश भरता है और वे ही देश के लिए मर मिटने को तैयार हो जाते हैं। मनुष्य युवावस्था में समाज और देश के लिए कुछ कर गुजरने की इच्छा रखता है।

आज हर भारतीय अपने अधिकार प्राप्त करने के लिए झगड़ रहा है, लेकिन यह अधिकार प्राप्त करने के

लिए कर्तव्यपालन एवं नेतृत्व की आवश्यकता होती है। आज के युवा पीढ़ी में नेतृत्व का अभाव हो तो यह शक्ति, युवा पीढ़ी किस काम की ? ‘आझाद-हिंद’ फौज के संस्थापक नेताजी सुभाषचंद्र बोस कहते हैं -

‘वह खून कहो किस मतलब का,
जिसमें उबाल का नाम नहीं ?
वह खून कहो किस मतलब का,
आपके देश के काम नहीं ?
‘‘जो परावश होकर बढ़ता है;
वह खून नहीं; पानी है।’’

युवा के पास हाथी का बल होता है। अगर वह उचित समय पर अपनी आंतरिक शक्ति का प्रयोग करे तो देश का उत्थान संभव होता है। स्वामी विवेकानंदजी ने कहा है कि भारतवर्ष का पुनरुत्थान शारीरिक शक्ति से नहीं, बरन् आत्मिक शक्ति से होता है। वह उत्थान विनाश की ध्वजा लेकर नहीं, बरन् शांति और प्रेम की ध्वजा से।

इतिहास इस बात का गवाह है कि जब कभी देश और धर्म पर संकट आया है तो युवकों ने अपनी शक्ति का प्रदर्शन कर विजय प्राप्त की है या अपने प्राणों की आहुति दी है। स्वाधीनता संग्राम में हिस्सा लेकर देशभक्त युवकों ने ‘वैदे-मातरम्’ की गूँज से विदेशी शासन को हिला दिया। स्वतंत्रता प्राप्ति के दिवाने सरदार भगत सिंह का बलिदान हम कभी नहीं भूल सकते। चंद्रशेखर आजाद, भुगदेव पांडे

और सुभाषचंद्र बोस की वीरता आज भी प्रेरणादायी है। उनके त्याग बलिदान से यह धरती पावन हुई है। देश की सुरक्षा व्यवस्था की जिम्मेदारी युवकों की है। देश की आंतरिक और बाह्य सुरक्षा के लिए गठित पुलिस और सेना में युवकों का ही सहभाग होता है, क्योंकि पुलिस और सेना का कठोर प्रशिक्षण युवावर्ग ही ग्रहण कर सकता है। आंतरिक सुरक्षा के लिए होमगार्ड, स्काऊट तथा गाइड के रूप में युवा वर्ग ही आगे बढ़ता है।

भारतवर्ष को स्वाधीनता प्राप्त हुए ६८ वर्ष हो चुके। कई युवकों ने स्वाधीनता संग्राम में अपने प्राणों का बलिदान दिया। कहा गया है कि -

‘गुलामी की जंजीर तोड़कर
मुक्ति हमने पायी थी,
आजादी के दिवानों ने
कसम खून की खाई थी।’

जिन युवकों ने अपनी कुर्बानी देकर देश को आजाद कराया था उनकी अपेक्षा का भारत नहीं बना। जापान का उदाहरण हमारे लिए काफी महत्वपूर्ण है - जापान सन् १९४५ में हर दृष्टि से पीड़ित था और ज्यादा तर संपत्ति नष्ट हुई थी, वही देश आज संसार के धनवान देशों में गिना जाता है। तात्पर्य यह है कि उस देश का युवा वर्ग कर्तव्य के प्रति सजग रहा है। किसी जाति-व्यवस्था या उच्च-नीच के दायरे में अटका नहीं है।

आज हमारे देश का युवा वर्ग सही दिशा-निर्देश के अभाव में भटक रहा है। उन्हें अपने गंतव्य स्थान का पता नहीं है कि अपने को कहाँ रोकना है। डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जी ने कहा था कि देश में शिक्षा और संगठन की आवश्यकता है। लेकिन अफसोस की बात यह है कि आज का युवक शिक्षित होकर भी कई व्यसनों का शिकार बनता नजर आ रहा है, जिससे खुद भी बर्बाद और भारत का भी नाश करने पर तुला है। वह देश की भलाई के लिए

नहीं बल्कि अपने नीजि स्वार्थ के लिए नेतृत्व कर रहा है। वह गरीब भास्तीयों का खून चूसता है अर्थात् खून पीकर उन बलित, पीड़ित युवकों की शक्ति छीन लेता है। मध्यमवर्गीय लोग अपना पेट पोसकर अपने बच्चों को शिक्षित बनाता है लेकिन उनमें देश के प्रति आदर या प्रेमभावना, सहृदयता जताने का प्रयास नहीं करता।

आज लाखों युवक डीग्रीधारी युवा बेरोजगारी की कतार में शामिल हैं साथ ही साथ उनमें सैद्धांतिक शिक्षा पद्धति को लेकर आक्रोश फैला हुआ है। उन्हे जब कभी काम नहीं मिलता तो उनके मन में निराशा की भावना घर कर लेती है। ऐसे युवकों को प्रेरित करने के लिए डॉ. हरिवंशराय बच्चन जी ने ‘तू क्यों बैठ गया है पथ पर?’ इस काव्य के माध्यम से जीवन की दिशा में भटकनेवाले युवकों को सही दिशा पर चलने के लिए प्रेरित किया है। छात्र-वर्ग का एक और आक्रोश है पाठ्यक्रम को लेकर। पाठ्यक्रम का भी प्रभाव छात्रों पर असर डालता है। अनावश्यक और निरर्थक बातों को पाठ्यक्रम में पाकर वे उदासीन हो जाते हैं। इसका मिसाल आज आपके सामने है - छात्रों का चौथरी के खिलाफ का आंदोलन। पाठशाला और महाविद्यालयों की शिक्षाव्यवस्था में सुधार की आवश्यकता है। प्राथमिक और माध्यमिक में हृदयपूर्वक ज्ञानरचनावादी शिक्षा रचना की जाए, जिससे उनके मन, कलाई और मस्तिष्क का विकास हो सके। वस्तुनिष्ठ परीक्षा प्रणाली से छात्रों के ज्ञान का विस्तार एवं मूल्यांकन पूर्णतः नहीं किया जा सकता। उन्हे साहित्यिक जगत के गहरे ज्ञान तथा बुनियादी शिक्षा की आवश्यकता है।

देश के युवकों को आज संस्कारों की भी जरूरत है। अंग्रेज तत्त्वज्ञ अरिस्टॉटल ने कहा है कि - ‘बच्चे अनुकरणप्रिय होते हैं’ जिस प्रकार बड़ों का आचरण रहता है बच्चा वैसा ही आचरण करने लगता है। उस पर जिस प्रकार का संस्कार किया जाए वैसा ही उसका आकार,

प्रकार बनता है। अतः बचपन में पहला संस्कार केंद्र होता है, माँ। माँ का कर्तव्य है उसे अच्छा बनाना। जिजाऊ के कर्तव्य से पराक्रमी शिवाजी बना, श्याम की माँ के कर्तव्य से साने गुरूजी बने। माता भीमाई के गर्भसंस्कार से डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर बने। माता धर्मा के संस्कार से सम्राट अशोक बना। इसके उपरांत दूसरा संस्कार केंद्र होता है शिक्षाकेंद्र तथा पाठशाला।

शिक्षाकेंद्र में हर युवक के लिए शिक्षा के समान अवसर होने चाहिए, क्योंकि समाज के निम्न स्तर से लेकर उच्च स्तर का छात्र शिक्षा से वंचित रहा न जाए। इसके साथ ही हर युवक को यह भी ध्यान रहे कि कम्प्यूटर जगत् में उन्नति करते-करते कम्प्यूटर का सही रूप से इस्तेमाल कर देशहित में बाधा न आए।

हमारे देश में वर्तमान स्थिति में अनेक योजनाएँ चलाई जा रही हैं, जिन्हे सरकार क्रियान्वित नहीं कर पा रही है। जब तक किसी योजना या कार्य को हृदय इच्छा से लागू नहीं करेंगे या भाग नहीं लेंगे तब तक सफलता पाना असंभव है। इन योजनाओं को कार्यरूप देने में युवाशक्ति का उपयोग किया जाए तो सार्थक सिद्ध होगा। इन सभी बातों को मध्यनजर रखते हुए कहा जाए तो आज उज्ज्वल भारत की जिम्मेदारी युवकों पर निर्भर करती है। यहाँ कवि केदारनाथ सिंह जी की काव्यपंक्तियाँ सार्थक लगती हैं -

‘उठो कि कहीं कुछ गलत हो रहा है,
उठो कि इस दुनिया का सारा कपड़ा
फिर से बुनना है।’

युवकों को निराशावादी दृष्टिकोण छोड़कर आशावादी बनना है। युवावस्था में काम करने का यह वक्त है। कुछ करके दिखाने का मौका है। इसलिए हर युवक को अपने देश के प्रति सजग रहकर काम करना है।

भारत को सुगठित करने के लिए भारत में फैला आतंकवाद, जातियवाद, उच्च-नीच भेदाभेद, अमीर-गरीब से जो देश का विच्छेदन हो रहा है, उसे रोकना या नष्ट करना युवकों का दायित्व होता है। देश में बंधुत्व एवं समानता लाने के लिए, धर्मनिरपेक्षता से समतामूलक समाजव्यवस्था निर्माण करने के लिए युवा वर्ग का बड़ा योगदान रहेगा। भ्रष्टाचार को रोककर भारत देश को वैज्ञानिक प्रगति की ओर अग्रसर करने के लिए युवकों को सचेत रहना चाहिए। अपने युवाशक्ति को युवा नेतृत्व द्वारा अपने देश की आजादी को बरकरार रखना चाहिए। युवाशक्ति अद्भूत होती है। इसलिए भारत देश की उन्नति के लिए हर युवक को आगे बढ़ना चाहिए। साथ ही युवकों में त्याग और समर्पण भाव का होना नितान्त जरूरी है, क्योंकि त्याग और सेवा हमारे राष्ट्रीय आदर्श हैं। बालकवि ‘बैरागी’ ने कहा है -

‘मेरी हार देश की जय हो,
स्वार्थ भाव का क्षण-क्षण क्षय हो
जल-जलकर जीवन तू जग को,
बस, इतना सम्मान चाहिए
माँ बस, मुझे यह बरदान चाहिए।’

हिंदी साहित्य जगत का सितारा-प्रेमचंद

कु.विद्या सणस-ब
१२ वी कला

प्रेमचंद का जन्म बनारस के निकट लमही नामक ग्राम में एक साधारण स्थिति के कायस्थ परिवार में हुआ। इनका असली नाम धनपतराय था। प्रेमचंद पहले उर्दू में उपन्यास तथा कहानियाँ लिखते थे। प्रेमचंद महज एक लेखक नहीं थे बल्कि एक स्वतंत्रता सेनानी भी थे। उन्होंने ब्रिटीश सरकार के विरुद्ध स्वाधीनता संग्राम में भी हिस्सा लिया था। वे एक भूमिगत क्रांतिकारी के रूप में आजादी की जंग लड़ते रहे।

एक बार जिलाधीश ने उन्हें बुलाया। वहाँ पहुँचकर उन्होंने देखा कि जिलाधीश के टेबल पर उनकी 'सोजे-वतन' यह किताब (जो कि कहानी संग्रह था) पड़ी थी। साहब ने प्रेमचंद को बताया कि आपकी कहानियों में विद्रोह है। आप ब्रिटीश सरकार के खिलाफ लोगों को भड़का रहे हैं। अतः यह राजद्रोह है। उन्हें हिदायत दी गई कि इसके बाद आप लेखन न करें तथा आपके पास सोजे-वतन की जितनी भी प्रतियाँ शेष हैं उन्हें हमारे हवाले करें। तत्पश्चात सभी किताबों का दहन किया गया। लेकिन एक सच्चे लेखक, बेझ स्वतंत्रता सेनानी तथा देशभक्त प्रेमचंद को लिखने में कौन मना कर सकता था। उन्होंने नाम बदलकर लेखन कार्य जारी रखा। उनका यह नया नाम था - प्रेमचंद।

प्रेमचंद के नाम के आगे मुंशी लगाया जाता है इसका भी एक मजेदार किस्सा है। प्रेमचंद 'हंस' पत्रिका के संपादक थे। उनके एक अन्य सहयोगी थे जिनका नाम मुंशी तथा दूसरे संपादक के रूप में प्रेमचंद थे। एक बार 'हंस' के

मुखपृष्ठ पर दोनों का नाम छपा मुंशी, प्रेमचंद। मगर दोनों के बीच हायफन नहीं लगाया गया। तब से लगातर वह ऐसे ही मुखपृष्ठ पर छपता रहा। लेखक के रूप में प्रेमचंद ही ज्यादा प्रख्यात थे इसीलिए पाठकों को लगा कि प्रेमचंद का ही विशेषण 'मुंशी' है जो उनके नाम के बराबर आगे छपता है। अतः उनका नाम ही 'मुंशी प्रेमचंद' पड़ गया।

मुंशी प्रेमचंद उर्दू के लेखक हैं। लेकिन जब उन्हें पता चला कि उर्दू के बजाए हिंदी देश की जनभाषा है और हिंदी के माध्यम में साधारण जन तक पहुँचा जा सकता है, तब उन्होंने अपने पूर्व लिखित उर्दू उपन्यासों का हिंदी अनुवाद किया और उसके बाद हिंदी में वे साहित्य सृजन करते रहे। प्रेमचंद ने कुल मिलाकर दर्जन उपन्यासों का सृजन किया जिनमें - वसदान, प्रेमाश्रय, गोदान, गबन, कायाकल्प, रंगभूमि, कर्मभूमि, परीक्षा, निर्मिला, सेवासदन, प्रतिज्ञा आदि हैं। हिंदी साहित्य जगत में प्रेमचंद 'उपन्यास सम्राट' इस विशेषण में जाने जाते हैं।

उन्होंने लगभग तीन सौ कहानियाँ लिखी, जो मान सरोवर के आठ भागों में विभाजित हैं। उन्होंने एक नाटक भी लिखा - कर्बाला।

'प्रेमचंद-घर में' इस किताब में उनकी पत्नी शिवरानी देवी बताती है कि प्रेमचंद दुबले-पतले बदनवाले, छोटे-नाटे और हमेशा बीमार रहनेवाले व्यक्ति थे। अपनी पत्नी की मदद सोईश्र से लेकर बच्चों कि पस्वरीश तक करते थे। प्रेमचंद

का सारा जीवन अभावग्रस्त रहा। आज हम उन्हें हिंदी साहित्य जगत का नेताज बादशाह तथा उपन्यास सम्राट कहते हैं मगर कुछ ही माल पूर्व उनके फटे जूते मिले हैं जो उनके अभावग्रस्त जीवन का चीख-चीखकर ब्योरा देते हैं।

उपन्यासकार के रूप में :

हिंदी साहित्य जगत् के सर्वश्रेष्ठ उपन्यासकार उपन्याससम्राट प्रेमचंद ही माने जाते हैं। प्रेमचंद सामाजिक यथार्थवादी उपन्यासकार के रूप में विशेष प्रसिद्ध हैं। वे दिन-दलित, दुर्बल जनता के हिमायती थे। वे ग्रामीण जन-जीवन के सूक्ष्म पर्यवेक्षक और सफल चितेरा थे। यद्यपि उन्होंने सर्वप्रथम उर्दू में उपन्यास लिखे हैं फिर भी उर्दू से उन्होंने हिंदी में प्रवेश किया और हिंदी जगत को उत्कृष्ट उपन्यास प्रदान किया। 'प्रतिज्ञा' और 'वन्दन' उनके प्राथमिक उपन्यास हैं। 'सेवासदन' से ही प्रेमचंद की ख्याति उपन्यासकार के रूप में हुई। इसके बाद उन्होंने 'प्रेमाश्रम', 'संभूमि', 'कर्मभूमि', 'कायाकल्प', 'गवन', 'गोदान' आदि उत्कृष्ट उपन्यास लिखे। 'गोदान' प्रेमचंद जी का विश्वविख्यात उपन्यास है, जिसमें किसान का प्रामाणिक जीवन चित्रित हुआ है। इस उपन्यास को भारतीय कृषक जीवन का महाकाव्यात्मक उपन्यास कहा जाता है। इस उपन्यास का नायक एक सामान्य किसान है, जिसका नाम 'होरी' है। प्रेमचंदजी ने अपने उपन्यासों के माध्यम से मुख्यतः किसानों की समस्याएँ उद्घाटित की हैं। साथ ही साथ तत्कालीन सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक, आर्थिक समस्याओं पर विदारक प्रकाश डाला है।

कहानीकार के रूप में :

आधुनिक हिंदी कहानी का सही विकास प्रसाद और प्रेमचंद युग से ही हुआ है। वास्तव में प्रेमचंद समकालीन लेखक और यथार्थवादी कहानीकार हैं। प्रेमचंदजी ने लगभग ३०० कहानियाँ लिखी हैं। वे मुख्यतः सामाजिक कहानीकार हैं और यथार्थवादी, सशक्त विचारधारा के कहानीकार हैं। उर्दू से हिंदी में प्रवेश करनेवाले वे एक प्रथितयश कहानीकार हैं।

'सोजे बतन' उनका प्रथम मौलिक कहानीसंग्रह है, जिसमें मुख्यतः राजनीतिक, राष्ट्रीय विचारधारा प्रस्फुटित हुई है। और इसी कारण ब्रिटीश सरकार ने उस कहानीसंग्रह को जप्त कर दिया था। प्रेमचंद की कहानियाँ 'मानसरोवर' भाग १ से ८ में प्रकाशित हुई हैं। उनकी प्रमुख कहानियाँ इस प्रकार हैं- 'पंचपरमेश्वर', 'आत्माराम', 'बड़े भाई साहब', 'शतरंज के खिलाड़ी', 'मोटोराम शास्त्री की झायरी', 'पूस की रात' इ. प्रेमचंदजी ने तत्कालीन सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक समस्याओं को उद्घाटित किया है और इसी कारण उनकी कहानियाँ यथार्थवादी बन गई हैं। 'कफन' उनकी एक अत्यंत महत्वपूर्ण कहानी है, जो दोस यथार्थवादी कहानी है।

जिंदगी

जिंदगी एक प्यार है
जिसमें सुख-दुख का एहसास होता है।
जिंदगी एक बहार है,
जिसमें खुशी के फूल खिलते हैं।
जिंदगी एक भँवर है,
आशा-निराशा का घर है।
जिंदगी एक साज है,
जिसमें ज्ञान का श्रृंगार है।
जिंदगी एक संदेश है
जिसमें खुशी का पैगाम है।
जिंदगी एक संघर्ष है,
लड़नेवाले की जीत है।
जिंदगी एक जंजीर है,
तोड़नेवाली की कामयाबी है।
जिंदगी एक चुनौती है,
जिसको साहस से स्वीकारना है।
जिंदगी एक सफर है,
जिसकी मंजिल एक होती है।
सागर प्रभाळे, ११ वी कला-ब

स्त्री उत्थान में डॉ. आंबेडकर जी का योगदान

अनिकेत जाधव
१२ वी कला (क)

“बालया का युवत्या वा वृद्ध्या वापि योषिता ।
न स्वातंत्र्येण कर्तव्यं किञ्चित्कार्यं गृहप्वपि ॥

(मनुस्मृति - ५.१४७)

बाल्ये पितृवशे तिष्ठेत् पाणाग्रिहस्य यौवने ।
पुत्राणां भर्तरीं प्रेते न भजेत् स्त्री स्वतंत्रताम् ॥”

(मनुस्मृति - ५.१४८)

अर्थात् स्त्री लड़की हो, युवा हो या वृद्ध उसने कौन-सा भी कार्य, गृहकार्य भी हो खुद के अधिकारों में नहीं करना और बचपन में स्त्रीने अपने पिता, युवावस्था में पति और वृद्धावस्था में या पती की मृत्यु के उपरांत अपनी कोख से जन्मे पुत्र के अधीन रहना चाहिए। जिस प्रकार अस्पृश्यों और शूद्रों के लिए कर्तव्यों की कोई कमी नहीं थी और अधिकारों का कोई नाम-निशान नहीं था, उसी प्रकार हिंदू नारी भी स्मृतिकारों और शास्त्रों रचयिताओं की पुरुष समर्थक एक पक्षीय दृष्टि का शिकार हुई थी। दायित्वों के बोझ तले उसका समस्त जीवन भून रहा था, पर दायित्वों को पूर्ति नहीं हो पाती थी।

हिंदू धर्मग्रंथों में स्त्री को अर्धांगिनी, देवी, गृहलक्ष्मी, गृहस्वामिनी आदि मनमोहक संबोधनों से पुकारा गया है, पर पुरुष की संपत्ति में उसको बेटी, पत्नी और माता के रूप में कहीं भी कोई अधिकार प्रदान नहीं किया गया था। नारी पर शासन करने के अभ्यस्त हिंदू पुरुष ने अपनी सत्ता को बनाए रखने के उपक्रम में इस विषय पर सोचने की

कभी जरूरत ही नहीं समझी थी। इसलिए पुरुष छाया विहीन होने की स्थिति में हिंदू नारी लाचारी का जीवन जीने को बाध्य कर दी जाती थी। उसे दूसरों के या किसी आश्रम आदि गैरों के रहमों करम पर भगवान भरोसे छोड़ दिया जाता था, जहाँ कि प्रकरांतर से उसका व्यापक शोषण पुनः शुरू हो जाता था।

स्त्री की दुर्गम और संकटमय स्थिती में महान मानवतावादी डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरजी को स्त्रियों के हित में सोचने का अवसर दिया और उन्होंने गंभीरतापूर्वक सभी पहलुओं को दृष्टिगत रखकर विचार करना शुरू किया। उन्होंने सर्वप्रथम हिंदू नारी के कल्याण को 'हिंदू आचार संहिता परिवर्तन अभियान' में प्राथमिकता दी। हिंदू स्त्रियों की प्रताडित स्थिति के सभी पहलुओं पर विचार कर उन्होंने नवंबर १९५० में एक ३९ पृष्ठ की पुस्तिका विधेयक के रूप में तैयार की, जिस पर कि शीघ्र ही विचार-विमर्श करने का आश्वासन दिया गया। परंतु वर्ष १९५० में यह विधेयक संसद के पहल पर पहुँचने में असमर्थ रहा।

फरवरी, १९५१ में प्रस्तावित हिंदू कोड विधेयक के मुद्दे पर समाज में व्यापक और तीव्र प्रतिक्रिया हुई। राष्ट्रीय दल काँग्रेस भी असमंजस की स्थिति में आ गया। पं.नेहरू विधेयक का समर्थन करने को तैयार थे, तो दूसरी ओर सरदार पटेल जी विधेयक के विरोध में कमर कसे हुए थे। कट्टर और संकीर्णतावादी हिंदू इस विधेयक को अपने

धार्मिक अधिकारों पर एक प्रहार मान रहे थे तो यथा स्थितिवाद के उपासक इसे व्यर्थ का विवाद मानकर शांत थे। परंतु दोनों स्थितियों में विधेयक को अपेक्षित समर्थन, जिसकी बहुत आवश्यकता थी, नहीं जुट पा रहा था। स्थिती यहाँ तक पहुँच गई कि देश के राष्ट्रपति डॉ. राजेंद्र प्रसाद जो कि स्वयं परंपरावादी और कर्मकांडी हिंदू थे और धार्मिक आचार संहिताओं में परिवर्तन के विरोधी थे, इस विधेयक के सशक्त विरोधियों में अग्रिम पंक्ति में नजर आने लगे। संसद और संसद से बाहर विधेयक के विरोधियों की संख्या अधिक नजर आने लगी। इसलिए सब स्थितियाँ विपरीत होते हुए भी पूर्ण अनिश्चितता के और आक्रमक वातावरण में डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरजी ने ५ फरवरी, १९५१ को सवर्ण में विधेयक प्रस्तुत किया, जिस पर तीन दिन तक गरमा-गरम बहस हुई और विधेयक को स्थगित कर दिया गया।

इसके पश्चात् उन्होंने अपना सरकार में रहना अनुपयुक्त समझा और २७ सितंबर, १९५१ में बाबासाहेब ने नेहरू मंत्रीमंडल में अपने विधी-मंत्री पद से त्याग-पत्र दे दिया। अपने त्याग-पत्र के कारणों को उन्होंने अपने एक लिखित बयान के माध्यम से समाचार पत्रों में प्रकाशित कराया, जो कि इस प्रकार थे -

- १) नेहरू ने उन्हे सभी मंत्रीमंडलीय समितियों से बाहर रखा, जबकि उन्हे योजना विभाग देने का वायदा किया गया था, किन्तु विधी-मंत्रालय दिया गया।
- २) सरकार अनुसूचित जातियों के कल्याण में रूचि नहीं लेती।
- ३) कश्मीर समस्या पर मतभेद। बाबासाहेब कश्मीर का विभाजन उसी आधार पर चाहते थे जिस आधार पर भारत और पाकिस्तान की सीमाएँ निर्धारित की गई थी। उनकी सुविचारित मान्यता के अनुसार हिंदू और बौद्ध बहुल भाग भारत में रहता और मुस्लिम बहुल

भाग पाकिस्तान को दे दिया जाता।

४) चौथे प्रमुख कारण के रूप में बाबासाहेब ने भारत की विदेश नीति से असहमति प्रकट करते हुए कहा कि इससे अनेक मित्रों के मुकाबले शत्रुओं की संख्या बढ़ी है।

५) हिंदू कोड़ विधेयक के बारे में नेहरू जी की अस्पष्ट और भ्रामक नीति तथा अपूर्ण प्रतिबद्धता।

सबसे महत्वपूर्ण बात यह है कि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जी ने हिंदू कोड के लिए त्याग-पत्र क्यों दिया? क्या था हिंदू कोड बिल? यह देखना अनिवार्य है।

- १) स्त्री को पिता की संपत्ति में समान अधिकार
- २) विधवा बहू को बेटे-सा अधिकार
- ३) विधवा पुनर्विवाह
- ४) स्त्री के लिए तलाक का प्रबंध एवं निर्वाह-धन का अधिकार (हक)
- ५) पुरुष को एक पत्नीव्रत का पालन आवश्यक
- ६) विधवा का केशवपन न करना
- ७) सतीप्रथा पर पाबंदी लगा दी जाए
- ८) स्त्री मतदान का हक प्रदान करना आदि

स्त्रियों के ये सभी अधिकार 'मनुस्मृति' ने छिन लिए थे। डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरजी ने भारतीय संविधान के अनुसार ये हक स्त्रियों को प्रदान करने के लिए संसद में विधेयक पारित कर दिया था। लेकिन सरकार ने इसका विरोध किया। इसलिए डॉ. आंबेडकर जी ने विधि मंत्री पद का त्याग कर दिया था।

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जी ने भारतीय संविधान के माध्यम से सामाजिक, राजनीतिक, शैक्षणिक एवं व्यक्ति स्वतंत्रता का अधिकार दिया। हिंदू कोड बिल के लिए अपने मंत्री पद का त्याग कर दिया। यह कितनी स्त्रियों

को ज्ञात है ? डॉ. आंबेडकर जी ने किसी एक जाति या किसी एक धर्म की स्त्रियों का विचार नहीं किया तो समस्त स्त्रियों के लिए बड़ा योगदान दिया है। सोचने की बात यह है कि आज कितनी नारियाँ डॉ. आंबेडकरजी बाबासाहब को याद करती हैं ? उन्होंने अंधश्रद्धा एवं कर्मकांडों के बोझ तले पिसती जा रही समग्र नारी जाति का उद्धार किया।

आज के विज्ञानवादी युग में स्त्री को विचार करना होगा कि पुनः देव-देवताओं और अंधश्रद्धा के जंजीर में जखड़कर परतंत्रता स्वीकारना या आत्मनिर्भर होकर जीवन यापन करना।

आज हम डॉ. आंबेडकर जी की १२५ वीं जयंती धूमधाम से एवं हर्षोल्लास से मना रहे हैं। आंबेडकर जी के सिर्फ गीतों के आविष्कार से या उनकी जयजयकार करने से काम नहीं चलेगा।

डॉ. आंबेडकर जी ने १९५४ में कहा था - 'केवल मेरे नाम का जयजयकार करने के बजाए मेरा जो अधूरा

रहा कार्य है उस कार्य को पूरा करने के लिए संघर्ष करो।'

फिलहाल जरूरत है एक बड़े चिंतन की, क्या हम बाबासाहबजी के विचारों के आदर्शों का पालन कर रहे हैं ? किस अंधेरे में विलुप्त हो गई उनकी २२ प्रतिज्ञाएँ ? कहाँ गया माता भीमाई के त्याग के आसुओं का सैलाब ? कहाँ गया आंबेडकर जी का परिवार त्याग और उनकी कुर्बानी ? आजीवन उन्होंने समस्त मानव जाति के लिए अपना जीवन समर्पित कर दिया। नारी को पीड़ित वेदनामय जीवन से मुक्त कर 'इन्सान' बनाया, सम्मान दिया ऐसे महामानव डॉ. आंबेडकरजी के विचारों की प्रज्वलित मशाल लेकर हर नारी एवं हर भारतीय के सचेत रहकर कदम बढ़ाना चाहिए।

अतः कहा गया है -

“धरा वेच देंगे, गगन वेच देंगे,
कली वेच देंगे, सुमन वेच देंगे,
अगर देश की नारी सोई रही
तो ये वतन के पुजारी वतन वेच देंगे।”

माँ पर लिखूँ....

जिंदगी में चाहे हजारों गम हो फिर भी जीना जरूरी है,
जीने की राह पर माँ का साया जरूरी है।
ऊपर जिसका अंत नहीं, उसे आसमाँ कहते हैं,
जहाँ मैं जिसका अंत नहीं, उसे धरती माँ कहते हैं।

जो प्रेम त्याग में है, स्वार्थ में नहीं,
अमीरी दिल के कोई महालय में नहीं,
शीतलता पाने के लिए भटकता है मानव,
जो माँ की गोद में है, वह महालय में नहीं।

माँ और पृथ्वी एक हैं,
क्योंकि दोनों स्वर्ग से बढ़कर हैं,
माँ और क्षमा दोनों एक हैं,

क्योंकि माफ करने में दोनों नेक हैं।
प्रेम और सत्य दोनों एक हैं, क्योंकि दोनों शाश्वत हैं,
जीव और ब्रह्म एक हैं,
क्योंकि दोनों का संबंध अंश-अंशी है।

माँ-बाप के आँखों में दो बार आँसू आते हैं -
लड़की घर छोड़े तब.....
लड़का मुँह मोड़े तब.....
इनके ही आँसूओं से हमारा दामन भीगा है प्यारों,
माँ-बाप ही जीवन का वजूद है यारों।

सिद्धनाथ वामणे
१२ वीं कला-ब

मेरा सपना

मेरा भी एक सपना है, मैं स्वस्थ भारत बनाऊँगा ।
 भले यहाँ मैं जाऊँ मिट, सुख-शांति, समृद्धि फैलाऊँगा ॥
 सर पे कफन जो बाँधकर कर्तव्य पर चलते हैं,
 अंजाम की चिता किए बिना,
 वो कर्म ही अपना करते हैं,
 लड़ने को जो मुसीबतों से, तैयार हरदम रहते हैं,
 बाधा, रुकावट जब भी आए, कभी न उससे इरते हैं,
 बिल्कुल ऐसे ही लोगों को अपने साथ मैं लाऊँगा,
 अपने देश में फैली खराबी को मैं जड़ से ही मिटाऊँगा ।
 मेरा भी एक सपना है, मैं स्वस्थ भारत बनाऊँगा ।
 भले यहाँ मैं जाऊँ मिट, सुख-शांति, समृद्धि फैलाऊँगा ॥
 भारतवासी सुधर जाएँगे, काम करेंगे सबसे बेहतर
 मदद के लिए दूसरों की ही, हरदम रहेंगे तत्पर ।
 हम भारत के उत्थान के लिए कभी न गवा देंगे अवसर
 सारे विश्व में भारत का स्थान रहेगा सबसे ऊपर
 जन-जन की एकता से भारत का स्थान मूर्धन्य करूँगा,
 मेरा भी एक सपना है, मैं स्वस्थ भारत बनाऊँगा ।
 भले यहाँ मैं जाऊँ मिट, सुख-शांति, समृद्धि फैलाऊँगा ॥
 भ्रष्टाचार को मिटाकर भारत सुजलाम्-सुफलाम् बनाऊँगा,
 आतंकवाद का नाम मिटा, शांति से जीना सिखाऊँगा,
 भारत की मिट्टी पर सदा हरियाली फैलाऊँगा
 दिन-दिलित, पीड़ितों के उद्धार का साहस भर दूँगा,
 शारीरिक शक्ति से नहीं, आत्मिक शक्ति से,
 भारत का पुनरुत्थान करूँगा ।
 मेरा भी एक सपना है, मैं स्वस्थ भारत बनाऊँगा ।
 भले यहाँ मैं जाऊँ मिट, सुख-शांति, समृद्धि फैलाऊँगा ।

वैभव जमदाडे
 ११ वी कला-क

भारत का गौरवगान

भारत हमारी गौरव-गरिमा, भारत हमारी शान ।
 आओ करें हम एक साथ भारत का यशगान ॥

भारत ही साँस है भारत ही प्रकाश
 सब-जन की बुझाता है प्यास
 देश के लिए कुछ भी करना,
 देश के लिए ही जीना-मरना,
 देश हमारा मान, देश हमारी जान
 भारत हमारी गौरव-गरिमा, भारत हमारी शान ।
 आओ करें हम एक साथ भारत का यशगान ॥ १ ॥

भारत माँ के वीरों ने कितने कष्ट उठाएँ
 प्राणों की आहुति से कितने अमर कहलाएँ,
 आजादी के लिए दे दिया अपना बलिदान
 देश प्रेम है, देश त्याग है, देश आदर्श की पहचान
 भारत हमारी गौरव-गरिमा भारत हमारी शान
 आओ करें हम एक साथ भारत का यशगान ॥ २ ॥

हर मानव के नस-नस में भर देता है जोश
 कीर्तिपताका से ओत-प्रोत इतिहास का कोश,
 इसका पावन जल देता है नई ऊर्जा रोज
 हिमालय की दिव्यवर्णी, दिव्यगंधी जड़ी-बूटियों से
 विश्व में निखर आया भारत का तेज
 सभी जाति-धर्म हैं एक समान
 भारत हमारी गौरव-गरिमा भारत हमारी शान ।
 आओ करें हम एक साथ भारत का यशगान ॥ ३ ॥

जो मिट्टी वीरों के लहू से लथपथ, उस
 मिट्टी के लिए कर देंगे हम एक जान, एक प्राण
 इसका ही खाकर नमक हम न होंगे बेडुमान
 इसके लिए कर देंगे समर्पित तन-मन-धन और सम्मान
 प्राण से बढ़कर प्यारा भारत देश महान
 भारत हमारी गौरव-गरिमा भारत हमारी शान
 आओ करें हम एक साथ भारत का यशगान ॥ ४ ॥

कु.सविता मोरे, १२ वी कला-ब

माँ की तस्वीर (प्रतिकाल्मक)

ममता की छाँव हो तुम
भगवान की मूर्त हो तुम
जिंदगी की शुरुआत हो तुम
अंत की पहचान हो तुम
माँ, मेरे लिए विशाल सागर हो तुम ।

जख्म मुझे होता है,
तो दर्द तुम्हें होता है ।
भूख मुझे लगती है,
तो एहसास तुम्हें होता है ।
जिंदगी का रास्ता हो तुम
माँ, मेरे लिए विशाल सागर हो तुम ।

जीवन की आशा हो तुम
प्यार की परिभाषा हो तुम
सुख की अभिलाषा हो तुम
हर निराशा का जवाब हो तुम
माँ, मेरे लिए विशाल सागर हो तुम ।

ख्वाबों की आस हो तुम
धड़कन की साँस हो तुम
प्यास का कुआँ हो तुम
हर दुख की दवा हो तुम
माँ, मेरे लिए विशाल सागर हो तुम ।

सूरज हूँ मैं पर रोशनी हो तुम ।
आवाज हूँ मैं पर सूर हो तुम
माँ, मेरे लिए विशाल सागर हो तुम ।

मैं तो एक बहाना हूँ,
पर जिंदगी का तराना हो तुम ।
मेरे खयालों की दुनिया हो तुम
सब कुछ हो तुम ही तुम
माँ, मेरे लिए विशाल सागर हो तुम ।

कु.विद्या सणस
१२ वी कला-ब

शेरो शायरी

बहुत खूबसूरत हैं ये आँखें तुम्हारी,
इसको बना दो किस्मत हमारी ।
हमें कुछ नहीं चाहिए जिंदगी में
अगर मिल जाएगी मुहब्बत तुम्हारी..... ।

तुमसे कितनी मुहब्बत है,
ये मैं बता नहीं सकती
अपनी जिंदगी में तुम्हारी
अहमीयत जता नहीं सकती..... ।

लिखनेवाले एक एहसान लिख दे,
मेरे यार की तकदीर में उसका प्यार लिख दे ।
ना मिले कभी दर्द उसे प्यार में
तू चाहे तो मेरी तकदीर में
गम हजार लिख दे..... ।

जीने के लिए जान जरूरी है,
मेरे लिए तो आप जरूरी है,
मेरे चेहरे पे चाहे गम हो,
लेकिन आपके चेहरे पे मुस्कान जरूरी है..... ।

जिंदगी में हर एक उड़ान बाकी है,
हर मोड़ पर एक इम्तेहान बाकी है,
न मिली मंजिल तो क्या,
अभी तो सारा जहाँ बाकी है ।

कु.काजल लामजे
११ वी कला-अ

कुछ दोहे

(व्यंग्यात्मक)

कुछ दोहे (व्यंग्यात्मक)

युवक : युवक उसे जानिए रोज पिए सिगरेट
दाई घंटा रोज कॉलेज में लेट ॥

पिताजी : पिता उसे कहिए जो सदा रहते पार्टी में दंग
नौकरी के नाम पे खाली समय जो नित नारी के संग ॥

सम्पंच : तंटामुक्ति के बहाने गाँव के गरीबों का माखन खाय
रिश्वत लेता आपस में बो क्या करेगा न्याय ?

डॉक्टर : सफल डॉक्टर है वही जिसकी मोटी फीस
सही न इलाज करे जो मरीज को देगा टीस ॥

सेठ : माल पचावे मुफ्त का मटके जैसा पेट
भ्रष्टाचार कर दानी बने वो ही धन्ना सेठ ॥

पंडित : पोथी लेता काँच में चंदन भस्म भाल
शिधा-भोजन गटरी बाँधे बोले भूख उछाल ॥

नेता : जिसकी खादी की चकाचौंध में इलाका जाम
वो सेवा अपने पेट की करने में बदनाम ॥

शिक्षक : जो सालभर में तीन महिने अवकाश लेके व्याप्त रहे
वो ही 'आदर्श शिक्षक' पुरस्कार प्राप्त करे ॥

साधु : जो साध्वी-सेविका के साध में, तन पर भस्म रमाय
गाँजा फूँके जग ठगे सो साधु कहलाए ॥

मंत्री : राम नाम की लूट है, लूट सके तो लूट
अंत समय पछताएगा जब कुर्सी जाएगी छूट ॥

शाहरुक शेख
११ वी कला-क

लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स,
सायन्स अँड कॉमर्स, सातारा

स्त्री भ्रूणहत्या

सुन लो मेरी ये पुकार
देखने दो मुझे संसार ।

जब माँ के गर्भ में पलती हूँ
जीने के सपने देखती हूँ ।
जब होता है गर्भ परीक्षण,
झर लगता है क्षण-क्षण
जब पता चल जाता है वो लड़की,
तब भर जाती है सब कड़की

जिस समय से लिया जाता है हत्या का निर्णय
तभी से धीमी हो जाती है मेरे दिन की धड़कन

सुन लो मेरी ये पुकार
देखने दो मुझे संसार ।

दो घरों की होती हूँ मैं शान
माँ-बाप का बढ़ती हूँ मैं सम्मान
अपनी कर्तृत्व से अब्बल रहेगा देश का स्थान
ऐसे हत्यारों का करती हूँ मैं धिक्कार
सुन लो मेरी ये पुकार
देखने दो मुझे संसार ।

कु.ऋतुजा किर्दत
११ वी वाणिज्य-अ

राष्ट्रभाषा हिंदी

राष्ट्रीय एकता की कड़ी हिंदी
भारतमाता के ललाट की बिंदी
एक हृदय, एक जननी कल्याणकारी
हिंदी है राष्ट्रभाषा हमारी
सबसे न्यारी, बतन जैसे है प्यारी ॥१॥

दानवता को मानवता का पाठ पढ़ानेवाली
अनेकता में एकता का जामा पहनानेवाली
असत् को सत का मार्ग बतानेवाली
हिंदी है राष्ट्रभाषा हमारी
सबसे न्यारी, बतन जैसे है प्यारी ॥२॥

नष्ट कर तमस कालिमा को
मानव का पथ जोतिर्मय हो
शील, शक्ति, सौंदर्य से संसिक्त
सत्यं, शिवं, सुंदरम् से संयुत
हिंदी है राष्ट्रभाषा हमारी ॥३॥

मिटाती विषमता, लाती है समता
हिंदी बने सेतु हृदयों की
राष्ट्रभाषा राष्ट्र की वाणी
जन-जन की है कल्याणी
हिंदी है राष्ट्रभाषा हमारी
सबसे न्यारी, बतन जैसे है प्यारी ॥४॥

कु.श्वेताली अवघडे
१२ वी कला-क

आप क्या चाहते हैं ?

चलना चाहते हो

- सच्चाई के रास्ते पर चलो, बुराई के नहीं ।

बोलना चाहते हो

- मीठे वचन बोलो, कड़वे नहीं ।

बनना चाहते हो

- इन्सान बनो, दानव नहीं ।

पहनना चाहते हो

- भाषालंकार पहनो, गहने नहीं ।

तैरना चाहते हो

- ज्ञानसागर में तैरो, अज्ञान में नहीं ।

गाना चाहते हो

- क्रांति के गीत गाओ, सिर्फ फिल्मी गीत नहीं ।

देना चाहते हो

- दया, प्रेम दो मृणा नहीं ।

अन्न, वस्त्र देना चाहते हो

- गरीबों को दो, अमीरों को नहीं ।

महत्त्व देना चाहते हो

- समय को दो, काल को नहीं ।

आदर्श लेना चाहते हो

- महापुरुषों के लो, देशद्रोहियों के नहीं ।

नष्ट करना चाहते हो

- विषमता नष्ट करो, समता नहीं ।

जीना चाहते हो

- औरों के लिए जिओ, सिर्फ खुद के लिए नहीं ।

मरना चाहते हो

- देश के लिए मरो, आपस में लड़कर नहीं ।

कु.शिवानी कुचेकर
११ वी कला-क

बहादुरीय
२०१५-२०१६

ENGLISH
SECTION

*"Doubt thou the stars are fire,
doubt that the sun doth move,
doubt truth to be a liar,
but never doubt that I love."*

William Shakespeare
(Hamlet)

Section Editor
Vaibhav P. Agale

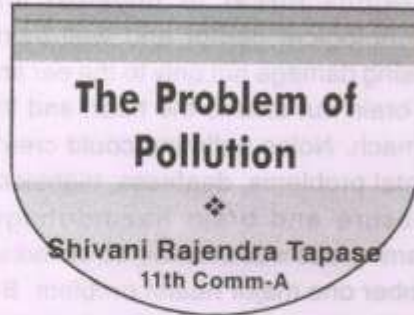
I N D E X

PROSE SECTION

1) The Problem of Pollution	Shivani Rajendra Tapase	11th	157	Comm-A
2) Narendra Achyut Dabholkar	Madhuri Arjun Kumbhar	11th	160	Arts-A
3) Child Labour	Pragati Shamsing Rajput	11th	163	Arts-A

POETRY SECTION

1) My Mother	Rutuja Kirdat	11th	164	Comm-A
2) Life of Butterfly	Shivani Rajendra Tapase	11th	164	Comm-A
3) Friendship Day	Kajal Lamaje	11th	164	Arts-A
4) My Love - My Mom.....	Monali Anil Sodmise	11th	166	Comm-A

In the 21st century human life is very fast & furious. It's main reason is scientific development in recent years. Man invented many precious and useful machines for the sake of human life. So human life become comforts. He used Nature but neglected to lend the Nature. Due to this hypocrisy and selfishness Nature started to be polluted. Therefore the problem of Pollution has become one of the major problems the world is facing at present. Now this problem has become very serious and fatal for the mankind if certain steps are not taken to prevent this problems that day is not far away when this entire planet will be destroyed and ruined.

Pollution could be defined as the excessively high levels of irritants or toxic substances in the elements of the biological habitat that are essential for human life and growth. There are many types of pollution but air, water, noise and food pollution are major pollution on our planet. The oil and fatal effects of those pollution can be described in the following paragraphs one by one.

There are certain causes and effects of air-pollution. Modernization and technological advances in civilization have resulted in serious pollution of air. It is possible to purify water but it is not possible to improve air quality. We have to breath the air as it comes to us whether polluted or not. The common most solid particles are Soot, lead, ashestors and iron oxides. They are extremely small and straightway carried into tungs and they highly damage tung tissues. The ill effects of air pollution have already been manifested in terms of dangerous diseases like TB, Bronchial asthma, respiratory diseases, eye defects, skin problems and overall reduction in the agility of the bodies. Air is polluted by vehicles, factories, generators and largescale industries like pharmaceutical industries and thermal plants. But pollution caused by increasive number of vehicles and industries like pharmaceutical industries and thermal plants. But pollution caused by increasive number

of vehicles and industries is quite horrible. The biological effects of air pollution are produced not only in man and animals but in plants also.

Water is polluted by factories sewage from houses and general garbage in the urban areas. Polluted water can bring bacteria and viruses into the body. It could also fill our body with dangerous factory chemicals. Some of the chemicals are carcinogenic and could put the urban dwellers in serious troubles polluted water could also cause serious skin cancer and ulcers in the stomach. There are other effects of polluted water people suffer from headache acidity in digestion etc water is circulated in the body almost instantaneously. Whereas food requires 40-90 minutes for digestion in the stomach and the small intestine facilities. This fact leads to further deterioration in their health. This figure is much enough to shock us. There is one more thing for worry that, due to the fast industrialization many major Indian rivers have been polluted and water of these rivers has become unfit for human consumption.

At the same time, we see effects of noise pollution. Noise pollution instinctively signals danger to any organism with a hearing mechanism including human beings. In response heartbeat and respiration accelerate. According to researcher, noise causes

a serious threat to physical and psychological health and well-being causing damage not only to the ear and the brain but also to the heart and the stomach. Noise pollution could create mental problems, deafness, high blood pressure and brain haemorrhage. Hearing loss was considered as India's number one major health problem. But in fact some of us with heart disease and ulcers may be victims of noise pollution also. Noise pollution is a growing menace in the urban centres especially in the areas marked by extremely high traffics and industrial production.

Due to polluted air and water the food products which are produced or cooked in the presence of water or air are polluted. Most of the food items sold by roadside shops are unfit for human consumption. It is capable of bringing the victim to the state of complete disability or partial complications. Sometimes polluted food causes death also if medical help were not given in time. Urban areas are prone to viral fevers like cholera, hepatitis, tuberculosis and hay fevers cirrhosis of liver skin eczema, bronchial asthma and serious diseases of the brain.

Apart from these causes there are other cases of pollution too deforestation is one of the main reasons of pollution. We know that due to deforestation, temperature is rising.

And as a result the deaths due to sunstroke are yearly increasing. This should be really shocking to our ecologists we people now experience the consequences of this environmental decline consequently, rainfall in India has become low and irregular. In the absence of tree cover the cropland can not conserve the moistureabsorbing soil and it is fast turning into desert so there is soil pollution also on increase with the endless construction activity our cities are now surrounded with concrete jungles.

Forests indeed play a supreme role in maintaining the ecosystem of Nature which comprises not only green trees, but also wild animals but in the recent years there has been widespread killing of wild animals like lions, tigers, deer to convert their skin into garment. If one big tree is cut down the birds which roost on that tree, would also be uprooted as Nature's balance is upset. The hunter and the hunted in the forest need the forests and are interdependent on one another in the cycle. Rythm of survial forests also attract rainclouds and cause rain, trees consume the toxic, carbon-dioxide, provide shade and also act as air condition. Now it is time for us to awaken and try to avoid these

destructions of Nature and environment. we should make the common people aware of it. In the last forty years or so Government and other agencies have started campaigns of tree planting, but the after campaign care of the trees is not taken up as seriously as their planting.

To deal with the problem of industrial pollution we should try to control and regulate the emission of industrial gases so as not to pose health hazards. Every thing should be sstrictly banned which pollules the environment. In this act there should start the war against every type of pollution food pollution, soil pollution etc.

We should remember one thing that if environment is safe than our livers will be safe. And if environment is polluted by us then we should not forget that our livers will be also polluted and not only polluted but damaged and destroyed by environment through natures different powers like water, air, fire and various severe and fatal diseases. So let us vow the save environment from polluting and destroying it and to save Nature's majesty to lead confertable, happy and luxurious life once and forever.

Narendra Achyut Dabholkar

Madhuri Arjun Kumbhar
11th Arts-A

(1 November 1945 to 20 August 2013)

Narendra Achyut Dabholkar was an Indian rationist and author from Maharashtra. He was the founder-president of Maharashtra Andhashraddha Nirmoolan Samiti (MANS), an organisation set up to eradicate Superstition in 1989. Triggered by his murder on 20th August 2013, the pending Anti-Superstition and Black Magic ordinance was promulgated in the State of Maharashtra, four days later. He was awarded the Padmashri for Social Work Posthumously in 2014.

Dabholkar was born on 1 November 1945 to Achyut and Tarabai, being the youngest of ten siblings, the eldest was the late educationalist Gandhian and socialist Devdatta Dabholkar. He did his schooling at New English School, Satara and Willingdon College, Sangli. He was a qualified medical doctor, having obtained an MBBS degree from the Government Medical College, Miraj.

He was the captain of the Shivaji University Kabaddi team. He had represented India against Bangladesh in a Kabaddi tournament. He won the Maharashtra Governments Shiv Chharapati Yuva Award for Kabaddi.

He was married to Shaila and has two children, Hamid and Mukta Dabholkar. His son was named after the social reformer Hamid Dalwai. He didn't believe in Vastu Shastra and built his house without any regards to the principles of Vastu Shastra. He also criticised extravagant marriage ceremonies and arranged for his own children to be married in simple ceremonies. The almanac was not consulted to select an auspicious time as it is traditionally done. Dabholkar was also an atheist.

After working as a doctor for 12 years, Dabholkar become a social worker in .....the 1980's. He become involved with movements for social justice, such as Baba Adhav's one village one well agitation.

Gradullay, Dabholkar started focusing on eradication of superstition, and joined the Akhil Bharatiya Andhashradhha Nirmoolan Samiti (ABANS). In 1989, he founded the Maharashtra Andhashradhha Nirmoolan Samiti (MANS) committee for Eradication of Blind faith and campaigned against superstition. Confronting dubious tantriks and claimed holy men who promised miracle cure B for ailments. He criticised the country's "Godmen". Self-styled Hindu ascetics who claim to perform miracles and have many followers. He was the founding member of parivartan, a social action centre located in Satara district, that seeks to "empower marginalised members of the community to lead lives of security, dignity and prosperity."

He was closely associated with the Indian rationalist Sanal Edamaruku. Dabholkar was the editor of a renowned Marathi weekly Sadhana, which was founded by Sane Guruji. He also served earlier as a vice-president of the Federation of Indian Rationalist Associations.

Between 1990-2010, Dabholkar was active in a movements for the equality of Dalits (untouchables) and against India's caste system and caste - related violence. He advocated renaming the Maharashtra - Marathwada University after Babasaheb Ambedkar, who is often

called the author of India's constitution and had addressed over 3,000 public meetings. He had taken on Asaram Bapu in March 2013 over an incident during Holi in Nagpur, when Bapu and his followers used drinking water from tankers brought from the Nagpur Municipal Corporation to celebrate the festival. They were accused of wasting it while rest of Maharashtra faced drought.

Anti-superstition and Black Magic ordinance. In 2010, Dabholkar made several failed attempts to get an anti-superstition law enacted in the state of Maharashtra, under his supervision, MANS drafted the Anti-Jaadu Tona Bill (Anti-Superstition and Black Magic ordinance). It was opposed by some political parties and the Warkari Sect. political parties like the Bharatiya Janta Party and the Shivsena opposed it claiming it would adversely affect Hindu Culture, customs and traditions. Critics accused him of being antireligion but in an interview with the Agence France press news agency he said, "In the whole of the bill, there's not a single word about God or religion. Nothing like that. The Indian constitution allows freedom of worship and nobody can take that away, this is about fraudulent and exploitative practices."

A couple of weeks before his death on 6 August 2013, Dabholkar had complained in the press conference that the bill had not been discussed

despite being tabled in seven sessions of the state assembly. He had criticised the Chief Minister of Maharashtra, Prithviraj Chavan, stating that the minister had disappointed the progressive people in the State. A day after Dabholkar's murder, the Maharashtra cabinet cleared the Anti-Superstition and Black Magic ordinance, however the parliament would still need to support the bill for it to become law.

Dabholkar had faced several threats and assaults since 1983 but had rejected police protection.....

"If I have to take Police Protection in my own Country from my own people; then there is Something wrong with me. I'm fighting within the frame work of the Indian constitution and it is not against anyone, but for everyone....." - *Dabholkar on rejecting Police Protection*

Murdered on 20 August 2013, while out on a morning walk, Dabholkar was shot down by two unidentified gunmen near Omkareshwar Temple, Pune at 7.20 AM. The assailants fired four rounds at him from a point black range and fled on a motorcycle parked nearby. Two bullets hit Dabholkar in his head and chest and he died on the spot.

Dabholkar had originally donated his body to a Medical College. But the autopsy made necessary by his murder left the slain leader's body unfit for academic purposes. He was cremated in Satara without any religious rites. His pyre was lit by his daughter, Mukta in contradiction to the tradition where the son lights the pyre. His ashes were collected without any religious ceremony and scattered over his organic farm.

Child labour is called as work done by those small children who are yet under-aged as per by law. By 'Work Done', we mean that work which is done by the under-aged children in factories or showrooms or any other place to earn money to sustain their livelihood or of their families.

CHILD is a word that is used for very young persons, an age to study, play, enjoy and have very big dreams in small eyes. But does all children enjoy in this small age? Do you really think that all the children study and play in this age?

Lets discuss in India the condition of such children. According to one survey, in year 1971, the number of working children in developing country India was 10,275,349 and now-a-days it has increased to 60 million. 60 million, is it a small number?

I know you are feeling very surprised to know this huge number. Some of you might not be believing on this stats. But it's true, If you are Indian and residing here then you must have

seen such small children working near footpaths.

No doubt, Indian government is taking steps to stop child-labour. But only on papers, not in real. Even today in every state, children are working at homes as domestic labourers, industrial labourers, not for earning money, just for the survival. Then what would be the future of India? Is the answer problem of child labour. No, no we have to come forward to stop it.

Only Government is not responsible for such conditions of people. The persons or I can say we, the citizens of India, who appoint them are also responsible for such a condition, it becomes our duty to come forward. Many organisations are set for such cause.

Child Labour Prevention Steps :

Such steps like providing such poor children Free education, educating people, especially villagers about the ill-effects of child labour and creating awareness through education must be taken. Such families who do not have any child should come forward to adopt such homeless children so that they must have home.

Children are the future of our nation and we have to give big dreams to their small eyes, so that they can spread their wings and can fly away in open sky and bring Indian up to that level where developed nations are.

Life of Butterfly

The gracefulness of butterfly,
How gentle,
and fragile they seem.
Gently Fluttering,
On a calm summers day.
Floating like, a dream.
But sadly,
there time is over.
Hardly before it's begun.
So enjoy your special moments.
Like a butterfly,
In the sun.

Shivani Rajendra Tapase
11th Comm-A

My Mother

You are the only one,
Who is my first Teacher.
You are the only one,
Who made my bright future.
You are the only one,
Who taught me our culture.
You made me Right Citizen,
You made me a soldier.
Whenever I followed Wrong Path,
You were my guide and Philosopher.
You were my Teacher, my tutor,
You Pray to the God.
To make my life safe and longer,
You worked so hard.
And made me stronger,
It is you and only you and no one else
MY 'MOTHER', MY LOVELY MOTHER.

Rutuja Kirdat
11th Comm-A

Friendship Day

The best of friend,
can change a frown,
Into a smile,
When you feel down.
The best of friend,
Will understand,
Your little trials,
And lend a hand.
The best of friend,
Will always share,
Your secret dreams,
because they care.
The best of friend,
Worth more than gold,
Give all the love,
A heart can hold.
HAPPY FRIENDSHIP DAY

Kajal Lamaje
11th Arts-A

Quotes on 'GIRL CHILD'

- Don't be cold, Girls are worth more than Gold.
- Every man needs a mother, wife, sister, then why not a DAUGHTER...?
- Girls are spirit of our nation, save them and stop their exploitation.
- Girls are GOLD not to be SOLD.
- Don't let their lives and before it even begins.
- Whether it's a GIRL or BOY, they will bring you lots of JOY.
- Give girl the WINGS to FLY, Not the PAIN to CRY and DIE.
- Let your DAUGHTER GROW, Be her FRIEND not be FOE.
- DAUGHTERS are ANGLES, sent from above to fill our HEARTS with unending LOVE.
- SHE makes the world BRIGHT, but still STRUGGLES to see the LIGHT.
- LITTLE GIRLS ARE HEAVEN'S FLOWER.

Miss Sakiba M. Bagwan
11th Science-A

Good Thoughts

1. Poetry is criticism of life in terms of beauty.
2. If you can tell the difference between good advice and advice you don't need advice.
3. The most important thing in communication is hearing what isn't said.
4. Being ignorant is not much a shame as being unwilling to learn.
5. Winning doesn't always mean being first winning means you are doing better than you have done before.
6. Silence is often the best answer.
7. Well beginning is half done.
8. Truth is Greater than love.
9. Time is Money.
10. Try-try but don't cry.
11. Some feathers came together.
12. A man who is master of patience is made art of thing also.

Vishakha V. Gogavale
11th Comm-A

My Love - My Mom.....

You are the Sunlight in my day,
You are the Moon I see for away,
You are the Tree I lean upon,
You are the one that makes troubles be gone,
You are the one who taught me life,
How not to fight and what is right.
You are the words inside my song,
You are the love, my life, my Mom.
You are the one who cares for me,
You are the eyes that help me see,
You are the one who knows me best,
When It's time to have fun and time to rest,
You are the one who has helped me to dream,
You hear my heart and you hear my screams.
Afraid of life but looking for love,
I am blessed for god sent you from above,
You are my friend, my heart and my soul,
You are the greatest friend I know,
You are the words inside my song,
You are my love, my Life, My Mom !!!

Monali Anil Sodmise
11th Comm-A

Happy Family

There is a Happy Family in the field of grammar. A husband named Noun and a wife named Verb. live in the house of grammer. Verb is the life partner of Noun. They have two Sons and one daughter. The elder son takes his place when his father is absent, so people call him Pronoun. The younger Son Adjective is a poet. He often describes many things whereas his Sister Adverb often talks about her mother and describes her. There is a servant in that house. He is a joker people call him Interjection He does many things which amuse people-Noun has a brother-in-law name Preposition. He often helps him by showing him his position in life Conjunction is a dear friend of the family and he helps them to make friends. Thus the family lives Happily.

Rutuja Pramod Mane
12th Comm-A

बह्मकुशीय
२०१५-२०१६

४३१	सुदेशा विभागात्	सप्तमः सप्तमः सप्तमः
५३१	सप्तमः विभागात्	सप्तमः सप्तमः सप्तमः
६३१	सप्तमः विभागात्	सप्तमः सप्तमः सप्तमः
७३१	सप्तमः विभागात्	सप्तमः सप्तमः सप्तमः
८३१	सप्तमः विभागात्	सप्तमः सप्तमः सप्तमः

संस्कृत
विभाग

कनिष्ठ महाविद्यालय

(सप्तमः सप्तमः सप्तमः)

(सप्तमः सप्तमः सप्तमः)

(सप्तमः सप्तमः सप्तमः)

संस्कृतेन भाषणं मातृभूमि रक्षणम् ।
मातृभूमि रक्षणं पुत्रधर्मलक्षणम् ॥

- प्रा.डॉ.ल.का.मोहरीर

विभागीय संपादक
प्रा.विद्या अंबवले

अ बु क्र म णि का

गद्य विभाग

१) आयुर्वेदस्य महत्त्वं वैदिककर्मणि.....	कु.रेश्मा सोनवा खरात	अकरावी आर्टस्	१६७
२) गुरुवन्दना	श्वेता शांताराम शिरटावले	अकरावी शास्त्र	१६८
३) सप्ताश्वर्याणि ।	कु.कोमल चिखले	अकरावी कला	१६८
४) पैरिस नगर वर्णनम् ।	श्वेता शांताराम शिरटावले	अकरावी शास्त्र	१६९
५) आरोग्य मूलमुत्तमम् । (उत्तम आरोग्य हे मूळ आहे)	कु.कल्याणी गायकवाड	अकरावी शास्त्र	१७०

। साण्डर सिभुताम णिणाः लरकुशं
॥ साण्डरलोवडहू णिण्ड सिभुताम
शिरडावले, क.स.वेड.ए -

कमलेश शोमल्ले
सिभुताम णिणाः

आयुर्वेदस्य महत्त्वं वैदिककर्मणि.....

कु.रेशमा सोनवा खरात
अकरावी आर्टस्

लौकिके वैदिके
चेति उभयत्रापि
समानमेव महत्त्वम्
आयुर्वेदस्य अस्ति ।

इदानीं सर्वत्र देशविदेशेषु “आयुर्वेदः” “आयुर्वेदः” इति गर्जनं, तद्विषये ‘सेमिनार’ इत्यादिकं श्रूयते । सत्यमिदं संस्कृतज्ञानं विना कोऽपि आयुर्वेदज्ञः सर्वथा न भविष्यति । यतः संस्कृतभाषायामेव सर्वे आयुर्वेदग्रन्थाः सन्ति । अद्यतनशिक्षापद्धतिः तज्जु एतादृशी अस्ति यत् आयुर्वेदमहाविद्यालये पठित्वा वयम् उपाधिं लभामहे, किन्तु गृहस्य प्राङ्गणे एव आयुर्वेदोक्तानि औषधिसस्यानि यानि सन्ति, तेषां परिचयः अपि न भवति अस्माकम् । प्रत्युत प्रतिदिनं तदुपरि धृतपादत्राणाः अटामः । वदामश्च “आयुर्वेदः संरक्षणीयः यतः अतिमहत्त्वम् आवहति सः अधुनातन-काले” इत्यादि । न केवलं लौकिके आयुर्वेदस्य महत्त्वं, परंतु यागमादि-वैदिकोक्तकर्मसु अपि तस्य अतिमहत्त्वं दृश्यते ।

तत्र “अर्कपलाशाश्वत्थापामार्ग औदुम्बस्वदिरशमीर्दुर्वाकुशाः वैदिकं होमादिषु अत्युपयुक्ताः सन्ति । दुर्वाकुशौ च तृणविशेषौ भवतः । ग्रामे ग्रामे च एते अर्कादयः भवन्ति । अस्माकं दौर्भाग्यं मू एददस्ति यत् वनस्पति (घी) भक्षकाः वयं पलाशादीनाम् अत्युपकारकाणामपि वनस्पतीनां महत्त्वं न जानीमः ।

तेषाम अर्कादीनां विषये चरकसंहिता, भैषज्यरत्नावली, योगरत्नाकारः, भावप्रकाशनिघण्टूः, बृहत्रिघण्टू-रत्नाकरः इत्यादयः आयुर्वेदस्य आकरग्रन्थाः, तन्त्रग्रन्थाः अथर्ववेदादयः ‘अर्कपलाशादयो होमोपयुक्ताः वनस्पतयः’ सर्वरोगघृचिन्तामणयः” इति च उद्धोषयन्ति ।

इत्थं च लौकिके वैदिके चेति उभयत्रापि समानमेव महत्त्वम् आयुर्वेदस्य अस्ति इति अधिगन्तुं शक्यते ।

गुरुचरणाभ्यां सदा वन्दनम् ।
कदापि मा भूत ते विस्मरणम् ॥

(गुरुच्याचरणांना माझा नेहमी नमस्कार असो; त्या गुरुचा मला कधीही विसर पडू नये.)

ज्ञानतेजसो महान् निधिस्त्वं दयाधनस्त्वं तपोनिधिस्त्वम् ।
अनिशं शिष्यहितस्य चिन्तनं गुरुचरणाभ्यां सदा वन्दनम् ॥ १ ॥
(तू ज्ञानरूपी तेजाचा महान साठा आहेस, तू दयाधन तपोनिधी आहेस. तू सतत शिष्यांचे हित कसे होईल याचे चिंतन करतोस. गुरु चरणांना माझा सदैव नमस्कार असो.)

कुम्भकारस्त्वं मूर्त्तिका अहं मूर्त्तिकारस्त्वं पाषाणेऽहम् ।
तव हस्ताभ्यां मम निर्माणं कदापि मा भूत ते विस्मरणम् ॥ २ ॥
(तू कुंभार आहेस, मी माती आहे. तू शिल्पकार आहेस, मी पाषाण (दगड) आहे. तुझ्या हातांनीच माझी निर्मिती होणार आहे, कधीही तुझे विस्मरण मला होऊ नये.)

मास्तु धनं मौक्तिकं काञ्चनम अस्तु अविरतं तव प्रसादनम् ।
त्वत्स्पर्शाद् मे भवतु सुवर्णं गुरुचरणाभ्यां सदा वन्दनम् ॥ ३ ॥
(धन, मोती, सोने हे काही मला नको. तुझी सतत अखंड प्रसन्नता किंवा कृपा असो. तुझ्या स्पर्शात माणे सोने व्हावे. गुरुचरणांना माझा नमस्कार असो.)

सप्ताश्वर्याणि ।

कु.कोमल चिखले, अकरावी कला

विश्वे तथा सर्वयमेषु सप्ताङ्क विशेषतामादधति ।
अङ्क एष भाष्यदर्शकः स्वामित्वद्योतकः च । यथा सप्तस्वरा
सप्तदिनानि तथैव सप्ताश्वर्याणि जगति विशेषरूपेण ख्यातानि ।
सप्तशून्य-शून्यद्वितमे खिस्ताब्दे (२००७) नूतनानि
विश्वेसप्ताश्वर्याणि उद्घोषितानि यानि शताधिककोहिरसिक-
जनैः विश्वेतः निर्वाचितानि ।

प्रथमाश्वर्यं रोमनगरभूषणं कोलोसिअम-फेव्हिन-
अम्फीथिएटरम् । एतद् अर्धवर्तुलाकारं प्रेक्षागृहं सम्राट् -
क्लेस्पेशिनमहोदयेन निर्मितम् ।

द्वितीयमाश्वर्यं नाम चीनदेशस्थिता मुक्तापाणेटिकामयी
विशाला भित्तिः । उत्तरकाण्ठास्थितशत्रोः रक्षणार्थं
शिगहाउन-टी-नृपेण निर्मितैषा ।

त्वं जानास्येव । यद् मिस्रदेशः पिरॅमिडरचनाथं जगति
विख्यातः । एतासु पिरॅमिडरचनासु गिझापिरॅमिडरचना
सप्ताश्वर्येषु एकतमा ।

एतदभिमानास्पदं यद् चतुर्थाश्वर्यं भारतभूमावेव स्थितम्
। शाहजहानसम्राजा स्वपत्नीस्मरणार्थं विनिर्मितमेतत् शिल्पं
भारतीयस्थापत्यकलायाः अनुपमेयं प्रतीकम् । पौर्णिमाया रात्रौ
चन्द्रज्योत्सोत्साथबलितस्यैतस्य ताजमहालस्य शोभा अवर्णनीया
केवलं स्वसंवेद्या च ।

पञ्चममाश्वर्यं नाम ब्राझिलदेशे 'रिओ-डि-
जानिरोगनगरसमीपे पर्वतस्यः खिस्त-दि-रिडिमर' इति पुत्तलः
। रिडिमर नाम तारकः । एषः क्रुसाकारे विराजते ।

मेक्सिकोदेशे विराजमाना 'मायासंस्कृतेः प्रतीकरूपा
'चिचेन-इट्झा' नाम पुरातनी नगरी विश्वस्य घण्टाश्वर्यम् ।
अपि ज्ञायते त्वया यद् मायासंस्कृतिरतिप्राचीना विकसिता
चासीत् ।

जार्डनदेशस्या प्राचीना नगरी पेद्रा आश्वर्यगणेषु सप्तमा
। रबतसमुद्रमृतसमुद्रयोः मध्यप्रदेशे विकसितैषा नगरी
महत्त्वपूर्णं व्यापारकेन्द्रमासीत् ।

पेरिस नगर वर्णनम् ।

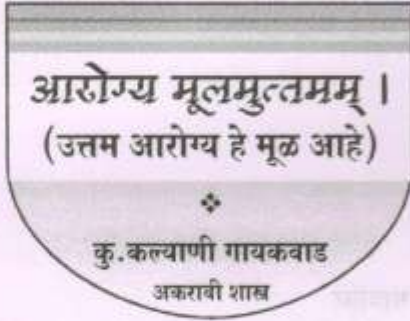
श्वेता शांताराम शिरडावले
अकरावी शाखा

१. पारिसगर्याः खलु कष्टभागे मालेव सीनाख्यनदी सुलम्ना ।
महासुखं यत्र जना लभन्ते नौकाविहारस्य तदभ्रमैच्छ ॥
२. तटस्टेट सीनसरित्समीपे गाभीक-स्थापत्यकला-त्सरूपम् ।
न्यायस्य प्रसाद इति प्रसिध्दमैतिहयमुक्त भवनञ्च दृष्टम् ॥
३. समीपमाराधनमन्दिरं च सेन्ट् चैपलं विश्रुगमस्ति नाम् ।
मूर्ध्नोऽस्य तीक्ष्णस्तनुरगभागो नभस्थितं दर्शयतीव देवम् ॥
४. विख्यातनाम्नी खलु जोनदेवी सुमार्गमध्येऽस्ति तदीयमूर्तिः ।
अश्वारूढा स्वकरे गृहीत्वा ध्वजं समुत्तोल्य विराजतेसा ॥
५. यस्यामनेका खलु सेतुबन्धैः विराजते सीनसरित्सुबद्धा ।
नदी पुरी सापि नदी पुरीञ्चं परस्परं भूषतोऽत्र मन्ये ॥

भाषांतर

१. पेरिस शहराच्या गळ्यातील हाराप्रमाणे खरोखर
एकरूप झालेली सीन नावाची नदी आहे. जेथे
लोक तिच्या काठावर फेरफटक्यांनी व
नौकाविहाराने महान सुख अनुभवतात.
२. सीननदी काठावर पारंपारिक गांधीक
स्थापत्यशैलीचा नमुना म्हणून जिचे वर्णन
करण्यात आले आहे ती 'न्यायाचा प्रसाद'
असलेली प्रसिद्ध इमारत मला दिसली.
३. जवळ सेन्ट चॅपल हे प्रसिद्ध चर्च आहे, याचे
निमुळते होत जाणारे शिखर जणू आशातील देवांचे
दर्शन करीत आहेत.
४. सेन्ट जॉन खरोखर प्रसिद्ध नाव असलेली देवी
होती. तिची अश्वारूढ आणि हातात ध्वज तोलून
धरणारी मूर्ती प्रशस्त मार्गात शोभून दिसते.
५. जिच्यात अनेक फुलांमुळे फुलांनी सुंदर रीतीने
बांधलेली सीननदी शोभून दिसते ती नदी नगरीला
आणि नगरी नदीला म्हणजे एकमेकांना खरोखर
अलंकृत करतात असे मला वाटते.

भाषांतर

१. धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमम् ।
रोगास्तस्यापहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥
२. एकैकं घर्षयेदन्तं मृदना कूर्चकेन च ।
दन्तशोधनं चूर्णेन दन्तमासान्यवाधयन् ॥
३. अन्यम्बुपानान्न विपच्यतेऽन्नं निराम्बुपानाच्च स एव दोषः ।
तस्माभरो रहिनविवर्धनाय मुहुर्मुहुर्वारि पिबेदभूरि ॥
४. भोजननान्ते पिबेत्क्रं वासरान्ते पिबेत् पयः ।
निशान्तेच पिबेद्वारि त्रिभी रोगो न जायते ॥
५. याममध्ये न भोक्तव्यं यामयुग्मं न लहयेत् ।
याममध्ये स्सोत्पत्तिर्याम युम्माद्रलथायः ॥
६. उपानहौ च वासश्च धृतमन्यै र्न धारयेत् ।
उपवीतमलङ्कारं स्वज करकमेव च ॥
१. उत्तम आरोग्य हे धर्म, काम आणि मोक्ष (या चार पुरुषार्थांचे) यांचे मूळ आहे. त्या आरोग्याचे, कल्याणाचे आणि जीवनाचे आणि जीवनाचे रोग हे अपहरणकर्ते आहेत.
२. हिरड्या न दुखावता एकेक दात मऊ ब्रशने आणि दंतमंजनाने घासावा.
३. प्रमाणावाहेर पाणी प्यायल्याने अन्न पचत नाही आणि पाणी अजिवात न प्यायल्याने दोष निर्माण होतो. म्हणून माणसाने जठराग्नी (भूक, पचनशक्ती) वाढविण्यासाठी वारंवार थोडे थोडे पाणी प्यावे.
४. जेवणाच्या शेवटी ताक प्यावे, दिवसाच्या शेवटी दूध घ्यावे, रात्रीच्या शेवटी (म्हणजे सकाळी झोपून उठल्यावर) पाणी प्यावे. या तीन गोष्टी केल्यास रोग निर्माणच होत नाहीत.
५. (सुर्योदयापासून) तीन तासांच्या काळात खाऊ नये. सहा तास न खाता राहू नये. तीन तासांमध्ये रस निर्माण होतो. सहा तास (न खाल्ल्यास) शक्तीचा क्षय होतो.
६. दुसऱ्यांनी घातलेले वस्त्र, जोडे, जानवे, दागिने, हार व कमंडलू आपण वापरू नये.

अनुक्रमिका

१) ज्युनि. जिमखाना विभाग	१७१
२) सांस्कृतिक विभाग	१७२
३) परीक्षा विभाग	१७२
४) प्रज्ञावंत शोध मोहिम	१७३
५) निबंध, वक्तृत्व व चित्रकला विभाग	१७३
६) सहल विभाग	१७४
७) ज्यु.वेळापत्रक विभाग	१७४
८) ज्युनिअर कला, वाणिज्य व विज्ञान विभाग	१७४
९) भितीपत्रिका विभाग	१७६
१०) प्राध्यापक प्रबोधिनी	१७७
११) शिक्षक पालक संघ	१७७
१२) विद्यासमिती	१७७
१३) प्राध्यापक प्रबोधिनी	१७८
१४) सांस्कृतिक विभाग	१७८
१५) निबंध/वक्तृत्व/चित्रकला स्पर्धा	१७९
१६) परीक्षा विभाग	१७९
१७) शिक्षक-पालक संघ	१८०
१८) चक्रे-उएडविभाग -दखख डलळ	१८०
१९) वेळापत्रक व प्रोग्रेसिव्ह बॅच	१८१
२०) लैंगिक अत्याचार नियंत्रण समिती	१८१
२१) व्यवसाय शिक्षण विभाग	१८१
२२) Talent Batch उपक्रम समिती	१८२

साल १८२
साल १८२

कनिष्ठ विभाग वार्षिक अहवाल सन २०१५-२०१६

ज्युनि. जिमखाना विभाग

सन २०१५-१६ मध्ये आपल्या खेळाडूंनी विविध खेळामध्ये दैवियमान कामगिरी केलेली आहे. खेळाडूंनी महाविद्यालयाच्या खेळाच्या परंपरेला साजेसा खेळ करत महाविद्यालयाचे नाव तर उंचावलेच व खेळातील उज्वल यशाची परंपरा कायम राखण्यात यश मिळवले आहे.

१) आर्चरी :

आर्चरी खेळामध्ये रोहन काटे व स्वप्नील पोळ या खेळाडूंनी सरावासाठी घेतलेले कष्ट, एकाग्रतेने केलेला सराव व अचूक निशाणीबाजीच्या जोरावर नॅशनल स्पर्धेत सुवर्णपदक मिळविण्याची कामगिरी केली.

२) किक-बॉक्सिंग :

या खेळामध्ये आत्मविश्वासपूर्ण खेळ करत हाताच्या व पायाच्या कौशल्यांचा चपळाईने वापर करत तेजस यादवने नॅशनल स्पर्धेत ब्रॉँझ मेडल मिळवले तर निखिल भोईटे व शिवप्रसाद भोसले यांनी राज्यस्तरीय स्पर्धेपर्यंत मजल मारली.

३) तायक्वाँदो :

अभिषेक जाधव या खेळाडूने राज्यस्तरीय स्पर्धेत सहभाग नोंदवला.

४) कुस्ती :

कुस्ती खेळाची वैभवशाली परंपरा आपल्या महाविद्यालयाला लाभलेली आहे. आपल्या महाविद्यालयातील कुस्ती खेळाडू विशाल राजगे, अनिल कोकरे, संतोष पिसे, ज्ञानदेव पिसाळ या मल्लांनी वैभवशाली परंपरेला साजेसा खेळ करत विभागीय स्पर्धेत चमकदार कामगिरी केली.

५) कॅरम :

कॅरम खेळामध्ये सद्दाम शेख या खेळाडूच्या स्ट्रायकरने विभागीय स्पर्धेपर्यंत मजल मारली.

६) जलतरण :

अप्रतिम जलतरण कौशल्य असलेल्या किरण शेलार, मयूर सावंत, अंकार देशमुख, रोहीत शिंदे यांनी विभागीय स्पर्धेत उदावदार कामगिरी केली.

७) बुशू :

ज्ञानदेव पिसाळ या खेळाडूने आपल्या जवळील ताकदीचा व डावपेचांचा योग्य मेळ साधत विभागीय स्पर्धेत वेगळी छाप टाकली.

८) स्व्वाय :

स्व्वाय खेळामध्ये श्रीधर जाधव व निशांत केंडे या खेळाडूंनी सातत्यपूर्ण सराव व चिकाटीने खेळलेल्या मंचेसमुळे त्यांची विभागीय स्पर्धेसाठी निवड झाली.

९) ॲथलेटिक :

ॲथलेटिक खेळामध्ये उमेश वाटमकर, ऋतुजा माने या खेळाडूंनी जीव ओतून खेळ केला. त्यामुळे त्यांची वारणा येथील विभागीय स्पर्धेसाठी निवड झाली.

१०) सायकलिंग :

अंकार शेळके, संजय जाधव, वैभव सपकाळ या खेळाडूंनी १० ते १५ कि.मी. सायकलिंगचा रोजचा सराव व त्यामागील मेहनतीमुळे त्यांची कागल येथील विभागीय स्पर्धेसाठी निवड झाली.

११) कराटे :

कराटे खेळामध्ये जयकृष्ण पवार व निकिता सोनकटाळे या खेळाडूंनी किक व हाताच्या कौशल्यांचा योग्य समन्वय साधत विभागीय स्पर्धेची निवड योग्य ठरवली.

सांघिक खेळाच्या बाबतीत कवडी संघाने आपल्या जवळील उत्कृष्ट डावपेच व सांघिक मेळ यांच्या जोरावर तालुकास्तरावर विजयश्री खेचून आणली त्यामुळे या संघाचे कौतुक करावे तितके थोडेच आहे.

अशाप्रकारे खेळाडूंनी आत्मविश्वास, खिलाडू वृत्ती, धैर्य, जिह या गुणांच्या जोरावर नेत्रदिपक यश संपादन केले. हे यश संपादन करण्यासाठी मोलाचे सहकार्य लाभले ते आमच्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.शेजवळ आर.व्ही. यांचे. यशस्वी होण्यासाठी ते नेहमीच प्रोत्साहन देत असतात. आम्ही हे जे कर्तृत्ववान खेळाडू घडवू शकलो यासाठी बहुमोल सहकार्य लाभले ते प्राध्यापक सहकारी व प्रशासकीय सहकाऱ्यांचे. या सर्वांच्या सहकार्यामुळे जिमखाना विभागाचा आलेख नेहमीच चढता राहिला आहे.

प्रा.व्ही.व्ही.भोई

ज्यु.जिमखाना विभागप्रमुख

सांस्कृतिक विभाग

(कला व वाणिज्य)

सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात सांस्कृतिक विभागामार्फत विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले गेले. यात छ.शाह महाराज जयंती, प.पू.डॉ.बापूजी साळुंखे जयंती, संस्थामाता सुशीलादेवी साळुंखे जयंती व पुण्यतिथी, शिक्षक दिन, नवरात्रीत विद्यार्थिनीसाठी भोंडला, सावित्रीबाई फुले जयंती इ. कार्यक्रम पार पाडण्यात आले. दि.१२-०१-२०१६ ते १९-०१-२०१६ या कालावधीत विवेकानंद जयंती सप्ताहाचे आयोजन करण्यात आले. या सप्ताहात स्वामी विवेकानंद युवकांचे चिरंतन प्रेरणास्थान-प्रा.वेदांत कुलकर्णी यांच्या व्याख्यानाचे आयोजन केले गेले.

सांस्कृतिक विभागाचे कामकाज सुरळीत पार पाडण्यासाठी सर्व सहकारी प्राध्यापक, विभागातील सदस्य

प्रा.गीतांजली एस.साळुंखे, प्रा.एल.जी.बदने या सर्वांचे सहकार्य लाभले. तसेच ज्युनिअर कला व वाणिज्य विभागप्रमुख प्रा.व्ही.एस.वाहागांवकर, रजिस्टार श्री.एन.बी.पाटील आणि प्रशासकीय कर्मचारी श्री.पी.एच.उवाळे यांचे सहकार्य लाभले.

सांस्कृतिक विभागाचे कार्यक्रम पार पाडण्यासाठी प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांचे कुशल मार्गदर्शन लाभले.

प्रा.बी.एस.नागणे
सांस्कृतिक विभागप्रमुख

परीक्षा विभाग

(कला व वाणिज्य)

सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात या विभागामार्फत विविध परीक्षांचे आयोजन करण्यात आले. इयत्ता ११वी व १२वी कला व वाणिज्य वर्गांच्या एकूण १० तुकड्यांमधील एकूण १००० विद्यार्थ्यांच्या घटकचाचण्या, सत्र परीक्षा, पूर्व परीक्षा, सराव परीक्षा घेण्यात आल्या. तसेच भाषा विषयांच्या तोंडी परीक्षा, शारीरिक शिक्षणाचे गुण विनाविलंब बोर्डाकडे पाठविले गेले. परीक्षा विभागाचे कामकाज सुरळीत पार पाडण्यासाठी सर्व सहकारी प्राध्यापक, परीक्षा विभागातील सदस्य प्रा.यु.एच.कांबळे, प्रा.गीतांजली एस.साळुंखे, प्रा.एल.जी.बदने या सर्वांचे सहकार्य लाभले. तसेच ज्युनिअर कला व वाणिज्य विभागप्रमुख प्रा.व्ही.एस.वाहागांवकर, रजिस्टार श्री.एन.बी.पाटील आणि प्रशासकीय कर्मचारी श्री.दीपक लाड व श्री.पिलाजी पवार यांचे सहकार्य लाभले.

संस्थेच्या विद्यासमितीचे ध्येयधोरण व नियोजनानुसार परीक्षेचे कामकाज पार पाडण्यासाठी प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांचे कुशल मार्गदर्शन लाभले.

प्रा.एम.बी.पवार
परीक्षा विभागप्रमुख

प्रज्ञावंत शोध मोहिम

ज्युनियर कला वाणिज्य व विज्ञान विभागातील सर्व प्राध्यापकांनी या मोहिमेत सहभाग घेतला. एकूण ६६ शाळा/विद्यालये यांना दि.१६-०६-२०१६ च्या दिवशी भेटी दिल्या. त्यावेळी संबंधित शाळेच्या मुख्याध्यापकांना व शाळेतील प्रथम क्रमांकांच्या तीन विद्यार्थ्यांना अभिनंदनाची पत्रे देण्यात आली. महाविद्यालयाचे माहितीपत्रक देणेत आली तसेच विद्यार्थ्यांना व त्यांच्या पालकांना भेटून आमच्या महाविद्यालयात प्रवेश घेण्यासाठी प्रवृत्त केले.

ज्युनियर विभागाच्या सर्व प्राध्यापकांना या उपक्रमास उत्तम प्रतिसाद दिला त्यामुळे महाविद्यालयाच्या विद्यार्थी संस्थेत वाढ झाली. या महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांनी उपक्रमास प्रोत्साहन दिले, त्यांनी मार्गदर्शन केले त्यांचे मनःपूर्वक आभार. सहकारी प्राध्यापक, सायन्स विभागप्रमुख प्रा.सोमजाळ एम.डी., कला व वाणिज्य विभागप्रमुख प्रा.वहागांवकर व्ही.एस्. यांनी या कामी कष्ट व मेहनत घेतली त्याबद्दल सर्वांचे हार्दिक आभार.

प्रा.

पर्यवेक्षक, सायन्स विभाग पर्यवेक्षक, कला-वाणिज्य विभाग

निबंध, वक्तृत्व व चित्रकला विभाग

(ज्यु. कला व वाणिज्य)

“चंद्रमोळी झोपडीत एक प्रकाशला दिवा,
वक्तृत्वाने दिले जग अर्थ जगण्याला नवा.”

आणि याच वक्तृत्वाच्या जोरावर माणसाला जीवन जगण्याची सुंदर कला अवगत व्हावी या उद्देशाने सालावादप्रमाणे याही वर्षी शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे निबंध, वक्तृत्व व चित्रकला स्पर्धेचे आयोजन केले. दि.१४

जानेवारी २०१६ रोज निबंध, वक्तृत्व व चित्रकला स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. विवेकानंद परिवारात ज्ञानग्रहण करणारा विद्यार्थी हा अशा स्पर्धामधून उत्तम वक्ता, लेखक किंवा चित्रकार होऊ शकतो आणि स्वतःच्या वाणीच्या, लेखणीच्या जोरावर समाजातील ज्वलंत प्रश्नांवर भाष्य करून उपाय सुचवू शकतो हीच बापूजींची मनोमन इच्छा होती आणि याचसाठी या विभागाने स्पर्धेचे आयोजन केले. या स्पर्धामध्ये खालील विद्यार्थी यशस्वी झाले.

अ) निबंध स्पर्धा :

१) घाडगे कोमल महेश	11 Sci. A
२) किर्दंत ऋतुजा बापूराव	11 Com. A
३) जाधव संध्या प्रकाश	11 Com. A
४) वाधमळे अंजली सुनील	11 Com. B

ब) वक्तृत्व स्पर्धा :

१) वाधमळे राधा राजेंद्र	11 Com. B
२) लामजे काजल	11 Arts. B
३) राटोड मनोज हिरालाल	11 Sci. A

क) चित्रकला स्पर्धा :

१) डोंगे खुशबू इम्रान	11 Com. A
२) गायकवाड कल्याणी संजय	11 Sci. A
३) पाटील वैशाली भगवान	11 Com. A

या विभागाचे काम यशस्वी पार पाडत असताना विभागातील सदस्य श्री.पी.डी.कोळी, श्री.यु.एच.कांबळे, सौ.एस.वाय.दुसाने यांचे सहकार्य लाभले. तसेच ज्यु. आर्ट्स, कॉमर्स विभागाचे प्रमुख प्रा.व्ही.एस्.वाहमावकर, प्रा.सौ.गीतांजली साळुंखे, सौ.आर.पी.पवार आणि सर्व स्टाफचे सहकार्य मिळाले. या स्पर्धेच्या यशस्वीतेसाठी महाविद्यालयाचे कर्णधार प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांचे विशेष मार्गदर्शन मिळाले.

प्रा. वैभव जागळे

निबंध-वक्तृत्व व चित्रकला विभागप्रमुख

सहल विभाग

(कला व वाणिज्य)

सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात ज्युनिअर कला-वाणिज्य विभागातील विद्यार्थ्यांची सहल अजिंक्यतारा किल्ला याटिकाणी आयोजित करण्यात आली होती. या सहलीत १२० विद्यार्थी-विद्यार्थिनी व १० प्राध्यापक सहभागी झाले होते. मंत्रमुग्ध करणाऱ्या निसर्ग सौंदर्याचा विद्यार्थ्यांनी मनमुराद आनंद घेतला.

या सहलीत प्रा.पी.डी.कोळी, प्रा.व्ही.व्ही.भोई, प्रा.व्ही.एस.बाहगांवकर, प्रा.साँ.आय.पी.पवार, प्रा.गीतांजली एस.साळुंखे सहभागी झाले होते. प्राचारांच्या मार्गदर्शनाखाली या सहलीचे आयोजन करण्यात आले.

प्रा.एल.जी.बदने
विभागप्रमुख

ज्यु.वेळापत्रक विभाग

(कला वाणिज्य)

शैक्षणिक वर्ष २०१५-२०१६ मध्ये ज्युनियर कला वाणिज्य विभागातील वेळापत्रक व तासिका नियंत्रण आणि बुलेटीन इ. विषयक नियोजनाची जबाबदारी विभागप्रमुख म्हणून माझ्याकडे होती. या शैक्षणिक वर्षात इयत्ता ११वी एकूण ५ वर्ग व इयत्ता १२वी एकूण ५ वर्ग असे १० वर्ग व एकूण सुमारे १००० विद्यार्थी आणि एकूण पंधरा विषय अशा कार्यभाराचे तासिका नियोजन व त्याची अंमलबजावणी करणेविषयीचे कामकाज सातत्याने व सुरळीत पार पडले.

चालू शैक्षणिक वर्षात होणाऱ्या अंतर्गत परीक्षा, सहशालेय उपक्रम, शासकीय उपक्रम, संस्थांतर्गत उपक्रम, बोर्ड परीक्षा, तोंडी व प्रात्यक्षिक परीक्षा इ. सर्व नियोजन समोर ठेऊन या विभागाचे काम सुरळीतपणे पार पडण्यासाठी वेळापत्रक विभाग सहाय्यक प्रा.एस.वी.पवार यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. त्याचबरोबर कला-वाणिज्य विभागप्रमुख

प्रा.बहागावकर व्ही.एस. व सर्व सहकारी गुरुदेव कार्यकर्ते यांचे सहकार्य लाभले.

या विभागाचे कामकाज पार पडण्यासाठी महाविद्यालयाचे मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले.

प्रा.वी.एस.कोळी
ज्यु. वेळापत्रक विभागप्रमुख

ज्युनिअर कला, वाणिज्य व विज्ञान विभाग

सन २०१५-२०१६ या शैक्षणिक वर्षात या विभागामार्फत विविध उपक्रम राबविण्यात आले. इयत्ता ११वी व इयत्ता १२वी कला, वाणिज्य व विज्ञान प्रवेश प्रक्रिया शांततेने व सुरळीत नियमानुसार पार पाडली. इयत्ता १२वी बोर्ड परीक्षेच्या उत्कृष्ट निकालाची परंपरा कायम राखत मार्च २०१५ मध्ये इ.१२वी वाणिज्य शाखेचा ९४.३८, विज्ञान शाखेचा ९६.०८ तर कला शाखेचा ७०.०० टक्के निकाल लागला आहे. इ.११वी व इ.१२वीच्या कला शाखेच्या ६, वाणिज्य शाखेच्या ४ व विज्ञान शाखेच्या ६ अनुदानित तुकड्या आहेत. यामध्ये १८०० पेक्षा अधिक विद्यार्थी शिक्षण घेत आहेत. मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांच्या मार्गदर्शनाखाली गतवर्षी एकूण ६६ शाळांना भेटी देवून 'प्रज्ञावंत शोध मोहिम' प्रा.व्ही.एस.बहागांवकर, प्रा.सोमजाळ एम.डी. व प्रा.एन.एम.कारभारी यांनी विशेष प्रयत्न करून राबविण्यात आली तसेच ज्युनिअर विभागातील सर्व प्राध्यापकांच्या सहकार्याने व प्रयत्नाने ही मोहिम यशस्वीपणे पार पाडली.

इयत्ता ११वी कला, वाणिज्य, विज्ञान विभागातील नवागतांचे स्वागत कार्यक्रम घेऊन पाहण्यांच्या व प्राचारांचे हस्ते नवागतांचे स्वागत करण्यात आले व सर्व नवीन प्रवेश घेतलेल्या विद्यार्थ्यांना महाविद्यालयाची परंपरा व शिस्त याबद्दलची माहिती सांगून त्यांच्याकडून ती परंपरा व शिस्त कायम राखण्याबद्दल सांगण्यात आले. महाविद्यालयाचा

निकाल व गुणवत्ता वाढीसाठी महाविद्यालयातील गुणवत्तावाद प्रकल्पांतर्गत प्रा.कोळी बी.एस., प्रा.मुसळे एस.ए., प्रा.एस.एस.पाटील यांनी सराव परीक्षा, अग्रगत विद्यार्थी वर्ग इ. उपक्रम राबवून गुणवत्तावाढीसाठी प्रयत्न केले तसेच उन्हाळ्यात वासोतिक वर्ग इयत्ता १२वी साठी घेणेत आले.

इयत्ता १२वी व इयत्ता ११वीच्या विद्यार्थ्यांचे पालक मेळावे आयोजित केले त्यातून पालकांना व विद्यार्थ्यांना अभ्यासासाठी प्रबोधन केले. यामध्ये पालकांच्या व विद्यार्थ्यांच्या समस्या जाणून घेणेत आले. पाल्याचे सहामाही परीक्षा, पूर्व परीक्षांचे गुण पालकांना सांगितले. पाल्याची उपस्थिती कायम राहण्यासाठी वर्ग शिक्षकांनी वारंवार पालकांना फोन, एस.एम.एस. पाठवून मार्क व उपस्थिती पालकांना कळविण्यात आली. याकामी प्रा.पोवार ए.जी., प्रा.सौ.एस.एस.पाटील समितीप्रमुख व समितीतील सदस्य यांनी मेहनत घेतली.

सहल विभागामार्फत 'अजिंक्यतारा' व महाबळेश्वर येथे सहल काढण्यात आली. समितीप्रमुख प्रा.बदने एल.जी., प्रा.सौ.जे.एस.शिंदे यांनी परिश्रम घेतले.

महाविद्यालयात शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे जयंती निमित्त प्रभातफेरीत विद्यार्थी व प्राध्यापक यांनी सहभाग घेतला. व्याख्यान आयोजित करण्यात आले तसेच १२ जानेवारी ते १९ जानेवारी विवेकानंद जयंती सप्ताहात प्रभातफेरी व 'जयजवान जयकिसान' व्याख्याने आयोजित केली. तसेच ज्यु.विज्ञान विभागामार्फत प्रा.डॉ.महेश गायकवाड यांचे व्याख्यान आयोजित केले. ज्युनिअर कला व वाणिज्य विभागामार्फत प्रा.वेदांत कुलकर्णी गरवारे कॉलेज पुणे, यांचे विवेकानंदांच्या जीवनावर व्याख्यान आयोजित केले. मा.प्राचार्य डॉ.शेजवळ आर.व्ही. यांच्या कार्यकुशलतेने वर्षभरात विविध सामाजिक, राष्ट्रीय कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले. यात शाहू महाराज जयंती, आण्णाभाऊ साठे जयंती, डॉ.आंबेडकर जयंती व महापरिनिर्वाण दिन, संस्थामाता सुरशीलादेवी साळुंखे जयंती,

शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे जयंती, सावित्रीबाई फुले जयंती, महिला दिन इ. विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. सांस्कृतिक विभागप्रमुख प्रा.सौ.नागणे बी.एस., प्रा.सौ.पाटणे एस.वाय., प्रा.गितांजली साळुंखे व प्रा.बदने एल.जी. यांनी विशेष परिश्रम घेतले.

परीक्षा विभागामार्फत चाचणी परीक्षा, सत्र १, सत्र २, पूर्व परीक्षा व सराव परीक्षा पार पाडण्यात आल्या. या कामी परीक्षा विभागप्रमुख प्रा.पवार एम.बी., प्रा.एस.बी.पाटील व सदस्यांनी वेळेवर नियोजन केले. परीक्षा यशस्वीरित्या पार पाडल्या. विज्ञान विभागामध्ये विद्यासमिती अंतर्गत १२वीच्या सर्व विद्यार्थ्यांसाठी MHT-CET हा बहादुरीय उपक्रम राबविण्यात आला. महाराष्ट्रातील तज्ञ मार्गदर्शकांच्या व्याख्यानमालेचे आयोजन करण्यात आले. वर्षभर टॅलेंट बॅच राबविण्यात आली. प्रा.एस.एस.पाटील यांनी विशेष परिश्रम घेतले.

वेळापत्रक व तासिका नियंत्रण समितीप्रमुख प्रा.कोळी बी.एस. व प्रा.सौ.जे.एस.शिंदे यांनी वर्षभर तासांचे वेळापत्रक व नियंत्रण चांगल्या प्रकारे केले.

विद्यासमिती अंतर्गत मराठी व इंग्रजी विषयाच्या वर्षभरातील सर्व परीक्षांच्या प्रश्नपत्रिका काढण्याची जबाबदारी आपल्या महाविद्यालयावर होती. या कामी समितीप्रमुख प्रा.गितांजली साळुंखे, प्रा.कोळी बी.एस. तसेच मराठी विषयाचे शिक्षक प्रा.सौ.आय.पी.पवार, प्रा.पोवार ए.जी. आणि इंग्रजी विषयाचे शिक्षक प्रा.पवार एस.बी. व प्रा.आगळे व्ही.पी. व इतरांनी परिश्रम घेऊन ही जबाबदारी यशस्वीपणे पार पाडली.

महाविद्यालयाच्या कामकाजात सुरळीतपणा व शांततेने अध्यापनाचे काम करणे शिस्त कमिटी प्रमुख प्रा.भोई व्ही.व्ही., कमिटी सदस्य प्रा.बहागांबकर व्ही.एस., प्रा.कोळी बी.एस., प्रा.गितांजली साळुंखे, प्रा.आगळे व्ही.पी., प्रा.एस.ए.मुसळे यांनी प्रभावी काम केले. शिस्तीसाठी पालकांना बोलावून विद्यार्थ्यांच्या तक्रारी दूर

करणे. विद्यार्थ्यांकडून लेखी हमीपत्र घेणे. एक दोन वेळा समज देणे असे विविध मार्ग अवलंबून शिस्तप्रिय विद्यार्थी घडविण्याचे काम केले. विद्यार्थी संसद निर्माण करून विद्यार्थ्यांच्या अडचणी, प्रश्न सोडविण्याचे काम केले. समितीप्रमुख प्रा.शेख के.जे., सहाय्यक प्रा.कोळी आर.एस. यांनी त्यात सहकार्य केले.

विद्यासमिती मार्फत श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेने निर्धारित केलेला इयत्ता १२वी साठी संस्थेतील सातारा व पुणे जिल्ह्यातील कला व वाणिज्य व विज्ञान शाखेच्या विद्यार्थ्यांना गुणवत्तावादीसाठी तज्ञ प्राध्यापकांची व्याख्याने, मार्गदर्शन वर्ग घेऊन ११ जानेवारी २०१६ रोजी 'गुणवत्ता धारक विद्यार्थी मेळावा' आयोजित केला. या कामी प्रमुख प्रा.गितांजली साळुंखे तसेच पत्रव्यवहार व संपर्क म्हणून प्रा.कोळी वी.एस. व प्रा.पवार एस.बी. याचबरोबर प्रा.वहागांवकर व्ही.एस., प्रा.सोमजाळ एम.डी. आणि प्रा.यादव आर.डी. व इतर सर्व सहकारी प्राध्यापक यांनी नेटके नियोजन केले आणि मेळावा यशस्वी पार पाडला.

ज्युनिअर कला, वाणिज्य व विज्ञान विभागातील प्राध्यापकांनी पोगरवाडी येथे श्रमदान शिबीर सहभाग घेऊन श्रमदान केले. याशिवाय भितीपत्रके तयार करून प्रा.सौ.निकम एस.एस., प्रा.सौ.आर.डी.पिसे यांनी विविध देशभक्तीपर चित्रप्रदर्शन केले. पर्यावरण विषय व्याख्याने कासपठारावर वनस्पती पहणी करून प्रजनन जीव जाती व विविधता यांचे संशोधन केले.

प्राध्यापक प्रबोधिनी समितीच्या वतीने व्याख्यात्यांची व्याख्याने आयोजित करून वेगवेगळ्या विषयांच्या ज्ञानात भर टाकण्याचे काम या विभागाचे केले. ग्रंथालय विभागात प्रा.वहागांवकर व्ही.एस., प्रा.गितांजली साळुंखे यांनी मुलांना सिध्दी विनायक ट्रस्ट मुंबई यांच्याकडून पुस्तके उपलब्ध करून देणेत आली. माहितीपत्रक अचूक व योग्य तयार करण्याचे कामकाज प्रा.यादव आर.डी., प्रा.श्री.एम.डी.सोमजाळ यांनी केले.

निबंध व वक्तृत्व स्पर्धा राज्यस्तर, जिल्हास्तर पर्यंतचे कामकाज पार पाडण्याचे कार्य प्रा.आगळे व्ही.पी., प्रा.गितांजली साळुंखे, प्रा.सौ.नागणे बी.एस., प्रा.सौ.एस.वाय.दुसाने यांनी बहुमोल काम केले.

शासनाच्या नवीन धोरणानुसार सरल कार्यप्रणाली अंतर्गत ज्युनिअर कला, वाणिज्य व विज्ञान विभागातील सर्व विद्यार्थ्यांची ऑनलाईन माहिती भरण्याबाबतचे कामकाज तसेच ऑनलाईन संघमान्यता भरून ती पूर्ण करण्याचे कामकाज प्रा.पवार एस.बी. यांनी श्री.इथापे जी.एस. यांच्या मदतीने व सर्व स्टाफ आणि वर्गशिक्षक यांच्या सहकार्याने पूर्ण केले तसेच शिक्षकेतर कर्मचारी श्री.लाड, श्री.उबाळे व श्री.गायकवाड यांनी मदत केली. अशाप्रकारे ज्युनिअर कला व वाणिज्य विभागातील समित्यांनी व प्राध्यापकांनी अतिशय योग्यप्रकारे नियोजन करून व मनापासून काम केले. या सर्वांना महाविद्यालयाचे कार्यक्षम कुशल नेतृत्व प्राचार्य डॉ.शेखवळ आर.व्ही. यांनी वेळोवेळी मार्गदर्शन व सहकार्य केले त्याबद्दल त्यांना धन्यवाद.

कला व वाणिज्य : प्रा.व्ही.एस.वहागांवकर
विज्ञान : प्रा.एम.डी.सोमजाळ
ज्युनि. विभागप्रमुख

भितीपत्रिका विभाग

“आम्हा घरी धन शब्दांची रत्ने
शब्दांचीच शस्त्रे यत्ने करु”

या संत तुकाराम महाराजांच्या उक्तीप्रमाणे शब्दरुपी पानाफुलांतून फुललेल्या क्रीडारत्ने व संगणक साक्षरता या भितीपत्रिकेचे उद्घाटन मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेखवळ यांच्या हस्ते झाले.

विद्यार्थ्यांच्या सुप्त कलागुणांना वाव मिळावा व त्यांना साहित्यात रुची वाटावी यासाठी भितीपत्रिकाचे आयोजन केले जाते. विद्यार्थ्यांनी आपल्या वयाला शोभेल असे लेख, चित्रे देऊन बहुमोल सहकार्य केले. या विभागात प्रा.सुर्वे

बी.एल., प्रा. भोई व्ही. व्ही. व प्रा. आगळे व्ही. पी. यांचे बहुमोल सहकार्य लाभले. सहकारी प्राध्यापक बंधू, भगिनी यांनी केलेल्या सहकार्यामुळे विभागाचे कार्य यशस्वीपणे पार पडले.
प्रा. ए. जी. पोवार प्रा. सौ. आर. डी. पिसे

विभागप्रमुख

प्राध्यापक प्रबोधिनी

(कला व वाणिज्य)

सन २०१५-२०१६ या शैक्षणिक वर्षात कला वाणिज्य विभागामार्फत काळानुरूप अधिक अद्ययावत ज्ञान प्राध्यापकांना संपादन होण्यासाठी विविध विषयावर व्याख्याने आयोजित करण्यात आली.

दिनांक ०८-१०-२०१५ रोजी सावित्रीबाई फुले यांचे शैक्षणिक व सामाजिक क्षेत्रातील कार्य या विषयावर प्रा. सौ. निकम एस. एस. यांचे व दिनांक १७-१०-२०१५ रोजी प्रा. पोवार ए. जी. यांनी सुखी जीवन याविषयी मौलिक माहिती दिली.

प्राध्यापक प्रबोधिनी विभागाचे कामकाज व्यवस्थितपणे पार पडण्यासाठी प्राचार्य डॉ. आर. व्ही. शेजवळ यांचे तसेच कला वाणिज्य विभागाचे पर्यवेक्षक प्रा. वाहगावकर व्ही. एस. सरांचे वेळोवेळी मार्गदर्शन लाभले. तसेच माझे सहकारी प्रा. कोळी पी. डी. यांचेही मोलाचे सहकार्य लाभले.

प्रा. गीतांजली साळुंखे
समितीप्रमुख

शिक्षक पालक संघ

इ. १२वी वर्ष हे विद्यार्थ्यांच्या भावी आयुष्याला वळण देणारे असते. विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास व्हावा यासाठी शिक्षक पालक विद्यार्थी यांच्यात समन्वय व सुसंवाद व्हावा, पालकांनाही विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीची माहिती मिळावी व ते सजग व्हावे यासाठी कला वाणिज्य विभागातर्फे पालक

मेळाव्याचे आयोजन या शैक्षणिक वर्षात दि. ९-१०-२०१५ रोजी करण्यात आले. पालकांना वर्षभराच्या कामकाजाची माहिती देण्यात आली.

पालकांनी विद्यार्थ्यांच्या समस्यांकडे लक्ष देणेचे ठरविण्यात आले. मा. प्राचार्य डॉ. आर. व्ही. शेजवळ यांनी महाविद्यालयात असलेल्या विविध सोयी सुविधांची माहिती देऊन मार्गदर्शन केले. विभागप्रमुख प्रा. वाहगावकर, प्रा. यादव आर. डी., प्रा. निर्वेकर जी. जी. यांचे सहकार्य लाभले तसेच सर्व प्राध्यापक व शिक्षकेतर सेवक यांचेही मोलाचे सहकार्य लाभले.

प्रा. ए. जी. पोवार
शिक्षक पालक संघ विभागप्रमुख

विद्यासमिती

'विद्यासमिती ही संस्थेच्या शैक्षणिक कार्याचा आत्मा आहे.' विद्यासमिती, श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर यांच्या वार्षिक नियोजनानुसार महाविद्यालयाच्या स्तरवर विविध कार्यशाळांचे यशस्वी आयोजन करण्यात आले.

या अंतर्गत इयत्ता ११वी व सत्र परीक्षा क्र. १ व २, इयत्ता १२वी पूर्वपरीक्षा, सराव परीक्षा क्र. १, २ व ३ साठी मराठी व इंग्रजी विषयाच्या प्रश्नपत्रिका काढण्याचे काम यशस्वीपणे पार पाडले.

तसेच सोमवार दिनांक ११-०१-२०१६ रोजी सातारा व पुणे जिल्ह्यातील इयत्ता १२वीच्या विद्यार्थ्यांना H.S.C. बोर्ड परीक्षेमध्ये उज्वल यश प्राप्त व्हावे यासाठी 'गुणवत्ता धारक विद्यार्थी मेळाव्याचे' आयोजन करण्यात आले. यामध्ये २२५ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदवला तर या मेळाव्यामध्ये १२ विषयतज्ञ प्राध्यापकांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

विद्यासमितीचे काम पार पाडत असताना समितीतील सदस्य प्रा. व्ही. एस. कोळी, प्रा. बदने एल. जी.

मराठी विभागप्रमुख सौ.आय.पी.पवार व इंग्रजी विभागाचे प्रा.एस.बी.पवार आणि ज्युनि. कला वाणिज्य विभागप्रमुख प्रा.व्ही.एस.वहागांवकर व सहकारी प्राध्यापक व प्रशासकीय कर्मचारी आणि रजिस्टर श्री.एन.बी.पाटील व प्रशासकीय कर्मचारी वैभव सपकाळ यांचे सहकार्य लाभले.

विद्यासमितीचे कार्य यशस्वीपणे पार पाडण्यासाठी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले.

प्रा.गीतांजली साळुंखे
विद्यासमिती विभागप्रमुख

प्राध्यापक प्रबोधिनी

(ज्यु.सायन्स विभाग)

सन २०१५-२०१६ या वर्षात सायन्स विभागामार्फत काळानुरूप अधिक अद्ययावत ज्ञान प्राध्यापकांना संपादन होण्यासाठी प्राध्यापक प्रबोधिनी अंतर्गत विविध विषयांवर चर्चा आयोजित करण्यात आल्या.

दिनांक २८-०८-२०१५ रोजी प्रा.दुसाने एस्.वाय. यांचे बहिष्णावाई चौधरी यांच्या ऐसणी भाषेतील कवितांचे वाचन, दिनांक ३०-०९-२०१५ रोजी प्रा.चौगुले पी.ए. मॅडम यांचे हस्तकला अंतर्गत प्रिंटिंग कसे वनवावेत यांचे सादरीकरण झाले. त्याचबरोबर दिनांक ०२-१२-२०१५ रोजी प्रा.सौ.पाटील एम्.एस्. यांचे 'सकारात्मक दृष्टिकोन' याविषयी मार्गदर्शन लाभले.

प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ तसेच ज्यु.सायन्स विभागप्रमुख प्रा.एम्.डी.सोमजाळ यांचे वेळोवेळी मार्गदर्शन लाभले, तर माझे सहकारी प्रा.पाटील.एम्.एस्. यांचेही सहकार्य मिळाले.

प्रा.ए.ए.धोरात
समितीप्रमुख

सांस्कृतिक विभाग

(सायन्स)

सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात या विभागातर्फे अनेक उपक्रम राबविले.

- २६ जून रोजी रजर्षी छ.शाहू महाराज जयंती 'सामाजिक न्याय दिवस' म्हणून साजरी करण्यात आली.
- शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे यांचे शिक्षणातील योगदान, त्याग, त्याचे आदर्श आचार-विचार विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचवावेत त्यांच्या विचारांचे स्मरण व्हावे यासाठी ८ ऑगस्ट रोजी शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे पुण्यतिथी साजरी करण्यात आली.
- २८ जुलै रोजी ११वी सायन्सच्या विद्यार्थ्यांसाठी 'नवागतांचे स्वागत' हा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. डॉ. अविनाश पोळ यांनी विद्यार्थ्यांना बहुमोल मार्गदर्शन केले.
- ३१ जुलै रोजी विद्यार्थ्यांनी गुरुपौर्णिमा कार्यक्रम आयोजित केला.
- १५ सप्टेंबर रोजी डॉ.अब्दुल कलाम यांची जयंती 'वाचन प्रेरणा दिन' म्हणून साजरी करण्यात आली. या दिवशी ग्रंथपाल मा.श्री.कुंभार एल.एन.यांनी आपल्या व्याख्यानातून विद्यार्थ्यांना बहुमोल मार्गदर्शन केले.
- ५ सप्टेंबर रोजी शिक्षकदिनानिमित्त मा.छ.शिवाजीराजे भोसले यांच्या हस्ते गुणवंत प्राध्यापकांचा सत्कार करण्यात आला.
- वर्षभरात अनेक विचारवंतांची जयंती साजरी करण्यात आली.
- १२ ते १९ जानेवारी-विवेकानंद सप्ताहानिमित्त रोज व्याख्यानांचे आयोजन केले गेले. ज्यु.सायन्सच्या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी डॉ.महेश गायकवाड यांचे 'बापूजींच्या आठवणी' या विषयावर व्याख्यान आयोजित केले गेले.

प्रा.पाटील एस.बी., प्रा.सौ.दुसाने एस.वाय. यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.सौ.एस.वाय.पाटणे, सांस्कृतिक समिती विभागप्रमुख

निबंध/वक्तृत्व/चित्रकला स्पर्धा

(ज्यु.सायन्स)

इ.११वी, १२वी सायन्स विभागातील सर्व विद्यार्थी व गुरुदेव कार्यकर्ते यांसाठी विवेकानंद सप्ताहामध्ये १६ जाने. २०१६ रोजी निबंध, वक्तृत्व व चित्रकला स्पर्धा घेण्यात आली.

या स्पर्धेत एकूण २० विद्यार्थ्यांनी व ३ गुरुदेव कार्यकर्त्यांनी भाग घेतला. त्यातून पहिल्या तीन स्पर्धकांची जिल्हास्तरीय स्पर्धेसाठी निवड करण्यात आली.

जिल्हास्तरीय स्पर्धेसाठी पाठविण्यात आलेल्या विद्यार्थ्यांची नावे पुढीलप्रमाणे -

१) निबंध	कु.कोमल घाडगे	प्रथम क्रमांक
२) चित्रकला	कु.कल्याणी गायकवाड	द्वितीय क्रमांक
३) वक्तृत्व	मनोज राटोड	तृतीय क्रमांक

राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी पाठविण्यात आलेली विद्यार्थ्यांनी :

निबंध कु.कोमल घाडगे द्वितीय क्रमांक

गुरुदेव कार्यकर्ते

१) सौ.शिंदे व्ही.एस. (मॅडम) : निबंध द्वितीय क्रमांक

प्रा.सौ.एस.वाय.दुसाने
निबंध/वक्तृत्व/चित्रकला विभाग

परीक्षा विभाग

(विज्ञान शाखा)

अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेत महत्वाचे अंग म्हणजे मूल्यमापन ! विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक प्रगती, विषयातील संपादनूक, भाषिक व प्रात्यक्षिक कौशल्ये इ. बाबींचे मूल्यमापन उद्दिष्टांना अनुसरून व्हावे यासाठी परीक्षा हे साधन अनिवार्य ठरते. त्या अनुषंगाने सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षाच्या प्रारंभीच परीक्षांचे नियोजन करण्यात आले.

लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्टस्, सायन्स अँड कॉमर्स, सातारा

सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात विज्ञान शाखेच्या एकूण ८ तुकड्यांमधील इ.११वीच्या ४५६ व १२वीच्या ३९६ अशा एकूण ८९२ विद्यार्थ्यांची परीक्षा अत्यंत शांत व निकोप वातावरणात सुरळीतपणे पार पडल्या.

या वर्षी इ.११वीच्या दोन घटक चाचण्या प्रत्येकी २५ मार्कसु, सत्र १, ५० मार्कसु व सत्र २, ७० मार्कसु, प्रॅक्टिकल्स ३० मार्कसु अशा एकूण २०० मार्कसुच्या परीक्षा घेण्यात आल्या.

इ.१२वीच्या दोन घटक चाचण्या प्रत्येकी ४० मार्कसु, सत्र १ एकूण अभ्यासक्रमाच्या ८०% अभ्यासक्रमावर घेण्यात आली. पूर्व परीक्षा १००% अभ्यासक्रमावर घेण्यात आली. विद्यार्थ्यांना सराव व्हावा म्हणून सराव १ परीक्षा घेण्यात आली व सराव २ व सराव ३ घरी सोडविण्यास दिल्या.

या सर्व परीक्षा श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेची विद्यासमिती यांच्या मार्गदर्शानुसार व कॉलेजच्या बहादुरीय पॅटर्ननुसार घेण्यात आल्या.

एच.एस.सी. बोर्ड परीक्षा फेब्रुवारी/मार्च २०१६ ला प्राविष्ट होणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या भाषा विषयांची तोंडी परीक्षा व शास्त्र विषयाच्या प्रात्यक्षिक परीक्षा बोर्डाने दिलेल्या कालावधीत पूर्ण करून त्यांच्या गुणपत्रिका व पर्यावरण शिक्षण विषयाचे प्रकल्पकार्य पूर्ण करून त्यांचे श्रेणी-तक्ते बोर्डाकडे विनाविलंब पाठविण्यात आले.

सर्व उत्तरपत्रिका तपासणी बोर्डपद्धतीने नमुना उत्तरपत्रिकेनुसार करण्यात आली. सर्व परीक्षांचा निकाल संगणकीकृत करण्यात येऊन विद्यार्थी व पालक यांना त्यांच्या मोबाईलवर मेसेज देण्यात आला.

परीक्षा विभागाचे काम व्यवस्थितपणे पार पाडण्यासाठी मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ व ज्युनिअर शास्त्र प्रमुख प्रा.कारभारी एन.एम. व प्रा.सोमजाळ एम.डी.

यांचे मौलिक मार्गदर्शन मिळाले तसेच सर्व प्राध्यापकांचे उत्तम सहकार्य मिळाले.

परीक्षा विभागात कार्यरत असणारे माझे सहकारी प्रा.सौ.पिसे आर.डी., प्रा.एस.एस.पाटील, प्रा.सौ.यु.एम.शेलार व प्रा.आर.ए.लोकरे यांचे मोलाचे सहकार्य मिळाले.

प्रा.एस.बी.पाटील

परीक्षा विभागप्रमुख ज्यु.विज्ञान विभाग

शिक्षक-पालक संघ

(ज्यु.सायन्स विभाग)

शिक्षणमहर्षी डॉ.वापूजी सालुंखे यांनी अनेक विचार पेन्ने. सुसंस्कृत विद्यार्थी घडावा यासाठी त्यांची सतत धडपड असायची. त्यासाठी संस्थेत विविध उपक्रम राबविले जातात. त्यापैकी एक म्हणजे ११वी व १२वी साठी शिक्षक-पालक संघाची स्थापना, पालक मेळावे आयोजित केले जातात. त्यामधून विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीसाठी कोणकोणते उपक्रम राबविले जातात याची चर्चा होते. याशिवाय शिक्षक-पालक व विद्यार्थी यांच्यात सुसंवाद साधला जातो.

शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये ११वी व १२वी सायन्सचे चार पालक मेळावे घेण्यात आले.

■ इ.१२वी विज्ञान वर्गात शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या पालकांचा मेळावा दि.१६-४-२०१५ रोजी घेण्यात आला. त्यामध्ये संपूर्ण वर्षभराचे, तसेच परीक्षांचे नियोजन पालकांना देण्यात आले. सर्वांसाठी "MHTCET" ही संकल्पना राबविण्याचे ठरले.

■ इ.१२वी च्या विद्यार्थी-पालक व शिक्षक यांचा दुसरा मेळावा दि.५-८-२०१५ रोजी घेण्यात आला. त्यामध्ये Unit Test-I च्या मार्कसूविषयी चर्चा झाली. मुलांच्या प्रगतीसाठी कोणती उपाययोजना करणे गरजेचे आहे याविषयी चर्चा झाली. Unit Test-I चे मार्कसू SMS द्वारे पाठविण्यात आले होते.

■ इ.१२वीच्या विद्यार्थ्यांच्या पालकांचा तिसरा मेळावा दि.१६-१२-२०१५ रोजी घेण्यात आला. सत्र-१ चे मार्कसू SMS द्वारे पाठविण्यात आले. विद्यार्थ्यांचे मानसिक आरोग्य जपण्याविषयी चर्चा झाली. परीक्षेस सामोरे जात असताना त्यांचा आहार व मानसिकता महत्वाची आहे यावर चर्चा झाली.

■ इ.११वी सायन्सचा पालक मेळावा दि.१४-३-२०१६ रोजी संपन्न झाला. त्यामध्ये १२वीचे सर्व वार्षिक नियोजन देण्यात आले.

पालक मेळावे यशस्वीरित्या पार पाडण्यासाठी मा.प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ सर, ज्यु.सायन्सचे विभागप्रमुख प्रा.कारभारी एन्.एम्. व प्रा.सोमजाळ एम्.डी. यांचे बहुमोल मार्गदर्शन मिळाले.

कमिटीतील सदस्य प्रा.सौ.शिंदे व्ही.एस्. व प्रा.श्री.केदार बी.एस्. यांचे सहकार्य लाभले, तसेच सर्व वर्गशिक्षक व इतर सहकारी यांची मोलाची मदत झाली.

प्रा.सौ.एम्.एस्.पाटील
विभागप्रमुख-शिक्षक-पालक संघ

MHT-CET विभाग -XII Sci

सन २०१५-१६ या शैक्षणिक वर्षात MHT-CET परीक्षांमध्ये महाविद्यालयाचे विद्यार्थी यशस्वी व्हावेत यासाठी सर्वांसाठी 'MHT-CET' ही संकल्पना बहाद्रीय पॅटर्न अंतर्गत राबविली गेली.

परीक्षेला सामोरे जाण्यासाठी विद्यार्थी घडावा यासाठी वर्षभर नियोजनाप्रमाणे MHT-CET चे अध्यापन केले. दोन चाचणी परीक्षा व पूर्ण अभ्यासक्रमावर तीन परीक्षा घेण्यात आल्या. यावर्षी सुध्दा विद्यासमितीने तयार केलेल्या पुस्तकांचे वाटप विद्यार्थ्यांना केले. MHT-CET ची पुस्तके तयार करण्यामध्ये महाविद्यालयातील प्राध्यापकांचा सक्रीय सहभाग होता.

दि.११-१२-२०१५ ते १५-१२-२०१५ दरम्यान तज्ञ मार्गदर्शकांची व्याख्यानमाला आयोजित करणेत आली.

विभागाचे कामकाज यशस्वीरित्या पार पाडण्यासाठी प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ, ज्यु.सायन्स प्रमुख प्रा.सोमजाळ यांनी बहुमोल मार्गदर्शन केले. विभागाचे सदस्य प्रा.सौ.पाटणे, प्रा.सौ.धोरात, प्रा.सौ.कणसे, प्रा.श्री.इनामदार के.जे. यांचे सहकार्य लाभले. सर्व प्राध्यापकांनी मोलाची मदत केली.

प्रा.एस.एस.पाटील
MHT-CET कमिटीप्रमुख

वेळापत्रक व प्रोग्रेसिव्ह बॅच

(ज्यु.सायन्स)

इयत्ता १२वी सायन्सचा अभ्यासक्रम लवकर संपविण्याच्या दृष्टीने उन्हाळी वर्गाचे आयोजन करण्यात आले होते. उन्हाळी वर्ग 20 March ते 10 May अखेर तसेच 5 Jan. ते 15 Jan. अखेर घेण्यात आले.

दिपावली झेकेशन मध्येही जादा तासाचे नियोजन करण्यात आले. दिपावली झेकेशनमध्ये २१-११-२०१५ ते २६-११-२०१५ या कालावधीत जादा तास घेतले.

रेग्युलर वेळापत्रकामध्ये MH-CET चे तास टाकल्यामुळे इ.१२वीच्या मुलांना वर्षभर CET चे मार्गदर्शन मिळाले. तसेच Board च्या MCQ च्या प्रश्नाची तयारी झाली.

अभ्यासामध्ये अप्रगत असलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी प्रोग्रेसिव्ह बॅचचे आयोजन दि.१६-१२ ते २६-१२-२०१५ अखेर करण्यात आले होते. त्याचा विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीसाठी फायदा झाला. यासाठी प्रा.एस.ए. मुसळे, प्रा.सौ.एस.बाव. दुसाने, प्रा.सौ.व्ही.व्ही.कणसे यांनी विशेष परिश्रम घेतले.

प्रा.जे.एस्.शिंदे, प्रा.मुसळे एस.ए.
वेळापत्रक विभागप्रमुख ज्यु.सायन्स,
प्रोग्रेसिव्ह बॅच कमिटीप्रमुख

लाल बहादूर शास्त्री कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स, सातारा

लैंगिक अत्याचार नियंत्रण समिती

(विज्ञान विभाग)

२०१५-२०१६ या शैक्षणिक वर्षात या समितीमार्फत विविध विषयांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

या समिती मार्फत 'लैंगिक अत्याचार' या विषयावर दिनांक १२-८-२०१५ रोजी प्रा.सौ.निकम एस्.एस्. यांनी सविस्तर मार्गदर्शन केले.

इ.११वी सायन्सच्या विद्यार्थ्यांना 'स्त्री सुरक्षा' विषयी प्रा.सौ.गीतांजली साळुंखे यांनी मार्गदर्शन केले.

वरील सर्व उपक्रमांसाठी प्राचार्य डॉ.आर.व्ही.शेजवळ सर यांचे मार्गदर्शन व प्रोत्साहन लाभले तसेच प्रा.सौ.शिकें एस्.ए. व प्रा.सौ.शिंदे व्ही.एस., प्रा.सौ.पोवार एम.के. यांचे सहकार्य लाभले.

प्रा.सौ.एस्.ए.शिकें
समितीप्रमुख

व्यवसाय शिक्षण विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०१५-१६ मध्ये उच्चमाध्यमिक व्यवसाय शिक्षण विभागामार्फत ११वी उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांसाठी ऑन वी जॉब ट्रेनिंग चे आयोजन श्री.वी.एन. सुर्वे व एस.एस. चव्हाणयांनी केले होते यात सर्व विद्यार्थी सहभागी झाले होते.

वार्षिक नियोजनाप्रमाणे सर्व अभ्यासक्रम व परीक्षांचे काम संबंधीत शिक्षकांकडून पूर्ण करण्यात आले.

जिल्ह्यातील व्यवसाय शिक्षण विभागाची वेतन देयके सेवार्थ प्रणालीमधून तयार करणेसाठी या विभागातील श्री. वी.एल.सुर्वे यांनी मास्टर ट्रेनर म्हणून काम केले.

इलेक्ट्रीकल टेब्रनॉलॉजी विषयाच्या शिक्षकांसाठी संचालक व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय, मुंबई

(म.रा.) यांनी आयोजित केलेल्या प्रशिक्षणासाठी विषय तज्ञ म्हणून या विभागातील श्री.वी.एल.सुर्वे यांनी काम केले.

श्री रामकृष्ण विद्यामंदिर नागठाणे या शाखेच्या संस्थांतर्गत पथक तपासणी मध्ये विषय तज्ञ म्हणून या विभागातील श्री. वी.एल. सुर्वे यांनी काम केले.

संचालक व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचनालय, मुंबई यांनी दि. ३१.८.२०१५ ते ५.९.२०१५ या कालावधीत पुणे येथे अंयोजित केलेल्या पी.एल.सी. ट्रेनिंग प्रोग्राममध्ये या विभागातील शिक्षक श्री.वी.एल. सुर्वे व निदेशक श्री. एस.एस. चव्हाण सहभागी झाले होते.

आंतरराष्ट्रीय संगणक साक्षरता दिनाचे औचित्य साधून दि. २.१२.२०१५ रोजी कॉम्प्युटर सायन्स विभागामार्फत 4 Way Hackers Attack and New age technology या विषयावर भीतीपत्रकाचे प्रदर्शन करण्यात आले.

मार्च २०१५ मध्ये घेण्यात आलेल्या उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षेचा, मराठी पावाभूत अभ्यासक्रम, इलेक्ट्रॉनिक्स टेक्नॉलॉजी, ड्रिलक्षी कॉम्प्युटर सायन्स, ड्रिलक्षी इलेक्ट्रॉनिक्स या विषयांचे निकाल १००% लागले.

महाराष्ट्र राज्य तंत्र शिक्षण मंडळ, मुंबई व ज्ञानश्री इन्स्टिट्यूट ऑफ इनि. अॅन्ड टेक्नॉ., सातारा यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. ८.१.२०१६ रोजी विद्यार्थ्यांना विविध तंत्र शिक्षणाची माहिती मिळावी म्हणून महाविद्यालयात या विभागामार्फत मार्गदर्शन मेळावा आयोजित करण्यात आला.

परिसरातील उद्योग धंद्यामधून विद्यार्थ्यांना तांत्रिक ज्ञान अवगत व्हावे या उद्देशाने या विभागातील विद्यार्थ्यांच्या

शैक्षणिक भेटीचे आयोजन यावर्षी सिग्मा साऊंड सर्व्हिसेस, सातारा; एच.के. इलेक्ट्रॉनिक्स, सातारा; डॉ. शेलार हॉस्पिटल, सातारा; ज्ञानश्री इन्स्टिट्यूट ऑफ इनि. अॅन्ड टेक्नॉ., सातारा येथे करण्यात आले होते.

दि. १६.३.२०१६ रोजी मा. चंद्रकान्त निनाळे साहेब, सह संचालक, व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण प्रादेशिक कार्यालय, पुणे यांनी महाविद्यालयाच्या व्यवसाय शिक्षण विभागास सदृच्छा भेट दिली व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

प्रा.वाळकृष्ण सुर्वे
विभागप्रमुख

Talent Batch उपक्रम समिती

(ज्यु.सायन्स)

ज्यु.सायन्स विभागातील XII विज्ञान वर्गातील गुणवंत विद्यार्थ्यांची निवड करून त्यांच्या गुणवत्तेत वाढ करण्यासाठी महाविद्यालयामध्ये Talent Batch तयार करून केली. या उपक्रमांतर्गत स्वतंत्र वेळापत्रक, बैठकव्यवस्था करून आठवड्यातील दोन दिवस त्यांना विशेष मार्गदर्शन करण्यात आले. प्रत्येक विषयाच्या घटकानुसार ३० गुणांची प्रश्नपत्रिका तयार करून विद्यार्थ्यांकडून सोडवून घेवून त्यांना विशेष मार्गदर्शन केले.

या समितीचे कामकाज पार पाडण्यासाठी मा.प्राचार्य डॉ.शेजवळ आर.व्ही., विभागप्रमुख प्रा.सोमजाळ एम.डी. व प्रा.सौ.पाटणे एस.वाय., प्रा.कणसे व्ही.व्ही., प्रा.सौ.थोरत ए.ए., प्रा.इनामदार के.जे. यांचे सहकार्य मिळाले.

प्रा.एस.एस.पाटील
समितीप्रमुख

• सेवा गौरव •

प्राणीशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा.डॉ.अनू जी-पाटील यांचा सौंदर्य सौंदर्य कलात्मक भा.डॉ.मणिकान्तकरजी साळुंखे कुलसूत्र व प्र.म.पु.विद्यापीठ मुंबईत मा.प्राचार्य अण्णाकुमारजी साळुंखे अध्यक्ष श्री.मंग.पि.रा.संस्था कोल्हापूर व प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ.

संस्कृत विभाग प्रमुख प्रा.डॉ.वीनवी सुभाषिणीदेवी यांचे सौंदर्य सौंदर्य कलात्मक भा.प्राचार्य अण्णाकुमारजी साळुंखे व प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ.

यदुनि.भौतिक शास्त्र विभाग प्रमुख प्रा.एन.एल.कारपारी यांचा सौंदर्य सौंदर्य कलात्मक - प्राचार्य डॉ.राजेंद्र शेजवळ

महाविद्यालयीन शिष्यवृत्ती धारक नेजाअ्यात शिष्यवृत्ती प्रदान करणाऱ्या ज्येष्ठ विचारवंत मा.प्रा.डॉ.आ.ह.साळुंखे व मा.संदर्कांत खंडाईत, विलास खरात.

दुष्काळग्रस्तांसाठी नाम फाउंडेशनला महाविद्यालयाच्या वतीने मदतीचा धनादेश देणाऱ्या - मा.कुलसूत्र डॉ.देवानंद शिंदे.

कॉमर्स विभागाची विद्यार्थिनी सी.स्मृती खांडे यांची न्यायधीन प्रती नियुक्ती झाल्याने सत्यकार प्रसंगी मनोगत व्यक्त करणाऱ्या.

काही अविस्मरणीय क्षण....

१०) काही अविस्मरणीय क्षण... १२

शिक्षकविकासनिमित्त - गुणवंत शिक्षक गौरव समारंभ प्रसंगी मार्गदर्शन करताना मा.श्री.छ.शिक्षणीयते भोसले

विद्यार्थिनी विकास मंडळ आयोजित हरत महाप्राचील रुद्रा (पौडला) प्रमुख अतिथी मार्गदर्शन करताना मा.श्रीमंत छ.सी.वेदांतिकाळजे भोसले

कॉमन विभाग माजी विद्यार्थी मेळावा बॅच 1990 प्रसंगी श्री.रवामी विवेकानंद शि.सं.आयस मा.प्राचार्य अमृतकुमारजी साखुंबरे यांचा साकार करताना मा.प्राचार्य डॉ.प्रभात तुलकाणी

इतिहास विभाग - डॉ.आय्यासहोब पवार इतिहास अभ्यास मंडळ उद्घाटन प्रसंगी महाराष्ट्रातील सहकार या विषयावर मौलिक विचार व्यक्त करताना मा.आय्यावर शंभूराज देसाई

श्री.रवामी विवेकानंद जयंती स्मरण बसिस वितरण व समाचोप प्रसंगी विद्यार्थी विद्यार्थिनी मार्गदर्शन करताना मा.श्री.तुषार ठोंबरे उपजिल्हाधिकारी सातारा.

महाविद्यालयजातिक संशोधन सुविधा केंद्राच्या उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना मा.तुलसूक डॉ.देवानंद शिंदे